

Міністерство освіти і науки України
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янука

**ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ
ПРОГАЛИН І КОЛІЗІЙ
У КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОМУ
ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ
ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ**

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Видавничий дім
«Гельветика»
2021

УДК 343.8(477)(075.8)

Б 83

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів вищих навчальних
закладів (лист № 1 від 27 січня 2021 року)*

*Рекомендовано до друку вченою радою
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
(протокол № 5 від 26 грудня 2020 року)*

Рецензенти:

Бабенко Андрій Миколайович – доктор юридичних наук, професор;

Назимо Єгор Сергійович – доктор юридичних наук, професор;

Копотун Ігор Миколайович – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України.

Боровик А. В.

Б 83 **Поняття та зміст прогалин і колізій у кримінально-виконавчому законодавстві України та шляхи їх подолання:** навч. посіб./А. В. Боровик, Д. С. Белкіна, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Одеса: Вид. дім «Гельветика», 2021. 336 с.

ISBN 978-966-992-360-8

Викладений у навчальному посібнику матеріал присвячений ґрунтовному аналізу прогалин і колізій у кримінально-виконавчому законодавстві України.

У роботі сформульовано низку доктринальних положень, висновків і рекомендацій, що мають важливе теоретичне та практичне значення з метою подолання існуючих прогалин та удосконалення кримінально-виконавчого законодавства України.

Сформульовано науково обґрунтовані теоретичні, правові та практичні засади, що стосуються шляхів усунення у кримінально-виконавчому законодавстві України існуючих прогалин і колізій, доведено вплив прогалин і колізій, що мають місце у кримінально-виконавчому законодавстві України на ефективність процесу виконання-відбування покарань.

Для здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних працівників, працівників правоохоронних органів, адвокатів, суддів, представників громадських правозахисних організацій, а також всіх тих, хто цікавиться питаннями удосконалення кримінально-виконавчого законодавства.

УДК 343.8(477)(075.8)

© Боровик А. В., Белкіна Д. С.,
Колб О. Г., Головкін Б. М.,
Дем'янчук В. А., Шербаков В. В.,
Журавська З. В., 2021

© Боровик А. В. (обкладинка), 2021

© Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, 2021

ISBN 978-966-992-360-8

DOI:

ЗМІСТ

Перелік умовних позначень	4
Вступ	5
Розділ 1. Теоретичні, методологічні та прикладні засади дослідження колізій та прогалин у кримінально-виконавчому праві та законодавстві України	9
1.1. Стан і методологія дослідження в науці проблем, що стосуються колізій та прогалин у кримінально-виконавчому праві та законодавстві України	9
1.2. Поняття та зміст прогалин і колізій у кримінально-виконавчому праві та законодавстві України	35
1.3. Зміст прогалин і колізій у кримінально-виконавчому праві та законодавстві України у контексті його гармонізації до норм міжнародного права та практики	67
<i>Контрольні запитання до розділу 1</i>	<i>106</i>
Розділ 2. Вплив прогалин і колізій на ефективність реалізації мети і завдань кримінально-виконавчого законодавства України та правопорядок в ор ганах і установах виконання покарань	107
2.1. Вплив прогалин і колізій на ефективність реалізації на практиці мети і завдань кримінально-виконавчого законодавства України	107
2.2. Вплив правових прогалин і колізій на стан рецидивної та пенітенціарної злочинності в Україні	138
2.3. Вплив правових прогалин і колізій на процес виконання – відбування покарань в Україні	169
<i>Контрольні запитання до розділу 2</i>	<i>201</i>
Розділ 3. Основні шляхи вдосконалення та засоби подолання прогалин і колізій у кримінально-виконавчому праві та законодавстві України	203
3.1. Роль державної політики у сфері виконання покарань і пробації в підвищенні ефективності кримінально-виконавчої діяльності в Україні	203
3.2. Удосконалення нормотворчої та законодавчої діяльності – як один із способів усунення прогалин і колізій у кримінально-виконавчому праві та законодавстві	233
3.3. Підвищення рівня ефективності кримінально-виконавчої діяльності як напрям усунення детермінант, що обумовлюють наявність прогалин і колізій у праві та законодавстві України	261
<i>Контрольні запитання</i>	<i>288</i>
Висновки	290
Список використаних джерел	301

Перелік умовних скорочень

БК – Бюджетний кодекс

ВТК – Виправно-трудоий кодекс

ГК – Господарський кодекс

ГУВП – Головне управління виконання покарань

ДДУПВП – Державний департамент України з питань виконання покарань

ДИЗО – дисциплінарний ізолятор

ДПтС – Державна пенітенціарна служба

ДКВС – Державна кримінально-виконавча служба

ЄПП – Європейські пенітенціарні правила

ЄКПТ – Європейський комітет по запобіганню тортурам

КВК – Кримінально-виконавчий кодекс

КК – Кримінальний кодекс

КПК – Кримінально процесуальний кодекс

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

МВС – Міністерство внутрішніх справ

ОРД – оперативно-розшукова діяльність

ПКТ – приміщення камерного типу

ПВР УВП – Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань

УВП – установи виконання покарань

п. – пункт

ст. – стаття

ч. – частина

Вступ

Як свідчать офіційні дані та практика, процес виконання-відбування кримінальних покарань в Україні знаходиться в критичному стані¹. Зокрема, по зрівнянню з 1991 роком рівень злочинності у розрахунку на 1 тис. засуджених до позбавлення волі з 3,9 випадків² у 2016 році зріс до 4,9³, що підтверджує низьку ефективність реалізації у сфері виконання покарань такого елемента мети покарання (ч. 2 ст. 50 КК) та кримінально-виконавчого законодавства України (ч. 1 ст. 1 КВК), як запобігання злочинам з боку осіб, які відбувають дане кримінальне покарання. Крім цього, низькою є результативність кримінально-виконавчої діяльності з питань виправлення засуджених (тільки 58 % із них звільняються від подальшого відбування покарання умовно-достроково), а також запобігання дисциплінарним та іншим проступкам (у їх структурі злісні порушення встановленого режиму відбування покарання складають майже 60 %) та запобігання суїциду, іншим посяганням

¹ Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року № 654-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2017/print>

² Некоторые показатели деятельности учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины в 1991 году: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1992. 28 с.

³ Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: информ. бюллетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. 34 с.

на життя і здоров'я засуджених, т. ін.¹ Не змінились зазначені показники і у 2017–2020 роках.

Високим залишається також рівень корупційних та інших правопорушень серед персоналу органів та установ виконання покарань: якщо у 1991 році до кримінальної відповідальності за їх вчинення було притягнуто 19 таких осіб², то у 2016 році – більше 100³. У 2017–2020 рр. кількість зазначених суб'єктів злочину також щорічно складала більше 100 чоловік.

Неналежними є й інші аспекти та умови процесу життєдіяльності суб'єктів виконання-відбування покарань (недотримуються визначені законом вимоги щодо харчування, медичного, санітарного та іншого забезпечення засуджених до позбавлення волі; не створені безпечні умови на виробництві; високим є вплив на цих осіб з боку злочинних авторитетів; т. ін.)⁴. При цьому, як показали результати даного дослідження, однією з детермінант,

¹ Кримінально-виконавче право: підручник/Б. М. Головкін, А. Х. Степанюк, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. Б. М. Головкіна, А. Х. Степанюка. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2019. 288 с.

² Некоторые показатели деятельности учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины в 1991 году: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1992. 28 с.

³ Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: информ. бюллетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. 34 с.

⁴ Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року № 654-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2017/print>

що обумовлює зазначений стан і зміст кримінально-виконавчої діяльності в Україні, є наявність суттєвих прогалин і колізій у кримінально-виконавчому законодавстві.

Їх соціально-правова природа є різноманітною – від об'єктивного впливу на нормотворчу та в цілому законодавчу діяльність усталених правових стереотипів і практики виконання-відбування покарань, що склались у сфері виконання покарань України ще у радянську добу (1917–1991 рр.) та були тривалий час домінуючими (1991–2014 рр.) у часи незалежності нашої держави, до суб'єктивно-волюнтаристських підходів до регулювання кримінально-виконавчих правовідносин, які пов'язані з реформуванням сфери виконання покарань, що формуються політиками та іншими особами, які не є фахівцями у цій галузі суспільної діяльності, що в кінцевому підсумку негативно впливає як на ефективність процесу виконання-відбування покарань, так і на стан рецидивної злочинності в Україні та в цілому на правопорядок в нашій державі.

Проведений аналіз доктринальних джерел показав, що питаннями усунення прогалин і колізій у законодавстві є постійним предметом наукових розробок. При цьому над їх вирішенням активно працюють не лише фахівці у галузі кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права (спеціальність 12.00.08), але й учені, у першу чергу, з теорії та історії держави і права (спеціальність 12.00.01). Зокрема, методологічним підґрунтям для написання даного посібника стали доктринальні напрацювання таких учених з теорії

права, як: О. Л. Бигич, І. О. Биля, Ю. Л. Власав, О. В. Волошенюк, А. І. Граціанов, Є. П. Євграфова, І. М. Жаровська, Н. Ю. Задирака, М. С. Кельман, Л. О. Корчемна, Д. Д. Лилак, О. В. Майстренко, О. М. Мельник, Ю. М. Оборотов, О. В. Онуфрієнко, О. В. Погорелов, С. П. Погребняк, В. І. Риндюк, О. Я. Рогач, Р. Б. Тополєвський, О. В. Фатхуддінова, Г. М. Чувакова, Л. І. Чулінда, О. І. Ющик та ін.

У свою чергу, певні напрацювання з означеної проблематики здійснили також й науковці кримінально-виконавчого права, а саме: К. А. Автухов, В. А. Бадира, О. М. Бандурка, В. С. Батиргарєєва, Є. Ю. Бараш, Ю. В. Баулін, І. Г. Богатирьов, О. І. Богатирьова, В. І. Борисов, В. В. Василевич, А. П. Гель, В. В. Голіна, Б. М. Головкін, В. К. Грищук, О. М. Джужа, Т. А. Денисова, О. О. Житній, О. Г. Колб, І. О. Колб, В. Я. Конопельський, Ю. В. Кернякевич-Танасійчук, І. М. Копотун, О. М. Костенко, О. М. Литвинов, С. Ю. Лукашевич, В. О. Меркулова, А. А. Музика, В. О. Навроцький, Є. С. Назимко, С. І. Нежурбіда, О. І. Осауленко, М. С. Пузирьов, О. В. Романенко, О. П. Рябчинська, А. В. Савченко, А. Х. Степанюк, Є. Л. Стрельцов, В. Я. Тацій, В. М. Трубников, В. О. Туляков, С. Я. Фаренюк, П. Л. Фріс, В. І. Шақун, Ю. В. Шинкарьов, О. О. Шкута, І. С. Яковець, ін.

Отже, в наявності складна прикладна проблема, що потребує вирішення у тому числі й на науковому рівні.

Розділ 1

Теоретичні, методологічні та прикладні засади дослідження колізій та прогалин у кримінально-виконавчому праві та законодавстві України

1.1. Стан і методологія дослідження в науці проблем, що стосуються колізій та прогалин у кримінально-виконавчому праві та законодавстві України

Як показали результати даного дослідження, у законотворчій та нормативній діяльності в Україні, пов'язаній з удосконаленням кримінально-виконавчого законодавства та права, у тому числі й шляхом усунення правових колізій та прогалин, можна умовно виокремити на три взаємозв'язані та взаємообумовлені періоди, а саме:

а) перший із них припадає на 1991–2003 рр., коли у сфері виконання покарань кримінально-виконавчі правовідносини регулювались Виправно-трудовим кодексом України, що був прийнятий ще у грудні 1970 року та який, не дивлячись на внесені у нього з 1991 року зміни і доповнення¹, по своїй суті відображав ідеологію та психологію тоталітаризму.

¹ Про затвердження Виправно-трудового кодексу Української РСР: Закон Української РСР від 23 грудня 1970 року № 3325-07. *Відомості Верховної Ради України*. 1971. № 1. Ст. 6.

літарної держави – СРСР, у складі якої функціонували й органи та установи виконання покарань (УВП)¹;

б) другий період розпочався із вступом у дію з 1 січня 2004 року прийнятого у липні 2003 року Кримінально-виконавчого кодексу України² та завершився у квітні 2014 року у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів»³;

в) третій період, «стартувавши» у квітні 2014 року, триває по теперішній час.

При цьому, слід зазначити, що в основу цієї періодизації покладено критерій законодавчого регулювання суспільних відносин, у результаті застосування якого й видозмінювалось кримінально-виконавче законодавство України, а також усувались існуючі правові колізії та прогаліни⁴. Поряд з цим, варто також визнати, що на доктринальному рівні здійснена й інша класифікація діяльності,

¹ Кернякевич-Танасійчук Ю. В. Кримінально-виконавча політика України: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т. ім. Василя Стефаника, 2019. С. 115–118.

² Кримінально-виконавчий кодекс України: прийнятий 11 липня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.

³ Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів: Закон України від 8 квітня 2014 року. № 1186-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 2. Ст. 869.

⁴ Колб І. О. Соціально-правова природа застосування в Україні до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування: монографія. Луцьк: Терен, 2019. С. 12–46.

пов'язаної з удосконаленням норм зазначеної галузі права, яка є дещо відмінною від запропонованої у цій роботі. Зокрема, М. М. Яцишин, використавши політико-правовий критерій, вивів таку періодизацію розвитку кримінально-виконавчого законодавства України:

1) перший період (1990–1993 рр.) – пов'язаний з формуванням нової стратегії кримінально-виконавчої політики шляхом внесення змін і доповнень до ВТК України з метою гуманізації карального механізму виконання покарань, прийняття низки нормативно-правових актів, що започаткували реформування кримінально-виконавчої системи України, передусім постанови Кабінету Міністрів України від 11 липня 1991 року № 88 «Про основні напрями реформи кримінально-виконавчої системи в Українській РСР»¹;

2) другий період (1993–1996 рр.) – стосується часу прийняття важливих законодавчих актів з конкретних проблем кримінально-виконавчої політики та набуття Україною членства в Раді Європи (1995 р.), а також пов'язаний з поступовим приведенням вітчизняного законодавства у відповідність із загальноєвропейськими та світовими стандартами;

3) третій період (1996–2000 рр.) – відноситься до організації широкомасштабної протидії злочинності на основі «Комплексної цільової програми

¹ Основные направления реформы уголовно-исполнительной системы в Украинской ССР: утвержд. постановлением Кабинета Министров Украинской ССР от 11 июля 1991 года № 88. Киев: ГУИН МВД Украинской ССР, 1991. 18 с.

боротьби зі злочинністю на 1996–2000 рр.»¹, утворення ДДУПВП² та виведення його з підпорядкування МВС України³;

4) четвертий період (2000–2009 рр.) – пов’язаний із створенням законодавчої бази кримінально-виконавчої політики. Найважливішою подією на цьому шляху стало прийняття Верховною Радою України 5 квітня нового КК України⁴, 11 липня 2003 року – КВК України⁵, 23 червня 2005 року – Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»⁶; ін.⁷

У свою чергу, Ю. В. Кернякевич-Танасійчук, застосувавши аналогічний критерій, вивела два періоди розвитку кримінально-виконавчого законодавства України, а саме:

¹ Комплексна цільова програма боротьби зі злочинністю на 1996–2000 рр.: затвердж. Указом Президента України від 17 вересня 1996 року № 837/96. *Деловая Украина*. 1996. № 70.

² Про утворення Державного департаменту України з питань виконання покарань: Указ Президента України від 22 квітня 1998 року № 344/98. *Офіційний вісник України*. 1998. № 16. Ст. 589.

³ Про виведення Державного департаменту України з питань виконання покарань з підпорядкування МВС України: Указ Президента України від 12 березня 1999 року № 248/99. *Офіційний вісник України*. 1999. № 11. Ст. 24.

⁴ Кримінальний кодекс України: Прийнятий 5 квітня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

⁵ Кримінально-виконавчий кодекс України: прийнятий 11 липня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.

⁶ Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 червня 2005 року. *Офіційний вісник України*. 2005. № 30. Ст. 4–10.

⁷ Яцишин М. М. Історико-правові засади кримінально-виконавчої політики України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2010. С. 11.

а) I період – кримінально-виконавча політика незалежної Української держави до прийняття КВК України (1991–2003 рр.);

б) II період – сучасна кримінально-виконавча політика України (2003 р. – до наших днів)¹.

Я. О. Ліховіцький, взявши за основу критерій реформування сфери виконання покарань України, визначив п'ять періодів розвитку кримінально-виконавчого законодавства:

1) 1991–1998 рр. (цей період завершився створенням у системі МВС України ДДУПВП²;

2) 1999–2010 рр. (зазначений період завершився підпорядкуванням органів та установ виконання покарань Міністру юстиції України³;

3) 2010–2012 рр. (даний період завершився визнанням на законодавчому рівні Міністерства юстиції України як центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання покарань⁴;

4) 2012–2016 рр. (даний період тривав до ліквідації ДПтС України та її територіальних управлінь

¹ Кернякевич-Танасійчук Ю. В. Кримінально-виконавча політика України: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т. ім. Василя Стефаника, 2019. С. 119.

² Про утворення Державного департаменту України з питань виконання покарань: Указ Президента України від 22 квітня 1998 року № 344/98. *Офіційний вісник України*. 1998. № 16. Ст. 589.

³ Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 9 грудня 2010 року. *Офіційний вісник України*. 2010. № 94. Ст. 33–34.

⁴ Про внесення змін і доповнень у деякі нормативно-правові акти з питань виконання кримінальних покарань: Закон України від 16 жовтня 2012 року № 5461-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua./laws/show/5461-17>

та створення міжрегіональних управлінь Міністерства юстиції України)¹;

5) 2016 р. – по теперішній час².

Натомість, І. О. Колб, взявши за основу історико-правовий критерій, сформулював три періоди, що стосувались видозміни кримінально-виконавчого законодавства України:

а) 1991–2003 рр. (завершився прийняттям КВК України³);

б) 2004–2013 рр. (завершився повним підпорядкуванням органів та установ виконання покарань Міністерству юстиції України⁴);

в) 2014 р. – по теперішній час⁵.

Деякі класифікаційні групи періодів розвитку кримінально-виконавчого законодавства України, як показали результати даного дослідження, можна зустріти й у підручниках та навчальних посіб-

¹ Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби України та утворення територіальних органів Міністерства юстиції: постанова Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 року № 348. *Офіційний вісник України*. 2016. № 44. Ст. 567.

² Корупційні та інші злочини, що вчиняються у сфері виконання покарань: кримінологічна характеристика та запобігання: навч. посіб./ за ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Київ: Вид. дім «Кондор», 2019. С. 10–12.

³ Кримінально-виконавчий кодекс України: прийнятий 11 липня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.

⁴ Про внесення змін і доповнень у деякі нормативно-правові акти з питань виконання кримінальних покарань: Закон України від 16 жовтня 2012 року № 5461-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5461-17>

⁵ Колб І. О. Соціально-правова природа застосування в Україні до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування: монографія. Луцьк: Терен, 2019. С. 12–38.

никах. Так, у підручнику «Кримінально-виконавче право України», підготовленого в 2010 році за загальною редакцією доктора юридичних наук, професора О. М. Джужи, виокремлені наступні рівні формування кримінально-виконавчої політики України:

1) концептуальний, на якому здійснюється розробка теоретичних основ і наукових досліджень;

2) законодавчий – пов’язаний з підготовкою законопроектів та їх прийняттям Верховною Радою України;

3) нормативний – стосується підготовки та затвердження підзаконних правових актів;

4) управлінський – забезпечує реалізацію кримінально-виконавчої політики на всіх рівнях та в структурних підрозділах системи виконання покарань;

5) правозастосувальний – пов’язаний із застосуванням норм кримінально-виконавчого законодавства відповідно до вимог даної політики¹.

У свою чергу, в навчальному посібнику «Кримінально-виконавче право України», опублікованому в 2008 році за загальною редакцією доктора юридичних наук, професора А. Х. Степанюка, виокремлено у загальних рисах декілька періодів становлення кримінально-виконавчого законодавства України на протязі 1991–2008 рр., які охоплюють

¹ Кримінально-виконавче право України: підручник/О. М. Джужа, І. Г. Богатирьов, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужи. Київ: Атіка, 2010. С. 23–24.

реформи сфери виконання покарань у 1991–1994, 1999–2004, 2005–2008 рр.¹

Застосувавши історико-правовий критерій, І. Й. Бойко досить ґрунтовно розглянув та здійснив класифікацію періодів розвитку інституту покарання у Радянській Україні (1917–1991 рр.)², що також було використано у даному дослідженні в якості методологічних засад проведеної періодизації формування правових засад кримінально-виконавчої діяльності у сучасній Україні.

Якщо ж предметно розглянути зміст кожного із виведених у цьому посібнику періодів функціонування і розвитку кримінально-виконавчого законодавства України, то можна визначити ряд особливостей, що стосуються правових колізій і прогалін, які допускались у окремо взятих періодах. Зокрема, у першому періоді (1991–2003 рр.) до таких особливостей можна віднести наступні:

1. Не дивлячись на те, що в ст. 2 ВТК України було зазначено, що виправно-трудове законодавство України складається з цього Кодексу та інших законів України, в основному, через відсутність останніх, кримінально-виконавчі правовідносини регулювались відомчими нормативно-правовими актами МВС України, у складі яких функціонували й органи та УВП, тобто у цей період були закладені своєрідні «підвалини», що мали пряме

¹ Гель А. П., Семаков Г. С., Яковець І. С. Кримінально-виконавче право України: навч. посіб./за ред. проф. А. Х. Степанюка. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 83–91.

² Бойко І. Й. Кримінальні покарання в Україні (ІХ–ХХ ст.): навч. посіб. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. С. 338–383.

відношення до змісту правових прогалин і колізій у зазначеній галузі права.

2. Серед джерел виправно-трудового законодавства, мова про які велась у ст. 2 ВТК, була відсутня як Конституція Української РСР 1978 року¹, так і Основний закон України зразка 1996 року², що суперечило закріпленому в них принципу верховенства права, а також створювало відповідні умови, які сприяли розвитку «колізійних» процесів у даній галузі суспільної діяльності. Ця правова прогалина є, зокрема, характерною й для КВК України, де серед джерел кримінально-виконавчого законодавства відсутня Конституція України (ст. 2)³.

3. Організаційно-структурні зміни у сфері виконання покарань України (як от: створення ДДУПВП⁴, повне виведення органів та установ виконання покарань з підпорядкування МВС України та надання ДДУПВП статусу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у зазначеній сфері суспільних відносин⁵; т. ін.) здійснювались без законодавчого супроводу цього про-

¹ Конституція (основний закон) Української РСР: прийнята 20 квітня 1978 року. URL: <https://uk.m.wikipedia.org/wiki>

² Конституція України: прийнята 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

³ Кримінально-виконавчий кодекс України: прийнятий 11 липня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.

⁴ Про утворення Державного департаменту України з питань виконання покарань: Указ Президента України від 22 квітня 1998 року № 344/98. *Офіційний вісник України*. 1998. № 16. Ст. 589.

⁵ Про виведення Державного департаменту України з питань виконання покарань з підпорядкування МВС України: Указ Президента України від 12 березня 1999 року № 248/99. *Офіційний вісник України*. 1999. № 11. Ст. 24.

цесу у виді законів, що стосувались правового статусу персоналу ДДУПВП та засуджених, а це, у свою чергу, знову ж таки детермінувало та сприяло колізійності регулятивних процесів у кримінально-виконавчому законодавстві України, позаяк у більшості випадків відповідні відносини регулювались відомчими правовими джерелами.

І це при тому, що у вступі до «Основних напрямів реформи кримінально-виконавчої системи в Українській РСР», яка була затверджена Кабінетом Міністрів Української РСР у липні 1991 року, було зазначено, що критичний стан системи вимагає необхідність проведення радикальних перетворень у галузі законодавства та організації виконання кримінальних покарань¹. Більш того, у цих Напрямах питанню удосконалення законодавства про виконання кримінальних покарань було виділено цілий розділ 11².

4. Не звертаючи увагу на те, що у листопаді 1996 року була прийнята спеціальна постанова Пленуму Верховного Суду України № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя»³, у кримінально-виконавчій діяльності

¹ Основные направления реформы уголовно-исполнительной системы в Украинской ССР: утвержд. постановлением Кабинета Министров Украинской ССР от 11 июля 1991 года № 88. Киев: ГУИН МВД Украинской ССР, 1991. С. 3.

² Там же, с. 16–18.

³ Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: постанова Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 р. № 9. *Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах/упоряд.* В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 136–141.

й надалі ігнорувався закріплений в Основному законі (ст. 8) принцип верховенства права, відповідно до якого Конституція України має найвищу юридичну силу, а її норми є нормами прямої дії¹.

Наочним прикладом такого підходу на практиці стала нормотворча діяльність МВС України (до 1999 р.), а в подальшому – ДДУПВП у цей період, інформація про яку відображена у спеціальних відомчих друкованих виданнях. Так, в інформаційному бюлетені, опублікованому ГУВП МВС України по результатах діяльності установ кримінально-виконавчої системи за 1991 рік, було зазначено з цього приводу інформацію про:

а) спільну вказівку МВС та Генеральної прокуратури України від 07.06.1990 р. № 9133, яка стосувалась встановлення пільг для засуджених, позбавлених волі (дозвіл цим особам на присутність на вечірній перевірці у спортивному одязі; відмінено носіння нагрудних знаків на одязі засуджених; дозвіл на носіння зазначеними особами короткої зачіски; т. ін.), що фактично відміняло дію відповідних норм ВТК України з цих питань (статті 28, 29, 32, т. ін.)²;

б) вказівку МВС України від 01.08.1990 р., відповідно до якої засудженим до позбавлення волі

¹ Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: постанова Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 р. № 9. *Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах/упоряд.* В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 136.

² Некоторые показатели деятельности учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины в 1991 году: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1992. С. 23.

дозволялось отримувати посилки та передачі до 8 кг, мати телевізори в СІЗО та виправно-трудовах колоніях особливого режиму; також були зняті обмеження щодо кількості листів, які вправі відправляти зазначені особи, що суперечило діючим на той час статтям 41 та 43 ВТК України¹;

в) вказівку МВС України від 26.06.1990 р. № 1/2-200, яка послаблювала режим та відмінювала правообмеження для засуджених інвалідів I та II груп, що відбували покарання у виді позбавлення волі в спеціалізованих виправно-трудовах колоніях, – а це не кореспондувалось з вимогами ст. 76 ВТК України²;

г) інші тому подібні вказівки та розпорядження МВС України, що стосувались сфери виконання покарань³.

Аналогічна «колізійна» діяльність управлінських структур на рівні центральних органів виконавчої влади України у зазначеній сфері суспільних відносин, яка здійснювалась й в подальші роки досліджуваного у цій роботі періоду. Зокрема, у 1992 році була прийнята постанова Кабінету Міністрів України № 78 «Про зміну порядку відрахування із заробітної плати спецконтингенту, який тримався в установах МВС», яка фактично відміняла положення ст. 53 ВТК України⁴.

¹ Некоторые показатели деятельности учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины в 1991 году: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1992. С. 24.

² Там же.

³ Там же, с. 25–28.

⁴ Оперативно-служебная деятельность учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины в 1992 году: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1993. С. 45.

Цікавим у зв'язку з цим є й той факт, що навіть після прийняття Конституції України у 1996 році, МВС України та ДДУПВП й надалі продовжувало регулювати кримінально-виконавчі правовідносини своїми відомчими нормативно-правовими актами. Так, у 1998 році зазначеними державними відомствами було видано 43 накази та 41 розпорядження, що мали відношення до процесу виконання та відбування покарань¹.

Певні «рецидиви» відомчого регулювання питань кримінально-виконавчої діяльності мали місце й у другому, виведеному у цьому посібнику, періоді розвитку кримінально-виконавчого законодавства України (2004–2014 рр.). Мова, у першу чергу, ведеться про те, що згадуючи, наприклад, про Конституцію України у ч. 2 ст. 7 КВК «Основи правового статусу засуджених», законодавець «забув» її включити у перелік джерел, що відносяться до кримінально-виконавчого законодавства України (ст. 2 КВК). Більш того, кількість внесених змін і доповнень у КВК України з часу вступу його в силу з 1 січня 2004 року і аж до 2014 року (більше 50-ти) свідчить про те, що складні повсякденні проблеми сфери виконання покарань вирішувались до їх закріплення у даному Кодексі на підзаконному рівні (питання запобігання злочинам – ПВР УВП²; переводу засуджених в інші колонії – Поло-

¹ Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань України у 1998 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУПВП, 1999. № 2. С. 3.

² Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: затверджені наказом ДДУПВП від 25 грудня 2003 р. № 275. *Офіційний вісник України*. 2004. № 52 (ч. 2). Ст. 2898.

женням про Регіональну комісію з питань розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі¹; організацію душпастирської опіки засуджених – Угодою про співробітництво Української православної церкви та ДДУПВП²; ін.).

Суттєво не змінилась ситуація й у третьому періоді розвитку кримінально-виконавчого законодавства України, яке бере свій початок з квітня 2014 року³ та триває по теперішній час. При цьому, особливістю зазначеного періоду стало те, що у нормативно-правових актах все частіше вживалось слово «пенітенціарне», хоча на законодавчому рівні досі воно не закріплено. Так, прийнята у вересні 2017 року Кабінетом Міністрів України Концепція не тільки у назві, але й тексті апелювала до словосполучення «пенітенціарна система»⁴, хоча і на

¹ Положення про Регіональну комісію з питань розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі: наказ Міністерства юстиції України від 08.02.2012 № 222/5. URL: zakon.rada.gov.ua

² Угода про співробітництво Української православної церкви та Державного департаменту України з питань виконання покарань: укладена 25 листопада 1999 року. Оперативно-службова та виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань України у 1999 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУПВП, 2000. № 4. С. 29–30.

³ Аналіз роботи судів загальної юрисдикції в 2004 р. (за даними судової статистики). *Вісник Верховного Суду України*. 2005. № 5 (57). С. 23–34.

⁴ Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року № 654-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2017/print>

той час, і на сьогодні в нашій державі говорити про це завчасно, позаяк будь-якого законодавчого джерела з означених питань досі не прийнято.

Такою ж підміною понять, а отже «колізійністю» характеризувались й інші підзаконні нормативно-правові акти. Зокрема, у п. 5.11. Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, яка була схвалена Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015 в одному реченні вжито словосполучення «пенітенціарні установи» та «установи виконання покарань», які не є тотожними по своєму змісту¹. Як з цього приводу влучно зауважив Г. О. Радов, на побутовому рівні поняття, зокрема, «пенітенціарна політика» вживається як синонім, яким визначається будь-яка державно-правова діяльність у сфері виконання кримінального покарання у вигляді позбавлення волі. Але така трактовка даного поняття створює перекручене уявлення щодо сутності цього явища і, як наслідок, може завести проблему розбудови пенітенціарної системи України у глухий кут².

Таким чином, слід констатувати, що ті тенденції та підходи, які були пов'язані з усуненням правових прогалин та колізій на початку незалежності України у 1991 році, у певній мірі збереглися й в

¹ Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних інститутів на 2015–2020 роки: схвалена Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015. URL: www.nau.kiev.ua

² Радов Г. О. Першочергові проблеми пенітенціарної політики України на сучасному етапі. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1996. № 1. С. 12.

сучасних умовах кримінально-виконавчої діяльності, що виступає однією з детермінант, які сприяють вчиненню злочинів і правопорушень, а також негативно впливають на рівень ефективності процесу виконання та відбування покарань. Поряд з цим, ще однією з таких умов є низька результативність наукових розробок з означеної проблематики, які здійснюються фахівцями спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право¹.

Окремі елементи, що стосуються змісту правових прогалин і колізій у сфері боротьби із злочинністю в нашій державі, були предметом наукових пошуків у дисертаціях таких учених, як:

1) З. А. Тростюк, яка у 2000 році у своїй кандидатській дисертації «Понятійний апарат Особливої частини Кримінального кодексу України» дослідила у тому числі й проблеми правових колізій і прогалин, що мають місце у законодавчій техніці²;

2) С. В. Хилюк, яка у кандидатській дисертації «Розвиток науки кримінального права України після відновлення її державної незалежності (питання Особливої частини)» звернула увагу на проблемні моменти, які витікають із змісту конкретних

¹ Довідник про автореферати виконаних в Україні за 1991–2008 роки дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата юридичних наук/уклад. В. К. Гришук, Б. О. Кириш, О. Ф. Паська. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2009. С. 306–365.

² Тростюк З. А. Понятійний апарат Особливої частини Кримінального кодексу України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2000. 16 с.

складів злочинів, закріплених в Особливій частині КК України (2008 р.)¹;

3) Н. І. Цись, яка дослідила механізм імплементації норм міжнародного права у національне кримінальне законодавство України з урахуванням існуючих прогалин і колізій, а також обґрунтувала відповідний алгоритм дій у цьому напрямі (1995 р.)²;

4) О. Є. Маноха, який у кандидатській дисертації «Системний аналіз в кримінології» (1996 р.) довів необхідність більш ефективного застосування даного методу пізнання у всіх галузях юриспруденції³;

5) А. Х. Степанюк, у докторській дисертації якого «Актуальні проблеми виконання покарань (сутність та принципи кримінально-виконавчої діяльності: теоретико-правове дослідження)» (2002 р.) була акцентована увага на таку із них, як: невідповідність деяких правових норм та інститутів змісту виконання та відбування покарань (зокрема, інституту соціально-виховної роботи меті і завданням кримінально-виконавчого законодавства)⁴;

¹ Хилюк С. В. Розвиток науки кримінального права України після відновлення її державної незалежності (питання Особливої частини): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів: Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2008. 16 с.

² Цись Н. Б. Імплементация норм международного права у національне кримінально-виконавче законодавство України (Загальна частина): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 1995. 23 с.

³ Маноха О. Є. Системний аналіз в кримінології: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Укр. акад. внутр. справ, 1996. 23 с.

⁴ Степанюк А. Х. Актуальні проблеми виконання покарань (сутність та принципи кримінально-виконавчої діяльності: теоретико-правове дослідження): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2002. 34 с.

6) В. А. Львовчкін, який у своїй кандидатській дисертації «Нормативно-правові та організаційні засади забезпечення реалізації в Україні міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі» (2002 р.) довів необхідність видозміни норм вітчизняного кримінально-виконавчого законодавства по алгоритму та правилах, визначених у міжнародному праві¹;

7) О. Б. Пташинський, у кандидатській дисертації якого «Правові проблеми реформування пенітенціарної системи в Україні» (2002 р.) серед актуальних питань, що стосуються предмета даного дослідження, виокремив також завдання щодо усунення правових прогалин і правових колізій у кримінально-виконавчому законодавстві України²; інші наукові розробки.

У сучасних наукових розробках (І. О. Колб³; А. О. Годлевська-Коновалова⁴; ін.) учені пішли по такому ж шляху, а саме – лише у загальних рисах звернули увагу та запропонували науково обґрун-

¹ Львовчкін В. А. Нормативно-правові та організаційні засади забезпечення реалізації в Україні міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2002. 18 с.

² Пташинський О. Б. Правові проблеми реформування пенітенціарної системи в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. 18 с.

³ Колб І. О. Соціально-правова природа застосування в Україні до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування: монографія. Луцьк: Терен, 2019. 546 с.

⁴ Годлевська-Коновалова А. В. Запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя: Класич. приват. ун-т, 2019. 20 с.

товані видозміни до чинного кримінально-виконавчого законодавства України у контексті існуючих правових прогалин і колізій.

До таких доктринальних розробок можна віднести також праці В. К. Грищука, що стосуються кодифікації кримінального законодавства України¹; В. О. Навроцького, який дослідив теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації, серед яких чільне місце займають й правової прогалини²; А. В. Савченка, який здійснив порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального законодавства США, а також встановив по його результатах ті правові прогалини, які варто усунути у законодавстві України³; П. Л. Фріса, у працях якого предметно розроблялись проблеми кримінально-правової політики України та, попутно, питання шляхів усунення правових прогалин і колізій у кримінальному законодавстві⁴; М. І. Хавронюка, який займався вирішенням наукових завдань, пов'язаних з гармонізацією кримінального

¹ Грищук В. К. Кодифікація кримінального законодавства України: проблеми історії, методології та теорії: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. ун-т ім. Тараса Шевченка, 1992. 50 с.

² Навроцький В. О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2000. 35 с.

³ Савченко А. В. Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального кримінального законодавства Сполучених Штатів Америки: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. 36 с.

⁴ Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2005. 35 с.

законодавства України та інших держав континентальної Європи, у тому числі й проблем, що стосуються шляхів усунення правових прогалин і колізій у національному законодавстві¹; І. В. Красницького, який у своїх працях досліджував підстави та форми кримінальної відповідальності за кримінальним правом Франції та України, а також встановив ті правові прогалини, що характерні для законодавства нашої держави з цих питань²; О. К. Маріна, який займався проблемами конкуренції кримінально-правових норм, однією з причин якої є правові прогалини та колізії³; Н. А. Орловської, яка здійснила порівняльний аналіз законодавства України та інших держав, предметом якого була осудність та її види, а також встановила ті правові прогалини, що характерні для законодавства нашої держави⁴; Є. Ю. Полянського, у працях якого досліджено правові засади призначення покарання за кримінальним правом США та встановив ті позитивні моменти, які варто було б впровадити у

¹ Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. 36 с.

² Красницький І. В. Поняття, підстави та форми кримінальної відповідальності за Кримінальним правом Франції та України: порівняльний аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів: Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2005. 18 с.

³ Марін О. К. Конкуренція кримінально-правових норм: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2002. 20 с.

⁴ Орловська Н. А. Осудність та її види (порівняльний аналіз законодавства України та інших держав): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса: Одес. нац. юрид. акад., 2001. 20 с.

законодавство України¹; Т. В. Сахарчук, яка на теоретичному рівні сформулювала загальні засади призначення покарання за кримінальним правом України та зарубіжних країн, з урахуванням тих правових прогалин і колізій, які мали місце у національному законодавстві²; І. І. Чугуникова, який дослідив зміст правовідносин та форм їх реалізації у кримінальному праві України³; наукові розробки інших науковців⁴.

Поряд з цим, найбільш предметно та продуктивно у дослідженні соціально-правової природи правових прогалин і колізій займались та продовжують це здійснювати у сьогоденні науковці зі спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень⁵. Зокрема, досить потужне методологічне підґрунтя у цьому контексті створили такі учені, як:

1) Л. О. Корчевна, яка у своїй докторській дисертації «Проблема різноджерельного права: дослід порівняльного правознавства» (2005 р.) акцентува-

¹ Полянський Є. Ю. Призначення покарання за кримінальним правом США: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса: Одес. нац. юрид. акад., 2007. 17 с.

² Сахарчук Т. В. Загальні засади призначення покарання за кримінальним правом України та зарубіжних країн: порівняльний аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2006. 18 с.

³ Чугуников І. І. Правовідносини та форми їх реалізації у кримінальному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса: Одес. нац. юрид. акад., 2001. 23 с.

⁴ Довідник про автореферати виконаних в Україні за 1991–2008 роки дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата юридичних наук/уклад. В. К. Гришук, Б. О. Кирись, О. Ф. Паська. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2009. С. 312–359.

⁵ Там само, с. 5–63.

ла увагу й на питаннях, що стосуються шляхів вирішення правових колізій та прогалин¹;

2) Ю. М. Оборотов, який розробив на рівні докторської дисертації (2003 р.) загальнотеоретичні аспекти традицій та новацій в правовому розвитку, які мають пряме відношення до усунення правових прогалин і колізій у законодавстві²;

3) О. І. Ющик, який у своїй докторській дисертації «Теоретичні проблеми законодавчого процесу» (2005 р.) дослідив також ті аспекти, що стосуються змісту правових прогалин та колізій у законодавстві України³;

4) О. Л. Бигич, яка у свої наукових розробках визначила природу та методологічне значення порівняльного правознавства, у тому числі через призму вирішення проблеми правових прогалин і колізій у законодавстві⁴;

5) І. О. Биля, яка розробила теоретичні основи використання нормотворчої техніки⁵, які мають

¹ Корчевна Л. О. Проблема різноджерельного права і дослід порівняльного правознавства: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2005. 36 с.

² Оборотов Ю. М. Традиції та новації в правовому розвитку: загальнотеоретичні аспекти: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Одеса: Одес. нац. юрид. акад., 2003. 38 с.

³ Ющик О. І. Теоретичні проблеми законодавчого процесу: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2005. 44 с.

⁴ Бигич О. Л. Порівняльне правознавство: природа та методологічне значення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. 17 с.

⁵ Биля І. О. Теоретичні основи використання нормотворчої техніки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2004. 20 с.

безпосереднє відношення до усунення існуючих у законодавстві правових прогалин і колізій;

6) Ю. Л. Власов, який на рівні кандидатської дисертації дослідив проблеми тлумачення норм права, у тому числі ті, що пов'язані з наявністю прогалин і колізій у законодавстві¹;

7) О. В. Волошенюк, який у своїх працях вивчав вплив правового механізму на пострадянське суспільство, включаючи на зміст правових прогалин і колізій у законодавстві²;

8) А. І. Граціанов, який з'ясував сутність і зміст систематизації та уніфікації законодавства та правової системи України, включаючи питання усунення у зв'язку з цим правових прогалин і колізій³;

9) Є. П. Євграфова, яка дослідила генезис формування системи національного законодавства (деякі питання теорії і практики), розглянувши при цьому проблеми правових колізій і прогалин та шляхів їх усунення⁴;

10) І. М. Жаровська, яка визначила сутність принципу доступності права та проблеми його ре-

¹ Власов Ю. Л. Проблеми тлумачення норм права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. 17 с.

² Волошенюк О. В. Правовий нігілізм у пострадянському суспільстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків: Ун-т внутр. справ, 2000. 18 с.

³ Граціанов А. І. Процес систематизації та уніфікації законодавства і розвиток правової системи України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2004. 18 с.

⁴ Євграфова Є. П. Формування системи національного законодавства (деякі питання теорії і практики): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2005. 21 с.

лізації на практиці у контексті існуючих правових прогалин і колізій¹;

11) Н. Ю. Задирака, у наукових розробках якої визначено теоретико-правові питання законотворчості, з урахуванням проблем правових прогалин і колізій²;

12) Л. М. Кельман, яка встановила вплив соціально-політичних факторів на правозастосовну діяльність, а також детермінацію ними правових прогалин і колізій у законодавстві³;

13) В. М. Косович, який вивів теоретичні основи оцінювання й оцінки у правовому регулюванні, у тому числі при наявності у законодавстві правових прогалин і колізій⁴;

14) С. П. Кравченко, який довів у своїх працях, що мова є одним із факторів правоутворення та законодавства, а також як засіб усунення правових прогалин і колізій⁵;

¹ Жаровська І. М. Доступність права: теоретико-правові проблеми: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2006. 20 с.

² Задирака Н. Ю. Теоретико-правові питання законотворчості: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ: Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2005. 16 с.

³ Кельман Л. М. Соціально-політичні фактори впливу на правозастосовну діяльність: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. 20 с.

⁴ Косович В. М. Оцінювання й оцінки у правовому регулюванні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів: Львів. держ. ун-т ім. Івана Франка, 1996. 22 с.

⁵ Кравченко С. П. Мова як фактор правоутворення та законотворення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса: Одес. нац. юрид. акад., 2000. 20 с.

15) Д. Д. Лимак, який на теоретичному рівні та з урахуванням практики дослідив проблеми колізій у законодавстві України¹;

16) О. В. Майстренко, який у своїх працях з'ясував теоретико-правові аспекти колізій у законодавстві України²;

17) О. М. Мельник, яка сформулювала шляхи підвищення ефективності правового регулювання, у тому числі через усунення прогалин і колізій у законодавстві³;

18) О. В. Онуфрієнко, який з'ясував сутність правових засобів у контексті інструментальної теорії права, з урахуванням їх можливостей в усуненні правових прогалин і колізій у законодавстві⁴;

19) Є. В. Погорелов, який визначив зміст кодифікаційної діяльності в правовій системі України та її роль в усуненні правових прогалин і колізій⁵;

¹ Лимак Д. Д. Проблеми колізій у законодавстві України (теорія і практика): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. 20 с.

² Майстренко О. В. Теоретико-правові аспекти колізій у законодавстві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків: Харк. ун-т внутр. справ, 2008. 20 с.

³ Мельник О. М. Правове регулювання та шляхи його ефективності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. 20 с.

⁴ Онуфрієнко О. В. Правові засоби у контексті інструментальної теорії права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2004. 18 с.

⁵ Погорелов Є. В. Кодифікаційна діяльність в правовій системі України (загальнотеоретичний аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків: Харк. ун-т внутр. справ, 2000. 18 с.

20) С. П. Погребняк, який у своїх наукових розробках розробив шляхи переборення колізій у законодавстві України¹;

21) В. І. Риндюк, яка з'ясувала зміст, форми, види та засоби реалізації законодавчої техніки, у тому числі її роль в усуненні правових прогалин і колізій у законодавстві²;

22) О. Я. Рогач, який визначив роль кодифікаційних актів у системі законодавства України, включаючи їх вплив на правові прогалини і колізії³;

23) Р. Б. Тополевський, який встановив системні зв'язки юридичних джерел права та їх вплив на процес усунення правових прогалин і колізій у законодавстві⁴;

24) О. В. Фатхутдінова, яка з'ясувала зміст теоретико-правових проблем юридичного процесу, включаючи правові прогалини та колізії⁵;

25) Г. М. Чувакова, яка дослідила дефектність фактичних складів правопорушень, які у тому чис-

¹ Погребняк С. П. Колізії у законодавстві України та шляхи їх переборення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2001. 19 с.

² Риндюк В. І. Законодавча техніка: поняття, форми, види, реалізація в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2008. 20 с.

³ Рогач О. Я. Кодифікаційні акти в системі законодавства України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2003. 19 с.

⁴ Тополевський Р. Б. Системні зв'язки юридичних джерел права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2004. 19 с.

⁵ Фатхутдінова О. В. Теоретико-правові проблеми юридичного процесу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2000. 16 с.

лі обумовлені наявністю у законодавстві правових прогалин і колізій¹;

26) Л. І. Чулінда, яка з'ясувала сутність юридико-лінгвістичне тлумачення текстів нормативно-правових актів, з урахуванням існуючих у них прогалин і колізій²;

27) інші науковці³.

1.2. Поняття та зміст прогалин і колізій у кримінально-виконавчому праві та законодавстві України

Необхідність розгляду даного питання в якості окремого завдання цієї наукової розробки обумовлена декількома обставинами, а саме:

а) по-перше, потребою у вирішенні проблем, пов'язаних з невідповідністю норм кримінально-виконавчого законодавства окремим положенням Конституції України. Так, ст. 86 КВК визначає, що вид колонії, в якій засуджені до позбавлення волі відбувають покарання, визначається центральним органом виконавчої влади, що реалізує політику у сфері виконання покарань, тобто це питан-

¹ Чувакова Г. М. Дефектність фактичних складів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса: Одес. нац. юрид. акад., 2004. 19 с.

² Чулінда Л. І. Юридико-лінгвістичне тлумачення текстів нормативно-правових актів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ: Київ. нац. акад. внутр. справ, 2003. 17 с.

³ Довідник про автореферати виконаних в Україні за 1991–2008 роки дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата юридичних наук/уклад. В. К. Гришук, Б. О. Кирись, О. Ф. Паська. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2009. С. 8–33.

ня регулюється відомчими нормативно-правовими актами. У той самий час, у п. 14 ч. 1 ст. 92 Конституції України закріплено положення про те, що діяльність органів та установ виконання покарань регулюється виключно законом;

б) по-друге, завданнями гармонізації норм кримінально-виконавчого законодавства України до вимог законодавства Європейського Союзу¹.

Як з цього приводу слушно зауважив М. І. Хавронюк, у вітчизняних наукових колах правників перелом двох тисячоліть ознаменувався, зокрема, активними дискусіями з приводу можливості та необхідності інтеграції (об'єднання з метою координації дій) України з іншими державами Європи та пов'язаними з цим гармонізацією, зближенням (апроксимацією), імплементацією, трансформацією тощо у сфері законодавства²;

в) по-третє, потребою наукового забезпечення та підвищення ефективності нормотворчої діяльності в умовах реалізації заходів сучасної реформи у сфері виконання покарань України³.

Як у зв'язку з цим зазначено в розділі I «Загальні положення» Концепції реформування (роз-

¹ Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV. *Урядовий кур'єр*. 2004. 20 квіт. С. 2–3.

² Хавронюк М. І. Сучасне загальноєвропейське кримінальне законодавство: проблеми гармонізації: монографія. Київ: Істина, 2005. С. 4.

³ Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року № 654-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua./laws/show/654-2017/print>

витку) пенітенціарної системи України, спадок Радянського Союзу був орієнтований на створення поліцейсько-карного апарату нагляду за засудженими, тоді як метою виконання покарань повинно бути виправлення та ресоціалізація засуджених¹;

г) по-четверте, завданнями трансформації кримінально-виконавчого законодавства, системи та практики у їх пенітенціарні аналоги.

Для цього, на переконання І. Г. Богатирьова, в Україні слід створити відповідну Національну програму, в якій визначити стратегію розв'язання проблеми забезпечення виконання всіх видів кримінальних покарань та впровадження ідеології каяття засуджених у місцях позбавлення волі, як кардинально новий підхід до ресоціалізації їх у суспільстві після звільнення²;

г) по-п'яте, потребами удосконалення юридичної техніки³ та підвищення рівня ефективності реалізації принципів нормотворчості⁴.

Саме нормотворча техніка, як правильно вважають окремі науковці, забезпечує ясність, точність, чіткість і несуперечливість нормативно-пра-

¹ Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року № 654-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua./laws/show/654-2017/print>

² Богатирьов І. Національна програма трансформації кримінально-виконавчої системи в пенітенціарну систему України: проект. *Юридичний вісник України*. 2020. № 3 (1280). 24–30 січ. С. 11.

³ Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл./О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. С. 216–218.

⁴ Там само, с. 214–216.

вових актів¹, а принципи нормотворчості – реалізацію вимог, які ставляться до цієї діяльності та її результатів²;

д) по-шосте, завданнями підвищення рівня правової свідомості та правової культури суб'єктів нормотворчості, тобто їх ціннісної орієнтації щодо правової поведінки, бачення перспектив і напрямів розвитку кримінально-виконавчої системи України³.

Як доводять у своїх роботах фахівці з теорії права, від правової культури, зокрема, безпосередньо залежить сприйняття правових явищ і процесів, розуміння закономірностей і тенденцій їх розвитку⁴, що має безпосереднє відношення до проблем, пов'язаних з наявністю у кримінально-виконавчому законодавстві України правових прогалин і колізій.

Отже, з'ясування змісту та сутності правових прогалин і колізій має не тільки і не стільки теоретико-пізнавальний, скільки прикладний характер, а тому має бути досліджено по всіх правилах наукового пошуку, визначених фахівцями з теорії права⁵. Зокрема, анонімне опитування персоналу УВП та засуджених до позбавлення волі дозволило

¹ Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл./О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. С. 216.

² Там само, с. 212.

³ Там само, с. 147.

⁴ Там само, с. 154.

⁵ Довідник про автореферати виконаних в Україні за 1991–2008 роки дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата юридичних наук/уклад. В. К. Гришук, Б. О. Кириць, О. Ф. Паська. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2009. С. 5–65.

з'ясувати зміст та обґрунтувати необхідність активізації наукових пошуків з означеної тематики дослідження. Так, на питання «Чи відповідає національне кримінально-виконавче законодавство вимогам законодавства Європейського Союзу?» зазначені до позбавлення волі відповіли таким чином: «так» – 22 % (у структурі всіх респондентів); «ні» – 60 %; «частково» – 18 %. У свою чергу, персонал УВП на це питання дав наступні відповіді: «так» – 10 %; «ні» – 54 %; «частково» – 36 %.

У тлумачних словниках під прогалиною розуміють упущення; пропуск; недолік; ваду; хибу¹, а під колізією – зіткнення протилежних поглядів, прагнень, інтересів². У свою чергу, в юридичній літературі мова ведеться про прогалини в законодавстві, тобто повну або часткову відсутність законодавчої регламентації певних суспільних відносин, що потребують правового регулювання³, та про юридичні колізії, під якими розуміються формальні неузгодженості, суперечності всередині правової системи, які виникають внаслідок інтелектуальних помилок суб'єктів права та порушень юридичної техніки⁴. Крім цього, у правових доктринальних джерелах можна зустріти інформацію про «колізійні норми» та «колізію нормативних актів»⁵.

¹ Великий тлумачний словник української мови/уклад. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. С. 559.

² Там само, с. 303.

³ Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл./О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. С. 271.

⁴ Там само, с. 275–276.

⁵ Там само, с. 156–157.

Так, колізійною нормою учені вважають ту норму, що спрямована на вирішення колізій у праві¹. При цьому специфіка колізійної норми як засобу подолання конфліктів у праві виявляється, насамперед, у функціях права та в їх системі й структурі². Поряд з цим, колізія нормативних актів полягає у суперечності між правовими приписами відповідних актів, яка виявляється у відмінностях у процесі регулювання аналогічних суспільних відносин³.

Також у юридичній літературі можна зустріти такі поняття, як: «колізії в законодавстві України» та «колізійне право»⁴. Зокрема, перший термін тлумачиться через причини, що породжують це явище та які мають гносеологію свого розвитку⁵, а другий – як нову концепцію права, яка є своєрідною комплексною супергалуззю права⁶. Як у зв'язку з цим слушно зауважили І. І. Онищук та І. В. Шутак, вважається, що наявність теорії, доктрини, концепції доводить існування парадигми свідчить про зрілість наукового знання. При цьому, як критерії останньої виступає уніфікованість різних точок зору з основних питань наукової дисципліни, наявність фундаментальних концепцій,

¹ Юридична енциклопедія: в 6 т. Т. 3: К–М/редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Укр. енцикл., 2001. С. 156.

² Там само.

³ Там само.

⁴ Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т./відп. ред. Ю. І. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Київ: Вид. дім «Ін Юре», 2003. Т. 1: *Теоретико-методологічні та концептуальні засади поліцейського права та поліцейської деонтології*. С. 282–285.

⁵ Там само, с. 282.

⁶ Там само, с. 284.

існування загальних стандартів і критеріїв оцінки отриманих результатів¹.

У науковій літературі є й інші підходи з означених питань. Так, М. С. Кельман у своїх працях вживає термін «прогалини у праві», під якими розуміє випадки відсутності правових норм, необхідних для регулювання суспільних відносин (вирішення конкретної життєвої ситуації) або неповнота правових моделей². У свою чергу, С. М. Тимченко та інші автори переконані у тому, що прогалина в праві – це часткова або повна відсутність у чинних нормативно-правових актах необхідних правових норм, тобто правової регламентації певного виду суспільних відносин³.

У цілому, якщо узагальнити зазначені та інші наукові позиції та підходи, то під прогалинами у кримінально-виконавчому законодавстві слід розуміти повну або часткову відсутність законодавчої регламентації тих чи інших суспільних відносин, що потребують правового регулювання, нормотворчої техніки та принципів нормотворчості у сфері виконання покарань України.

¹ Онищук І. І., Шутак І. Д. Юридична техніка: питання доктрини. Правова доктрина України: у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 1: *Загально-теоретична та історична юриспруденція*/В. Я. Тацій, О. Д. Святоцький, С. І. Максимов та ін.; за заг. ред. О. В. Петришина. С. 638.

² Кельман М. С., Котуха О. С., Коваль М. І. Загальна теорія держави і права: підручник/за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. М. С. Кельмана. Тернопіль: ТОВ «Терно-граф», 2018. С. 501.

³ Теорія держави та права: посіб. для підгот. до іспитів/С. М. Тимченко, С. М. Легуша. 3-тє вид. стереотип. Київ: Вид. Паливода А. В., 2007. С. 124.

Отже, до системоутворюючих ознак, що складають зміст даного поняття, варто віднести наступні:

1. Повну відсутність у кримінально-виконавчому законодавстві правових норм, які мали б регулювати ту сферу суспільних відносин, що виникають у процесі виконання та відбування покарань.

Слово «повно» означає відсутність вільного місця; заповнення до краю¹, а слово «відсутність» — те, чого немає, якого не існує².

У рішенні Конституційного Суду України від 9 липня 1998 року № 12-пр/98 (справа про тлумачення терміну «законодавство») визначені наступні види нормативно-правових актів, які відносяться до законодавства, а саме: а) Конституція України; б) закони України; в) постанови Верховної Ради України; г) Укази Президента України; ґ) постанови та декрети Кабінету Міністрів України; д) міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України³.

У свою чергу, у Законі України «Про міжнародні договори» з приводу останнього правового джерела зазначено, що чинні міжнародні договори України підлягають сумлінному дотриманню Укра-

¹ Великий тлумачний словник української мови/уклад. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. С. 522.

² Там само, с. 94.

³ Рішення Конституційного Суду України «У справі за конституційним зверненням Київської міської ради, професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну “законодавство”)» № 12-пр/98 від 9 липня 1998 року. *Офіційний вісник України*. 1998. № 32. Ст. 1209.

іною відповідно до норм міжнародного права¹. Більш того, як це витікає із змісту ч. 2 ст. 19 даного Закону, якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, та застосовуються правила міжнародного договору².

У цьому контексті варто згадати й про Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», у ст. 2 якого зазначено, що рішення ЄСПЛ є обов'язковим для виконання Україною відповідно до ст. 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод³.

Класичним прикладом повної відсутності у кримінально-виконавчому законодавстві України відповідних правових норм є неврегульованість у ньому, наприклад, питань запобіжної діяльності, яку мають здійснювати органи та установи виконання покарань відповідно до вимог ст. 1, 104 КВК України, зокрема, закріпивши у ст. 1 даного Кодексу завдання щодо запобігання новим кримінальним правопорушенням як з боку засуджених, так й інших осіб.

Виходячи з цього, та з метою усунення зазначеної правової прогалини, логічно було б, як це

¹ Про міжнародні договори: Закон України від 29 червня 2004 року № 1906-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. Ст. 540.

² Там само.

³ Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 30. Ст. 260.

обґрунтовано доводять у своїх працях деякі науковці, КВК України доповнити розділом IV-1 «Запобігання вчиненню нових злочинів засудженими», у якому передбачити: 1) перелік об'єктів профілактичного впливу; 2) організацію та принципи запобіжної діяльності; 3) суб'єкти даного виду запобігання злочинам та їх правовий статус; 4) інформаційне забезпечення даного процесу та порядок взаємодії правоохоронних органів з цих питань; 5) перелік обмежень прав і свобод засуджених та їх межі, що витікають з факту постановки цих осіб на профілактичний облік в органах та установах виконання покарань¹.

Крім цього, враховуючи вимоги нормотворчої техніки², а також принципу системності, який є одним із ключових у нормотворчості³, варто ст. 104 КВК «Оперативно-розшукова діяльність в колоніях» доповнити частиною третьою такого змісту: «Об'єкти запобіжної діяльності та порядок її здійснення визначається цим Кодексом та іншими законодавчими актами України».

2. Часткова відсутність (врегульованість) у кримінально-виконавчому законодавстві відповідних положень, норм та інститутів права.

¹ Колб О. Г. Установа виконання покарань як суб'єкт профілактики злочинів: монографія. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки, 2006. С. 281.

² Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл./О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. С. 216–220.

³ Колесник С., Єнін Є. Сім кіл пекла пенітенціарної системи. *Зеркало недели*. С. 214. URL: <https://dt.ua/internal/sim-kil-pekla-penitenciarnoyi-sistems-333623.ntml://dt.ua/gazeta/issue/1229>

Слово «частково» означає те, що стосується частини кого-, чого- небудь; поширюється тільки на певну частину людей, предметів, процесів; т. ін.; неповний¹. Прикладом часткової прогалини є, зокрема, відсутність серед переліку джерел кримінально-виконавчого законодавства Конституції України (ст. 2 КВК), що, в кінцевому підсумку, привело до «засилля» підзаконних нормативно-правових актів у сфері виконання покарань, які порушують таким чином вимоги п. 14 ч. 1 ст. 92 Основного закону, відповідно до якого виключно законами визначається діяльність органів та установ виконання покарань.

Виходячи з цього, та з метою усунення даної прогалини, логічно було б ст. 2 КВК доповнити словосполученням «Конституція України» та викласти її у новій редакції.

Крім цього, враховуючи рішення Конституційного Суду України від 9 липня 1998 року № 12-пр/98 (справа про тлумачення терміну «законодавство»²) варто ст. 2 КВК доповнити приміткою такого змісту: «У цій статті Кодексу до інших актів законодавства відносяться: Закони України; постанови Верховної Ради України та постанови і декрети Кабінету Міністрів України».

¹ Великий тлумачний словник української мови/уклад. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. С. 740.

² Рішення Конституційного Суду України «У справі за конституційним зверненням Київської міської ради, професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну “законодавство”)» № 12-пр/98 від 9 липня 1998 року. *Офіційний вісник України*. 1998. № 32. Ст. 1209.

Як видається, зазначені видозміни ст. 2 КВК створюють на практиці реальні правові гарантії забезпечення реалізації у сфері виконання покарань принципу верховенства права, який закріплений в ст. 8 Конституції України. Як у зв'язку з цим вказано в п. 1 постанови Пленуму Верховного Суду України від 1 липня 1996 року № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя», відповідно до ст. 8 Конституції, визнається і діє принцип верховенства права. Конституційні права та свободи людини і громадянина є безпосередньо діючими. Вони визначають цілі і зміст законів та інших нормативно-правових актів, зміст і спрямованість діяльності органів законодавчої та виконавчої влади, органів місцевого самоврядування і забезпечуються захистом правосуддя¹. Більш того, захист цих прав і свобод, як це впливає із змісту ст. 55 Конституції України та Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»², може здійснюватись у відповідних міжнародних судових установах.

Прикладом такого захисту є, зокрема, рішення ЄСПЛ у справі «Матушевський та Матушевська

¹ Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: постанова Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 року № 9. *Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах*/упоряд. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 136.

² Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 30. Ст. 260.

проти України» (заява № 59461; рішення від 23.06.2011 р.), відповідно до якого суд прийшов до висновку про порушення ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод¹ як у матеріальному, так і в процесуальних аспектах, позаяк Уряд України не надавав будь-якого правдоподібного пояснення тілесних ушкоджень, отриманих заявником у СІЗО².

3. Правові прогалини у кримінально-виконавчому законодавстві стосуються процесу законодавчої регламентації.

Мова у даному випадку ведеться про нормотворчість, тобто про діяльність уповноважених на це суб'єктів з розроблення, розгляду, прийняття та офіційного оприлюднення нормативно-правових актів, яка здійснюється за визначеною процедурою³. При цьому, одним із видів нормотворчості (за особливостями процедури та юридичної сили) є законотворчість, яка здійснюється парламентом, а також народом⁴. Відповідно до положень ст. 93 Конституції України, право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належать: а) Президентові

¹ Конвенція про захист прав і основоположних свобод від 30 листопада 1964 року. Набула чинності для України 29 грудня 1995 року. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями*. Київ: АННА-Т, 2008. С. 235–245.

² Огляд рішень Європейського суду з прав людини. Донецьк: Донец. меморіал, 2011. С. 4–6.

³ Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл./О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. С. 210.

⁴ Там само, с. 211.

України; б) народним депутатам України; в) Кабінету Міністрів України¹.

Як з цього приводу правильно зробила висновок І. О. Биля-Сабадаш, процедурний характер нормотворчої діяльності (тобто її здійснення в установленому порядку) зменшує вірогідність свавілля та помилкових рішень, забезпечує створення справедливих та ефективних норм права².

Процедура (процес) законодавчої регламентації визначена у Законі України «Про Регламент Верховної Ради України», у ч. 2 ст. 1 якого зазначено, що регламент встановлює порядок підготовки і проведення сесій Верховної Ради, її засідань, формування державних органів, визначає законодавчу процедуру, процедури розгляду інших питань, віднесених до її повноважень, та порядок здійснення контрольних функцій Верховної Ради³.

4. Предметом усунення правових прогалин є суспільні відносини, що потребують правового регулювання.

Структура цих суспільних відносин є наступною:

а) повністю відсутні у кримінально-виконавчому законодавстві України правові норми, що стосуються процесу виконання та відбування покарань.

¹ Конституція України: прийнята 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

² Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл./О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. С. 211.

³ Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 року № 1861-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14–15. № 16–17. Ст. 133.

Так, виключивши з глави 26 КВК України норми (статті 160–162), що стосувались контролю за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання¹, законодавець залишив це питання без правового регулювання, враховуючи, що як у ст. 13 КВК, так і у Законі України «Про пробацію»² відсутні такі об'єкти контролю, як: засуджені, звільнені від подальшого відбування покарання умовно-достроково (ст. 81 КК); по хворобі (ст. 84 КК); по амністії (ст. 86) та по помилуванню (ст. 87), які, згідно статистичних даних, вчиняють щорічно за час невідбутої частини покарання від 25 до 45 % кримінальних правопорушень, які відносяться до повторної злочинності³.

Виходячи з цього, логічно було б КВК доповнити ст. 160 «Контроль за особами, звільненими від подальшого відбування покарання» такого змісту: «Контроль за особами, звільненими в установленому порядку від подальшого відбування покарання, здійснюється відповідно до положень цього Кодексу та інших законів України».

Для забезпечення реалізації положень ст. 160 КВК, крім цього, варто ч. 1 ст. 13 даного Кодексу доповнити реченням такого змісту: «Уповноважений орган з питань пробації у межах своїх повно-

¹ Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів: Закон України від 8 квітня 2014 року. № 1186-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 2. Ст. 869.

² Про пробацію: Закон України від 5 лютого 2015 року № 160-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 93.

³ Кулик О. Г. Злочинність в Україні на початку XXI століття: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 77.

важень забезпечує здійснення контролю за поведінкою осіб, звільнених згідно закону від подальшого відбування покарання» та викласти цю норму в новій редакції.

Аналогічні зміни необхідно у зв'язку з цим внести у ч. 1 ст. 6 Закону України «Про пробацію», віднісши контроль за даною категорією раніше судимих осіб до завдань органів пробації;

б) частково відсутні у кримінально-виконавчому законодавстві України правові норми, які мають відношення до змісту кримінально-виконавчої діяльності. Так, відповідно до вимог ч. 2 ст. 25 КВК, громадський контроль у сфері виконання покарань України зведений тільки за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань, що є явно недостатнім з огляду тих проблем, які існують у зазначеній сфері суспільних відносин¹, а також витікають із змісту слова «контроль» (перевірка відповідальності контролюваного об'єкта встановленим вимогам)². Крім цього, часткове правове регулювання з цих питань у сфері виконання покарань України полягає у тому, що громадський контроль зводиться по суті до діяльності спостережних комісій та піклувальних рад (ч. 2 ст. 25 КВК).

Враховуючи зазначене та з метою усунення зазначеної прогалини у кримінально-виконавчому

¹ Колесник С., Єнін Є. Сім кіл пекла пенітенціарної системи. *Зеркало недели*. URL: <https://dt.ua/internal/sim-kil-pekla-penitenciarnoi-sistems-333623.html>; <https://dt.ua/gazeta/issue/1229>

² Великий тлумачний словник української мови/уклад. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. С. 307.

законодавстві України, логічно було б ст. 25 КВК доповнити частиною третьою такого змісту: «Порядок здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань визначається цим Кодексом та іншими законами України».

Важливі у цьому контексті положення були закріплені в Законі України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними Органами держави», який, на жаль, на сьогодні в Україні відмінений у 2018 році¹.

Цікаві у даному сенсі норми визначені також у Законі України «Про Національну поліцію», а саме: звіт про поліцейську діяльність (ст. 86) та прийняття резолюції недовіри керівникам органів поліції по його результатах (ст. 87)².

Враховуючи відсутність аналогічних норм у КВК, слід було б цей Кодекс доповнити ст. 25-1 «Звіт про кримінально-виконавчу діяльність та його наслідки для органів та установ виконання покарань» такого змісту: «З метою інформування та забезпечення контролю громадськості за кримінально-виконавчою діяльністю керівники органів та установ виконання покарань раз на рік готують та опубліковують на офіційних веб-порталах цих органів та установ звіт про стан виконання – відбування покарань в Україні. Верховна Рада України,

¹ Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави: Закон України від 19.06.2003 р. № 975-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 46. Ст. 366.

² Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.

Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Київська та Севастопольська міські ради, обласні, районні та інші міські ради мають право за результатами оцінки діяльності органу та установи виконання покарань прийняти резолюцію недовіри керівнику відповідного органу чи установи (чи відповідного підрозділу), що є підставою для звільнення його із займаної посади»;

в) колізійні норми у кримінально-виконавчому законодавстві України.

У правознавстві юридичні колізії традиційно пов'язуються з проблемою неузгодженостей (суперечностей) у правовій системі (мова, зокрема, ведеться про два види неузгодженостей: матеріальні та формальні)¹.

У цілому ж, в теорії права виокремлюють, незалежно від виду неузгодженостей, такі типи юридичних колізій: 1) колізії нормотворчості; 2) правозастосовні колізії; 3) інтерпретаційні колізії². Крім цього, в науковій та навчальній літературі можна зустріти й інформацію про колізії у праві: вони називаються дефектами у праві, тобто відносяться до порушень, пов'язаних з деформацією логіко-структурної побудови і розвитку системи права та його елементів³.

Науковцями колізії (дефекти) у праві поділені на:

¹ Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл./О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. С. 275.

² Там само, с. 276.

³ Там само.

1) колізії в законодавстві, тобто між нормами права, закріпленими у ньому.

До таких, наприклад, у кримінально-виконавчому законодавстві України можна віднести ст. 107 КВК, у якій зазначено, що права і обов'язки засуджених до позбавлення волі можуть встановлюватися й нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України (ч. 1), що суперечить не тільки п. 1 ч. 1 ст. 92 Конституції України, але й ч. 4 ст. 7 КВК, відповідно до яких правовий статус засуджених визначається законами України, а також цим Кодексом, виходячи з порядку і умов виконання та відбування конкретного виду покарання.

Враховуючи зазначене та з метою усунення даної колізії, логічно було б з ч. 1 ст. 107 КВК вилучити словосполучення «нормативно-правовими актами Міністерства юстиції» та викласти цю норму в новій редакції;

2) колізії між нормами, закріпленими в законодавстві (у даному випадку – кримінально-виконавчому) та нормами, визначеними в інших джерелах права (зокрема, в інших галузях права). Так, у ч. 3 ст. 115 КВК зазначено, що вагітним жінкам і матерям-годувальницям встановлюються підвищені норми харчування. У той самий час, норми харчування, як це витікає із змісту ч. 5 цієї статті Кодексу, встановлюється Кабінетом Міністрів України. Зазначені норми харчування визначені у постанові Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 року № 1150 «Про норми харчування осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служ-

би, місцях тимчасового тримання Державної прикордонної служби, ізоляторах тимчасового тримання, приймальниках-розподільниках для дітей та інших місцях тримання Національної поліції та спеціальних відведених місцях для тимчасового тримання (ізоляторах тимчасового тримання) Служби безпеки», згідно додатку 1 якої для вагітних жінок і матерів-годувальниць встановлені підвищенні норми харчування¹.

Таким чином, слід констатувати, що в наявності колізія між нормами КВК та адміністративного права (предметом якого є постанова Кабінету Міністрів), яку варто усунути шляхом доповнення ч. 3 ст. 115 зазначеного Кодексу у кінці речення словосполученням «які визначаються спеціальними законодавчими актами», та викласти цю норму в новій редакції;

3) колізії між нормами, закріпленими в інших джерелах права.

Зокрема, у п. 2 розділу XXV ПВР УВП зазначено, що у разі виявлення в посилках (передачах) і бандеролях грошей, цінностей, предметів, речей, речовин і виробів, які заборонено використовувати в УВП стосовно особи, як намагалася передати їх засудженому, оформляються матеріали в порядку,

¹ Про норми харчування осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби, місцях тимчасового тримання Державної прикордонної служби, ізоляторах тимчасового тримання, приймальниках-розподільниках для дітей та інших місцях тримання Національної поліції та спеціальних відведених місцях для тимчасового тримання (ізоляторах тимчасового тримання) Служби безпеки: постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 року № 1150. URL: kmu.gov.ua

встановленому Інструкцією з оформлення посадовими особами УВП та СІЗО матеріалів про адміністративні правопорушення, затвердженою наказом Міністерства юстиції України від 8 вересня 2015 року № 674/5¹, для притягнення її до адміністративної відповідальності². Хоча, більш точно, правильно та юридично виважено було б у даному випадку посилатись на Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП)³ та КПК України⁴, що й варто зробити шляхом внесення змін у п. 2 р. XXV ПВР УВП⁵ та викласти його у новій редакції.

5. При усуненні прогалин і колізій у кримінально-виконавчому законодавстві України слід враховувати вимоги нормотворчої техніки та принципи нормотворчості.

У науковій літературі під нормотворчою технікою розуміють систему засобів і правил вираження та закріплення змісту нормативно-правових актів,

¹ Інструкція з оформлення посадовими особами установами виконання покарань та слідчих ізоляторів матеріалів про адміністративні правопорушення: затверд. наказом Міністерства юстиції України від 8 вересня 2015 року. № 1674/5. URL: www.gov.ua.https://zakon.rada.gov.ua

² Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: затвердж. наказом Міністерства юстиції України від 28 серпня 2018 року № 2823/5. URL: www.gov.ua.https://zakon.rada.gov.ua

³ Кодекс України про адміністративні правопорушення: прийнятий 7 грудня 1984 року. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.

⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України: прийнятий 13 квітня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, 11–12, 13. Ст. 88.

⁵ Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань...

використання якої забезпечує ясність, точність, чіткість і несуперечливість цих актів¹. У її складі учені виділяють такі групи засобів і правил:

1) філологічні засоби і правила, які забезпечують стислість, зрозумілість, точність мови нормативно-правового акта. Вони включають використання таких засобів, як слова, словосполучення, речення, абрєвіатури, розділові знаки тощо².

Наочним прикладом правових колізій, що стали наслідком порушення даного правила нормотворчої техніки є деякі норми КВК, у яких допущена неточність при їх використанні у тексті закону. Так, у ч. 1 ст. 1 КВК вжито слово «запобігання», в ч. 2 – «профілактика», в ч. 1 ст. 103 та ч. 1 ст. 104 – «попередження», які, хоча і входять у синонімічний ряд понять, що відносяться до запобіжної діяльності, але як слушно у зв'язку з цим зробив висновок А. П. Закалюк, кожен з цих термінів має різне функціональне та отримали на практиці окреме смислове навантаження³. Та, все таки, на його думку термін «запобігання» є пріоритетнішим⁴.

Враховуючи зазначене та дотримуючись вимог такого принципу нормотворчості, як науковість, відповідно до якого в нормотворчій діяльності по-

¹ Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл./О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. С. 216.

² Там само, с. 217.

³ Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Вид. дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1: *Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки*. С. 319.

⁴ Там само, с. 322.

винні враховуватись і практично використовуватись напрацювання та рекомендації юридичної науки¹, варто у всіх нормах КВК замість вжитих та вказаних вище термінів застосовувати їх об'єднуючі словосполучення, а саме: «запобігання злочинам». Додатковим аргументом з цього приводу виступають положення ч. 2 ст. 50 КК України, у якій метою покарання законодавець визначив «запобігання злочинам», а також теоретичний постулат про пріоритетність норм матеріального права (у даному випадку – КК) над процесуальними та процедурними (маються на увазі норми КВК)²;

2) логічні правила та засоби, що забезпечують послідовність і несуперечливість нормативно-правового акта³. Зокрема, закріпивши в ч. 3 ст. 6 КВК основні засоби виправлення та ресоціалізації засуджених, а в ч. 1 ст. 1 цього Кодексу – мету кримінально-виконавчого законодавства України, законодавець кожному із них присвятив окремий підінститут права⁴, а саме: а) встановленому порядку виконання та відбування покарання (режиму) – главу 16; б) пробації – главу 27; в) суспільно-корисній праці – главу 18; г) соціально-виховній роботі – главу 19; г) загальноосвітньому і професійно-технічному навчанню – главу 19 (у виді окремих норм – статті 125, 126 КВК).

¹ Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл./О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. С. 215.

² Там само, с. 180–181.

³ Там само, с. 217.

⁴ Там само, с. 181–184.

У той самий час, нелогічно поза увагою законодавця залишився такий основний засіб виправлення і ресоціалізації, як громадський вплив, якому не надано такого правового регулювання, як іншим засобам, закріплених у ч. 3 ст. 6 КВК. Така ж нелогічна прогалина допущена й щодо одного з елементів мети кримінально-виконавчого законодавства України, як запобігання злочинам, позаяк у КВК немає жодної глави, що стосується цього питання;

3) структурні засоби і правила, які забезпечують поділ нормативно-правового акта на структурні елементи¹.

До прогалин та колізій такого характеру у кримінально-виконавчому законодавстві України можна віднести:

а) невідповідність змісту розділів та інститутів (підінститутів), що, зокрема, визначені в КВК України. Так, у розділі II «Виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі» безпідставно включена глава 12 «Виконання покарання у виді арешту», позаяк, як це витікає із змісту ч. 2 ст. 51 КВК, на засуджених до арешту поширюються права, обов'язки, заборони і обмеження, встановлені кримінально-виконавчим законодавством України для осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі.

Враховуючи зазначене та з метою усунення цієї правової колізії, слід главу 12 «Виконання пока-

¹ Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл./О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. С. 218.

рання у виді арешту» з розділу II КВК виключити та перенести її у розділ III цього Кодексу «Виконання покарання у виді позбавлення волі», перейменувавши його назву на «Виконання покарань, пов'язаних з позбавлення волі»;

б) невідповідність норм у певних главах КВК. Зокрема, у ст. 134 КВК України (глава 19), хоча у назві й використано словосполучення «порядок застосування заходів стягнення до осіб, позбавлених волі», а в ст. 135 цього Кодексу – «процедура дисциплінарного провадження», ні в першому, ні в другому випадку жодним чином не обмовлено про те, що по факту вчиненого правопорушення адміністрація місця позбавлення волі проводить службову перевірку, результати якої письмово повідомляє засудженому, який його вчинив, та відбирає у винної особи пояснення з дотриманням конституційних положень з цих питань, що, власне, здійснюється на практиці. Такий підхід законодавця не в повній мірі кореспондується із змістом ст. 5 КВК, у якій закріплені принципи кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань (глава 1), відповідно до яких, як це витікає із змісту статей 134, 135 цього Кодексу, й мають застосовуватись до осіб, позбавлених волі, заходи стягнення.

Враховуючи зазначене та з метою усунення даної правової прогалини, логічно було б ч. 1 ст. 134 КВК доповнити реченням такого змісту: «По факту вчинення засудженим правопорушення адміністрація установи виконання покарань проводить службову перевірку, у ході якої відбирає пояснення в

останнього, та про результати якої письмово повідомляє винну у його вчиненні особу»;

в) суперечливість змісту окремих правових норм КВК. Так, до злісних порушень встановленого порядку відбування покарання, мова про які ведеться в ст. 133 КВК України, законодавець не відніс злісну непокору вимогам адміністрації установи виконання покарань, яка є підставою кримінальної відповідальності (ст. 391 КК), а також застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів фізичної сили, спеціальних засобів і зброї (ст. 106 КВК), та участь у діях, що дезорганізують роботу адміністрації УВП (ст. 392 КК).

Виходячи з цього, варто ст. 133 КВК доповнити словосполученням «а також вчинення злісної непокори адміністрації установи виконання покарань та дій, що дезорганізують роботу установ виконання покарань»;

4) засоби і правила оформлення документів¹.

У цьому ж контексті, як на прогалину, слід звернути увагу на положення, наприклад, ч. 2 ст. 103 КВК України, у якій зазначено, що адміністрація зобов'язана повідомити засуджених про застосування технічних засобів нагляду і контролю. Проте, яким це чином і способом здійснювати (письмово чи усно; одноразово чи багаторазово; щодо окремого об'єкта нагляду чи багатьох; т. ін.), законодавець не визначив. При цьому нічого з цього приводу не вказано й у ПВР УВП, зокрема, в

¹ Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл./О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. С. 218.

додатку 6, який визначив форму і зміст розписки засудженого про ознайомлення з порядком і умовами виконання та відбування покарань у виді позбавлення волі¹.

Для усунення даної прогалини логічно було б ч. 2 ст. 103 КВК викласти у новій редакції, а саме: «Адміністрація колонії письмово повідомляє засудженого про застосування технічних засобів нагляду і контролю, перелік та порядок використання яких визначається Кабінетом Міністрів України, за винятком випадків, визначених у кримінальному процесуальному законодавстві України».

Мова у даному випадку ведеться про здійснення щодо окремо взятого засудженого (чи їх групи) передбачених законом негласних слідчих (розшукових) дій (глава 21 КПК України)².

Щодо Кабінету Міністрів України, то, враховуючи, що його рішення відносяться до переліку нормативно-правових актів, які складають зміст терміну «законодавство»³, а також дотримуючись вимог п. 14 ст. 92 Конституції України, саме цей

¹ Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: затвердж. наказом Міністерства юстиції України від 28 серпня 2018 року № 2823/5. URL: www.gov.ua.https://zakon.rada.gov.ua

² Кримінальний процесуальний кодекс України: прийнятий 13 квітня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, 11–12, 13. Ст. 88.

³ Рішення Конституційного Суду України «У справі за конституційним зверненням Київської міської ради, професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну “законодавство”)» № 12-пр/98 від 9 липня 1998 року. *Офіційний вісник України*. 1998. № 32. Ст. 1209.

орган державної виконавчої влади, а не Міністерство юстиції України, як це зазначено в ч. 3 ст. 103 КВК, вправі визначати та затверджувати перелік технічних засобів нагляду і контролю та порядок їх використання;

б) засоби і правила, що відповідають за системні зв'язки нормативно-правових актів¹.

Прикладом прогалин у цьому сенсі можна назвати нині діючі ПВР УВП, які в одних випадках розширено тлумачать норми закону (як от: розділ II, у якому необґрунтовано розширено перелік заборон для засуджених, позбавлених волі), а в інших просто «цитують» вимоги закону без всякого роз'яснення норм КВК (наприклад, додаток № 6 до Правил, у якому перераховані статті КВК)². У ПВР УВП є й інші прогалини та колізії, мова про які буде вестись в інших підрозділах цієї роботи;

б) спеціально-юридичні засоби і правила³.

У цьому сенсі у кримінально-виконавчому законодавстві України звертає на себе увагу та термінологія, яка в ньому застосована. Наприклад, якщо вжитий у ч. 1 ст. 110 КВК України термін «близькі родичі» отримав офіційне тлумачення у цій правовій нормі, то термін «родичі засудженого» у ній не роз'яснено. Без сумніву, що вказана норма

¹ Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл./О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. С. 218.

² Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: затвердж. наказом Міністерства юстиції України від 28 серпня 2018 року № 2823/5. URL: www.gov.ua.https://zakon.rada.gov.ua

³ Теорія держави і права...

відноситься до так званих «бланкетних»¹, але примітки до ст. 110 КВК з цього приводу не має, а тому при правозастосуванні нерідко адміністрація УВП зловживає своїм правом на надання побачень для засуджених з цих питань, а це у судовій практиці оцінюється як зловживання владою або службовими повноваженнями². Зокрема, тільки у 2016 році за вчинення зазначеного кримінального правопорушення у сфері виконання покарань України було притягнуто до кримінальної відповідальності 5 осіб (5 % у структурі злочинності персоналу ДКВС України)³. Суттєво не змінились ці показники й у 2017–2019 рр.⁴

Отже, якщо узагальнити результати проведеного аналізу, то під колізіями у кримінально-виконавчому законодавстві слід розуміти ті формальні неузгодженості та суперечності, які стали наслідком порушень нормотворчості та її принципів, а також існуючих у юридичній практиці темпораль-

¹ Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл./О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. С. 160–164.

² Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень: постановою Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 року № 15. *Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах/упоряд.* В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 254–258.

³ Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. С. 13.

⁴ Дані про стан злочинності у сфері виконання покарань України у 2019 році. *Відомості Єдиного реєстру досудових розслідувань*. URL: <https://www.qp.go.ua>

них, ієрархічних та змістових помилок суб'єктів даного виду діяльності.

У теорії права темпоральними (часовими) колізіями називають ті неузгодженості та суперечності, що виникають внаслідок прийняття в різний час з того самого питання декілька різних норм права¹. У свою чергу, ієрархічними (субординаційними) колізіями учені також вважають ті із них, що виникають внаслідок регулювання одних суспільних відносин нормами різної юридичної сили².

Змістовні колізії – це такий вид колізій, що виникають внаслідок часткового збігу обсягів регулювання декількох норм права³.

Щодо принципів нормотворчості, то в теорії права, вони класифіковані на:

1. Принципи, що характеризують діяльність державного апарату, в тому числі у сфері нормотворчості (верховенство права; законність; демократизм; ефективність; професіоналізм).

2. Принципи нормотворчості, що ґрунтуються на основоположних і загальних принципах права (справедливість; гуманність; рівність; свобода; правова визначеність; пропорційність; добросовісність).

3. Спеціальні (власні) принципи нормотворчості (науковість; плановість; оперативність; системність; технічна досконалість)⁴.

¹ Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл./О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. С. 277.

² Там само.

³ Там само, с. 278.

⁴ Там само, с. 212–214.

У науковій літературі мова ведеться також про принципи застосування норм права (справедливість; пропорційність; правова визначеність; законність; обґрунтованість; доцільність; добросовісність; своєчасність)¹, які в основному, співпадають з принципами нормотворчості, а тому можна говорити про їх взаємозв'язок, а також про необхідність розгляду цієї проблеми в якості окремого питання в даному дослідженні.

У цілому ж, підводячи підсумки по зазначеній проблематиці, можна констатувати наступне:

а) по-перше, наявність правових прогалин і колізій у кримінально-виконавчому законодавстві впливає на ефективність реалізації на практиці визначених у законі завдань та досягнення його мети (ст. 1 КВК України)²;

б) по-друге, існуючі прогалини та колізії у даній галузі законодавства створюють особливий вид детермінант, що спричинюють та обумовлюють низький рівень запобігання злочинам і правопорушенням в органах та установах виконання покарань³;

в) по-третє, прогалини та колізії кримінально-виконавчого законодавства у випадках їх несвоє-

¹ Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл./О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. С. 268–269.

² Яковець І. С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: монографія. Харків: Право, 2013. С. 53–101.

³ Богатирьов А. І. Антикриміногенний вплив на злочинність у місцях несвободи України: монографія. Херсон: Вид. дім «Гельветика», 2019. С. 159–180.

часного усунення набувають хронічних форм і визначаються у виді негативних тенденцій його розвитку та функціонування¹;

г) по-четверте, наявні правові прогалини і колізії у законодавстві України, що регулює сферу виконання покарань, не дозволяють підвищити рівень правової свідомості, культури та професіоналізму як персоналу органів та установ виконання покарань, так і інших учасників кримінально-виконавчих правовідносин²;

г) по-п'яте, прогалини та колізії у кримінально-виконавчому законодавстві України виступають об'єктивною перешкодою приведення його норм як до Європейського Союзу³, так і до інших стандартних правил поведження із засудженими⁴, а також призупиняють рух по перетворенню кримінально-виконавчої системи у пенітенціарну⁵;

¹ Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл./О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. С. 271–272.

² Правові засади діяльності прокуратури України у сфері виконання покарань: навч. посіб./Є. В. Дудко, Г. О. Колб, А. В. Савченко та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужи, д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Київ: Кондор, 2016. С. 15–32.

³ Кодекс України про адміністративні правопорушення: прийнятий 7 грудня 1984 року. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.

⁴ Мінімальні стандартні правила поведження із засудженими: прийняті 30.08.1955 р. на I Конгресі ООН з попередження злочинності та поведження із засудженими. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поведження з в'язнями/упоряд. О. І. Шинальський та ін.* Київ: Анна-Т, 2008. С. 18–36.

⁵ Богатирьов І. Національна програма трансформації кримінально-виконавчої системи в пенітенціарну систему України: проект. *Юридичний вісник України*. 2020. № 3 (1280). 24–30 січ. С. 7.

д) і, на кінець, існуючі у даній галузі права прогалини і колізії приводять до суттєвих порушень прав і свобод засуджених, які стають предметом їх розгляду в ЄСПЛ¹ та лягають важким тягарем на Державний бюджет України у зв'язку з необхідністю виконання рішень даного Європейського суду².

Таким чином, у наявності актуальна прикладна проблема, яка має не тільки і не стільки теоретичне значення з огляду розробок науково обґрунтованих шляхів усунення існуючих у кримінально-виконавчому законодавстві України прогалин і колізій, скільки пов'язана з підвищенням ефективності кримінально-виконавчої діяльності та рівня дотримання, охорони і захисту прав і свобод людини та громадянина у сфері виконання покарань України.

1.3. Зміст прогалин і колізій у кримінально-виконавчому праві та законодавстві України у контексті його гармонізації до норм міжнародного права та практики

Як свідчить практика, сучасні національні правові системи розвиваються і функціонують в умовах тісної взаємодії і взаємовпливу, зазнаючи

¹ Огляд рішень Європейського суду з прав людини. Донецьк: Донец. меморіал, 2011. 55 с.

² Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 30. Ст. 260.

різного роду змін, які полягають як у запозиченні (прямому чи непрямому) моделей правового регулювання, так і в узгодженні окремих норм або навіть сегментів міжнародного права (інститутів і галузей)¹. У підсумку, як слушно зауважила у зв'язку з цим Н. Семенова, відбувається поступова зміна правових систем відповідно до обраного курсу певної країни, проголошеними нею цілями і завданнями. Ці механізми відбуваються з використанням як механізмів міжнародно-правового регулювання, так і поза ними – включно в межах національних правових систем, а також шляхом використання цих двох способів у різних комбінаціях².

У повній мірі це стосується й сфери виконання покарань України, необхідність удосконалення відповідного законодавства по алгоритмах і стандартах міжнародного права у сьогоденні є очевидною, враховуючи тим більше наявність у ньому низки прогалин і колізій, які гальмують цей процес. Зокрема, анонімне опитування персоналу УВП та засуджених до позбавлення волі дозволило з'ясувати зміст та обґрунтувати необхідність активізації наукових пошуків з означеної тематики дослі-

¹ Яковець І. В. Правова інтеграція як фактор розвитку Української державності та її правової системи. Правова доктрина України: у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 1: *Загальнотеоретична та історична юриспруденція*/В. Я. Тацій, О. Д. Святоцький, С. І. Максимов та ін.; за заг. ред. О. В. Петришина. С. 713.

² Семенова Н. Апроксимація права в контексті угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейським Союзом: теоретичне осмислення. *Актуальні проблеми політики*. Вип. 15: зб. наук. пр. Одеса: Юрид. літ., 2002. С. 369–370.

дження. Так, на питання «Чи відповідає кримінально-виконавче законодавство України нормам міжнародного права?» засуджені до позбавлення волі відповіли таким чином: «так» – 18 % (у структурі всіх респондентів); «ні» – 56 %; «частково» – 26 %. У свою чергу, персонал УВП на це питання дав наступні відповіді: «так» – 9 %; «ні» – 55 %; «частково» – 36 %.

Як з цього приводу зробив висновок М. С. Пузирьов, наприкінці ХХ ст. – на початку ХХІ ст. учені й практики у сфері пенології все частіше почали звертати увагу на «кризу покарання» з позицій його призначення, виконання та відбування¹. Саме тому, на його думку, в Україні й зарубіжних країнах вихід з такої кризи вбачають як у пошуку нових, так і в розширенні застосування альтернативних позбавленню волі покарань, у гуманізації правового статусу засуджених до покарань, пов'язаних з позбавленням волі, поєднанні покарання з виправним впливом через залучення засуджених до різного роду реабілітаційних та ресоціалізаційних програм². При цьому, як встановив М. І. Хавронюк, у 1994–2002 рр., інспірований «парадом суверенітетів», на фоні повернення постсоціалістичних Європейських держав до романо-германських правових традицій, відбувся сплеск законодавчої активності: за ці роки одразу тринадцять таких держав прийняли нові Кримінальні кодекси, а ще

¹ Пузирьов М. С. Порівняльний аналіз виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк в Україні та зарубіжних країнах: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 6.

² Там само.

пність – обмежилися внесенням до них змін¹. Більше того, з відкриттям «залізної завіси» набагато більш активними стали міжнародні зв'язки у межах Європи, у т. ч. в інституційній та наукових сферах².

Не обійшов осторонь цей процес й Україну, включаючи й сферу виконання покарань. Зокрема, проголошуючи 25 грудня 1990 року незалежність, Верховна Рада Української РСР у своїй постанові заявила про свій Європейський вибір – як невід'ємну складову національної ідеї³ і одночасно стратегічний напрям державно-правового розвитку України⁴.

Враховуючи зазначене, Кабінет Міністрів Української РСР у липні 1991 року прийняв постанову «Про основні напрями реформи кримінально-виконавчої системи в Українській РСР», у розділі 11 якої «Удосконалення законодавства про кримінальні покарання» було зазначено, що слід розробити проект Кримінально-виконавчого кодексу Української РСР з урахуванням міжнародних актів, що визначають зміст і поводження із засудженими та ув'язненими під варту⁵.

¹ Хавронюк М. І. Сучасне загальноєвропейське кримінальне законодавство: проблеми гармонізації: монографія. Київ: Істина, 2005. С. 3.

² Там само.

³ Пашков М., Чалик В. Куди веде Україну «дорожня карта» євроінтеграції. *Дзеркало тижня*. 2007. № 10. 17–23 берез. С. 7.

⁴ Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України: постанова Верховної Ради Української РСР від 25 грудня 1990 року № 581-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1990. № 31. Ст. 429.

⁵ Основные направления реформы уголовно-исполнительной системы в Украинской ССР: утвержд. постановлением Кабинета Министров Украинской ССР от 11 июля 1991 года № 88. Киев: ГУИН МВД Украинской ССР, 1991. С. 16.

Наступним кроком у цьому напрямі стало підписання і ратифікація у 1994 році Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами, у ч. 1 ст. 51 якої було зазначено, що Сторони визнають важливою умовою для зміцнення зв'язків зближення існуючого і майбутнього законодавства України із законодавством Європейського Союзу¹. Важливою подією у цьому сенсі стало й приєднання України у жовтні 1995 року до Статусу Ради Європи, п. «в» главі I якої закріплено положення про те, що мета Ради Європи досягається у тому числі шляхом здійснення спільних заходів у правовій галузі².

У період 1991–2003 рр., тобто до прийняття в Україні Закону «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу»³, в нашій державі були затверджені й інші державні програми, спрямовані на гармонізацію (від гр. *harmonia* – гармонія; приведення в стан узгодженості, взаємної відповідності предметів, явищ, властивостей тощо)⁴ вітчизняного законодавства з нормами міжнародного права (Указ Президента України від 5 серпня

¹ Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами: ратифікована Законом України від 10.11.1994 № 237/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 46. Ст. 214.

² Статут Ради Європи: Закон України від 31.10.1995 № 398/95-ВР. *Офіційний вісник України*. 2004. № 26. 16 лип. Ст. 1733.

³ Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV. *Урядовий кур'єр*. 2004. 20 квіт. С. 2–3.

⁴ Булько А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 133.

1993 року «Про Міжвідомчий комітет України у справах Європейського Союзу»¹; Указ Президента України від 11 червня 1998 року «Про затвердження Стратегії вступу України до Європейського Союзу»²; Указ Президента України від 14.09.2000 року «Про затвердження Програми інтеграції України до Європейського Союзу»³; ін.)⁴. «Вінцем» зусиль України та її прагнень до вступу в ЄС стало прийняття Закону України від 18 березня 2004 року «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу»⁵, а у сфері виконання покарань у червні 2005 року – Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», в ст. 3 якого до правової основи діяльності ДКВС України віднесені чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України⁶.

¹ Про Міжвідомчий комітет України у справах Європейського Союзу: Указ Президента України від 5 серпня 1993 року. URL: www.gov.ua.zakon.rada.gov.ua

² Про затвердження Стратегії вступу України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 11 червня 1998 року № 615/98. *Офіційний вісник України*. 1998. № 24. Ст. 870.

³ Маноха О. Є. Системний аналіз в кримінології: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Укр. акад. внутр. справ, 1996. 23 с.

⁴ Яковець І. В. Правова інтеграція як фактор розвитку Української державності та її правової системи. *Правова доктрина України: у 5 т.* Харків: Право, 2013. Т. 1: *Загальнотеоретична та історична юриспруденція*/В. Я. Тацій, О. Д. Святоцький, С. І. Максимов та ін.; за заг. ред. О. В. Петришина. С. 713–751.

⁵ Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV. *Урядовий кур'єр*. 2004. 20 квіт. С. 2–3.

⁶ Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 червня 2005 року. *Офіційний вісник України*. 2005. № 30. Ст. 4–10.

Не залишилися у цей період обабіч й фахівці (науковці та практики) у галузі кримінально-виконавчого права України. Так, тодішній начальник ГУВП МВС України І. В. Штанько серед нагальних питань підвищення ефективності діяльності кримінально-виконавчої системи визначив ті, що пов'язані з удосконаленням кримінально-виконавчого законодавства з урахуванням міжнародно-правових актів, що стосуються сфери виконання покарань¹. При цьому, на його думку, більш вагомим у цей процес має бути внесок представників науки, яка, на жаль, ще значно відстає від потреб практики, а саме: відбувається гострий дефіцит фундаментальних досліджень у цій сфері; практичні працівники вже давно чекають виконання свого соціального замовлення на наукову розробку таких актуальних проблем, як визначення нової моделі установи виконання покарань, узагальненої характеристики фахівця та його оптимального навантаження, вдосконалення управлінської діяльності персоналу тощо².

Саме у цей період активізуються представники наукової школи, пов'язаної з реалізацією пенітенціарної ідеї у сфері виконання покарань, а в науковому обороті все частіше з'являються такі категорії, як: «пенітенціарна політика», «пенітенціарні установи», «пенітенціарний персонал» тощо, які, як вірно у зв'язку з цим зробив висновок Г. О. Радов,

¹ Штанько І. В. Нагальні питання підвищення ефективності діяльності кримінально-виконавчої системи. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1996. № 1. С. 7–8.

² Там само, с. 10.

створювали перекручене уявлення щодо їх сутності¹, створюючи таким чином теоретико-методологічні специфічні детермінанти, які в подальшому використовувались в проектах законів, що стосуються сфери виконання покарань, посилюючи зміст колізійних норм в існуючому кримінально-виконавчому законодавстві України². Більш того, свій негативний «вклад» у цей «хаотичний» процес перетворень вклали й деякі працівники на той час ДДУПВП. Так, у 2002 році захистив дисертацію перший заступник Голови ДДУПВП О. Б. Пташинський, яку назвав «Правові проблеми реформування пенітенціарної системи в Україні»³, яка, зокрема, досі в нашій державі так і не створена, не дивлячись навіть на прийняття у 2014 році Закону України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до Європейських стандартів»⁴.

¹ Радов Г. О. Першочергові проблеми пенітенціарної політики України на сучасному етапі. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1996. № 1. С. 12.

² Про пенітенціарну систему: проект Закону від 24.11.2017 р. № 7337, поданий у Верховну Раду України народними депутатами А. А. Кожем'якіним, І. В. Мосійчуком, О. В. Богомолець та ін. URL: w1.c1.rada.gov.ua/webproc/4-1

³ Пташинський О. Б. Правові проблеми реформування пенітенціарної системи в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. 18 с.

⁴ Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів: Закон України від 8 квітня 2014 року. № 1186-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 2. Ст. 869.

Аналогічний казус (від латин. *casus* – випадок; пригода; подія тощо)¹ допустив і заступник Генерального прокурора України, кандидат юридичних наук, доцент, заслужений юрист України, а по сумісництву – ще й завідувач кафедри нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах та інших примусових заходів Інституту підвищення кваліфікації кадрів Національної академії прокуратури України О. І. Шинальський, за загальною редакцією (упорядкуванням) якого у 2008 році у науковому світі з'явився «Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями»². При цьому, авторський колектив допустив у даному виданні, принаймні, декілька колізій, а саме:

а) замість термінів «засуджений» (глава 2 КВК України) або «ув'язнений під варту» (Закон України «Про попереднє ув'язнення»³) у зазначеному збірнику вжито слово «в'язні», яке навіть у міжнародному праві застосовується з відповідною ремаркою (від фр. *remarque* – примітка)⁴. Так, у п. 10.1 Європейських пенітенціарних правилах з цього приводу зазначено, що ЄПП застосовується

¹ Булыко А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 243.

² Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями/упоряд. О. І. Шинальський, В. Г. Неділько, І. О. Артеменко та ін. Київ: АННА-Т, 2008. 502 с.

³ Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30 червня 1993 р. № 3352-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 360.

⁴ Булыко А. Н. Большой словарь иностранных слов... С. 497.

щодо всіх осіб, взятих під варту, чи засуджених до позбавлення волі¹. Більш того, навіть у Мінімальних стандартних правилах поведження з в'язнями зауважено, що зазначені правила застосовуються до декількох категорій таких осіб – засуджених в'язнів; не засуджених в'язнів та інші (ч. 2 цього нормативно-правового акта «Правила, що застосовуються до особливих категорій»), а також такі терміни, як: «особи, засуджені до тюремного ув'язнення» (п. 65 Правил); особи, що були заарештовані» (п. 84 Правил); особи, заарештовані або поміщені у в'язницю без пред'явлення звинувачення» (п. 95 Правил); інші²;

б) вживши у назві збірника словосполучення «пенітенціарні установи», його автори чомусь пішли у розріз з чинним кримінально-виконавчим законодавством України, у якому закріплені такі терміни, як: «органи та установи виконання покарань» (ч. 2 ст. 1 КВК); «види органів і установ виконання покарань» (ст. 11 КВК); «виправні колонії» (ст. 18 КВК); «виховні колонії» (ст. 19 КВК); інші подібні поняття і категорії. Більш того, у нормах міжнародного права, що регулюють сферу виконання покарань, також, крім терміну «пенітенціарні установи», застосовані й інші його ана-

¹ Європейські пенітенціарні правила: Рекомендація № R(2006)2 Комітету Міністрів держав-учасниць. URL: zakon.rada.gov.ua

² Мінімальні стандартні правила поведження із засудженими: прийняті 30.08.1955 р. на I Конгресі ООН з попередження злочинності та поведження із засудженими. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поведження з в'язнями/упоряд. О. І. Шинальський та ін. Київ: Анна-Т, 2008. С. 18–36.*

логи – «місця ув'язнення» (п. 36.1 ЄПП), «установи для неповнолітніх» або «виправні будинки» (п. 5 Мінімальних стандартних правил поводження з в'язнями)¹; інші, які є близькими по змісту до норм вітчизняного законодавства.

Тоді виникає питання, з яких міркувань автори збірника здійснили у його назві підміну понять, створивши таким чином колізію у нормативно-правовій лексиці з питань кримінально-виконавчого права України?

По такому ж шляху пішли у той час й деякі суб'єкти нормотворчості. Зокрема, у грудні 2010 року Указом Президента України замість ДДУПВП була створена Державна пенітенціарна служба України², у той самий час, коли згідно відповідного закону з 2005 року в нашій державі функціонувала Державна кримінально-виконавча служба України³, у зв'язку з чим на практиці, особливо з питань взаємодії, переписки, управлінської діяльності тощо, виник своєрідний правовий парадокс (грец. *paradoksos* – неочікуваний, дивний; одне із видів протиріч, які виникають у правильному по

¹ Мінімальні стандартні правила поводження із засудженими: прийняті 30.08.1955 р. на I Конгресі ООН з попередження злочинності та поводження із засудженими. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями/упоряд.* О. І. Шинальський та ін. Київ: Анна-Т, 2008. С. 18–36.

² Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 9 грудня 2010 року. *Офіційний вісник України*. 2010. № 94. Ст. 33–34.

³ Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 червня 2005 року. *Офіційний вісник України*. 2005. № 30. Ст. 4–10.

логічній формі роздумі)¹, а саме: одні адресати звертались до ДКВС України, а інші – до ДПтС України. У той самий час, у Положенні про ДПтС України, яке було затверджено Указом Президента України від 6 квітня 2011 року № 394/2011, жодного слова про «пенітенціарні установи», «пенітенціарне законодавство», «пенітенціарну політку» тощо вжито не було, тобто, як це витікає із змісту п. 1 цього Положення, зазначений орган виконавчої влади не мав наміру створювати в нашій державі пенітенціарні умови діяльності (на теоретичному (доктринальному), законодавчому, організаційно-управлінському та інших рівнях), позаяк мав статутне призначення забезпечувати тільки реалізацію державної політики у сфері виконання покарань України².

Знову ж таки, виникає цілком логічне питання, а навіщо було змінювати назву даного державного органу, коли він змістовно був спрямований на реалізацію тих самих завдань, що його попередник – ДДУПВП?

Але й на цьому вказана колізія не завершилась, а саме: у жовтні 2012 року, на підставі відповідного закону, Міністерство юстиції України стало центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання по-

¹ Булько А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 422.

² Положення про Державну пенітенціарну службу України: затвердж. Указом Президента України від 6 квітня 2011 року № 394/2011. URL: zakon.rada.gov.ua (втратило чинність 22.06.2019 р.).

карань (ч. 1 ст. 11 КВК України)¹, при тому, що на цей момент й надалі функціонувала ДПтС з такими ж функціями, а Положення про неї діяло аж червня 2019 року, коли було відмінено в установленому порядку².

Отже, вказані вище факти свідчать про те, як правова «безкультурність»³ окремих «вищих» посадових осіб, які були наділені особливими владними повноваженнями, так і низький рівень правової свідомості, що проявляється у виді її деформації⁴ окремих суб'єктів нормотворчості тільки посилюють негативний вплив на законодавчому рівні тих детермінант, що спричинюють та обумовлюють наявність у нормативно-правових актах правових прогалин і колізій.

Для того, щоб розірвати цей «Гордіїв вузол» (легко та несподівано вирішити важку справу)⁵, слід досить детально та скрупульозно вивчити зміст тих міжнародних нормативно-правових актів, що безпосередньо стосуються сфери виконання покарань. При цьому, варто взяти за основу їх класи-

¹ Про внесення змін і доповнень у деякі нормативно-правові акти з питань виконання кримінальних покарань: Закон України від 16 жовтня 2012 року № 5461-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua./laws/show/5461-17>

² Положення про Державну пенітенціарну службу України: затвердж. Указом Президента України від 6 квітня 2011 року № 394/2011. URL: zakon.rada.gov.ua (втратило чинність 22.06.2019 р.).

³ Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл./О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. С. 154–157.

⁴ Там само, с. 152–154.

⁵ Гордіїв вузол – Вікіпедія. URL: <https://uk.m.wikipedia.org/wiki>

фікацію, яка виведена на науковому рівні¹. Зокрема, А. Х. Степанюк та І. С. Яковець у своїх працях обґрунтували наступну їх типологію (за ступенем обов'язковості): 1) акти, які є обов'язковими для застосування національними системами виконання покарань; 2) акти, які носять рекомендаційний характер².

Таку ж класифікацію по вказаному критерію здійснив й М. І. Рудницький³, а також ряд інших науковців⁴. У свою чергу, О. В. Лисодєд, у цілому поділяючи наведену вище точку зору, разом з тим пропонує застосувати ще один додатковий критерій для їх класифікації і вважає за доцільне у зв'язку з цим міжнародно-правові акти поділити ще й на: а) акти, що стосуються поводження з особами, позбавленими волі; б) акти, що стосуються покарань і кримінально-правових заходів впливу на винну особу, які не пов'язані з позбавленням волі⁵.

Слово «обов'язковість» означає те, що слід беззаперечно дотримуватись; чим не можна нехтува-

¹ Степанюк А. Х., Яковець І. С. Втілення міжнародних стандартів у практику діяльності кримінально-виконавчої системи України: монографія. Харків: Кроссроуд, 2007. С. 51–57.

² Там само, с. 52.

³ Кримінально-виконавче право України: підручник: у 2-х т./А. А. Музика, В. Я. Конопельський, Є. О. Письменний та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Є. Ю. Бараша. Київ: Нац. акад. внутр. справ: ФОП Кандиба Т. П., 2018. Т. 1: Загальна частина. С. 126–127.

⁴ Кримінально-виконавче право України: підручник/О. М. Джужа, І. Г. Богатирьов, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужа. Київ: Атіка, 2010. С. 319–320.

⁵ Кримінально-виконавче право: підручник/за заг. ред. А. Х. Степанюка. Харків: Право, 2005. С. 44–46.

ти; який вимагається в законодавчому порядку; який виконується з обов'язку¹.

У цьому контексті та з урахуванням процедурних вимог щодо прийняття та визнання Україною міжнародних договорів², до обов'язкових для виконання нашою державою міжнародно-правових актів, що стосуються у тому числі сфери виконання покарань, можна віднести: 1) Загальну декларацію прав людини³; 2) Міжнародний пакт про громадянські та політичні права⁴; 3) Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права⁵; 4) Конвенцію проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання⁶;

¹ Великий тлумачний словник української мови/уклад. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. С. 450.

² Про міжнародні договори: Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. Ст. 540.

³ Загальна декларація прав людини: прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10.12.1948 резолюцією 217А. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями*. Київ: АННА-Т, 2008. С. 12–17.

⁴ Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями*. Київ: АННА-Т, 2008. С. 37–45.

⁵ Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями*. Київ: АННА-Т, 2008. С. 46–48.

⁶ Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання: резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 22.02.2001 № 55/89. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями*. Київ: АННА-Т, 2008. С. 199–207.

5) Конвенція про захист прав і основоположних свобод¹; 6) Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню²; 7) інші³.

Виконання зазначених та інших обов'язкових міжнародно-правових актів здійснюється відповідно до вимог Статуту ООН⁴, Статуту Ради Європи⁵, інших міжнародних джерел, а також згідно вимог Закону України «Про міжнародні договори»⁶, Закону України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу»⁷ та Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Євро-

¹ Конвенція про захист прав і основоположних свобод від 30 листопада 1964 року. Набула чинності для України 29 грудня 1995 року. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями*. Київ: АННА-Т, 2008. С. 235–245.

² Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність поводженню чи покаранню. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями*. Київ: АННА-Т, 2008. С. 267–273.

³ *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями/упоряд.* О. І. Шинальський, В. Г. Неділько, І. О. Артеменко та ін. Київ: АННА-Т, 2008. 502 с.

⁴ Статут Організації Об'єднаних Націй; Статут Міжнародного суду: прийняті 26 червня 1945 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

⁵ Статут Ради Європи: Закон України від 31.10.1995 № 398/95-ВР. *Офіційний вісник України*. 2004. № 26. 16 лип. Ст. 1733.

⁶ Про міжнародні договори: Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. Ст. 540.

⁷ Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV. *Урядовий кур'єр*. 2004. 20 квіт. С. 2–3.

пейського суду з прав людини»¹. Зокрема, в ч. 1 ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори» з цього приводу зазначено наступне: чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства². При цьому, якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору (ч. 2 ст. 19 даного Закону)³. Більш того, як це витікає із змісту ст. 20 даного Закону, міжнародний договір України може бути пролонгований відповідно до умов, визначених самим міжнародним договором⁴.

Відповідно до положень ст. 28 Закону України «Про міжнародні договори», порядок здійснення контролю за виконанням цього Закону та міжнародних договорів України встановлюють Президент України або Кабінет Міністрів України відповідно до їх компетенції та вимог статей 17–19 цього Закону⁵.

¹ Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 30. Ст. 260.

² Про міжнародні договори: Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. Ст. 540.

³ Там само.

⁴ Там само.

⁵ Там само.

Зовсім іншу юридичну силу мають ті міжнародно-правові акти, що мають рекомендаційний характер для України. Такий висновок витікає із змісту:

а) ч. 1 ст. 9 Конституції України, відповідно до вимог якої чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. При цьому, укладання міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України (ч. 2 ст. 9 Основного закону)¹;

б) ч. 2 ст. 19 Конституції України, у якій зазначено, що органи державної влади та їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України;

в) статей 19–20 Закону України «Про міжнародні договори»²;

г) слова «рекомендаційний»³. Зокрема, в тлумачних словниках зазначене слово означає пораду, вказівку кому-небудь; пропозицію⁴.

Отже, міжнародно-правові джерела, у яких закріплені норми рекомендаційного характеру, не є обов'язковими для України, включаючи її органи

¹ Конституція України: прийнята 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

² Про міжнародні договори: Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. Ст. 540.

³ Огляд рішень Європейського суду з прав людини. Донецьк: Донец. меморіал, 2011. 55 с.

⁴ Рекомендація – Вікіпедія. URL: <https://uk.m.wikipedia.org/wiki>

державної влади, мова про які ведеться в ст. 6 Конституції України. Саме тому, будь-які посадові особи цих органів, які видають бажане за дійсне, тобто формують переконання та приймають рішення відповідно до того, що є приємним, замість того, щоб звернутись до наявних доказів, раціональності або реальності¹, поступають всупереч інтересам служби (службова особа ігнорує покладені на неї чинним законодавством функції, діє на противагу їм, нехтує службовими інтересами чи хибно їх сприймає, підриває авторитет владних органів тощо²) та, в кінцевому підсумку, заводять будь-який процес (як от: реформи у сфері виконання покарань³) у глухий кут⁴.

Прикладом такої «хибної» практики України у сфері виконання покарань стало бездумне, алогічне та безвідповідальне виконання нею рекомендацій Ради Європи, а також інших міжнародних організацій, що стосувались процесу виконання та відбування покарань. Зокрема, згідно з висновком № 190 (1995) від 26 вересня 1995 року щодо заявки

¹ Прийняття бажаного за дійсне – Вікіпедія. URL: <https://uk.m.wikipedia.org/wiki>

² Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України/ Д. С. Азаров, О. Г. Колб, А. В. Савченко та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. С. 862.

³ Колесник С., Єнін Є. Сім кіл пекла пенітенціарної системи. *Зеркало неділи*. URL: <https://dt.ua/internal/sim-kil-pekla-penitenciarnoyi-sistems-333623.ntml://dt.ua/gazeta/issue/1229>

⁴ Радов Г. О. Першочергові проблеми пенітенціарної політики України на сучасному етапі. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1996. № 1. С. 12.

України на вступ до Ради Європи, Парламентська Асамблея РЄ рекомендувала нашій державі передати управління кримінально-виконавчою системою у відання Міністерства юстиції України¹.

І, замість того, щоб розробити Комплексну програму (а такої на рівні Верховної Ради України, Президента України чи Кабінету Міністрів України затверджено не було) щодо вирішення зазначеної рекомендації РЄ, в нашій державі пішли по іншому шляху – створили самостійне відомство у системі центральних органів державної виконавчої влади – Державний департамент України з питань виконання покарань², який до 2005 року (часу прийняття Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»³) діяв на підставі затвердженого підзаконним нормативно-правовим актом Положення⁴, що суперечило п. 14 ч. 1 ст. 92 Конституції України, відповідно до вимог якої діяльність органів та установ виконання покарань має визначатись виключно законом. Крім

¹ Висновок Парламентської асамблеї Ради Європи від 26 вересня 1995 року щодо заявки України на вступ до Ради Європи № 190 (1995). URL: <https://www.kmu.gov.ua.diyalnist>

² Про утворення Державного департаменту України з питань виконання покарань: Указ Президента України від 22 квітня 1998 року № 344/98. *Офіційний вісник України*. 1998. № 16. Ст. 589.

³ Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 червня 2005 року. *Офіційний вісник України*. 2005. № 30. Ст. 4–10.

⁴ Про Положення про Державний департамент України з питань виконання покарань: затв. Указом Президента України від 31 липня 1998 р. № 827/98. URL: <https://ips.ligazakon.net.rada.gov.ua> (втратило чинність 30.07.2009).

цього, до 2005 року ДДУПВП з питань добору кадрів, їх соціального захисту, застосування сили, зброї тощо керувався Законом України «Про міліцію»¹, до якої не мав відношення з часу виведення у 1999 році органів та установ виконання покарань з підпорядкування МВС України², що, крім ст. 92, суперечило й ч. 2 ст. 19 Основного закону, в якій зазначено, що органи державної влади та їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі закону.

Не обійшли стороною цей так званий процес «реформ» (а, вірніше було б сказати засилля прогалин і колізій) у кримінально-виконавчому законодавстві України й інші негативні наслідки у цьому контексті, а саме:

а) ДДУПВП від реорганізації та виходу з системи МВС України втратило ті об'єкти, які були спільною власністю з цим відомством (службові кабінети у центральному апараті МВС; санаторії; бази відпочинку; спортзали; т. ін.), суттєво зниживши таким чином рівень соціального захисту персоналу органів та установ виконання покарань, що було об'єктивною необхідною умовою підтримання їх готовності до виконання складних психологічно і фізично обумовлених завдань, а також блокування, усунення, нейтралізації тощо детермі-

¹ Про міліцію: Закон Української РСР від 20 грудня 1990 року № 565-XII. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1991. № 4. Ст. 20 (втратив чинність 02.07.2015).

² Про виведення Державного департаменту України з питань виконання покарань з підпорядкування МВС України: Указ Президента України від 12 березня 1999 року № 248/99. *Офіційний вісник України*. 1999. № 11. Ст. 24.

нант, які спричинювали та сприяли їх професійному «вигорянню» та «професійній деформації»¹. Як результат, якщо у 1991 році до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів у сфері виконання покарань було притягнуто 19 осіб², то в 2010 році (останньому році перебування ДДУПВП в «самостійному» статусі) – 57³. Погіршились у зв'язку з цим й інші показники оперативно-службової діяльності органів та установ виконання покарань⁴. Зокрема, якщо у 1991 році з боку засуджених було зареєстровано вчинення 370 злочинів⁵, то у 2010 році – 404 злочини⁶. При цьому, з 3,9 у 1991 році⁷ лише до 3,52 у 2010 році⁸ зменшився рівень злочинності у розрахунку на 1 тис. засудже-

¹ Медведев В. С. Шляхи попередження та подолання професійної деформації працівників УВП. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1996. № 1. С. 42–47.

² Некоторые показатели деятельности учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины в 1991 году: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1992. С. 22.

³ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2010 році: информ. бюллетень. Київ: ДПтС України, 2011. Кн. 1. С. 52.

⁴ Корупційні та інші злочини, що вчиняються у сфері виконання покарань: кримінологічна характеристика та запобігання: навч. посіб./ за ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Київ: Вид. дім «Кондор», 2019. С. 103–113.

⁵ Некоторые показатели деятельности учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины в 1991 году... С. 1.

⁶ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2010 році... С. 3.

⁷ Некоторые показатели деятельности учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины в 1991 году... С. 1.

⁸ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2010 році... С. 3.

них, тобто і в контексті реалізації визначеної у ч. 1 ст. 1 КВК України мети по запобіганню нових злочинів з участю осіб, які тримались у місцях позбавлення волі, ДДУПВП ефективніше працювати не став;

б) ДДУПВП втратив єдиний вищий навчальний заклад (Київський інститут внутрішніх справ), який готував фахівців для органів та установ виконання покарань.

У той самий час, як у зв'язку з цим слушно зауважили ряд науковців (В. М. Синьов, О. В. Беца, М. В. Клімов), закономірності розбудови держави і розвитку суспільства в нових політичних та економічних умовах, а також об'єктивні проблемні протиріччя, що притаманні сучасному стану розвитку відомчої системи освіти, обумовлюють основні підвалини нової концепції наступного десятиріччя¹. Саме тому, на їх думку, її серцевиною має бути нова парадигма відомчої освіти, враховуючи, що її формування є однією з найгостріших проблем сучасності на межі нового ХХІ ст.²;

в) ДДУПВП на той час, і до 2010 року включно, залишився без підрозділу, який би забезпечував науковий супровід кримінально-виконавчої діяльності в Україні. І, що ще більш парадоксально: затвердивши штатний розпис ДДУПВП та передба-

¹ Орлов Ю. В. Кримінологічна експертиза нормативно-правових актів і їх проєктів: науково-методичне забезпечення: монографія. Сімферополь: Кримнавчпеддержвидав, 2010. 266 с.

² Синьов В. М., Беца О. В., Клімов М. В. Науково-педагогічні проблеми розвитку відомчої професійної освіти у сучасних умовах. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2001. № 6. С. 317.

чивши у ньому Наукову лабораторію з питань досліджень у сфері виконання покарань, керівництво Департаменту так і не доукомплектувало його відповідними фахівцями, проявляючи таким чином своє відношення до ролі науки у розвитку суспільного процесу¹;

г) ДДУПВП втратив напрацьовані в системі МВС України взаємозв'язки з іншими правоохоронними органами, особливо в частині запобігання кримінальної субкультури та її представників на процес виправлення і ресоціалізації засуджених; що негативно у тому числі відобразилось й на стані правопорядку в органах та установах виконання покарань². Так, у 2010 році із 119 засуджених (у числі 404, які були притягнуті до кримінальної відповідальності осіб) 29,4 % перебували на профілактичних обліках, що стало у тому числі одним із результатів низького рівня взаємодії ДДУПВП з іншими правоохоронними органами³;

г) інші організаційно-управлінські, нормативно-правові, технічні та інші втрати ДДУПВП, які стали результатом наявності прогалин і колізій у кри-

¹ Штанько І. В. Нагальні питання підвищення ефективності діяльності кримінально-виконавчої системи. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1996. № 1. С. 10–11.

² Запобігання правопорушенням у місцях позбавлення волі. Вид. 2-ге, доповн. і випр./В. Л. Ортинський, О. Г. Колб, В. П. Захаров та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. Л. Ортинського, д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2010. С. 174–182.

³ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2010 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2011. Кн. 1. С. 5.

мінально-виконавчому законодавстві України, включаючи й міжнародно-правового характеру¹.

Як з цього приводу досить вдало зробив висновок А. Х. Степанюк, незрозуміло, чому для завершення реформування кримінально-виконавчої системи та подальшої гуманізації кримінального законодавства й системи виконання покарань необхідно внести зміни лише у Кримінальний, Кримінально-процесуальний та Кримінально-виконавчий кодекс України, залишаючи без змін закони, що регламентують правовий статус органів виконання покарань та їх персоналу².

Заслужують на увагу у зв'язку з цим й інші висновки з означеної проблематики, до яких дійшов А. Х. Степанюк, а саме:

1) щодо плутанини у термінах («кримінально-виконавча система» та «пенітенціарна система»), що «підігрівалась» у той час ДДУПВП, задля показовості спроб щонайближче підійти до запровадження у практику міжнародних стандартів³.

2) щодо правових прогалин, які, зокрема, містились в Указі Президента України від 20 січня 2006 року «Про План заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що впливають з її членства в Раді Європи»⁴, та потребували негай-

¹ Степанюк А. Х. Про деякі напрями політики України щодо реформування кримінально-виконавчої системи (виконання обов'язків та зобов'язань України, що впливають з її членства в Раді Європи). *Вибрані твори/уклад. К. А. Автухов. Харків: Право, 2017. С. 510–522.*

² Там само, с. 513.

³ Там само, с. 520–521.

⁴ Про план заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що впливають з її членства в Раді Європи: затвердж. Указом Президента України від 20 січня 2006 року № 39/2006. URL: zakon.rada.gov.ua

ного усунення, позаяк виникала можливість реалізації всіх запланованих заходів у формальному вигляді, тобто «на папері», без кардинальних змін у реальній правозастосовній діяльності¹;

3) щодо своєрідного реагування ДДУПВП на щонайменші спроби «втручання в його життя», а саме: РЄ постійно закликала органи влади України завершити переведення кримінально-виконавчої системи у підпорядкування Міністерства юстиції, а Департамент не вчиняв з цього приводу жодних кроків².

При цьому варто зазначити, що така «недисциплінованість» та відповідне ігнорування вимог міжнародно-правових актів, стосувалось, на жаль, й тих із них, які носили обов'язковий для нашої держави характер. Зокрема, це стосується виконання рішень Європейського Комітету по запобіганню катувань, який моніторить сферу виконання покарань України з 1998 року, тобто з часу створення ДДУПВП³. Так, у звіті про виконання рекомендацій і зауважень, що були висловлені членами Європейського Комітету по запобіганню

¹ Степанюк А. Х. Про деякі напрями політики України щодо реформування кримінально-виконавчої системи (виконання обов'язків та зобов'язань України, що впливають з її членства в Раді Європи). *Вибрані твори/уклад. К. А. Автухов. Харків: Право, 2017. С. 522.*

² Там само, с. 513–522.

³ Предупреждение пыток в Украине. Доклады Комитета по предупреждению пыток Совета Европы по итогам визитов в Украину делегации Комитета в 1998, 1999 и 2000 гг. и ответы Правительства Украины на эти доклады. 2-е изд., испр. и дополн. Донецк: Донец. мемориал, 2003. 252 с.

тортурам, у доповіді Уряду України по результатах візиту в Україну у лютому 1998 року було зазначено, що всі зауваження виконані¹.

Поряд з цим, зазначений Комітет зауважив, що така відповідь є формальною та по деяких фактах не відповідає дійсності. Наприклад, у параграфі 112 Доповіді Комітету було вказано, що в СІЗО не дотримується передбачена в законі мінімальна площа 2 м² на особу, ув'язнену під варту, а в проєкті КПК визначена ще більша «житлова» площа в СІЗО (до 4 м²). На це зауваження ДДУПВП відповів, що не має ніякої можливості забезпечити кожному ув'язненому під варту 4 м² та вилучити з обороту камери менше 2 м², як це рекомендує Комітет, через відсутність вільних місць і недоліку бюджетного фінансування². І, це при тому, що відповідно до вимог ст. 1 Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, такі порушення кваліфікуються як катування³. Більш того, такий підхід закріплено й в Конвенції про

¹ Предупреждение пыток в Украине. Доклады Комитета по предупреждению пыток Совета Европы по итогам визитов в Украину делегации Комитета в 1998, 1999 и 2000 гг. и ответы Правительства Украины на эти доклады. 2-е изд., испр. и дополн. Донецк: Донец. мемориал, 2003. С. 96–100.

² Там же, с. 100.

³ Конвенция против катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання: резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 22.02.2001 № 55/89. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями*. Київ: АННА-Т, 2008. С. 199–207.

захист прав і основоположних свобод¹ та визнається як правопорушення Європейським судом з прав людини².

Як з цього приводу зазначено в п. 4 ч. 1 ЄПП, утримання засуджених і ув'язнених під варту осіб в умовах, які порушують їхні права людини, не може бути виправдано нестачею ресурсів³. Наочним прикладом у зв'язку з цим є рішення ЄСПЛ у справі «Знайкін проти України», у якому суд дійшов висновку про порушення ст. 3 Конвенції про захист прав і основоположних свобод у зв'язку з неналежними умовами тримання заявника під вартою в Сімферопольському СІЗО та Феодосійському ізоляторі тимчасового тримання⁴.

Суттєво не змінилась ситуація з питань виконання Україною вимог Комітету по запобіганню катуванням й в подальші роки (фактично до 2010 р.). Цікавим у цьому сенсі є зміст вступу до Доповіді Уряду України Європейського Комітету по запобіганню тортурам, який відбувся 15–23 липня 1999 р.⁵

¹ Конвенція про захист прав і основоположних свобод від 30 листопада 1964 року. Набула чинності для України 29 грудня 1995 року. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями*. Київ: АННА-Т, 2008. С. 235–245.

² Огляд рішень Європейського суду з прав людини. Донецьк: Донец. меморіал, 2011. 55 с.

³ Європейські пенітенціарні правила: Рекомендація № R(2006)2 Комітету Міністрів держав-учасниць. URL: zakon.rada.gov.ua

⁴ Огляд рішень Європейського суду з прав людини... С. 10–11.

⁵ Предупреждение пыток в Украине. Доклады Комитета по предупреждению пыток Совета Европы по итогам визитов в Украину делегации Комитета в 1998, 1999 и 2000 гг. и ответы Правительства Украины на эти доклады. 2-е изд., испр. и дополн. Донецк: Донец. меморіал, 2003. С. 101–124.

Зокрема, в п. 1 розділу «А» «Термін і контекст візиту, склад делегації» зазначеної доповіді, Комітет зауважив, що це є другий візит делегації в Україну. При цьому, Комітет вважає, що цей візит був необхідним у зв'язку з обставинами, що склались (п. 1 ст. 7 Конвенції), а саме: в дійсності, підготовлена Комітетом доповідь про його перший візит у межах програми періодичних візитів викликає тривогу щодо поводження і умов тримання осіб, позбавлених волі. Саме з цих міркувань Комітет сформулював серію рекомендацій, у тому числі термінових, з метою покращення умов тримання осіб у місцях позбавлення волі¹. У свою чергу, як зазначено у вступі даної доповіді, українською стороною листом від 29 червня 1999 року подана попередня відповідь на доповідь Комітету, якою останній стривожений, у зв'язку з її неадекватністю, а тому вирішив приїхати з візитом в Україну з метою провести переговори з її органами влади з цього приводу².

У 2000 році, знову ж таки, вказуючи на низьку виконавську дисципліну України, що стосується виконання рекомендацій (а, по суті, вимог) Європейського Комітету по запобіганню тортурам³, Комітет у своєму листі на ім'я голови ДДУПВП І. В. Штанька звернув увагу, зокрема, на п. 192

¹ Предупреждение пыток в Украине. Доклады Комитета по предупреждению пыток Совета Европы по итогам визитов в Украину делегации Комитета в 1998, 1999 и 2000 гг. и ответы Правительства Украины на эти доклады. 2-е изд., испр. и дополн. Донецк: Донец. мемориал, 2003. С. 104.

² Там же.

³ Там же, с. 135–207.

своєї доповіді, в якому Комітет просив представників української влади надати на протязі шести місяців звіт про заходи, здійснені після вивчення доповіді. Крім цього, Комітет просив, щоб український звіт супроводжувався англійським або французьким перекладом¹.

У 2002 році, у відповіді Уряду України по результатах візиту зазначеного Комітету в Україну, зокрема відвідування органів та установ виконання покарань (розділ «Б», який містив майже 60 зауважень), було констатовано наявність низки порушень прав людини і громадянина у сфері виконання покарань та надані досить формальні та неповні відповіді по суті виявлених проблем². Так, у вступі відповіді Уряду України на доповідь Комітету було зазначено наступне: доводимо до Вашого відому, що частина організаційно-практичних заходів вже виконана, а інші, ще потребують значних затрат часу або фінансів та знаходяться в стадії реалізації³.

Суттєво не змінилась ситуація з означеної проблематики (мається на увазі, позиція органів державної влади) й в подальші роки. Так, у 2005 році Європейський Комітет по запобіганню катуванням рекомендував українській владі:

¹ Предупреждение пыток в Украине. Доклады Комитета по предупреждению пыток Совета Европы по итогам визитов в Украину делегации Комитета в 1998, 1999 и 2000 гг. и ответы Правительства Украины на эти доклады. 2-е изд., испр. и дополн. Донецк: Донец. мемориал, 2003. С. 138.

² Там же, с. 222–245.

³ Там же, с. 222.

а) активізувати зусилля для розробки та практичного застосування послідовної стратегії щодо боротьби з переповненістю установ виконання покарань, заснованої на принципах, викладених у Рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи R(80)11 щодо досудового ув'язнення¹; R(99)22 щодо переповненості виправних установ і тюрем² та R(2003)22³ щодо умовного звільнення, підтверджуючи таким чином неналежне виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань з означених питань⁴;

б) переглянути, якнайшвидше, передбачені законодавством норми житлового простору для засуджених і ув'язнених під варту осіб і збільшити їх як мінімум до 4 м² у всіх установах, підвідомчих ДДУПВП⁵;

в) українській владі рекомендується докласти активних зусиль для поліпшення умов тримання засуджених і гуманізації кримінально-виконавчої системи (п. 95 Доповіді Комітету)⁶.

¹ Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи R(80)11 від 30 вересня 1999 року щодо досудового ув'язнення. URL: www.probatation.gov.ua.12-PDF

² Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи R(99)22 від 30 вересня 1999 року щодо переповнення тюрем. URL: www.probatation.gov.ua.12PDF

³ Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи R(2003)22 від 30 вересня 1999 року. URL: www.probatation.gov.ua.12PDF

⁴ Проблеми забезпечення прав засуджених у кримінально-виконавчій системі України/В. А. Бадира, А. П. Гель, І. С. Яковець та ін.; за заг. ред. Є. Ю. Захарова. Харків: Права людини, 2009. С. 352.

⁵ Там само.

⁶ Там само.

Проте, ні у той час, ні у сьогодні¹ зазначені та інші рекомендації (а, по суті, враховуючи членство України в Раді Європи та вимоги Статуту РЄ²) пропозиції Європейського Комітету по запобіганню катуванням виконані нашою державою не в повній мірі.

На цій проблемі давно вже акцентують увагу вітчизняні науковці, проте реальних правових механізмів з цього приводу в Україні до теперішнього часу не створено. Так, М. В. Романов зазначив, що ще одним фактором, який свідчить про непослідовне ставлення держави України до міжнародних актів та їх застосування, є порушення Україною вимог ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Ця стаття забороняє катування та нелюдське поводження чи покарання. Але в Україні дія цієї статті має незрозумілий та обмежений характер. Проявляється це в тім, що скарги осіб щодо застосування до них катувань, розглядаються та розслідуються неналежним чином, реакція на факти катувань з боку правоохоронних органів та суду є повільною та непослідовою³. Показовою у цьому контексті є відповідь Уряду України на параграф 114 доповіді Європей-

¹ Колесник С., Єнін Є. Сім кіл пекла пенітенціарної системи. *Зеркало недели*. URL: <https://dt.ua/internal/sim-kil-pekla-penitenciaranoi-sistem-s333623.ntml://dt.ua/gazeta/issue/1229>

² Статут Ради Європи: Закон України від 31.10.1995 № 398/95-ВР. *Офіційний вісник України*. 2004. № 26. 16 лип. Ст. 1733.

³ Проблеми забезпечення прав засуджених у кримінально-виконавчій системі України/В. А. Бадира, А. П. Гель, І. С. Яковець та ін.; за заг. ред. Є. Ю. Захарова. Харків: Права людини, 2009. С. 48.

ського комітету по запобіганню тортурам, який мав місце у лютому 1998 року, а саме: проведено внутрішнє розслідування інциденту, згаданого в доповіді Комітету, з паном NN, коли засуджений до смертної кари під час відвідування його камери представниками тюремної адміністрації проявив надзвичайно сильний опір і не бажав залишати камеру, погрожуючи, що вчинить самогубство, показало, що застосування профілактичних заходів було юридично обґрунтованим. Пан NN у письмовій формі також підтвердив законність застосування до нього наручників 4 березня 1999 року¹.

На переконання науковців (і це не викликає заперечень), питання виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань, що стосуються сфери виконання покарань, набувають сьогодні проблем концептуального характеру². При цьому, як вірно вважає М. В. Романов, важливим моментом є не лише те, що національне законодавство є суперечливим та таким, що не відповідає міжнародним актам. Проблема полягає в іншому. Зокрема, знак «дорівнює» між підозрюваними, підсудними та засудженими говорить про безапеляційно каральний характер всієї кримінальної політики та системи держави³.

¹ Предупреждение пыток в Украине. Доклады Комитета по предупреждению пыток Совета Европы по итогам визитов в Украину делегации Комитета в 1998, 1999 и 2000 гг. и ответы Правительства Украины на эти доклады. 2-е изд., испр. и дополн. Донецк: Донец. мемориал, 2003. С. 100.

² Там же, с. 9.

³ Там же.

Серед інших проблем, які стосуються змісту прогалин і колізій, що мають місце в кримінально-виконавчому законодавстві України, та їх впливу на рівень виконання міжнародних зобов'язань, що стосуються сфери виконання покарань, І. С. Яковець називає питання, за якими критеріями оцінюється ефективність діяльності пенітенціарної системи в міжнародній практиці¹. Зокрема, на її думку, аналіз міжнародних стандартних правил поведження із засудженими дозволяє стверджувати, що основним критерієм оцінки ефективності діяльності виправної установи визнається показник виправлення та ресоціалізації засуджених². Так, у Правилі 58 Мінімальних стандартних правил поведження із засудженими зазначено, що мети захисту суспільства можна досягти лише у тому випадку, якщо після відбуття призначеного строку позбавлення волі та після повернення до нормального життя в суспільстві колишній засуджений є не тільки готовим, але й здатним підкорюватись законодавству та забезпечувати своє існування³. У свою чергу, в Україні досі критерієм виправлення та ресоціалізації осіб, які відбули

¹ Яковець І. С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: монографія. Харків: Право, 2013. С. 85.

² Там само, с. 86.

³ Мінімальні стандартні правила поведження із засудженими: прийняті 30.08.1955 р. на I Конгресі ООН з попередження злочинності та поведження із засудженими. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поведження з в'язнями*/упоряд. О. І. Шинальський та ін. Київ: Анна-Т, 2008. С. 18–36.

кримінальне покарання, є недопущення з їх боку рецидивних злочинів¹.

На переконання В. Є. Кириченка (і можна з цим погодитись), вихід з цієї ситуації бачиться наступний: в умовах обмеженого фінансування і ментальності (від латин. *mentalis* – спосіб мислення)² нашої нації та з урахуванням того, що Україною ратифіковані відповідні Конвенції, залишається одне – дотримуватись прийнятих на себе зобов'язань та рухатись у напрямку гармонізації кримінально-виконавчого законодавства відповідно до норм Європейського Союзу³. А, це, у свою чергу, на його погляд, передбачає реальне реформування, у тому числі й у сфері виконання покарань, а не імітування цього процесу, як це відбувається у сучасній Україні, пам'ятаючи при цьому, що правовою норма стає лише тоді, коли вона відбивається в соціальній практиці⁴.

Проте, на цьому шляху необхідно подолати ще одну перешкоду – ментальність, тобто змінити ставлення до людини. А це завдання архіскладне, системне та торкається свідомості.

¹ Яковець І. С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: монографія. Харків: Право, 2013. С. 87.

² Булыко А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 350.

³ Кириченко В. Є. Кримінально-виконавча система України – реформи заради реформ. *Кримінально-виконавча політика України та Європейського Союзу: розвиток та інтеграція: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 27 листоп. 2015 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2015. С. 275.

⁴ Там само.

При цьому, свідомості не окремої людини, і навіть не окремої спільноти – персоналу органів та установ виконання покарань, а всього суспільства, його соціокультурних шарів¹, що має пряме відношення й до досліджуваної у цій роботі проблематиці.

Про необхідність підвищення, зокрема, рівня виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань свідчать наступні статистичні дані:

а) щорічні виплати з Державного бюджету України складають мільйони гривень для виконання рішень ЄСПЛ (наприклад, у 2011 р. – більше 25 млн грн; у 2012 р. – 39 млн грн; ін.)²;

б) щорічне встановлення ЄСПЛ фактів порушення Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (так, тільки ц 2015 році зазначений суд постановив рішення щодо 37 порушень процесуального аспекту ст. 2 Конвенції (неефективне розслідування випадків смерті особи); 15 порушень ст. 3 Конвенції (у зв'язку з катуванням заявників); 59 порушень ст. 3 Конвенції (пов'язані з жорстоким, нелюдським та таким, що принижує гідність поведження), а також 62 порушення ст. 3 Конвенції (через непроведення ефек-

¹ Кириченко В. Є. Кримінально-виконавча система України – реформи заради реформ. *Кримінально-виконавча політика України та Європейського Союзу: розвиток та інтеграція: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 27 листоп. 2015 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2015. С. 275.

² Подільчак О. М. Порушення в Україні статті 3 Конвенції про захист прав і основоположних свобод. *Зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 27 листоп. 2015 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2015. С. 212.

тивного розслідування за скаргами заявників про жорстоке з ним поводження)¹.

Поряд з цим, варто погодитись з висновком О. В. Демчука про те, що не варто «сліпо» копіювати чужий досвід, адже механічне його перенесення на українську систему виконання покарань, в кращому випадку виглядатиме «фарсом», а в гіршому – соціальною і бюджетною катастрофою, оскільки кримінально-виконавча система не пристосована до радикальних змін, а скорочення коштів на її фінансування призведе до її ліквідації².

Обґрунтованою є також й оцінка з означених питань М. В. Буроменського, який вважає, що у деяких галузях українського законодавства його швидке приведення у відповідність до міжнародно-правових зобов'язань об'єктивно ускладнене³. Зокрема, на його думку, це пов'язано з динамічним тлумаченням Європейської конвенції з прав людини. При цьому, застосування українськими судами рішень Європейського суду з прав людини тимча-

¹ Бабін Б. В. Правові стандарти Ради Європи у сфері ефективних розслідувань. *Кримінально-виконавча політика: зб. матеріалів Між-нар. наук.-практ. конф. (Київ, 27 листоп. 2015 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2015. С. 249.

² Демчук О. В. Зарубіжний досвід проведення пенітенціарної фінансової реформи (на прикладі Великобританії). *Зарубіжний досвід функціонування пенітенціарних систем: сторінки історії на виклики сьогодення: матеріали кр. столу (Київ, 14 трав. 2015 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2015. С. 163.

³ Буроменський М. В. Українська доктрина співвідношення міжнародного і національного права. *Правова доктрина України: у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 2: Публічно-правова доктрина України/Ю. П. Битяк, Ю. Г. Барабаш, М. П. Кучерявенко та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка. С. 662.*

сово заповнює прогалини або усуває колізії в законодавстві до їх усунення уповноваженим органом держави¹. Така практика, на переконання М. В. Буроменського, активно підтримується в українській науковій доктрині, але поки що не є поширеною. При тому, що українські суди все частіше приймають рішення з посиланням на норми міжнародного права. У свою чергу, теоретичні розвідки цієї проблематики є не надто динамічними².

У свою чергу, М. М. Микієвич та О. Я. Траганюк у своїх працях доводять, що збагачення категоріального ряду юридичної науки держави в конкретних суспільно-політичних умовах новими категоріями (або принаймні їх новим розумінням), що обумовлюють специфіку державно-правового розвитку та відображають пануючі на той час уявлення про певне явище, є ознакою суспільства у період його трансформації³.

Саме цей методологічний підхід й було застосовано при з'ясуванні змісту даного підрозділу роботи, враховуючи, що Україна є яскравим прикладом держави, яка із здобуттям незалежності у 1991 році, зіткнулась не лише із необхідністю усві-

¹ Буроменський М. В. Українська доктрина співвідношення міжнародного і національного права. Правова доктрина України: у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 2: *Публічно-правова доктрина України*/Ю. П. Битяк, Ю. Г. Барабаш, М. П. Кучерявенко та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка. С. 662.

² Там само.

³ Микієвич М. М., Траганюк О. Я. Міжнародно-правова доктрина України щодо членства у міждержавних союзах. Правова доктрина України: у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 2: *Публічно-правова доктрина України*/Ю. П. Битяк, Ю. Г. Барабаш, М. П. Кучерявенко та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка. С. 696.

домлення свого суверенного статусу, переосмислення основних ідеологічних детермінант, що протягом тривалого часу визначали її правовий і політичний розвиток, формування нових правових засад функціонування держави та суспільства на основі загальнолюдських цінностей, а й відчула гостру потребу у створенні власної правової, науково обґрунтованої концепції свого розвитку на майбутні роки¹.

Отже, слід констатувати наступне: якщо наша держава у поспіхах буде брати на себе ті чи інші міжнародні зобов'язання, включаючи й ті, що стосуються сфери виконання покарань, не маючи при цьому ні правової, ні науково обґрунтованої концепції з означених питань, ні інших ресурсів забезпечення (правового, організаційно-управлінського, матеріально-технічного та іншого характеру), а також й надалі буде зволікати з їх виконанням, неможливо буде у повній мірі не тільки удосконалити чинне законодавство (зокрема, кримінально-виконавче), але й це не дозволить ліквідувати існуючі у ньому прогалини і колізії, які, у свою чергу, впливають на ефективність діяльності її правоохоронної системи та знижують у зв'язку з цим рівень охорони і захисту основоположних прав і свобод людини та громадянина, загальновизнаних у нормах міжнародного права, включаючи й у сфері виконання покарань України.

¹ Микієвич М. М., Траганюк О. Я. Міжнародно-правова доктрина України щодо членства у міждержавних союзах. Правова доктрина України: у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 2: *Публічно-правова доктрина України*/Ю. П. Битяк, Ю. Г. Барабаш, М. П. Кучерявенко та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка. С. 696.

Контрольні запитання до розділу 1

1. Які можна виокремити періоди у законо-творчій та нормативній діяльності в Україні, пов'язаній з удосконаленням кримінально-виконавчого законодавства та права?

2. Яку можна вивести періодизацію розвитку кримінально-виконавчого законодавства України базуючись на політико-правовому критерію?

3. Які є рівні формування кримінально-виконавчої політики України?

4. Що означають поняття «прогалина» та «колізія»?

5. Які системоутворюючі ознаки складають зміст поняття «прогалина»?

6. Що є предметом усунення правових прогалін?

7. Яким чином науковці поділяють колізії (дефекти) у праві?

8. Які міжнародно-правові акти, що стосуються у тому числі сфери виконання покарань, можна віднести до обов'язкових для виконання нашою державою?

9. Чому питання виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань, що стосуються сфери виконання покарань, набувають сьгодні проблем концептуального характеру?

10. Що свідчить про необхідність підвищення рівня виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань?

Розділ 2

Вплив прогалин і колізій на ефективність реалізації мети і завдань кримінально-виконавчого законодавства України та правопорядок в органах і установах виконання покарань

2.1. Вплив прогалин і колізій на ефективність реалізації на практиці мети і завдань кримінально-виконавчого законодавства України

У тлумачних словниках слово «вплив» означає дію, яку певна особа чи предмет або явище виявляє стосовно іншої особи чи предмета¹, а слово «мета» – те, до чогось хтось прагне, чого хоче досягти; ціль².

У законі України про кримінально-виконавчу відповідальність, зокрема в ч. 2 ст. 50 КК, до системних (взаємозв'язаних і упорядкованих)³ елементів мети покарання законодавець відніс: а) кару (науковці доводять, що цей елемент мети покарання виражається через режим, тобто встановлений у закон і порядок виконання та відбування того чи

¹ Великий тлумачний словник української мови/уклад. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. С. 103.

² Там само, с. 367.

³ Там само, с. 609.

іншого кримінального покарання¹); б) виправлення засуджених, під яким у ч. 1 ст. 6 КВК розуміється процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки; в) запобігання вчинення нових злочинів засудженими (так званий рецидив злочинів (ст. 34 КК України) (під запобіганням злочинам в кримінології розуміють різновид суспільної соціально-профілактичної діяльності, функціональний зміст та мета якої полягає у перешкоджанні дії детермінант злочинності та її проявів, передусім причин і умов останніх, через обмеження, нейтралізацію, за можливістю – усунення їхньої дії²); г) запобігання вчиненню злочинів іншими особами (у першу чергу, мова ведеться про суб'єктів (персонал ДКВС України) та учасників кримінально-виконавчих правовідносин (близьких родичів засуджених, представників громадськості, прокурорів; ін.))³.

Крім цього, додатковою метою покарання, як це витікає із змісту ч. 3 ст. 50 КК, є те, щоб воно не завдавало фізичних страждань або не принижувало людську гідність. У свою чергу (і це має пряме

¹ Кримінально-виконавче право України: підручник/О. М. Джужа, І. Г. Богатирьов, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужа. Київ: Атіка, 2010. С. 566–567.

² Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Вид. дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1: *Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки*. С. 324.

³ Дудко Є. В. Прокуратура України як учасник кримінально-виконавчих правовідносин: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2015. С. 15–32.

відношення до досліджуваної у даній роботі проблематики), метою кримінально-виконавчого законодавства України, що знайшла своє відображення в ч. 1 ст. 1 КВК, визначено: 1) захист інтересів особи, суспільства і держави (а, це в деякій мірі співпадає із завданнями, закріпленими в ст. 1 КК України); 2) створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених (під останньою у законі розуміють свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства; повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві (ч. 2 ст. КВК)); 3) запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень засудженими; 4) запобігання вчиненню злочинів іншими особами; 5) запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими.

Отже, проведений аналіз відповідних норм КК та КВК України показав, що у питаннях мети покарання між ними немає смислової єдності та тотожності (схожості, подібності, т. ін.), що свідчить про наявність колізій у цих законодавчих актах. До таких, як видається, можна віднести наступні:

1. Метою покарання, що визначена в ч. 2 ст. 50 КК, не закріплена ресоціалізація засуджених.

2. Головною метою покарання, мова про яку ведеться у законі про кримінальну відповідальність, не визначено запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводження із засудженими, – це лише факультативна ціль даного закону (ч. 3 ст. 50 КК).

3. Метою покарання в ст. 50 КК не закріплено захист інтересів особи, суспільства і держави (це віднесено у певній мірі до завдань КК України, які визначені в ч. 1 ст. 1 даного Кодексу). У той самий час, у ч. 1 ст. 1 КВК України не тільки не відображений такий елемент мети покарання як кара, але й у дещо другому змісті на законодавчому рівні визначений інший її елемент – виправлення засуджених, який інтерпретований (від латин. *interpretation* – роз’яснення; тлумачення; розкриття смислу чого-небудь)¹ як «створення умов для виправлення», що є не одним і тим самим процесом у діяльності суб’єктів кримінально-виконавчої діяльності. Більш того, такий підхід на законодавчому рівні «підім’яв», якщо можна так виразитись, норми матеріального права (а, це – положення КК), надавши пріоритет у їх співвідношенні з процедурними нормами останнім (у даному випадку – положення КВК), спростивши таким чином сутність і зміст діяльності персоналу ДКВС України щодо реалізації на практиці визначеної у законі про кримінальну відповідальність мети кримінального покарання. Крім цього, зазначена «колізійність норм»² привела до того, що на практиці сформувались і відповідні критерії оцінки результатів кримінально-виконавчої діяльності в Україні, які

¹ Булыко А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 235.

² Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл./О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. С. 275–279.

також не в повній мірі кореспондуються з метою покарання, що визначена в ст. 50 КК України¹.

Таким чином, дана колізія норм права має не тільки, і не стільки правовий аспект, скільки практичну спрямованість цієї проблематики, впливаючи таким чином на ефективність реалізації у кримінально-виконавчій діяльності України мети покарання, що закріплена у нормах матеріального (пріоритетного у правових відносинах) права. Зокрема, анонімне опитування персоналу УВП та засуджених до позбавлення волі дозволило з'ясувати зміст та обґрунтувати необхідність активізації наукових пошуків з означеної тематики дослідження. Так, на питання «Чи слід більш активно досліджувати науковцям проблеми колізій і прогалин у кримінально-виконавчому законодавстві?» засуджені відповіли таким чином: «так» – 46 % (у структурі всіх респондентів); «ні» – 12 %; «частково» – 42 %. У свою чергу, персонал УВП на це питання дав наступні відповіді: «так» – 59 %; «ні» – 2 %; «частково» – 39 %.

Слід вказати, що наявність зазначеного протиріччя вже давно вказують у своїх розробках науковці, маючи при цьому як схожі, так і відмінні висновки з цього приводу. Зокрема, А. П. Гель у зв'язку з цим зазначив, що, з одного боку, якщо виходити з того, що норми кримінально-виконавчого права є похідними від норм кримінального

¹ Яковець І. С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2013. С. 69–75.

права відіграють допоміжну роль у реалізації інституту покарання, визначаючи процедуру процесу виконання – відбування покарання, то цілі покарання, які закріплені у КК України (кара, виправлення засуджених, загальна і соціальна превенція), повинні мати вирішальне значення для визначення предмета правового регулювання кримінально-виконавчого законодавства, при цьому його мета у жодному разі не повинна набувати більшої значущості, ніж цілі покарання¹. Але, з іншого боку, на його думку, досягнення цілей покарання забезпечується не лише у ході процесу його виконання, тому цілі останнього й можуть бути відмінними від цілей покарання, визначених у КК України². Хоча варто у зв'язку з цим зазначити, що у свій час А. П. Гель мав дещо інший погляд на дану проблему, вважаючи, що мета кримінально-виконавчого законодавства жодного разу не повинна набувати більшої значущості, аніж цілі покарання³.

Цікавою, у контексті досліджуваної у цій роботі проблематики, є й позиція А. Х. Степанюка та І. С. Яковець, які вважають, що єдиною метою кримінально-виконавчого законодавства України є захист інтересів особи, суспільства і держави, а закріплені в ч. 1 ст. 1 КВК словосполучення, типу: «ви-

¹ Кримінально-виконавчий кодекс України: наук.-практ. коментар/ за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Коваленка, д-ра юрид. наук, проф. А. Х. Степанюка: Київ: Атіка, 2012. С. 11–12.

² Там само, с. 12.

³ Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого кодексу України/А. П. Гель, О. Г. Колб, В. О. Корчинський та ін.; за заг. ред. А. Х. Степанюка. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 12.

правлення засуджених», «ресоціалізація засуджених», «запобігання вчиненню злочинам», «запобігання тортурам» тощо – відносять до засобів досягнення даної мети¹. У свою чергу, автори підручника «Кримінально-виконавче право України», підготовленого за заг. ред. О. М. Джужи у 2010 році, тільки фрагментарно звернули увагу на дану проблематику, зазначивши, зокрема, що у КВК України оновлено визначення кримінально-виконавчого законодавства України та його мети і завдань (статті 1 та 2)². Жодного слова з цього приводу не висловлено й в аналогічному підручнику, опублікованому в 2018 році за загальною редакцією Є. Ю. Бараша³.

Поряд з цим, у такому ж підручнику, підготовленому за загальною редакцією Б. М. Головкина та А. Х. Степанюка у 2019 році, у зв'язку з цим зазначено наступне: в установах виконання покарань здійснюються різні види діяльності, що визначені цілями покарання, сформульованими в ч. 2 ст. 50 КК України, а також обумовлені завданнями органів і установ виконання покарань⁴.

¹ Степанюк А. Х., Яковець І. С. Кримінально-виконавчий кодекс України: наук.-практ. коментар/за заг. ред. А. Х. Степанюка. Харків: ТОВ «Одіссей», 2005. С. 7–8.

² Кримінально-виконавче право України: підручник/О. М. Джужа, І. Г. Богатирьов, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужи. Київ: Атіка, 2010. С. 180.

³ Кримінально-виконавче право України: підручник: у 2-х т./А. А. Музика, В. Я. Конопельський, Є. О. Письменний та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Є. Ю. Бараша. Київ: Нац. акад. внутр. справ: ФОРП Кандиба Т. П., 2018. Т. 1: Загальна частина. 364 с.

⁴ Кримінально-виконавче право: підручник/Б. М. Головін, А. Х. Степанюк, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. Б. М. Головіна, А. Х. Степанюка. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2019. С. 12.

Немає одностайності з означених питань й у зарубіжній науковій літературі. Так, російський учений А. І. Зубков з цього приводу зазначив, що якщо раніше діючий ВТК Російської РСР практично повністю відтворював формулювання ст. 20 КК Російської РСР, у якій визначалась мета покарання, то на сьогодні такої жорсткої залежності немає¹. Зокрема, ст. 1 КВК Російської Федерації мова ведеться про мету виправлення засуджених і запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так й іншими особами, а ст. 43 КК РФ в якості мети покарання називає перш за все, відновлення соціальної справедливості, а вже потім – виправлення засуджених та запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так й іншими особами. Це, на думку А. І. Зубкова, означає, що кримінально-виконавче законодавство РФ ігнорує мету відновлення соціальної справедливості, позаяк вона йому не характерна². Натомість, інший російський науковець В. І. Селіверстов переконаний, що мета кримінально-виконавчого та кримінального законодавства Російської Федерації, що визначені у ч. 1 ст. 1 КВК та ч. 2 ст. 43 КК, у цілому співпадають³.

¹ Уголовно-исполнительное право России: теория, законодательство, международные стандарты, отечественная практика конца XIX – начала XXI века: учеб. для вузов/под ред. д-ра юрид. наук, проф. А. И. Зубкова. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Норма, 2005. С. 11.

² Там же.

³ Уголовно-исполнительное право России: учебник/под ред. В. И. Селиверстова. 6-е изд., перераб. и доп. Москва: Норма; ИНФРА-М, 2012. С. 46.

Про невідповідність мети покарання, що закріплена в кримінальних законах, та метою виконання покарання, яка знайшла свою відображення у пенітенціарному законодавстві, веде мову у своїх наукових розробках й німецький учений Г. Й. Шнайдер, підкреслюючи при цьому, що виконання покарання зводиться не тільки, зокрема, до позбавлення людини волі та утриманні її в тюрмі (виправній установі тощо); воно може виразитись також у нагляді та спостереженні за засудженим, його консультуванні та особливому поводженню з ним в його соціально комфортній общині та з її допомогою¹. На його переконання, покарання набуває сенсу та мети тільки при виправленні правопорушника та безпеці суспільства, у конкретному та загальному залякуванні².

У юридичній літературі, крім цього, висловлювалась думка про те, що між поняттями «кара» та «покарання», якими апелює законодавець у ст. 50 КК України, є певні відмінності, а саме: а) за обсягом та змістом між собою ці поняття близькі (але не тотожні) як загальні, загальносоціологічні поняття; б) поняття «кара» та «кримінальне покарання» відрізняються між собою і за обсягом, і за змістом; в) поняття «кара» не може бути взяте за основу у визначенні сутності покарання та виведенні поняття «покарання»³.

¹ Шнайдер Г. Й. Криминология: пер. с нем./под общ. ред. и с предисл. Л. О. Иванова. Москва: Издат. гр. «Прогресс»-«Универс», 1994. С. 389.

² Там же.

³ Пуйко В. М. Сутність та мета покарання в проєкті Кримінального кодексу. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2000. № 5. С. 23.

Важливим з зв'язку з цим є висновок, який зробив В. М. Пуйко, обґрунтовано доводячи, що вводячи те чи інше слово в наукове визначення, поняття, надаючи йому статус терміну, наповнюючи його змістом з позиції якоїсь науки, не можна забувати чи ігнорувати основний зміст цього слова та не враховуючи його належність до того чи іншого пласта української мови¹. Без сумніву, що такий підхід можна визнати як один із засобів усунення правових прогалин і колізій у чинному законодавстві України, включаючи у тому числі й кримінально-виконавче.

У цілому узагальнений погляд на досліджувану проблематику відобразив у своїх працях А. Х. Степанюк². На його думку, мета кримінально-виконавчого законодавства полягає в забезпеченні регулювання діяльності органів і установ виконання покарань зі здійсненням правообмежень, властивих покаранням³. В основу даного визначення А. Х. Степанюк поклав судження про те, що механізм переходу кримінального процесу в процес виконання покарання, можливо і буде зрозумілий, якщо виокремити в кримінальній відповідальності

¹ Пуйко В. М. Мета кримінального покарання: історико-правовий аналіз. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2001. № 6. С. 114.

² Степанюк А. Х. Актуальні проблеми виконання покарань (сутність та принципи кримінально-виконавчої діяльності: теоретико-правове дослідження): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2002. 34 с.

³ Степанюк А. Х. Співвідношення цілей покарання і завдань органів та установ виконання покарань, теорія і практика, можливості і дійсність виконання покарань. *Вибрані праці/уклад*. К. А. Автухов. Харків: Право, 2017. С. 105.

ряд телеологічних (від грец. *telos*, *-leos* – той, що досягає мети)¹ процесів, у яких перехід від одного стану об'єкта діяльності правоохоронних органів до іншого зв'язаний з постановкою мети і досягненням результату². На його переконання, такий підхід дозволяє провести співвідношення між цілями кримінальної відповідальності, цілями вироку, цілями покарання, завданнями органів і установ виконання покарань³. При цьому, підсумовуючи результати аналізу наукових джерел та нормативно-правових актів з означеної проблематики, він констатував наступне: а) по-перше, що в них на тлі виконання покарання мова йде про зовсім різні види діяльності з відповідними їм цілями; б) по-друге, що такі цілі здебільшого носять декларативний характер; в) по-третє, що розмаїтість цілей кримінальної відповідальності, цілей покарання, цілей вироку, цілей виправного впливу і т. п., уможливило проведення розмежування між ними і завданнями кримінально-виконавчого законодавства, завданнями кримінально-виконавчої системи і завданнями адміністрації органів та установ виконання покарань, яке здійснює діяльність з виконання покарань⁴.

¹ Булько А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 569–570.

² Степанюк А. Х. Співвідношення цілей покарання і завдань органів та установ виконання покарань, теорія і практика, можливості і дійсність виконання покарань. *Вибрані праці/уклад.* К. А. Автухов. Харків: Право, 2017. С. 52.

³ Там само.

⁴ Там само, с. 58.

У цьому контексті звертає на себе увагу й наукова позиція В. К. Грищука, який обґрунтовано виокремлює мету: соціальної відповідальності людини¹; юридичної відповідальності²; кримінальної відповідальності³.

Таким чином, варто визнати, що однією з детермінант, що спричинює та обумовлює наявність у чинному законодавстві України колізій з питань мети покарання, є дискусійність та невизначеність у цьому сенсі її змісту на науковому (доктринальному) рівні. Як видається, для усунення зазначеної колізії варто чітко сформулювати мету кримінально-виконавчого законодавства, взявши за основу відповідні положення закону України про кримінальну відповідальність, що стосуються змісту мети покарання.

Для упорядкування норм КК та КВК з означених питань логічно було б ч. 1 ст. 1 КВК викласти у новій редакції, а саме: «Метою кримінально-виконавчого законодавства України є правове забезпечення реалізації визначених у законі та вироку суду правообмежень для засуджених (кари), виправлення та ресоціалізація засуджених, запобігання вчинення ними та іншими особами кримінальних правопорушень, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводження із засудженими».

¹ Гришук В. К. Філософсько-правове розуміння відповідальності людини: монографія. 2-ге вид., переробл. і доповн. Хмельницький: Хмельн. ун-т управління та права, 2013. С. 9–55.

² Там само, с. 166–181.

³ Там само, с. 350–395.

Зазначений підхід ґрунтується на положеннях:

1) Конституції України, у ч. 3 ст. 63 якої зазначено, що обмеження для засуджених визначаються законом і встановлюються вироком суду;

2) статті 102 КВК України, у якій не тільки дано визначення режиму виконання та відбування покарання (власне, кари), але й основних його вимог, зміст яких складають встановлені у законі правообмеження для засуджених;

3) Європейської конвенції про запобігання катуванням чи нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покаранню¹;

4) Конвенція про захист прав і основоположних свобод, у ст. 3 якої встановлено правовий механізм забезпечення прав людини від катувань та тортур²;

5) статті 19 Закону України «Про міжнародні договори», яка закріпила принцип пріоритетності норм міжнародного права, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України, щодо норм національного законодавства при регулюванні однотипних правових відносин³;

¹ Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність поводженню чи покаранню. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями*. Київ: АННА-Т, 2008. С. 267–273.

² Конвенція про захист прав і основоположних свобод від 30 листопада 1964 року. Набула чинності для України 29 грудня 1995 року. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями*. Київ: АННА-Т, 2008. С. 235–245.

³ Про міжнародні договори: Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. Ст. 540.

6) Закону України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу»¹; ін.

Немало протиріч, недоречностей та складностей при реалізації мети покарання та мети кримінально-виконавчого законодавства України пов'язано і з колізійністю норм, які визначають завдання кримінального та кримінально-виконавчого права. Так, у ч. 1 ст. 1 КК вказано, що Кримінальний кодекс України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам. При цьому, варто звернути увагу на той факт, що у жодному з коментарів КК досі не роз'яснено зміст словосполучення «правове забезпечення», що важливо з огляду формулювання завдань процесуального (процедурного) права². Поряд з цим, у юридичній літературі досить поширеним є використання його аналогу – «правова регламентація», під якою розуміють моделювання та правове закріплення суспільних відносин шляхом загального програмування юридичних прав та обов'язків їхніх учасників, яка розглядається як перша стадія правового регулювання, на якій створюється його нор-

¹ Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV. *Урядовий кур'єр*. 2004. 20 квіт. С. 2–3.

² Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Станом на 20 вересня 2018 року/за заг. ред. М. В. Лошицького. Київ: Вид. дім «Професіонал», 2018. С. 13.

мативна основа¹, а також «правове регулювання», яке означає цілеспрямований нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини за допомогою правових засобів (юридичних норм, індивідуальних приписів, правовідносин та ін.) з метою їхнього упорядкування, закріплення, охорони і розвитку².

В теорії права також відсутнє визначення поняття «правове забезпечення», а мова ведеться лише про «правове регулювання» суспільних відносин³, що, знову ж таки, свідчить про теоретичну прогалину з означеного питання та необхідність її вирішення на доктринальному рівні, враховуючи вплив колізій, які існують у нормах матеріального права, та формування змісту аналогічних норм процесуального (процедурного) характеру, до яких, зокрема, й відносяться норми кримінально-виконавчого права та законодавства України.

Отже, якщо взяти за основу зміст слів «право» (офіційний дозвіл; допуск до виконання якихось обов'язків тощо)⁴ та «забезпечення» (задоволення когось, чогось у якихось потребах; створення надійних умов для здійснення чого-небудь; гарантування чогось)⁵, то під «правовим забезпеченням»

¹ Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т./відп. ред. Ю. І. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Київ: Вид. дім «Ін Юре», 2003. Т. 1: *Теоретико-методологічні та концептуальні засади поліцейського права та поліцейської деонтології*. С. 701–702.

² Там само, с. 753–754.

³ Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл./О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. С. 134–146.

⁴ Великий тлумачний словник української мови/уклад. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. С. 531.

⁵ Забезпечення – Словопедія. URL: <https://slovopedia.org.ua>

слід розуміти встановлення на законодавчому рівні відповідних гарантій та створення належних умов для реалізації мети і завдань певної галузі законодавства.

Як видається, враховуючи відсутність даного поняття у юридичній літературі та в нормативно-правових актах, логічно було б ст. 1 КК України доповнити приміткою, у якій дати роз'яснення вжитого у ч. 1 цієї статті Кодексу словосполучення «правове забезпечення», що дасть можливість не тільки усунути так звану «вторинну» прогалину¹ у законі України про кримінальну відповідальність, але й упорядкувати зміст правових норм КВК, у яких, зокрема, закріплені завдання кримінально-виконавчого законодавства. До таких, як це витікає із змісту ч. 2 ст. 1 КВК України, відносяться наступні:

1. Визначення принципів виконання кримінальних покарань (хоча, логічно було б говорити (і це зазначено в ст. 5 КВК) про принципи виконання та відбування покарань, враховуючи, що процес кримінально-виконавчої діяльності передбачає нерозривність та об'єктивну взаємозалежність і взаємозв'язок як процедури «виконання», так і процедури «відбування» будь-якого кримінального покарання².

¹ Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл./О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. С. 272.

² Степанюк А. Х., Автухов К. А. Процесуальні аспекти доктрини кримінально-виконавчого права. Правова доктрина України: у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 5: *Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку*/В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргареева та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. С. 796–798.

Для усунення даної правової прогалини варто ч. 2 ст. 1 КВК доповнити словом «відбування» та викласти її у новій редакції: «Завданням кримінально-виконавчого законодавства України є визначення принципів цього законодавства, виконання і відбування покарань» – і далі по тексту зазначеної частини ст. 1 вказаного Кодексу.

2. Визначення правового статусу засуджених, гарантій захисту їхніх прав, законних інтересів та обов'язків (це завдання реалізовано в главі 2 КВК «Правовий статус засуджених», хоча вірніше та точніше, з огляду положень ч. 2 ст. 1 цього Кодексу, було б назвати зазначену главу «Правовий статус засуджених, гарантій охорони їхніх прав, законних інтересів та обов'язків»). При цьому варто звернути на декілька колізійних моментів, що стосуються змісту даного завдання у контексті завдань, закріплених у ч. 1 ст. 1 КК. Мова, у першу чергу, ведеться про те, що у Законі України про кримінальну відповідальність (ч. 1 ст. 1 КК) вжито слово «охорона» (охороняти тощо), яке в науковій літературі тлумачать як: оберігати від небезпеки кого-, що-небудь; забезпечувати від загрози нападу, замаху, т. ін.; забезпечувати, гарантувати недоторканність кого-, чого-небудь¹. У свою чергу, слово «захист» (захищати тощо) означає – заступництво, охорону, підтримку², тобто воно не в повній мірі співпадає із змістом слова «охорона» та, більш того, є похідним від нього. Саме тому, правильно

¹ Великий тлумачний словник української мови/уклад. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. С. 481.

² Там само, с. 238.

було б у словосполученні «гарантій захисту» замість слова «захисту» вжити слово «охорона».

Щодо другої колізійності ч. 2 ст. 1 КВК, то вона пов'язана із введенням у правовий обіг словосполучення «законні інтереси засуджених», мова про які взагалі не ведеться у жодній нормі, главі та розділі зазначеного Кодексу. На загальнотеоретичному рівні законні інтереси визнаються системоутворюючою ознакою поняття «правовий статус»¹. У свою чергу, в теорії кримінально-виконавчого права словосполучення «законні інтереси засуджених» тлумачать як: закріплені в правових нормах конкретної дії прагнення цих осіб до володіння тими чи іншими благами².

Враховуючи те, що ні в статтях Загальної частини КВК (статті 8–10), ні в нормах Особливої частини даного Кодексу (ст. 107) не закріплено жодного положення про законні інтереси засуджених, логічно було б у зв'язку з цим вказану прогалину усунути шляхом доповнення КВК ст. 9-1 «Законні інтереси засуджених» та викласти її у наступній редакції: «Засудженому гарантується у ході виконання та відбування покарання реалізація його законних інтересів, що витікають з його правового статусу та не стосуються правообмежень, які визначені у законі та вироку суду згідно з конкретним видом кримінального покарання».

¹ Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл./О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. С. 237.

² Степанюк А. Х., Яковець І. С. Кримінально-виконавчий кодекс України: наук.-практ. коментар/за заг. ред. А. Х. Степанюка. Харків: ТОВ «Одіссей», 2005. С. 7.

Такий підхід ґрунтується на положеннях:

а) ч. 3 ст. 63 Конституції України, відповідно до якої засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду;

б) ч. 2 ст. 7 КВК, у якій мова ведеться про те, що засуджений користується всіма правами людини та громадянина, передбаченими Конституцією України, за винятком обмежень, визначених цим Кодексом, законами України і встановлених вироком суду;

в) ст. 7 Конвенції про захист прав і основоположних свобод, у якій визначено принцип «ніякого покарання без закону»¹.

3. Визначення порядку застосування до засуджених заходів з метою виправлення і профілактики їх асоціальної поведінки.

При закріпленні даного завдання кримінально-виконавчого законодавства, як видається, допущено ряд недоречностей і неузгодженостей змісту ч. 2 ст. 1 КВК з положеннями ч. 1 цієї статті Кодексу. По-перше, у ч. 1 ст. 1 КВК мова ведеться про такі складові елементи мети даного законодавства, як: виправлення та ресоціалізація засуджених, а тому саме такими ж мають бути і завдання щодо їх досягнення на практиці. По-друге, у ст. 6 КВК закріплено основні засоби виправлення і ресо-

¹ Конвенція про захист прав і основоположних свобод від 30 листопада 1964 року. Набула чинності для України 29 грудня 1995 року. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями*. Київ: АННА-Т, 2008. С. 235–245.

ціалізації засуджених, які входять до переліку законодавчо визначених заходів впливу на цих осіб, поряд із застосуванням до них заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, гамівної сорочки і зброї (ст. 106 КВК); дисциплінарного впливу (статті 130–132 КВК); духовного впливу (статті 128–128-1 КВК) ін., що слід було б врахувати законодавцю при формулюванні зазначеного вище завдання. По-третє, такої мети кримінально-виконавчого законодавства, як профілактика асоціальної поведінки засудженого, в ч. 1 ст. КВК України не передбачено, з чого можна зробити висновок про те, що визначене в ч. 2 цієї статті Кодексу завдання сформульовано невдало та алогічно. Більш того, як можна реалізувати будь-яке завдання з іншою, ніж ця передбачено метою, ціллю, як це, зокрема, безглуздо вчинив законодавець, вживши зокрема, словосполучення «з метою профілактики асоціальної поведінки засуджених».

З метою усунення зазначеної правової колізії слід виключати з ч. 2 ст. 1 КВК України речення «визначення порядку застосування до засуджених заходів впливу з метою виправлення і профілактики асоціальної поведінки», замінивши його на речення такого змісту: «Визначення порядку застосування до засуджених встановлених у законі основних засобів виправлення і ресоціалізації, а також інших законодавчо передбачених заходів впливу на особу правопорушника».

4. Визначення системи органів і установ виконання покарань, їх функцій та порядку діяльності.

У цьому контексті варто зазначити, що в КВК України немає жодної норми, яка б стосувалась персоналу органів та установ виконання покарань, що можна віднести до однієї з прогалин з цих питань. Сутність цієї проблеми полягає у тому, що закріпивши у ст. 11 КВК види органів і установ виконання покарань, законодавець логічно мав би у главі 3 даного Кодексу, яка присвячена даному питанню, хоча б обмовитись у спеціальній нормі про такий суб'єкт кримінально-виконавчих право-відносин, як персонал органів та установ виконання покарань.

Така позиція ґрунтується на тому, що, крім персоналу ДКВС України, правовий статус якого встановлений у Законі України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»¹, до органів виконання покарань відносяться, як це витікає із змісту ч. 7 ст. 11 КВК, працівники органів державної виконавчої служби, які діють на підставі Закону України «Про Державну виконавчу службу»², військовослужбовці військових частин, включаючи гауптвахти³ та дисциплінарного батальйону⁴. Саме

¹ Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 червня 2005 року. *Офіційний вісник України*. 2005. № 30. Ст. 4–10.

² Про Державну виконавчу службу: Закон України від 24 березня 1998 року № 202/98-ВР: в редакції Закону від 02.06.2016 № 1403-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 29. Ст. 535.

³ Про загальний військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 року № 2232-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 385.

⁴ Про Положення про дисциплінарний батальйон у Збройних силах України: Указ Президента України від 05.04.1994 р. № 139/94. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

тому, логічно про це було б зазначити в спеціальній нормі КВК враховуючи, що суб'єкту кримінально-виконавчих правовідносин – засудженому – у КВК виділена ціла глава 2, а їх учасникам (прокурорам, громадськості, священнослужителям, ін.) – відповідні норми даного Кодексу.

Для усунення зазначеної прогалини варто було б КВК доповнити ст. 11-1 «Персонал органів та установ виконання покарань України» та викласти її у такій редакції: «Виконання покарань в Україні покладається на спеціально уповноважених осіб, виключний перелік та правовий статус яких визначений на законодавчому рівні. Інші особи можуть приймати участь в кримінально-виконавчій діяльності лише у випадках та в порядку, встановлених в законі, що не передбачає надання для них функцій по виконанню покарань в Україні».

Необхідність зазначеної видозміни кримінально-виконавчого законодавства України обумовлена не тільки потребою в ліквідації існуючої на сьогодні правової прогалини з означеного питання, але й завданням по усуненню тієї історичної практики, що склалась у сфері виконання покарань в роки сталінських репресій¹. Зокрема, як встановлено в ході спеціальних наукових досліджень, масові репресії, починаючи з 1935 р., забезпечили «стабільне поповнення» тюремного населення в місцях позбавлення волі, а саме: між 1937 та 1939 рр. до 12 млн осіб було заслано до таборів, а в період з

¹ Бойко І. Й. Кримінальні покарання в Україні (ІХ–ХХ ст.): навч. посіб. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. С. 350–361.

1940-го по 1955 р. було засуджено маже 36 млн громадян¹. Саме у цей період до судових органів були віднесені так звані «трійки» та «військово-польові трибунали», які не тільки засуджували тих чи інших осіб, але й виконували призначені ними покарання у виді смертної кари².

У більш віддалений період (з 1966-го до 1999 року (часу повного виведення ДДУПВП з підпорядкування МВС України³)) до виконання покарань були залучені відповідні підрозділи Внутрішніх військ МВС України, діяльність яких також викликала питання, особливо в контексті застосування сили до засуджених, позбавлених волі⁴, а також перейнятого цими державними органами репресивного досвіду по спадку від аналогічних структур НКВС (Народного Комісаріату внутрішніх справ) СРСР. Так, у червні 1954 року для придушення відомого в історії повстання у «Степлагу» (виправної установи (степовий табір у селищі Кенгір Казахської РСР) (воно отримало назву «Кенгірського повстання»)) було залучено п'ять танків «Т-34», три пожежні автомобілі та 1 тис. 600 озброєних військовослужбовців НКВС СРСР зі служ-

¹ Кримінально-виконавче право України: підручник: у 2-х т./А. А. Мухоморова, В. Я. Конопельський, Є. О. Письменний та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Є. Ю. Бараша. Київ: Нац. акад. внутр. справ: ФОРУМ, 2018. Т. 1: Загальна частина. С. 105.

² Там само, с. 107–108.

³ Про виведення Державного департаменту України з питань виконання покарань з підпорядкування МВС України: Указ Президента України від 12 березня 1999 року № 248/99. *Офіційний вісник України*. 1999. № 11. Ст. 24.

⁴ Кримінально-виконавче право України... С. 110–111.

бовими собаками, яке завершилось смертю майже 700 (із 5200–8000 засуджених, що приймали в ньому участь) осіб, які відбували покарання у виді позбавлення волі¹.

У свій час (1941–1949 рр.), до виконання кримінальних покарань в СРСР, включаючи й Україну, була залучена Державна безпека НКВС СРСР, що опікувалася тюрмами, у яких відбували покарання політв'язні, режим для яких був більш жорстоким, ніж для інших категорій засуджених² (зокрема, тільки у «Степлагу» утримувалось 20 тис. 698 засуджених, з яких: 9 тис. 596 осіб (46,3 % у їх загальній кількості), у тому числі колишні члени ОУН (Організації українських націоналістів) і бійців УПА (Української повстанської армії), 4 тис. 637 (22,4 %) латишів, естонців і литовців, серед яких чільне місце займали й так звані балтійські «лісові брати»³).

5. Визначення порядку нагляду і контролю за виконанням кримінальних покарань, участі громадськості у цьому процесі.

Механізм реалізації даного завдання кримінально-виконавчого законодавства України закріплено в главі 4 та в розділі V КВК. Проте, вивчення змісту правових норм, які регулюють це питання,

¹ Кримінально-виконавче право України: підручник: у 2-х т./А. А. Музика, В. Я. Конопельський, Є. О. Письменний та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Є. Ю. Бараша. Київ: Нац. акад. внутр. справ: ФОП Кандиба Т. П., 2018. Т. 1: Загальна частина. С. 7–8.

² Гель А. П., Семаков Г. С., Яковець І. С. Кримінально-виконавче право України: навч. посіб./за ред. проф. А. Х. Степанюка. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 75.

³ Кримінально-виконавче право України... С. 8.

показало ряд прогалин і колізій, що мають місце у даному інституті права. Зокрема, після прийняття у 2013 році нового КПК та внесення змін у відповідні закони, з нормативно-правового обігу було вилучено словосполучення «кримінальні справи», а натомість введено – «кримінальні провадження»¹. У той самий час, як у ч. 1 ст. 22 КВК, так і в статтях 2, 26 Закону України «Про прокуратуру» досі у назві нагляду, який здійснюється прокурорами у сфері виконання покарань і пробації, наявним є словосполучення «у кримінальних справах», що логічно віднести до однієї з колізій кримінально-виконавчого законодавства, яку варто усунути шляхом внесення змін у зазначені законодавчі акти. Більш того, якщо у КВК та інших законах мова ведеться про місця позбавлення волі (наприклад, Закон України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі»²), то у назві управління Генеральної прокуратури України вжито словосполучення «нагляд за місцями несвободи» без будь-яких роз'яснень щодо його змісту, що знову ж таки, свідчить про низький рівень правової культури авторів такої назви даного підрозділу, а також про наявність при цьому колізії між нею та нормами кримінально-виконавчого законодавства України.

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України: прийнятий 13 квітня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, 11–12, 13. Ст. 88.

² Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Закон України від 1 грудня 1994 року № 264/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 52. Ст. 455.

Щодо інших колізій, що стосуються змісту досліджуваного завдання даної галузі законодавства, то у попередніх підрозділах цієї наукової розробки викладені певні погляди на їх сутність та шляхи усунення, а тому варто лише зазначити у зв'язку з цим про те, що інститути «нагляду», «контролю» та «участі громадськості у виправленні та ресоціалізації засуджених» мають бути розміщені в окремих главах КВК, позаяк кожен із них, маючи певні схожі елементи правового регулювання, все таки по своїй суті має відмінними поміж собою ознаки.

Такий висновок ґрунтується, по-перше, на змістовних відмінностях таких слів, як «нагляд», «контроль» та «участь». Зокрема, у тлумачних словниках слово «нагляд» означає – пильнувати, слідкувати за ким-, чим-небудь для контролю, забезпечення порядку, т. ін.¹ У свою чергу, під «контролем» розуміють перевірку відповідності контролюваного об'єкта встановленим вимогам². Слово «участь» вживається у контексті виконання разом з ким-небудь якоїсь роботи, здійснення якоїсь справи; спільної дії; діяльності кого-, чого-небудь³.

Таким чином, слід констатувати, що з етимологічної точки зору (походження слова і його споріднені зв'язки з іншими словами тієї самої або інших споріднених мов)⁴, досліджувані слова не є тотожними.

¹ Великий тлумачний словник української мови/уклад. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. С. 393.

² Там само, с. 307.

³ Там само, с. 663.

⁴ Там само, с. 220.

Друга відмінність полягає у тому, що нагляд, який здійснюють прокурори за дотриманням законів у сфері виконання покарань і пробації, не відноситься до контролю, а органи прокуратури – до контролюючих органів України, що витікає із змісту поняття «прокурорський нагляд»¹.

І, на кінець, зовсім не кореспондуються поміж собою по змісту ні слово «нагляд» та слово «участь», ні слово «контроль» і слово «участь», а тому це виступає ще одним аргументом щодо виведення цих підінститутів права з інституту «Нагляд і контроль за виконанням кримінальних покарань. Участь громадськості у виправленні і ресоціалізації засуджених», який закріплений у главі 4 КВК України, усунувши таким чином існуючу в кримінально-виконавчому законодавстві України колізію, яка є наслідком нелогічного створення у ньому правового механізму та гарантій реалізації на практиці досліджуваного у цій роботі завдання.

6. Регламентація порядку і умов виконання та відбування кримінальних покарань.

Це завдання один до одного співпадає з положеннями ч. 1 ст. 1 КВК України, у якій мова ведеться про мету кримінально-виконавчого законодавства, тобто створило ще одну правову колізію, а саме: виходить, що і метою і завданням даної галузі права є одна й та сама спрямованість законо-

¹ Зубков П. П. Загальний нагляд як основа вищого нагляду за додержанням законів в Україні. *Питання конституційно-правового статусу прокуратури України та удосконалення її діяльності*/відп. ред. П. М. Каркач. Харків: Вид-во Харк. ун-ту внутр. справ, 1999. С. 46–49.

давства – в теорії права це називається тавтологією (від грец. *tautologia* – те ж саме; повторення того ж самого іншими словами, які не уточнюють їх смислу)¹ та одним із видів правових колізій².

Для її усунення та удосконалення у зв'язку з цим кримінально-виконавчого законодавства, логічно було б з ч. 1 ст. 1 КВК України виключити словосполучення «регламентує порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань» та викласти її в новій редакції.

Як з цього приводу досить слушно зауважили А. Х. Степанюк та В. С. Батиргареева, метою діяльності адміністрації органів та установ виконання покарань постає виконання покарання, що робить ексекутивну (виконавчу)³ діяльність доцільною, завжди пов'язаною з неминучістю досягнення результату⁴.

7. Регламентація порядку і умов звільнення від відбування покарання, допомоги особам, звільненим від покарання, контролю і нагляду за ними.

Зазначене завдання кримінально-виконавчого законодавства України, як і попередні, також має свій «колізійний» аспект реалізації у відповідних

¹ Булько А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 562.

² Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл./О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. С. 275.

³ Великий тлумачний словник української мови/уклад. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. С. 206.

⁴ Степанюк А. Х., Батиргареева В. С. Проблеми теорії і практики виконання покарань. *Питання боротьби зі злочинністю*. Харків: Право, 1998. Вип. 2. С. 74.

нормах КВК. Зокрема, у розділі V даного Кодексу зосереджені всі підінститути кримінально-виконавчого права (звільнення від відбування покарання; допомога особам, які звільнені від відбування покарання; контроль і нагляд за цими особами), що є різними по суті, правовій природі, юридичним наслідкам та етимологічній суті тих ключових слів, які використані в назвах правових норм, що закріплені в даному розділі Кодексу («звільнення»; «допомога», «контроль»; «нагляд»).

Виходячи з цього, варто у КВК закріпити ці види суспільної діяльності в окремих розділах, у інститути кримінально-виконавчого права. Такий підхід ґрунтується на наступних аргументах:

а) кримінально-виконавчі правовідносини виникають з моменту вступу вироку у законну силу (ст. 532 КПК) та закінчуються у зв'язку з виконанням покарання, визначеного судом (ст. 152 КВК України)¹. Як у зв'язку з цим зробив висновок О. І. Осауленко, звільнення від відбування покарання, передбачене ст. 152 КВК України, припиняє весь комплекс кримінально-виконавчих правовідносин, і засуджений знову здобуває статус громадянина звільненого від правообмежень, пов'язаних з відбуванням покарання².

Отже, подальші юридичні факти, що стосуються надання допомоги для звільнених від відбування покарань осіб, контролю за їх поведінкою до

¹ Кримінально-виконавче право України: підручник/О. М. Джужа, І. Г. Богатирьов, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужи. Київ: Атіка, 2010. С. 144.

² Там само.

зняття (ст. 91 КК) або погашення їх судимості (ст. 88 КК) та здійснення інших ресоціалізаційних заходів щодо них – це не кримінально-виконавча діяльність, а діяльність інших органів державної виконавчої влади, які наділені повноваженнями щодо реалізації державної соціальної політики (підрозділи Пенсійного фонду України, Міністерства соціальної політики, Міністерства праці, ін.), а також Національної поліції (зокрема, щодо здійснення адміністративного нагляду за звільненими з місць позбавлення волі (ч. 2 ст. 159 КВК України);

б) у чинному законодавстві України вживаються два різних терміни – «засуджений» (ст. 43 КПК та ст. 7 КВК) та «особа, яка має судимість» (ст. 88 КК України). При цьому, засуджений виступає суб'єктом тільки кримінально-виконавчих правовідносин, які й регулюються кримінально-виконавчим законодавством України. У свою чергу, «особа, яка має судимість», у контексті звільненої від відбування покарання по підставах, вказаних у законі (зокрема, в ст. 152 КВК) є суб'єктом інших суспільних відносин, які не регулюються кримінально-виконавчим законодавством України (пенсійним, соціальної опіки, трудових, т. ін.).

З цього випливає, що в одному інституті права, як це закріплено в розділі V КВК, вони логічно розміщені невірно. Як з цього приводу зазначено в п. 6 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.12.2003 р. № 16 «Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості», при вирішенні питання про погашення судимості правове значення має не

тільки наявність вироку суду, яким особу визнано винною у вчиненні злочину, а й підстави та час її звільнення від відбування покарання, оскільки саме з цього часу в передбачених законом випадках особа вважається такою, що не має судимості, або починає обчислюватися строк, протягом якого вона вважається такою, що має судимість¹;

в) одним із органів виконання покарань, відповідно до ч. 1 ст. 11 КВК, є органи пробації, у повноваженнях яких (ст. 13 КВК) та до їх завдань (ст. 6 Закону України «Про пробацію»)² не входять ні контроль, ні нагляд, ні допомога для осіб, звільнених, зокрема, з місць позбавлення волі.

Отже, з огляду даного факту, можна також констатувати, що така діяльність не складає зміст кримінально-виконавчих правовідносин, а є предметом регулювання інших галузей права, а тому зазначену колізію правових норм варто усунути шляхом як видозміни розділу V КВК, який відноситься до відповідного інституту кримінально-виконавчого права, так і видозміни тих інститутів права, що стосуються інших галузей чинного законодавства, враховуючи, що ця обставина вкрай негативно впливає не тільки на оцінку ефективності діяльності органів і установ виконання покарань, але й на визначення результативності запобігання і

¹ Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.12.2003 р. № 16. *Постанови Верховного Суду України у кримінальних справах/упоряд.* В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 260.

² Про пробацію: Закон України від 5 лютого 2015 року № 160-VIII. *Відомості Верховної Ради України.* 2015. № 13. Ст. 93.

протидії рецидиву злочинів (ст. 34 КК України) в нашій державі.

Таким чином, проведений аналіз правових норм, що стосуються визначення мети і завдань кримінально-виконавчого законодавства України, дозволяє зробити висновок про те, що вони не тільки змістовно не кореспондуються поміж собою у зв'язку з наявністю у цій галузі права прогалин і колізій, але й не відображають у повній мірі ті системні елементи мети і завдань, що характерні для закону України про кримінальну відповідальність. Більш того, існуючі при цьому правові прогалини і колізії виступають одними з детермінант, які спричинюють та обумовлюють низький рівень кримінально-виконавчої діяльності в Україні та виступають реальною перешкодою в приведенні порядку виконання в відбування покарань до міжнародних стандартів.

2.2. Вплив правових прогалин і колізій на стан рецидивної та пенітенціарної злочинності в Україні

Питання, що стосуються запобігання рецидивним злочинам, є актуальними для будь-якої держави світу, позаяк по результатах зазначеної діяльності дається оцінка ефективності роботи не тільки правоохоронних, але й інших органів, організацій і установ державної влади. При цьому, важливим і необхідним системоутворюючим елементом запобіжної діяльності в даному сенсі є її

правове забезпечення, у першу чергу, на законодавчому рівні.

Як доведено на доктринальному рівні, підвищена суспільна небезпека рецидивної злочинності (у всіх її різновидах) полягає у тому, що вчинення злочину вдруге і більше разів свідчить про стійкість антисуспільної орієнтації особистості, її відкрите протиставлення правопорядку, вперте бажання продовжувати злочинну діяльність, не дивлячись на прийняті по відношенню до даної особи кримінально-правові заходи¹. У зв'язку з цим, на передній рубіж запобігання рецидиву виходить юридична досконалість тих правових норм, які регулюють означену проблематику, а також своєчасне усунення існуючих у цьому контексті прогалин і колізій. Враховуючи зазначене, особливої ваги та ролі при вирішенні даного завдання набувають ті його аспекти, що пов'язані із змістом поняття рецидиву злочинів, яке закріплене на законодавчому рівні, та його тлумаченням у науковій літературі.

Вперше поняття рецидиву злочинів у законі України про кримінальну відповідальність було закріплено у КК України 2001 року². Зокрема, у ст. 34 даного Кодексу зазначено, що рецидивом злочинів визнається вчинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин. Здавалось би, що на законодавчому рівні нарешті

¹ Алексеев А. И., Герасимов С. И., Сухарев А. Я. Криминологическая профилактика: теория, опыт, проблемы: монография. Москва: НОРМА, 2001. С. 347.

² Кримінальний кодекс України: Прийнятий 5 квітня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

вирішена ключова проблема правоохоронної та судової практики, позаяк КК 1960 року це питання взагалі не регулював, говорячи лише у формальних рисах (без змісту та визначення поняття) про поняття так званого «особливо небезпечного рецидивіста» (ст. 26)¹. При цьому, всі колізії, що виникали при кваліфікації злочинів, вчинених раніше судимими особами, тлумачились у спеціальних постановах Пленуму Верховного Суду України, які і тоді, і на сьогодні не відносяться до законодавства України про кримінальну відповідальність (ст. 3 КК) [105]. Зокрема, як з цього приводу зазначено в п. 15 постанови Пленуму Верховного Суду України від 04.06.2010 р. № 7 «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки», якщо після вчинення особою нового злочину виникли обставини, які усувають передбачені ст. 34 КК підстави для визнання вчинених нею діянь рецидивом злочинів (наприклад, обвинувальний вирок за попередній злочин (злочини) було скасовано як неправосудний і особу було реабілітовано; обвинувальний вирок за попередній або наступний злочин було змінено і особа у зв'язку з цим вважається такою, що має судимість за необережний злочин; новим законом було скасовано злочинність діяння тощо), то судам належить виходити з того, що рецидив злочинів у поведінці такої особи був відсутній. У зв'язку з цим втрача-

¹ Кримінальний кодекс Української РСР: прийнятий 28 грудня 1960 року Законом Української РСР. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1961. № 2. Ст. 14.

ють своє правове значення всі несприятливі для особи наслідки, які виникли внаслідок визнання вчинених нею діянь рецидивом злочинів¹.

Як видається, якщо враховувати соціально-правову природу рецидиву злочинів та існуючу практику запобіжної діяльності з цих питань, то із зазначеним законодавчим підходом, який у зв'язку з цим закріплений у ст. 34 КК України, погодитись не можна. Особливо важливим такий висновок є з огляду суспільної небезпеки та проблем запобігання так званого «пенітенціарного рецидиву», під яким науковці розуміють вчинення особою під час відбування покарання у виді позбавлення волі нового злочину, за який вона засуджується до позбавлення волі². Така позиція ґрунтується на наступних логічних доводах:

а) по-перше, на положеннях ч. 1 ст. 11 КК України, відповідно до якої злочином визнається будь-яке суспільно небезпечне винне діяння, вчинене як умисно, так і з необережності, а тому рецидивом варто вважати повторне вчинення суб'єктом злочину як з умислом (ст. 24 КК), так і з необережності (ст. 25 КК);

¹ Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки: постановва Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 року № 9. *Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах/упоряд.* В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удадова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 450.

² Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т./за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків: Право, 2013. Т. 1: Загальна частина/Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. С. 126.

б) по-друге, на змісті ч. 1 ст. 2 КК, де зазначено, що підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою, знову ж таки, будь-якого (умисного чи з необережності) суспільно небезпечного діяння;

в) по-третє, на закріпленій в ст. 12 КК класифікації злочинів, в основу якої покладено не критерій вини (ст. 23 КК), а критерій ступеня тяжкості злочину, який дає законодавчу оцінку вчиненого суспільно небезпечного діяння шляхом визначення відповідних санкцій, враховуючи при цьому ті суспільно небезпечні наслідки, що настають або можуть настати у зв'язку з їх реалізацією суб'єктом злочину;

г) по-четверте, на сутності тих норм, підінститутів та інститутів кримінального права, що мають відношення до означеної проблематики та системно відображають її зміст і підтверджують необхідність видозміни нині діючої ст. 34 КК «Рецидив злочинів» (наприклад, поняття суб'єкту злочину (ст. 18 КК); осудності (ст. 19 КК); розділ IX Загальної частини КК «Звільнення від кримінальної відповідальності»; розділ XII цієї ж частини Кодексу «Звільнення від покарання та його відбування»; ін.).

Крім цього, додатковими доказами з цього приводу виступають й окремі положення КВК України, а саме:

1. Закріплена в ч. 1 даного Кодексу мета кримінально-виконавчого законодавства України – запобігання вчиненню нових злочинів засудженими (у цьому контексті вона повністю співпадає із змістом мети покарання (ч. 2 ст. 50 КК України)).

При цьому, звертає на себе увагу той факт, що як в КВК, так і в КК мова ведеться не про вчинення умисного, а нового злочину, з чого можна зробити висновок, що законодавець цілком покрання визначив запобігання будь-якому кримінальному правопорушенню, вчиненому як умисно, так і з необережності. Саме по зазначеній ознаці пенітенціарна злочинність відрізняється від рецидивної – і в цьому полягає зміст першої колізії, що закладена в ст. 1 КВК та яка не кореспондується у повній мірі з поняттям рецидиву злочинів, що закріплено в ст. 34 КК.

2. Аналогічного змісту правова колізія набуває й в такому завданні кримінально-виконавчого законодавства України, як профілактика асоціальної поведінки засуджених, зміст якої складають як умисні, так і вчинені з необережності дисциплінарні, адміністративно-правові, матеріально-правові та інші проступки і правопорушення, що реєструються з боку цих осіб у ході відбування кримінальних покарань. Зокрема, як з цього приводу зазначено в ч. 1 ст. 136 КВК, засуджені до позбавлення волі несуть матеріальну відповідальність за заподіяні під час відбування покарання матеріальні збитки державі згідно із законодавством. Вказана норма даного Кодексу виступає додатковим аргументом щодо необхідності видозміни ст. 34 КК.

3. Не «бачить» законодавець різниці між засудженими, які вчиняли злочини умисно або з необережності, й при їх направленні і переміщенні у разі необхідності з одного місця відбування покарання в інше (ст. 88 КВК), а також при розділь-

ному триманні раніше судимих осіб (окремо тримаються від цих категорій засуджених ті із них, які раніше відбували покарання у виді позбавлення волі, у тому числі за вчинення злочинів з необережності) (частини 2, 4 ст. 92 КВК).

4. Не встановлено ніяких відмінностей щодо тримання засуджених, які вчинили умисні злочини та злочини з необережності, у відповідних дільницях виправних і виховних колоній (статті 94–99 КВК) та при переведенні їх в інші дільниці чи зазначені УВП в порядку ст. 101 даного Кодексу, що дозволяє говорити про те, що в основу їх виховання та ресоціалізації, а також застосування передбачених законом заходів впливу на особу покладено не критерій вини при вчиненні злочину, а ступінь тяжкості кримінального покарання, мова про який ведеться в ст. 12 КК, а це, у свою чергу, виступає ще одним обґрунтованим доказом щодо об'єктивної видозміни ст. 34 КК.

5. Такі ж відмінності можна знайти й між тлумаченням змісту словосполучення «запобігання вчиненню нових злочинів», що закріплено в ч. 1 ст. 1 КВК та ч. 2 ст. 50 КК, та поняттям «рецидив злочину», зміст якого визначений в ст. 34 КК, якщо проаналізувати положення статей 18–19 КВК, де встановлено порядок наповнення (класифікації)¹ та тримання засуджених у виправних і виховних колоніях.

¹ Яковець І. С. Первинна класифікація засуджених до позбавлення волі та їх розподіл в установах виконання покарань: автореф. дис. ... кан. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2006. 20 с.

6. Не встановив законодавець різниці між засудженими, які відбували покарання у виді позбавлення волі за вчинення умисних чи злочинів з необережності, при встановленні адміністративного нагляду (ст. 158 КВК та ст. 3 Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі»¹), що також можна віднести до переліку аргументів щодо видозміни змісту ст. 34 КК.

З метою усунення правової колізії, що виникла між нормами закону України про кримінальну відповідальність та положеннями кримінально-виконавчого законодавства з питань рецидивної та пенітенціарної злочинності, логічно було б із ст. 34 КК виключити словосполучення «умисного злочину» та викласти її у такій редакції: «Рецидивом злочинів визнається вчинення нового злочину особою, що має судимість за раніше вчинений злочин, яка не знята та не погашена в установленому законом порядку».

При такому підході гармонізуються положення, що стосуються даної проблематики та які закріплені в КК (статті 50, 89, 91, ін.), а також зміст мети кримінально-виконавчого законодавства України, яке закріпило такий її елемент, як запобігання вчиненню нових злочинів засудженими. Додатковим аргументом з цього приводу виступає як етимологічне значення слова «рецидив» (повторний

¹ Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Закон України від 1 грудня 1994 року № 264/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 52. Ст. 455.

вияв чого-небудь)¹, так і статистичні дані про стан рецидивної злочинності, який сформувався на протязі 1991–2019 рр. в Україні. Зокрема, у 1992 році (першому звітному періоді з часу незалежності України) із 207 тис. 326 осіб, які були притягнуті до кримінальної відповідальності², 37 тис. 127 відносились до тих, які раніше вчинили злочини (17,9 % у загальній кількості виявлених осіб, які вчинили злочини)³. При цьому, до таких категорій злочинців відносились як ті, що вчинили їх умисно, так і з необережності.

У подальші роки зазначені показники мали наступний вигляд⁴:

1) 1993 р. – із 242 тис. 363 осіб, які були виявлені як такі, що вчинили злочини (+16,9 % порівняно з 1992 роком), 42 тис. 675 осіб (+14,9 % щодо 1992 р.) (або 17,6 % у загальній структурі виявлених осіб) відносились до категорії раніше засуджених осіб;

2) 1994 р. – відповідно 269 тис. 61 особа (+29,8 % щодо 1992 р.) та 43 тис. 413 осіб ((+1,7 % щодо 1992 р.), або 16,1 % у загальній структурі виявлених осіб);

3) 1995 р. – відповідно 340 тис. 421 особа (+64,2 % порівняно з 1992 р.) та 45 тис. 666 осіб (+23 % щодо 1992 р.) (13,4 % у загальній структурі);

¹ Великий тлумачний словник української мови/уклад. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. С. 587.

² Кулик О. Г. Злочинність в Україні: тенденції, закономірності, методи пізнання: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2011. С. 265.

³ Там само, с. 273.

⁴ Там само, с. 265–273.

4) 1996 р. – відповідно 339 тис. 530 осіб (+63,8 % порівняно з 1992 р.) та 49 тис. 478 осіб (+33,3 % щодо 1992 р.) або 14,6 % у загальній структурі;

5) 1997 р. – відповідно 337 тис. 908 осіб (+63 % відносно 1992 р.) та 49 тис. 744 особи (+34 % щодо 1992 р.) або 14,7 % у загальній структурі;

6) 1998 р. – відповідно 330 тис. 67 осіб (+59,2 % порівняно з 1992 р.) та 50 тис. 393 особи (+35,7 % щодо 1992 р.) (15,3 % у загальній структурі);

7) 1999 р. – відповідно 316 тис. 995 осіб (+52,9 % відповідно 1992 р.) та 50 тис. 105 осіб (+35 % щодо 1992 р.) або 15,8 % у загальній структурі;

8) 2000 р. – відповідно 309 тис. 57 осіб (+49,1 % порівняно з 1992 р.) та 47 тис. 208 осіб (+27,2 % щодо 1992 р.) (15,3 % у загальній структурі).

Суттєво не змінилась ситуація й з прийняттям у 2001 році нового КК України¹, у тому числі й з визначенням відмінних від попереднього Кодексу критеріїв оцінки рецидиву злочинів, закріплених в ст. 34 нового Кодексу. Зокрема, у 2001 році із 284 тис. 724 виявлених осіб, що вчинили злочини (+37,3 % порівняно з 1992 р.), 43 тис. 846 осіб (+18,1 % щодо 1992 р.) або 15,4 % у загальній структурі відносились до «рецидивістів»².

У подальші роки ці показники мали такий вигляд:

¹ Кримінальний кодекс України: Прийнятий 5 квітня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

² Кулик О. Г. Злочинність в Україні: тенденції, закономірності, методи пізнання: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2011. С. 265–273.

а) 2002 р. – відповідно 270 тис. 307 осіб (+30,4 % відносно 1992 р.) та 39 тис. 490 осіб (+6,4 % щодо 1992 р.) (14,6 % у загальній структурі);

б) 2003 р. – відповідно 259 тис. 721 особа (+25,3 % порівняно з 1992 р.) та 53 тис. 250 осіб (+48,8 % щодо 1992 р.), або 21,3 % у загальній структурі;

в) 2004 р. – відповідно 260 тис. 702 особи (+25,7 % відносно 1992 р.) та 50 тис. 962 особи (+37,3 % щодо 1992 р.) (19,5 % у загальній структурі);

г) 2005 р. – відповідно 237 тис. 187 осіб (+14,4 % відносно 1992 р.) та 46 тис. 637 осіб (+25,6 % щодо 1992 р.) або 19,7 % у загальній структурі;

ґ) 2006 р. – відповідно 214 тис. 507 осіб (+3,5 % до 1992 р.) та 44 тис. 514 осіб (+19,9 % щодо 1992 р.) (20,8 % у загальній структурі);

д) 2007 р. – відповідно 214 тис. 93 особи (+3,3 % відносно 1992 р.) та 45 тис. 943 особи (+23,7 % щодо 1992 р.) або 21,5 % у загальній структурі;

е) 2008 р. – відповідно 207 тис. 740 осіб (+0,2 % відносно 1992 р.) та 46 тис. 177 осіб (+24,4 % щодо 1992 р.) (22,2 % у загальній структурі);

є) 2009 р. – відповідно 212 тис. 90 осіб (+2,3 % відносно 1992 р.) та 49 тис. 422 особи (+33,1 %) або 23,3 % у загальній структурі¹.

Отже, якщо узагальнити відомості щодо кількості виявлених осіб, що вчинили злочини, а також відносно кількості осіб, які їх вчинили раніше

¹ Кулик О. Г. Злочинність в Україні: тенденції, закономірності, методи пізнання: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2011. С. 271–272.

протягом 2002–2009 рр. (після прийняття у 2001 р. нового КК¹), то можна констатувати наступне:

1. За вказаний період в середньому було виявлено 269 тис. 636 осіб, що значно було вище показників 1992–2001 рр., коли на території України діяв КК 1960 р.² Зокрема, тільки у 2009 році приріст цих осіб по зрівнянню з 1992 роком склав 2,3 %³.

2. У структурі всіх виявлених осіб, що вчинили злочини, у середньому 17,7 % склали ті із них, які раніше вчиняли злочини (у середньому 46 тис. 558 осіб). При цьому, приріст зазначених осіб у 2009 р. відносно 1992 р. склав 33,1 %⁴.

3. Зазначені показники свідчать про те, що діяльність держави, зокрема її правоохоронних органів, якісно не змінилась, особливо в контексті так званого спеціально-кримінологічного запобігання злочинам⁵.

4. Проведений аналіз дає підстави також стверджувати, що навіть визначення на законодавчому рівні поняття «рецидив злочину» та віднесення до нього тільки умисно вчинених злочинів (ст. 34 КК), не змінило ситуацію на практиці – рецидивна злочинність й надалі залишається нагальною приклад-

¹ Кримінальний кодекс України: Прийнятий 5 квітня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

² Кримінальний кодекс Української РСР: прийнятий 28 грудня 1960 року Законом Української РСР. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1961. № 2. Ст. 14.

³ Кулик О. Г. Злочинність в Україні: тенденції, закономірності, методи пізнання: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2011. С. 265.

⁴ Там само, с. 273.

⁵ Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб./В. В. Голіна. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2011. С. 21–39.

ною проблемою, на яку постійно звертають увагу як науковці¹, так і практики².

5. Результати здійсненого аналізу підтвердили також обґрунтованість запропонованого у цій роботі підходу щодо видозміни змісту ст. 34 КК України та включення до показників рецидивної злочинності й тих злочинів, що вчиняються з необережності (ст. 25 КК).

Суттєво не змінились вказані показники рецидивної злочинності й в подальші роки (2010–2019 рр.). Зокрема, у 2010 р. питома вага серед усіх виявлених осіб, що вчинили злочини (226 тис. 385 осіб), тих із них, які раніше вчиняли злочини, склала 26,7 %, а їх приріст до показників 2002 року (даних по КК 2001 року) досяг 52,9 %³.

У 2011 році зазначені відомості змістовно виглядали наступним чином: у структурі виявлених осіб, що вчинили злочини (225 тис. 517 осіб), питома вага осіб, які раніше вчиняли злочини, склала 45,5 %, а їх приріст по зрівнянню з 2002 р. – 160,1 %⁴.

У 2012 році із усіх виявлених осіб, які вчиняли злочини, було засуджено 162,9 тис. осіб, що на

¹ Батиргареева В. С. Рецидивна злочинність в Україні: соціально-правові та кримінологічні проблеми: монографія. Харків: Право, 2009. 576 с.

² Штанько І. В. Нагальні питання підвищення ефективності діяльності кримінально-виконавчої системи. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1996. № 1. С. 7–11.

³ Кулик О. Г. Злочинність в Україні на початку XXI століття: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 142–151.

⁴ Там само.

5,5 % більше, ніж у 2011 році¹. При цьому, в загальній структурі притягнутих до кримінальної відповідальності осіб, раніше судимі особи, що мали не зняту або непогашену судимість (статті 89, 91 КК України), склали 42 тис. засуджених, що на 6,9 % більше порівняно з 2011 р., або 25,8 % (25,5 %), тобто кожен четвертий від загальної кількості засуджених був рецидивістом (із них раніше були звільнені від відбування умовно-дострокового (ст. 81 КК) 7,8 тис. осіб, або 18,6 % (20,9 %) ².

Не змінило у кращий бік ситуацію й прийняття у 2012 р. нового КПК України³. Зокрема, у 2013 р. в Україні було засуджено майже 123 особи, що на 24,5 % менше порівняно з 2012 р. При цьому, незважаючи на зменшення на 18,3 % кількості засуджених осіб 42 тис. (2012 р.) до 34,2 тис. (2013 р.), які були раніше судимими і мали не зняту або непогашену судимість, їх частка від загальної кількості засуджених дещо збільшилася і становила 27,9 % (2012 р. – 25,8 %), тобто більше, ніж кожен четвертий був визнаний рецидивістом (із них раніше були звільнені умовно-достроково (ст. 81 КК) 5,8 тис. осіб, або 17 % (18,6 %) ⁴.

¹ Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції у 2012 р. (за даними судової статистики). *Вісник Верховного Суду України*. 2013. № 6 (154). С. 28.

² Там само, с. 29.

³ Кримінальний процесуальний кодекс України: прийнятий 13 квітня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, 11–12, 13. Ст. 88.

⁴ Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції у 2013 р. (за даними судової статистики). *Вісник Верховного Суду України*. 2014. № 3 (165). С. 39.

Не покращились з цього приводу кількісно-якісні показники рецидивної злочинності й в подальші роки (2014–2019 рр.). Так, у 2015 р. в процесі досудового розслідування було обліковано 565 тис. 182 злочини, що більше 2014 р. на 6,8 %. Таким чином, відновилась тенденція зростання цього показника, яка була перервана у 2014 р. (-6,1 %). Відповідно коефіцієнт злочинності у розрахунку на 100 тис. всього населення зріс у 2015 р. до 1320 випадків (2013 р. – 1241; 2014 р. – 1233)¹. Поряд з цим, дещо зменшилась у структурі осіб, які вчинили злочини, кількість тих із них, які раніше вчиняли злочини. Так, у 2015 р. було обліковано 58 тис. злочинів, що на 8,6 % менше, ніж у 2014 р. При цьому, частка таких діянь серед всіх злочинів, провадження за якими були направлені до суду, становила 25,7 % (у 2013 р. – 29,5 %, 2014 р. – 35,5 %)².

Якщо цей критерій застосувати щодо осіб, які раніше вчиняли злочини, то у 2013 р. їх питома вага у структурі всіх виявлених осіб, які вчинили злочини, склала 19,9 %; у 2014 р. – 19,6 %; у 2015 р. – 29,8 %, тобто ці показники майже співпадали з їх аналогами, що характеризували даний вид злочинності (у даному випадку – рецидивної)³. Цікавим у зв'язку з цим є й той факт, що у 2018 р. у 32 колоніях середнього рівня безпеки для неод-

¹ Кулик О. Г. Сучасна кримінальна ситуація в Україні. URL: <https://www.nbu.gov.ua>

² Там само.

³ Там само.

норазово засуджених осіб відбували покарання у виді позбавлення волі 15 тис. 932 особи¹.

У 2019 році кількість засуджених осіб, поряд із зменшення загальної кількості засуджених у місцях позбавлення волі (колоніях і СІЗО, а також в арештних домах), скоротилась до 14 тис. 584 особи², у 2020 р. – до 14 тис. 238 осіб³.

Таким чином, ні прийняття нових КК та КПК, ні закріплення на законодавчому рівні поняття «рецидив злочинів» не змінило співвідношення загальної та рецидивної злочинності, що склались в Україні з 1991 року та триває по даний час, що виступає додатковим аргументом щодо видозміни ст. 34 КК шляхом включення у його зміст злочинів, вчинених з необережності, що дасть можливість усунути існуючу колізію правових норм, а саме: між поняття «новий злочин», що закріплено в ч. 2 ст. 50 КК та ч. 1 ст. 1 КВК, а також поняття «рецидив злочинів», яке знайшло своє тлумачення в ст. 34 КК. Поряд з цим, не можна з цього приводу не звернути увагу й на ще одну детермінанту, яка обумовлювала високий рівень рецидивної злочинності та була пов'язана з діяльністю, зокрема, судів щодо їх реагування на встановлені в ході судового розгляду кримінальних справ причини, що породжували, та умови, які сприяли вчиненню

¹ Кримінально-виконавча система України у липні 2018 р. *Статистичний огляд*. URL: <https://court.go.ua/inse/sudovastatystyka>

² Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України: станом на 1 жовтня 2019 року. URL: <https://court.go.ua>

³ Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України: станом на 1 квітня 2020 року. URL: <https://court.go.ua>

злочинів. Зокрема, у 2001 році (останньому звітному періоді по КК 1960 року¹) судами було постановлено 7 тис. 10 окремих ухвал, або 4,3 % від загальної кількості справ, розглянутих із постановленням вироку (2000 р. – 7 тис. 920, або 4,2 %), у тому числі: 2 тис. 380 (2000 р. – 3 тис. 197) – про усунення причин та умов, що сприяли вчиненню злочину². При цьому, про вжиті заходи за окремими ухвалами судів надійшло тільки 4 тис. 485 повідомлень, або 64,0 % від загальної кількості постановлених рішень³.

У 2002 році судами України було винесено 4 тис. 661 окрему ухвалу (постанову), або 2,8 % (у 2001 р. – 4,3 %) від кількості справ розглянутих ними з постановленням вироку, щодо усунення причин і умов, які сприяли вчиненню злочину. За 3 тис. 36 такими судовими актами надійшли повідомлення про вжиті заходи, що склало тільки 65,1 % від загальної кількості винесених ухвал (постанов)⁴.

Деяко збільшились ці показники у 2003 році (5,8 тис. ухвал)⁵.

¹ Кримінальний кодекс Української РСР: прийнятий 28 грудня 1960 року Законом Української РСР. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1961. № 2. Ст. 14.

² Аналіз роботи судів загальної юрисдикції в 2001 р. за даними судової статистики. *Вісник Верховного Суду України*. 2002. № 4 (32). С. 19.

³ Там само.

⁴ Аналіз роботи судів загальної юрисдикції в 2002 р. за даними судової статистики. *Вісник Верховного Суду України*. 2003. № 3 (37). С. 45–46.

⁵ Судимість осіб та призначення мір кримінального покарання у 2003 році. *Вісник Верховного Суду України*. 2004. № 4 (44). С. 28–29.

У подальші роки зазначені відомості мали такий вигляд:

1) 2004 р. – судами було винесено 7,3 тис. окремих ухвал (постанов) (у 2003 р. – 5,8 тис.), або 3,3 % (у 2003 р. – 2,7 %) від цих вироків, що набули законної сили¹. При цьому, тільки по 4,7 тис. таких судових рішень поступили повідомлення про вжиті заходи, що склало 63,7 % (у 2003 р. – 66,4 %) від усіх ухвал (постанов)²;

2) 2005 р. – 7,3 тис. окремих судових ухвал (постанов), або 3,5 % у структурі всіх вироків (2004 р. – 3,3 %), по яких надійшли повідомлення про вжиті заходи тільки по 4,3 тис., або 59,3 % (63,7 %) таких рішень суду³;

3) 2006 р. – 6,6 тис. окремих судових ухвал (постанов), або 3,5 % (у 2005 р. – 3,5 %) від усіх вироків, які вступили у законну силу. По 4,4 тис. таких судових рішень надійшли повідомлення про вжиті заходи, що склало 66,7 % (у 2005 р. – 59,3 %) від усіх ухвал (постанов) суду з цих питань⁴;

4) 2007 р. – 5,9 тис. окремих судових ухвал (постанов), або 3,2 % (у 2006 р. – 3,5 %). При цьому,

¹ Аналіз роботи судів загальної юрисдикції в 2004 р. (за даними судової статистики). *Вісник Верховного Суду України*. 2005. № 5 (57). С. 26.

² Там само.

³ Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2005 р. (за даними судової статистики). *Вісник Верховного Суду України*. 2006. № 6 (70). С. 38.

⁴ Стан здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2006 р. (за даними судової статистики). *Вісник Верховного Суду України*. 2007. № 6 (82). С. 34.

надійшли повідомлення про вжиті заходи по 4,2 тис. таких судових актів, що склало 69,9 % (у 2006 р. – 66,7 %) від усіх рішень судів з означених питань¹;

5) 2008 р. – 5,9 тис. окремих судових ухвал (постанов), або 3,2 % (у 2007 р. – 3,2 %). По 4,2 тис. цих судових актів надійшли повідомлення про вжиті заходи, що становило 71,1 % (у 2007 р. – 69,9 %) від усіх рішень судів з означених питань²;

6) 2009 р. – майже 6 тис. окремих судових ухвал (постанов), або 3,2 % (на рівні 2008 р.). При цьому, надійшли повідомлення про вжиті заходи, що становило 70,5 % (у 2008 р. – 71,1 %) від усіх рішень суду з означених питань³;

7) 2010 р. – майже 6,2 тис. окремих судових ухвал (постанов), або 3,1 % (у 2009 р. – 3,2 %). Повідомлення про вжиті заходи по 4,2 тис. цих судових актів, або 68,1 % (у 2009 р. – 70,5 %) від кількості постановлених судових рішень⁴;

8) 2011 р. – майже 6 тис. окремих судових ухвал (постанов), або 2,9 % (у 2010 р. – 3,1 %), або. До судів надійшли повідомлення про вжиті заходи за 4 тис. таких судових актів, що становило 67,6 % (у

¹ Стан здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2007 р. (за даними судової статистики). *Вісник Верховного Суду України*. 2008. № 6 (94). С. 40.

² Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2008 р. *Вісник Верховного Суду України*. 2009. № 5 (105). С. 23.

³ Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2009 р. (за даними судової статистики). *Вісник Верховного Суду України*. 2010. № 5 (117). С. 24.

⁴ Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2010 р. (за даними судової статистики). *Вісник Верховного Суду України*. 2011. № 5. URL: <https://www.scourt.go.ua>

2010 р. – 68,1 %) від усіх прийнятих з означених питань рішень¹;

9) 2012 р. – 6,2 тис. окремих судових ухвал (постанов), або 3,2 % (у 2011 р. – 2,9 %) ²;

10) 2013–2020 рр. – дані з цих питань відсутні, позаяк КПК України 2012 року³ спеціальної норми, яка б передбачала обов'язок як для органів досудового розслідування (ст. 38 цього Кодексу), так і для суду (§ 1 глави 3 КПК) щодо вжиття заходів по усуненню причин і умов, які сприяли вчиненню злочинів, не передбачив.

Такий підхід законодавця, який виражений у виді зазначеної правової прогалини, не можна визнати обґрунтованим і логічним, враховуючи, що без ліквідації, нейтралізації, блокування тощо детермінант злочинності, практично неможливо ефективно вести боротьбу з рецидивною злочинністю, особливо з таким її різновидом, як пенітенціарна злочинність. Як у зв'язку з цим слушно зауважив В. Т. Маляренко, головна умова для покращення становища, пов'язаного з покаранням злочинців, про яку всі повинні дбати, – це зміцнення держави, її владних структур, забезпечення правопорядку, розвитку економіки країни і на цій основі –

¹ Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2011 р. (за даними судової статистики). *Вісник Верховного Суду України*. 2012. № 6 (142). С. 31–32.

² Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2012 р. (за даними судової статистики). *Вісник Верховного Суду України*. 2013. № 6 (154). С. 26.

³ Кримінальний процесуальний кодекс України: прийнятий 13 квітня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, 11–12, 13. Ст. 88.

добробуту людей. Без такої соціально-економічної умови важко сподіватися на зміну ставлення до тих осіб, які діють деструктивно-злочинно¹. Додатковим аргументом з цього приводу виступають статистичні дані про стан злочинності в місцях позбавлення волі, який склався в Україні на протязі 1991–2019 рр., а саме:

1. У 1991 році в колоніях було зареєстровано 370 злочинів (у 1990 р. – 404), вчинених засудженими до позбавлення волі. Рівень злочинності у розрахунку на 1 тис. осіб склав 3,9 випадка (у 1990 р. – 4,44)². У структурі пенітенціарної злочинності переважаючими були наступні злочини:

а) вбивства – 16 випадків (на 25 % більше, ніж у 1990 р.);

б) тяжкі тілесні ушкодження – 34 випадки;

в) дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань, – 2 випадки;

г) злісне хуліганство – 20 випадків;

г) втечі з колоній – 48 випадків (+37 % по зрівнянню з 1990 р.)³.

Крім цього, у 1991 році до кримінальної відповідальності було притягнуто 19 осіб з числа персоналу УВП⁴.

2. У 1992 році засудженими до позбавлення волі було вчинено 756 злочинів (+63,6 % порівняно з

¹ Маляренко В. Т. Про соціальну зумовленість і справедливість покарання. *Вісник Верховного Суду України*. 2002. № 3 (31). С. 39.

² Некоторые показатели деятельности учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины в 1991 году: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1992. С. 1.

³ Там же.

⁴ Там же, с. 22.

1991 р.), у тому числі 19 вбивств, 376 втеч (+506,5 % щодо 1991 р.)¹. Рівень злочинності в розрахунку на 1 тис. засуджених склав 7,4 випадка (у 1991 р. – 3,9). Крім цього, у 1992 р. в колоніях мало місце 45 випадків вчинення злочину, пов'язаного з опором представнику адміністрації даної УВП та один випадок захоплення заручників (виправна колонія № 14 Одеської області), у результаті яких персоналу колоній були нанесені тілесні ушкодження, а у виправній колонії № 6 Кіровоградської області був убитий представник адміністрації колонії².

3. У 1993 році засудженими до позбавлення волі було вчинено 784 злочини, що на 3,7 % більше, ніж у 1992 р., у тому числі:

а) дії, що дезорганізують роботу УВП – 2 випадки;

б) умисне вбивство – 12;

в) умисне тяжке тілесне ушкодження – 31;

г) опір представнику адміністрації УВП – 34;

г) виготовлення та зберігання холодної зброї – 42 випадки;

д) злісна непокора вимогам адміністрації УВП – 143 випадки;

е) зберігання наркотичних речовин – 11;

є) втечі – 392 випадки³.

¹ Оперативно-служебная деятельность учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины в 1992 году: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1993. С. 6.

² Там же.

³ Оперативно-служебная и производственно-хозяйственная деятельность учреждений уголовно-исполнительной системы в 1993 г.: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1994. С. 15.

Крім цього, за вчинення злочинів у сфері виконання покарань України у 1993 р. було засуджено 19 осіб з числа персоналу колоній¹, а за аморальну та таку, що є несумісною зі службою в органах внутрішніх справ, поведінку звільнено 253 працівники УВП, або 19 % від загальної кількості звільнених зі служби осіб². Рівень злочинності у розрахунку на 1 тис. засуджених у 1993 році склав 8,4 випадка³.

4. У 1994–1995 рр. ситуація з означених питань дещо покращилась⁴. Зокрема, у 1994 році засудженими до позбавлення волі було вчинено 616 злочинів. Рівень злочинності у розрахунку на 1 тис. осіб склав 4,6 випадка⁵. У свою чергу, в 1995 р. з боку засуджених до позбавлення волі було зареєстровано 517 злочинів, або на 16 % менше, ніж у 1994 р. При цьому, рівень злочинності склав 3,3 (-28,3 % щодо 1994 р.)⁶. Знову ж таки, як і в попередні роки, найбільш «поширеними» у 1995 році були наступні злочини з участю засуджених у місцях позбавлення волі:

а) умисні вбивства – 9 випадків (+12,5 % щодо 1994 р.);

¹ Оперативно-служебная и производственно-хозяйственная деятельность учреждений уголовно-исполнительной системы в 1993 г.: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1994. С. 65.

² Там же, с. 6.

³ Там же, с. 14.

⁴ Оперативно-служебная и виробничо-господарська діяльність установ кримінально-виконавчої системи у 1995 році: информ. бюллетень. Київ: ГУВП МВС України, 1996. С. 15.

⁵ Там само.

⁶ Там само.

б) тяжкі тілесні ушкодження – 15 (-48 % відносно 1994 р.);

в) опір представнику адміністрації УВП – 9 (-50 % щодо 1994 р.);

г) виготовлення та збереження зброї – 47 (на рівні 1994 р.);

ґ) злісна непокора адміністрації УВП – 194 (+12,8 % відносно 1994 р.);

д) зберігання наркотичних речовин – 42 (+35,4 % щодо 1994 р.);

е) втечі – 127 (-35 % відносно 1994 р.)¹.

Крім цього, у 1995 році до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів у сфері виконання покарань було притягнуто 22 особи з числа персоналу колоній та звільнено зі служби по негативних мотивах 517 працівників УВП².

5. Майже на рівні попередніх показників залишилась кримінологічна характеристика пенітенціарної злочинності у 1996–1997 рр.³ Зокрема, у 1996 р. засудженими до позбавлення волі було вчинено 560 злочинів, а рівень злочинності у розрахунку на 1 тис. осіб склав 3,4 випадка⁴. У свою чергу, у 1997 р. з боку цих осіб було зареєстровано 525 кримінальних справ, або на 6,3 % менше, ніж

¹ Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність установ кримінально-виконавчої системи у 1995 році: інформ. бюлетень. Київ: ГУВП МВС України, 1996. С. 16.

² Там само, с. 91.

³ Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність установ кримінально-виконавчої системи у 1997 році: інформ. бюлетень. Київ: ГУВП МВС України, 1998. С. 22–29.

⁴ Там само, с. 22.

у 1996 р. При цьому, рівень злочинності склав 3,2 випадка (-5,9 % щодо 1996 р.)¹.

Як і в попередні роки, структура пенітенціарної злочинності у 1996–1997 рр. була незмінною. Поряд з цим, по зрівнянню з 1996 роком у 1997 р. збільшилось на 50 % кількість крадіжок державного майна, на 16,7 % – злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних речовин, на 6,5 % – незаконного виготовлення зброї, на 3,7 % – інших злочинів². Крім цього, у 1996–1997 рр. мали місце і злочини, вчинені персоналом колоній (відповідно 21 та 18 осіб)³, а також випадки звільнення по негативних мотивах зі служби в органах внутрішніх справ працівників УВП – 710 осіб, або 20,8 % у структурі всіх звільнених осіб⁴.

6. У 1998 році (останньому звітному періоді перебування органів та установ виконання покарань у системі МВС України⁵) з участю засуджених до позбавлення волі було вчинено 405 злочинів, або на 22,9 % менше, ніж у 1997 р.⁶ При цьому, рівень злочинності у розрахунку на 1 тис. осіб склав 2,6 ви-

¹ Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність установ кримінально-виконавчої системи у 1997 році: інформ. бюлетень. Київ: ГУВП МВС України, 1998. С. 22.

² Там само, с. 29.

³ Там само, с. 110.

⁴ Там само, с. 111.

⁵ Про утворення Державного департаменту України з питань виконання покарань: Указ Президента України від 22 квітня 1998 року № 344/98. *Офіційний вісник України*. 1998. № 16. Ст. 589.

⁶ Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність установ кримінально-виконавчої системи у 1998 році: інформ. бюлетень. Київ: ГУВП МВС України, 1999. С. 16.

падка, або на 19 % менше порівняно з 1997 р.¹ При цьому, у структурі пенітенціарної злочинності на 33 % збільшилась кількість умисних вбивств та на 115 % – злочинів, пов'язаних з погрозою або насильством². Крім цього, у 1998 р. було порушено 16 кримінальних справ щодо персоналу колоній, а також звільнено зі служби в органах внутрішніх справ з негативних підстав 501 працівника УВП³.

З 1999-го⁴ по 2010 р.⁵ органи та УВП функціонували як самостійні органи державної виконавчої влади України та мали таким чином довести свою професійну можливість вести більш ефективну діяльність по запобіганню вчиненню злочинів як з боку засуджених, так й інших осіб, тобто досягати визначені у законі цілі покарання (ч. 2 ст. 50 КК) та кримінально-виконавчого законодавства (ч. 1 ст. 1 КВК).

Виходячи з цього, піддано аналізу лише декілька періодів функціонування ДДУПВП, пов'язаних, зокрема, з правовими колізіями і прогалинами з питань виконання та відбування покарань в Україні. Так, у 1999 р. (першому звітному періоді ДДУПВП після повного його виведення з підпорядкування

¹ Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність установ кримінально-виконавчої системи у 1998 році: інформ. бюлетень. Київ: ГУВП МВС України, 1999. С. 16.

² Там само, с. 67.

³ Там само, с. 63–64.

⁴ Про виведення Державного департаменту України з питань виконання покарань з підпорядкування МВС України: Указ Президента України від 12 березня 1999 року № 248/99. *Офіційний вісник України*. 1999. № 11. Ст. 24.

⁵ Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 9 грудня 2010 року. *Офіційний вісник України*. 2010. № 94. Ст. 33–34.

МВС України¹), коли більшість проблем кримінально-виконавчої діяльності регулювались на підзаконному рівні, що суперечило вимогам п. 14 ст. 92 Конституції України, відповідно до яких діяльність органів та установ виконання покарань визначається виключно законами, з боку засуджених, позбавлених волі, було зареєстровано 429 злочинів, або на 5,93 % більше, ніж у 1998 році². У структурі пенітенціарної злочинності на 100 % збільшилась у 1999 р. також кількість умисних вбивств та на 21,1 % – злочинів, пов'язаних із злісною непокорою адміністрації УВП³. Крім цього, до кримінальної відповідальності у 1999 р. було притягнуто 6 осіб з числа персоналу колоній, а також звільнено з кримінально-виконавчої системи за негативними підставами 162 працівники УВП⁴.

У 2006–2007 рр. після прийняття низки законодавчих актів, що стосувались сфери виконання покарань, у першу чергу, Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» у 2005 р.⁵, пенітенціарна злочинність характеризувалась наступними показниками:

¹ Про виведення Державного департаменту України з питань виконання покарань з підпорядкування МВС України: Указ Президента України від 12 березня 1999 року № 248/99. *Офіційний вісник України*. 1999. № 11. Ст. 24.

² Оперативно-службова та виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань у 1999 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУПВП, 2000. С. 11.

³ Там само, с. 60.

⁴ Там само, с. 56–57.

⁵ Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 червня 2005 року. *Офіційний вісник України*. 2005. № 30. Ст. 4–10.

а) у 2006 р. засудженими до позбавлення волі було вчинено 411 злочинів, а в 2007 р. – 489, що на 19 % більше за попередній рік;

б) у 2007 р. рівень злочинності у розрахунку на 1 тис. осіб порівняно з 2006 р. збільшився на 30,4 % та склав 4,24 випадки¹;

в) у структурі злочинності пріоритетними були ті із них, які стосувались: злісної непокори вимогам адміністрації УВП (243 злочини, або 49,6 % у загальній кількості зареєстрованих злочинів в УВП); незаконного обігу наркотичних речовин (5,9 %); опору працівнику правоохоронного органу (3,6 %); втеч засуджених (4,9 %); умисних середньої тяжкості тілесним ушкодженням (0,7 %); а також умисним тяжким тілесним ушкодженням (0,3 %) та діями, що дезорганізують роботу адміністрації УВП (0,7 %)².

Таким чином, у 2006–2007 рр. порівняно з 1998 р. (останньому році перебування ДДУПВП у складі МВС України)³ рівень пенітенціарної злочинності збільшився в 1,6 раза (з 2,6 до 4,24), або на 40 %.

У 2010 році (останньому періоді самостійного функціонування ДДУПВП у системі органів державної виконавчої влади України)⁴ з боку засу-

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2007 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУПВП, 2008. Кн. 2. С. 1.

² Там само, с. 1–2.

³ Про утворення Державного департаменту України з питань виконання покарань: Указ Президента України від 22 квітня 1998 року № 344/98. *Офіційний вісник України*. 1998. № 16. Ст. 589.

⁴ Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 9 грудня 2010 року. *Офіційний вісник України*. 2010. № 94. Ст. 33–34.

джених до позбавлення волі було зареєстровано 404 злочини. При цьому рівень злочинності у розрахунку на 1 тис. осіб склав 3,52 випадка¹, тобто й надалі був надзвичайно високим по зрівнянню з 1998 році.

У 2011 році (першому звітному періоді з часу підпорядкування органів та установ виконання покарань Міністерству юстиції України²) засудженими до позбавлення волі було вчинено 465 злочинів. Рівень злочинності склав 3,02 випадка³.

У 2016 році (періоді нових реформ у сфері виконання покарань України⁴) з участю засуджених, позбавлених волі, було зареєстровано вчинення 298 злочинів⁵. При цьому рівень пенітенціарної злочинності у розрахунку на 1 тис. осіб склав 4,91 випадка⁶, що було значно вищим за аналогічні показники як 1991 р. (рівень злочинності був 3,9 ви-

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2010 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2011. Кн. 1. С. 3.

² Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 9 грудня 2010 року. *Офіційний вісник України*. 2010. № 94. Ст. 33–34.

³ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2011 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2011. Кн. 1. С. 2.

⁴ Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби України та утворення територіальних органів Міністерства юстиції: постанова Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 року № 348. *Офіційний вісник України*. 2016. № 44. Ст. 567.

⁵ Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. С. 1.

⁶ Там само, с. 6.

падка), 1998 р. (2,6 випадка), так і 2010 р. (3,52 випадка).

Фактично незмінною, як і в попередні роки (1991–2015 рр.), у 2016 році була й структура пенітенціарної злочинності. Зокрема, у 2016 році вона мала такий вигляд:

- 1) умисне вбивство – 3 випадки;
- 2) умисне тяжке тілесне ушкодження – 2;
- 3) умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження – 2;
- 4) втеча з місць позбавлення волі – 4;
- 5) злісна непокора вимогам адміністрації УВП – 95;
- 6) дії, що дезорганізують роботу УВП – 2;
- 7) злочини у сфері обігу наркотичних засобів – 101;
- 8) злочини проти авторитету органів державної влади – 13;
- 9) крадіжки – 2;
- 10) інші злочини¹.

Крім цього, у 2016 р. 102 злочини (у 2015 р. – 111) було вчинено персоналом ДКВС України. При цьому, 10 із них зареєстровано з боку керівного складу УВП². У структурі зазначеного виду злочинності 39 % відносили до корупційних злочинів (ст. 368 КК – 24 %; ст. 191 КК – 7 %; ст. 364 КК – 5 %; ст. 369-2 – 3 %); 45 % – до кримінальних пра-

¹ Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. С. 2.

² Там само, с. 12–13.

вопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів (статті 307, 309 КК); 7 % – до перевищення влади або службових повноважень (ст. 365 КК); 4 % – до невиконання судового рішення (ст. 382 КК); 13 % – до інших злочинів¹.

Суттєво не змінились показники пенітенціарної злочинності й в подальші роки (2017–2019 рр.)².

Таким чином, проведений аналіз пенітенціарної злочинності та вчинення злочинів іншими особами у сфері виконання покарань України на протязі 1991–2019 рр. дає підстави стверджувати про їх причинно-наслідковий зв'язок з тими правовими прогалинами і колізіями, які мали місце у той період, та про суттєвий вплив останніх на стан запобіжної діяльності з означених питань. Зокрема, анонімне опитування персоналу УВП та засуджених до позбавлення волі дозволило з'ясувати зміст та обґрунтувати необхідність активізації наукових пошуків з означеної тематики дослідження. Так, на питання «Чи впливають негативно прогалини і колізії на правопорядок у місцях позбавлення волі?» засуджені до позбавлення волі відповіли таким чином: «так» – 41 % (у структурі всіх респондентів); «ні» – 19 %; «частково» – 40 %. У свою чергу, персонал УВП на це питання дав на-

¹ Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. С. 13.

² Дані про стан злочинності у сфері виконання покарань України у 2019 році. *Відомості Єдиного реєстру досудових розслідувань*. URL: <https://www.qp.go.ua>

ступні відповіді: «так» – 54 %; «ні» – 7 %; «частково» – 39 %.

Немаловажним у зв'язку з цим є й інший висновок по суті даної проблематики, а саме: подальше зволікання відповідних суб'єктів законодавчої ініціативи щодо приведення кримінально-виконавчого законодавства до вимог Конституції України, а також до тих міжнародних договорів, які стали частиною національного законодавства, та на здійснення дій, спрямованих на зменшення кількості відомчих нормативно-правових актів, які замість закону регулюють кримінально-виконавчі право-відносини, не тільки не дозволить об'єктивно знизити рівень рецидивної та пенітенціарної злочинності в нашій державі, але й не дасть можливість ефективно реалізовувати на практиці законодавчо визначені завдання та в повній мірі досягти відповідних цілей покарання.

2.3. Вплив правових прогалин і колізій на процес виконання – відбування покарань в Україні

Як свідчить практика кримінально-виконавчої діяльності, дуже важливо цей процес своєчасно та повно забезпечити відповідними законодавчими ресурсами і засобами, у тому числі й шляхом усунення існуючих у даній галузі права прогалин і колізій. Зокрема, результати даного дослідження дають підстави стверджувати, що їх наявність у кримінально-виконавчому законодавстві України

виступає однією з детермінант, яка корелює причинно-наслідкові явища і процеси у сфері виконання покарань у виді різноманітних правопорушень, що вчиняються засудженими у ході відбування покарань, а також інших суспільно небезпечних наслідків (самогубств цих осіб, травматизму, захворювань, т. ін.)¹. При цьому, варто звернути увагу на той факт, що жодна з реформ, які проводились у кримінально-виконавчій системі України з часів її незалежності² до сьогодні³, не привела до бажаних результатів, позаяк при їх реалізації не усувались, блокувались, нейтралізувались тощо детермінанти, які породжували та обумовлювали низький рівень процесу виконання – відбування покарань.

Як з цього приводу слушно зауважив А. Х. Степанюк та Ю. А. Автухов, актуальність дослідження процесуальних аспектів кримінально-виконавчого права зумовлена в першу чергу необхідністю забезпечення повноцінної охорони прав і свобод грома-

¹ Белкіна Д. С. Правові колізії та прогалини, що стосуються змісту запобіжної діяльності у місцях позбавлення волі. *Вісник пенітенціарної асоціації України*/Пенітенціарна асоціація України; Науково-дослідний інститут публічного права. Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2020. № 1 (11). С. 205–213.

² Основные направления реформы уголовно-исполнительной системы в Украинской ССР: утвержд. постановлением Кабинета Министров Украинской ССР от 11 июля 1991 года № 88. Киев: ГУИН МВД Украинской ССР, 1991. 18 с.

³ Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 654-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua./laws/show/654-2017/print>

дян, створенням дійового механізму їх реалізації¹. Додатковим доказом, та одночасно, аргументом у зв'язку з цим виступають ті статистичні дані, що характеризують процес виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на протязі 1991–2019 рр. Так, у 1991 році порівняно з 1990 р. на 18 % збільшився рівень дисциплінарних проступків засуджених у розрахунку на 1 тис. осіб². У цілому структура дисциплінарних правопорушень мала такий вигляд (у розрахунку на 1 тис. засуджених):

- а) всього проступків – 934 (+18,0 % щодо 1990 р.);
- б) азартні ігри з метою отримання матеріальної вигоди – 1825 (+2,0 % відносно 1990 р.);
- в) поміщення в штрафний ізолятор – 43 тис. 681 (+0,7 % щодо 1990 р.);
- г) переведення в приміщення камерного типу – 7 тис. 318 (+9,3 % відносно 1990 р.);
- г) відмова від роботи – 2 тис. 136 (-6,0 % щодо 1990 р.);
- д) дрібне хуліганство – 1 тис. 866 (-20,0 % відносно 1990 р.);
- е) вживання спиртного – 10 тис. 447 (-1,0 % щодо 1990 р.)³.

¹ Степанюк А. Х., Автухов К. А. Процесуальні аспекти доктрини кримінально-виконавчого права. Правова доктрина України: у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 5: *Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку*/В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батир-гареєва та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. С. 784.

² Некоторые показатели деятельности учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины в 1991 году: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1992. С. 12–13.

³ Там же.

Однією з умов, яка сприяла вчиненню дисциплінарних проступків з боку засуджених, позбавлених волі, була постійна наявність в останніх заборонених предметів, речовин і виробів, кількість яких у 1991 році порівняно з 1990 р. значно збільшилась, а саме: у 6,8 раза (з 436,8 г до 2964 г) наркотичних речовин; у 3,4 раза – спиртних напоїв (з 117,3 л до 398,9 л) та на 64,2 % – грошей (з 176 тис. 212 крб до 289 тис. 324 крб)¹. Крім цього, детермінувала зазначені суспільно небезпечні явища й та обставина, що, зокрема, з числа осіб, які вчинили правопорушення, 214 засуджених відносились до злісних порушників, з яких тільки 24 перебували на профілактичних обліках (11,2 % від загальної їх кількості)².

Основними правовими прогалинами на той час були:

1) відсутність належних правових механізмів реалізації на законодавчому рівні такої мети покарання, як запобігання злочинам (зокрема, у ВТК України 1970 року³, який діяв аж до прийняття у 2003 р. КВК⁴, не було жодної норми, яка б регулювала б запобіжну діяльність у сфері виконання покарань);

¹ Некоторые показатели деятельности учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины в 1991 году: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1992. С. 2.

² Там же, с. 3.

³ Про затвердження Виправно-трудового кодексу Української РСР: Закон Української РСР від 23 грудня 1970 року № 3325-07. *Відомості Верховної Ради України*. 1971. № 1. Ст. 6.

⁴ Кримінально-виконавчий кодекс України: прийнятий 11 липня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.

2) відсутність у кримінально-виконавчому законодавстві України поняття «злісний порушник режиму відбування покарання» (це питання регулювалось на рівні відомчих нормативно-правових актів – і тільки у загальних рисах);

3) відсутність спеціального Закону України «Про запобігання злочинам», на чому постійно наполягали науковці¹.

Як у зв'язку з цим зробив обґрунтований висновок А. П. Закалюк, ряд питань мають регулюватися у спеціальному законі загального рівня, зокрема, обов'язки всіх державних органів та органів місцевого самоврядування організувати діяльність щодо запобігання злочинності в межах території обслуговування, у галузі державного управління, згідно з наданою компетенцією, а також їх повноваження, права, правові засоби здійснення цих обов'язків².

Саме на необхідності удосконалення кримінально-виконавчого законодавства України, включаючи й з питань запобігання злочинам і правопорушенням, була акцентована увага відповідних державних органів в «Основних напрямках реформи кримінально-виконавчої системи в Українській РСР», яка була затверджена Урядом у липні 1991 р. (роз-

¹ Джужа О. М., Моїсєєв Є. М., Василевич В. В. Кримінологія. Спеціалізований курс лекцій зі схемами (Загальна та Особлива частини): навч. посіб. Київ: Атіка, 2001. С. 182–193.

² Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Вид. дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1: *Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки*. С. 344.

діл 11 даних Напрямів)¹. Проте суттєвих змін як на законодавчому так і на практичних рівнях не відбулось протягом всього періоду перебування органів та установ виконання покарань у системі МВС України, аж до часткового їх виведення з підпорядкування цього відомства у 1998 р.², про що, зокрема, свідчать деякі результати кримінально-виконавчої діяльності у цьому році, а саме:

1. 67 % злочинів пенітенціарного виду було вчинено злісними порушниками режиму відбування покарання у вигляді позбавлення волі (272 із 405 від загальної їх кількості).

2. 20,5 % нових злочинів вчинено засудженими, які перебували на профілактичних обліках колоній (83 із 405).

3. 82,7 % злочинів у місцях позбавлення волі було вчинено з 06.00 до 18.00 год, тобто в період перебування в колоніях найбільшої кількості персоналу цих УВП.

4. 94,1 % пенітенціарних злочинів було зареєстровано у робочі дні тижня (381 з 405).

5. 68,1 % злочинів (276 із 405) було вчинено засудженими до позбавлення волі у житлових зонах колоній³.

¹ Основные направления реформы уголовно-исполнительной системы в Украинской ССР: утвержд. постановлением Кабинета Министров Украинской ССР от 11 июля 1991 года № 88. Киев: ГУИН МВД Украинской ССР, 1991. С. 16–18.

² Про утворення Державного департаменту України з питань виконання покарань: Указ Президента України від 22 квітня 1998 року № 344/98. *Офіційний вісник України*. 1998. № 16. Ст. 589.

³ Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність установ кримінально-виконавчої системи у 1998 році: інформ. бюлетень. Київ: ГУВП МВС України, 1999. С. 19.

Щодо інших правопорушень, то вони мали такий характер:

а) 2 тис. 575 були вчинені засудженими у стані алкогольного сп'яніння у результаті поступлення у місця позбавлення волі 165,8 літрів спиртних напоїв, та у каналах їх проникнення (тобто при спробі доставки в УВП) – 1 тис. 139,7 л¹;

б) в осіб, які відбували покарання у виді позбавлення волі, у 1998 р. було вилучено 537,7 г наркотичних речовин та 12031,4 г – у каналах їх доставки в УВП²;

в) у засуджених, крім цього, було вилучено 17 тис. 274 грн та 58 тис. 853 – у каналах їх доставки в УВП³;

г) у 1998 році з боку засуджених, позбавлених волі, було зареєстровано 39 випадків самогубств⁴.

Серед інших показників запобіжної діяльності в УВП у 1998 році звертають на себе увагу ті із них, що пов'язані з великою питомою вагою у структурі дисциплінарних правопорушень грубих проступків (26,9 %), а також значний рівень крайніх заходів дисциплінарного впливу, які застосовувались адміністрацією колоній щодо засуджених (52 %) ⁵. Крім цього, як і в попередні роки, у кримінологічній характеристиці злочинів, що вчинялись у місцях позбавлення волі, мали випадки їх

¹ Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність установ кримінально-виконавчої системи у 1998 році: інформ. бюлетень. Київ: ГУВП МВС України, 1999. С. 22.

² Там само.

³ Там само.

⁴ Там само, с. 28.

⁵ Там само, с. 73.

вчинення персоналом УВП (16 злочинів)¹. У цьому ж році до дисциплінарної відповідальності було притягнуто на 1 тис. 120 осіб більше, ніж у 1997 р. (у перерахунку на 100 осіб рівень таких проступків склав 21 випадок (у 1997 р. – 18)². При цьому, по негативних мотивах з органів внутрішній справ було звільнено 501 особу з числа персоналу, з них на першому році служби – 117, або 23,3 % від загальної кількості звільнених по інших мотивах³.

Особливістю 1998 року можна назвати й те, що й надалі, як і у попередні роки, питання кримінально-виконавчої діяльності в Україні, регулювались не законами, а відомчими нормативно-правовими актами⁴, що не дозволяло нейтралізувати, блокувати або усувати детермінанти, які обумовлювали вчинення злочинів і правопорушень як серед засуджених, так і персоналу УВП (так званий відомчий пріоритет (захист «честі мундира»), в основу якого покладено латентний підхід до оцінки протиправних діянь та переведення їх або у розряд малозначних, або дисциплінарних проступків, а не злочинів)⁵.

¹ Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність установ кримінально-виконавчої системи у 1998 році: інформ. бюлетень. Київ: ГУВП МВС України, 1999. С. 63.

² Там само, с. 64.

³ Там само.

⁴ Колб О. Г. Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2007. С. 2–4.

⁵ Оболенцев Ф. А. Актуальні проблеми латентної злочинності: автореф. дис. ... кан. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2001. 19 с.

Цікавим також, у контексті встановлення закономірностей виникнення, розвитку та впливу прогалин і колізій у кримінально-виконавчому законодавстві України на процес виконання – відбування кримінальних покарань, можна назвати й 1999 рік – початок самостійного функціонування ДДУПВП у системі центральних органів виконавчої влади України¹. Здавалось би, у даного відомства відкрилось своєрідне «друге дихання», яке дозволить, на кінець, підняти на більш високий рівень процес законодавчого забезпечення кримінально-виконавчої діяльності та привести її зміст до вимог Конституції України (ч. 2 ст. 19, ч. 3 ст. 63, п. 14 ст. 92, ін.). Проте, як показали результати даного дослідження, на жаль, цього не сталося: законодавець й надалі був байдужим до проблем, що склались у сфері виконання покарань України, а ДДУПВП, швидше всього, було це вигідно, з огляду «ручного» управління органами та установами виконання покарань, а також тотального контролю за поведінкою засуджених у виді відомчого нормативно-правового регулювання кримінально-виконавчих відносин².

Характерними ознаками такого підходу стало не тільки повторення тих показників запобіжної

¹ Про виведення Державного департаменту України з питань виконання покарань з підпорядкування МВС України: Указ Президента України від 12 березня 1999 року № 248/99. *Офіційний вісник України*. 1999. № 11. Ст. 24.

² Про Положення про дільницю слідчого ізолятора на території виправної колонії: затв. наказом ДДУПВП від 30.12.2003 р. № 280. URL: zakon.rada.gov.ua

діяльності, що були пріоритетними у 1991–1998 рр., але й поява нових суспільно небезпечних явищ і процесів у сфері виконання покарань України. Зокрема, у 33 % випадках злочини були вчинені засудженими, які перебували на профілактичних обліках УВП (144 із 429), а в 66 % – порушниками встановленого режиму відбування покарання (286 із 429)¹, що свідчило не тільки про неналежну організацію запобігання злочинам і правопорушенням в місцях позбавлення волі (а, отже, про невиконання в повному об'ємі відповідного завдання, що було закріплено в ст. 1 ВТК України²), але й про вперте ігнорування результатів тих науковців, які обґрунтовували необхідність доповнення ВТК спеціальною главою «Запобігання злочинам з боку засуджених» та визначення на законодавчому рівні поняття «порушення встановленого законом режиму відбування покарання»³.

Як з цього приводу слушно зауважують деякі науковці, встановлення самих норм матеріального права має відбуватися за належною процедурою, реалізація якої виступатиме мінімальною гарантією того, що в результаті її дотримання будуть закріплені правила поведінки. Водночас, це чи не

¹ Оперативно-службова та виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань у 1999 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУПВП, 2000. С. 13.

² Про затвердження Виправно-трудоного кодексу Української РСР: Закон Української РСР від 23 грудня 1970 року № 3325-07. *Відомості Верховної Ради України*. 1971. № 1. Ст. 6.

³ Джужа О. М., Кирилук А. В. Пенітенціарна кримінологія та спеціально-попереджувальна діяльність. Загальна частина: навч. посіб. Київ: НВТ «Правило» – НАВС України, 1997. С. 211–218.

єдиний шлях легімітизації права, тобто забезпечення довіри населення до нього, сприйняття його як ефективного соціального регулятора¹. Більш того, не переконання А. Х. Степанюка та К. А. Автухова, існування процедурної форми кримінально-виконавчої діяльності зумовлено необхідністю забезпечення порядку виконання покарань, алгоритму зазначеної діяльності – як системи послідовних юридичних дій адміністрації органів та установ виконання покарань за суворо визначеними нормами кримінально-виконавчого права, правилами застосування прийомів і способів здійснення кари, застосування правових і матеріально-предметних засобів, що надає стабільності, стійкості та стереотипності при вирішенні завдань цих органів².

На превеликий жаль, ДДУПВП у 1999 році вже на початку свого існування не вважав за необхідне «дослуховуватись» до науково обґрунтованих рекомендацій і висновків учених щодо важливості діяльності, пов'язаної з ліквідацією прогалин і колізій у кримінально-виконавчому законодавстві. Зокрема, голова на той час ДДУПВП І. В. Штанько до актуальних проблем відніс не удосконалення норм ВТК (як один із засобів усунення існуючих прогалин і колізій), а питання поглибленого наукового вивчення стану злочинності та її кримінологічного прогнозування в кримінально-виконавчій

¹ Степанюк А. Х., Автухов К. А. Процесуальні аспекти доктрини кримінально-виконавчого права. Правова доктрина України: у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 5: *Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку*/В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргареева та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. С. 787.

² Там само, с. 795.

системі, особистості засудженого, оточуючого його середовища, мотивації злочинної поведінки та розробки на цих засадах конкретних рекомендацій персоналу УВП щодо організації корекційно-виховного процесу¹. Як результат, у 1999 р. ДДУПВП на практиці зіштовхнувся з такими ж проблемами, які мали місце у сфері виконання покарань у попередні роки, а саме:

1) в УВП у засуджених було вилучено 60 тис. грн, 9 тис. 235 доларів США; 738,4 л спиртних напоїв та 8 тис. 244 г наркотичних речовин²;

2) до кримінальної відповідальності було притягнуто 11 осіб з числа персоналу органів та установ виконання покарань, а ще 1 тис. 162 особи звільнено зі служби в ДДУПВП за порушення законності та дисципліни (всього було зареєстровано 1 тис. 679 дисциплінарних проступків з боку персоналу органів та УВП)³;

3) у більшості виправних колоній містечка для дресування службових собак знаходились у занедбаному стані і були не придатні для використання, а переважна кількість цих собак були не здатні виконувати свої функції при тому, що майже 50 % службових собак перевищили строки служби і підлягали вибраковці⁴;

¹ Штанько І. В. Нагальні питання підвищення ефективності діяльності кримінально-виконавчої системи. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1996. № 1. С. 10.

² Оперативно-службова та виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань у 1999 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУПВП, 2000. С. 19.

³ Там само, с. 20.

⁴ Там само, с. 14.

4) згідно офіційних оцінок ДДУПВП, у документації чергових частин колоній через елементарну безграмотність, неухважність і недбалість робилось багато помилок при передачі інформації, отримані дані черговими по цих УВП глибоко не аналізувались, їх повнота та достовірність не перевірялись¹, що, знову ж таки, підвищувало рівень латентності у змісті процесу виконання та відбування кримінальних покарань²;

5) високим також у даному звітному періоді залишався рівень дисциплінарних проступків засуджених у розрахунку на 1 тис. осіб (469 випадків), хоча цей показник по зрівнянню з 1998 р. й зменшився на 10 %³;

6) у 1999 році, крім цього, було допущено 31 випадок самогубства засуджених, позбавлених волі⁴;

7) на рівні 1998 року в звітному періоді залишився й рівень грубих порушень у загальній кількості засудженими дисциплінарних проступків (21,2 %)⁵, а також питома вага крайніх заходів дисциплінарного реагування адміністрації колоній на такі випадки⁶;

¹ Оперативно-службова та виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань у 1999 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУПВП, 2000. С. 21.

² Оболенцев Ф. А. Актуальні проблеми латентної злочинності: автореф. дис. ... кан. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2001. 19 с.

³ Оперативно-службова та виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань у 1999 році... С. 22.

⁴ Там само.

⁵ Там само, с. 62.

⁶ Там само.

8) як і в попередні роки, у структурі правопорушень пріоритетними були дрібне хуліганство, невиконання вимог адміністрації УВП, азартні ігри та інші тому подібні дисциплінарні проступки¹, що стали результатом незадовільної реалізації у сфері виконання покарань мети і завдань кримінально-виконавчого законодавства України. І це при тому, що в ст. 1 ВТК мета такого законодавства визначена не була, а його завдання змістовно відрізнялись від тих, які знайшли своє відображення в ст. 1 КВК України, що виступало однією з детермінант, яка сприяла існуванню у даній галузі права прогалин і колізій. Так, у ст. 1 ВТК України було зазначено з цього приводу наступне: кримінально-виконавче законодавство України має своїм завданням забезпечення виконання кримінального покарання з тим, щоб воно не тільки було карою за вчинений злочин, але й виправляло засуджених у душі чесного ставлення до праці, точного виконання законів, відвертало вчинення нових злочинів як засудженими, так й іншими особами, а також сприяло викоріненню злочинності².

У той самий час, на доктринальному рівні було сформульовано такі завдання даної галузі законодавства:

1) забезпечення реалізації положень Конституції України, вимог чинного законодавства, парла-

¹ Оперативно-службова та виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань у 1999 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУПВП, 2000. С. 62.

² Про затвердження Виправно-трудового кодексу Української РСР: Закон Української РСР від 23 грудня 1970 року № 3325-07. *Відомості Верховної Ради України*. 1971. № 1. Ст. 6.

ментських та урядових рішень з питань пенітенціарної діяльності;

2) створення під час виконання покарання обстановки, що затверджує загальнолюдські цінності, культ людини, ідеали добра, справедливості та гуманізму, які б давали засудженим урок моральності, людяності, життєво необхідні знання, вміння та навички, можливість відчувати себе особистістю, в долі якої зацікавлені суспільство і держава;

3) втілення в практику ресоціалізації засуджених новітніх технологій, сучасних досягнень науково-технічного прогресу, наукових методів і методику впливу на особистість;

4) залучення до процесу ресоціалізації засуджених на підставі загальних інтересів у створенні умов суспільної безпеки всього національного потенціалу, включаючи людські ресурси, кошти і матеріали, створення суспільних фондів за рахунок добровільних відрахувань і пожертвувань підприємств, організацій, установ і окремих громадян;

5) забезпечення соціального і правового захисту пенітенціарного персоналу у відповідності до об'єктивних потреб якісного виконання ними своїх службових обов'язків з проблем соціального, побутового, юридичного, психологічного і методичного характеру¹.

На переконання Г. О. Радова, виконати ці завдання спроможна лише самостійна служба, якій

¹ Радов Г. О. Доктринальна модель Закону «Про пенітенціарну систему України». *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. № 1 (2). С. 11–22.

будуть надані відповідні державні повноваження як суб'єкту державного управління¹.

Цікавими у зв'язку з цим й були ті завдання, що були визначені для органів та установ виконання покарань на підзаконному рівні. Зокрема, у Положенні про Державний департамент України з питань виконання покарань до таких були віднесені:

а) здійснення єдиної державної політики у сфері виконання покарань України;

б) розроблення рекомендацій щодо організації тримання осіб, взятих під варту, забезпечення передбачених законом засобів виправлення і перевиховання засуджених; здійснення контролю за виконанням вироків суду за окремими видами додаткових покарань; забезпечення примусового лікування засуджених хворих на алкоголізм та наркоманію;

в) забезпечення додержання вимог законодавства в органах і установах виконання покарань, запобігання злочинам, дисциплінарним проступкам з боку засуджених до позбавлення волі та щодо них, їх припинення та виявлення і розкриття злочинів, вчинених в органах і установах виконання покарань, проведення дізнання у справах про ці злочини, здійснення оперативно-розшукової діяльності;

г) керівництво органами і установами виконання покарань, організація виробничо-господарської діяльності з наданням засудженим роботи, забезпе-

¹ Радов Г. О. Роль та місце пенітенціарної системи в структурі державного управління України. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. № 1 (2). С. 10.

чення їх професійної підготовки та загальноосвітнього навчання;

г) правовий і соціальний захист осіб рядового і начальницького складу, працівників кримінально-виконавчої системи та членів їх сімей; удосконалення роботи з кадрами, їх професійної підготовки¹.

Таким чином, завдання, що були закріплені у даному Положенні, не тільки не кореспондувались з тими, які були виведені на доктринальному рівні, але й не в повній мірі відповідали завданням, які були закріплені в ст. 1 ВТК України, позаяк у зазначеному підзаконному нормативно-правовому акті було дано розширений їх перелік, який передбачав ряд таких із них, які законодавець не визначив у виді завдань (наприклад, організація виробничо-господарської діяльності). Вказана колізія правових норм, як показали результати даного дослідження, й виступала однією з детермінант, що корелювала причинно-наслідковий механізм вчинення злочинів і правопорушень у сфері виконання покарань України у досліджуваній період (1999–2010 рр.)². При цьому, варто зазначити, що не змінилась ситуація з цих питань й у зв'язку з прий-

¹ Про Положення про Держаний департамент України з питань виконання покарань: затв. Указом Президента України від 31 липня 1998 р. № 827/98. URL: <https://ips.ligazakon.net.rada.gov.ua> (втратило чинність 30.07.2009).

² Зміст державного контролю, його види та напрями удосконалення за практикою застосування до засуджених заходів вгамування. Застосування в Україні заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених, позбавлених волі: правові підстави, теорія і практика: навч. посіб./Д. С. Белкіна, О. Г. Колб, І. О. Колб та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Луцьк: СПД Гадяк Ж. В. друкарня «Волиньполіграф»ТМ, 2020. 696 с.

няттям у 2005 році Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», головним завданням якої було (ст. 1) здійснення державної політики у сфері виконання кримінальних покарань¹, тобто у даному випадку на законодавчому рівні було здійснено звужене тлумачення ст. 1 КВК України², породивши таким чином ще одну колізію з означеної проблематики дослідження. Як результат, у 2010 році (останньому періоді самостійного функціонування органів та установ виконання покарань у системі органів державної виконавчої влади України)³ зазначені прогалини і колізії у кримінально-виконавчому законодавстві детермінували у виді корелянт суттєве погіршення правопорядку у сфері виконання покарань. Зокрема, у 2010 році засудженими було допущено 1 тис. 460 випадків локалізації у відповідних дільницях УВП або 13,67 – у розрахунку на 1 тис. осіб⁴. При цьому, структура цих правопорушень мала наступний вигляд:

а) при проведенні масових заходів (тобто при наявності максимальної кількості персоналу ДКВС України) – 1 тис. 186 випадків;

¹ Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 червня 2005 року. *Офіційний вісник України*. 2005. № 30. Ст. 4–10.

² Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл./О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. С. 288–289.

³ Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 9 грудня 2010 року. *Офіційний вісник України*. 2010. № 94. Ст. 33–34.

⁴ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2010 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2011. Кн. 1. С. 9.

- б) шляхом обману персоналу УВП – 152 випадки;
- в) шляхом подолання інженерно-технічних засобів охорони і нагляду – 83;
- г) шляхом підбору (виготовленням ключів) – 26 випадків;
- г) внаслідок недбалості персоналу УВП – 13 випадків¹.

Як і в попередні роки, основною причиною потрапляння до засуджених, позбавлених волі, заборонених предметів у 2010 році було неефективне перекриття каналів їх надходження до цих осіб. Більш того, у 24,1 % такі канали (шляхи тощо) адміністрацією УВП встановлені не були, а в деяких областях зазначені показники досягали майже 91 % (Чернігівська область)². Високим рівень «необізнаності» з цих питань був також в УВП Волинської області (72 %), Вінницької та Черкаської областях (77 %) ³.

Серед інших показників, які були «продуковані» наявністю правових прогалин і колізій у кримінально-виконавчому законодавстві України у 2010 році звертають на себе увагу наступні:

- 1) 16 злочинів із 404 засуджені вчинили після вживання спиртних напоїв⁴;
- 2) не профілактичних обліках виправних колоній перебувало 8 тис. 560 засуджених або 8 % від

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2010 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПТС України, 2011. Кн. 1. С. 9.

² Там само.

³ Там само.

⁴ Там само, с. 8.

їх загальної кількості (106 тис. 770), у тому числі: 871 особа, схильна до втечі; 324 – до захоплення заручників; 755 – до злісної непокори; 3 тис. 157 – до самогубства або членоушкодження; 156 – до виготовлення зброї; 2 тис. 564 – до вживання і розповсюдження наркотичних речовин; 823 – до організації азартних ігор з метою отримання матеріальної вигоди¹;

3) у перерахунку на 1 тис. засуджених на профілактичних обліках виправних колоній перебувало 80 осіб²;

4) на 41,25 % зменшилась кількість засуджених переведених в порядку ст. 101 КВК до ПКТ колоній максимального рівня безпеки як злісних порушників встановленого режиму відбування покарання, при тому, що кількість таких проступків з боку зазначених осіб у 2010 році збільшилась³;

5) зменшилась також з 4 тис. 431 особи у 2009 р. до 4 тис. 219 осіб у 2010 році кількість засуджених, визнаних відповідно до ст. 133 КВК України злісними порушниками⁴;

6) у структурі всіх переведених у ПТК колоній максимального рівня безпеки 13 % складали засуджені, які намагались підтримувати та розповсюджувати норми злочинної субкультури (у 2016 р. саме ці особи у більше 10 % колоній фактично «ке-

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2010 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2011. Кн. 1. С. 11.

² Там само, с. 15.

³ Там само, с. 25.

⁴ Там само, с. 26.

рували» зазначеними УВП¹, тобто у 2010 році просліджувалась тенденція до все більшого впливу так званих «злочинних авторитетів» на правопорядок у місцях позбавлення волі, який у 2019 році набув загрозливих форм для сфери виконання покарань України у цілому². Крім цього, серед переведених злісних порушників встановленого порядку відбування покарання у виді позбавлення волі 28 % відносились до осіб, які організовували у колоніях азартні ігри, розповсюджували заборонені предмети та були схильні до втечі і захоплення заручників³; а 59 % – до створення конфліктних ситуацій⁴;

7) у 2010 році тільки щодо 41,3 % засуджених, які по формальних ознаках підпадали під дію Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі», що також можна віднести до негативних тенденцій, які були пов'язані із зниженням ефективності запобіжної діяльності із злісними порушниками, що стали наслідком низької вимогливості керівництва ДДУПВП та незадовільної дисципліни від-

¹ Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. С. 12.

² Колесник С., Єнін Є. Сім кіл пекла пенітенціарної системи. *Зеркало неділи*. URL: <https://dt.ua/internal/sim-kil-pekla-penitenciarnoy-sistem-333623.html>; <https://dt.ua/gazeta/issue/1229>

³ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2010 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПТС України, 2011. Кн. 1. С. 26.

⁴ Там само.

повідних посадових осіб органів і установ виконання покарань, а також були детерміновані існуючими на той час правовими прогалинами і колізіями у кримінально-виконавчому законодавстві¹.

Не змінилась ситуація з означених питань й в подальші роки, коли органи та установи виконання покарань були повністю підпорядковані Міністерству юстиції України². Так, у 2013 році (першому звітному періоді з часу підпорядкування даному відомству) при зменшенні загальної кількості засуджених до позбавлення волі та ув'язнених під варту на 20 тис. осіб рівень злочинності в УВП і СІЗО у розрахунку на 1 тис. осіб збільшився на 3,6 % і становив 4,06 випадка (у 2012 р. – 3,92)³. Інші показники оперативно-службової та запобіжної діяльності у місцях позбавлення волі мали наступний вигляд:

а) на профілактичних обліках колоній перебувало 4988 злісних порушників встановленого порядку відбування покарання у виді позбавлення волі або 5 % від загальної кількості засуджених, які тримались у колоніях (104 тис. осіб)⁴;

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2010 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2011. Кн. 1. С. 30–31.

² Про внесення змін і доповнень у деякі нормативно-правові акти з питань виконання кримінальних покарань: Закон України від 16 жовтня 2012 р. № 5461-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5461-17>

³ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2013 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2014. Кн. 1. С. 3.

⁴ Там само, с. 4.

б) у чергових частинах УВП було зареєстровано 125 тис. 229 порушень дисципліни з боку засуджених, позбавлених волі або на 7 % менше, ніж у 2012 році (і це при тому, що кількість вчинених ними злочинів і рівень злочинності на 1 тис. осіб збільшився на 3,6 %) ¹, що свідчить про високий у цілому рівень латентності цих суспільно небезпечних явищ ²;

в) на 34 % по зрівнянню з 2012 роком збільшилась кількість вилучених у засуджених, які тримались в УВП наркотичних речовин ³;

г) у розрахунку на 1 тис. засуджених при середньому показникові в цілому по кримінально-виконавчій системі України 121,2 л браги у деяких колоніях зазначений коефіцієнт склав від 235 л (Волинська область) до 743,8 (АР Крим) ⁴;

г) глобальною проблемою у місцях позбавлення волі у 2013 році стало незаконне володіння засудженими мобільними телефонами (всього було вилучено 9 тис. 364 шт.) ⁵, за допомогою яких ці особи підтримували зв'язок між собою у різних УВП та координували свої протиправні діяння, спрямовані на протидію адміністрації установ виконання

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2013 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПТС України, 2014. Кн. 1. С. 7.

² Оболенцев Ф. А. Актуальні проблеми латентної злочинності: автореф. дис. ... кан. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2001. 19 с.

³ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2013 році... С. 8.

⁴ Там само, с. 9.

⁵ Там само, с. 12.

покарань¹. Зокрема, у Петровській виправній колонії № 49 Кіровоградської області 16.03.2013 р. за допомогою мобільного зв'язку засуджений Т. спланував та намагався здійснити втечу з даної УВП з використанням вертольоту², а саме: на територію локальної дільниці колонії здійснив посадку спортивний 4-місний вертоліт, в кабіні якого перебувало дві особи, в однієї з яких в руках був муляж автомата «Калашнікова». Відразу ж після цього, з приміщенні відділення соціально-психологічної служби зазначеної УВП вибігли два засуджені, які намагались здійснити втечу на вертольоті, але були затримані персоналом колонії³.

Цікавими у зв'язку з цим було й інші протиправні діяння засуджених. Так, у цій же Петровській виправній колонії № 49 у травні 2013 р. засуджений К. за допомогою мобільного телефону повідомив про «замінування» залізничного вокзалу в м. Києві. У свою чергу, засуджений М., який відбував покарання в Чорнухинській виправній колонії № 23 Луганської області, у період з травня по вересень 2013 р. за допомогою мобільного телефону вчинив п'ять випадків шахрайських дій відносно інших громадян на волі. Крім цього, у даній УВП за аналогічне шахрайство було притягнуто до кримінальної відповідальності за ст. 190 КК України ще двох засуджених⁴, а в Перевальській виправній

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2013 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПТс України, 2014. Кн. 1. С. 12.

² Там само, с. 13.

³ Там само.

⁴ Там само, с. 14.

колонії № 15 Луганської області працівниками поліції було задокументовано 20 епізодів таких протиправних дій, вчинених групою засуджених, які відбували у ній покарання у виді позбавлення волі¹;

д) інші негативні тенденції, явища і процеси, які сформувались з часу передачі органів та УВП у підпорядкування Міністерства юстиції України². Зокрема, на 12 % порівняно з 2012 роком збільшилася кількість випадків порушення засудженими в УВП вимог локалізації (всього 2 тис. 019 таких проступків)³. При цьому 75 % зазначених порушень було вчинено при проведенні масових заходів, коли в колонії знаходилась максимальна кількість персоналу цих УВП⁴, а ще 25 % – шляхом подолання інженерно-технічних засобів охорони та нагляду, які знаходились в несправному та аварійному стані⁵.

Як і в попередні роки, у 2013 р. неналежним чином реалізовувались у сфері виконання покарань положення Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі»⁶, а саме: такий нагляд був встановлений лише щодо 79 % від кількості засудже-

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2013 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПТС України, 2014. Кн. 1. С. 13–14.

² Там само, с. 1–56.

³ Там само, с. 15–16.

⁴ Там само, с. 16.

⁵ Там само.

⁶ Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Закон України від 1 грудня 1994 року № 264/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 52. Ст. 455.

них, які по формальних ознаках підпадали під дію зазначеного Закону¹.

Таким чином, зміна підпорядкування ДКВС України та передача функцій виконання покарань Міністерству юстиції суттєвого покращення результативності кримінально-виконавчої діяльності не дала, позаяк незмінними залишались детермінанти, що негативно впливали на її стан у виді корелятивів та були пов'язані з існуванням у кримінально-виконавчому праві та законодавстві прогалин і колізій.

Не змінили критичну ситуацію, що склалась у зв'язку з цим у сфері виконання покарань України й розпочаті у 2016 році² та які тривають по даний час, з моменту затвердження Кабінетом Міністрів України у 2017 році відповідної Концепції³, реформи кримінально-виконавчої (з елементами виправно-трудової) системи⁴. Так, у 2016 р. стан правопорядку в УВП і СІЗО характеризувався наступними негативними показниками оперативно-службової та запобіжної діяльності:

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2013 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2014. Кн. 1. С. 26.

² Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. 34 с.

³ Тростюк З. А. Понятійний апарат Особливої частини Кримінального кодексу України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2000. 16 с.

⁴ Колесник С., Єнін Є. Сім кіл пекла пенітенціарної системи. *Зеркало неділи*. URL: <https://dt.ua/internal/sim-kil-pekla-penitenciarnoi-sistems-333623.html>; <https://dt.ua/gazeta/issue/1229>

1) значна частина злочинів та інших правопорушень, що вчинялись засудженими до позбавлення волі, була пов'язана з неналежною локалізацією цих осіб. У тому числі через аварійний стан інженерно-технічних засобів охорони і нагляду або їх несправність. Їх кількість склала 1 тис. 877 випадків або на 8 % менше, ніж у 2015 році¹. При цьому, більшість порушень локалізації була допущена засудженими під час проведення масових заходів в УВП (78 % або 1 тис. 401 порушення)²;

2) тільки щодо 81 % засуджених, які підпадали під дію Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі»³, був встановлений такий нагляд⁴;

3) коефіцієнт активності охорони у 2016 році (визначається по кількості вчинених засудженими втеч з місць позбавлення волі) порівняно з 2012–2015 рр. знизився та склав 0,3 випадка у розрахунку на 1 тис. осіб⁵;

¹ Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. С. 21.

² Там само.

³ Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: постанова Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 року № 9. *Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах/упоряд.* В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 136–141.

⁴ Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році... С. 24.

⁵ Там само, с. 30.

4) збільшилась кількість нападів засуджених і ув'язнених під варту осіб на персонал ДКВС України (13 випадків із 23, здійснених всього, у тому числі з боку інших осіб)¹;

5) на профілактичних обліках виправних колоній перебувало 3 тис. 304 злісних порушників встановленого режиму відбування покарання у виді позбавлення волі, або майже 7 % (56 тис. засуджених) від загальної кількості засуджених до даного виду покарання²;

6) у структурі засуджених особи з психічними відхиленнями складали 7,4 % (УВП та СІЗО) (у 2010 р. – 6,8 %; 2011 р. – 7,9 %; 2012 – 6,4 %; 2013 р. – 5,6 %; 2014 р. – 5,4 %; 2015 р. – 7,3 %) ³, що виступало однією з детермінант, які обумовлювали вчинення злочинів та інших правопорушень з боку засуджених у зв'язку з відсутністю у кримінально-виконавчому законодавстві України норм про роздільне тримання таких осіб у місцях позбавлення волі;

7) на рівні попередніх років (1991–1998 рр.; 1999 – 2010; 2011–2015 рр.) у розрахунку на 1 тис. осіб залишалось у 2016 році кількість вилучених у засуджених, позбавлених волі, заборонених пред-

¹ Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. С. 16.

² Там само.

³ Курбак Р. М., Лень В. В. Кримінально-виконавча характеристика засуджених з психічними відхиленнями до позбавлення волі на певний строк: монографія. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2018. С. 227.

метів¹, що свідчить про хронічну проблему, що склалась у зв'язку з цим в УВП і СІЗО через неналежну нормативно-правову врегульованість (прогалини і колізії) з означених питань.

Як з цього приводу слушно зауважили С. Колесник та Є. Єнін, спочатку – ліквідація ДПтС України та передача її функцій Міністерству юстиції України, що тільки посилило хаос у системі, потім – створення Адміністрації ДКВС України та передача їй функцій від Мінюсту, але ситуація знову не поліпшилась. Більш того, навіть збільшення фінансування (удвічі!!!) не привело до вирішення проблем та покращення умов тримання засуджених².

Цікавим у зв'язку з цим є й той факт, що закріпивши ще у вересні 2017 року одне із завдань реформи у сфері виконання покарань України щодо розроблення законодавства у сфері функціонування СІЗО та УВП відповідно до законодавства Європейського Союзу³, досі у цьому напрямі в нашій державі нічого не зроблено, що не дозволяє усунути ті детермінанти, які пов'язані з існуванням у кримінально-виконавчому законодавстві прогалин і ко-

¹ Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. С. 17–21.

² Колесник С., Єнін Є. Сім кіл пекла пенітенціарної системи. *Зеркало неділи*. URL: <https://dt.ua/internal/sim-kil-pekla-penitenciarnoy-sistems-333623.ntml://dt.ua/gazeta/issue/1229>

³ Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року № 654-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua./laws/show/654-2017/print>

лізій. Не реалізованими у цьому контексті до теперішнього часу є й інші завдання Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України зразка 2017 року¹, а саме:

1) залучення нових кадрів у систему на всіх рівнях – насамперед за рахунок підвищення рівня заробітної плати;

2) підвищення операційної ефективності 100 державних підприємств в пенітенціарній системі за рахунок створення виробничих об'єднань за галузевим принципом, проведення закупівель через електронну систему «ProZorro»;

3) будівництво нових слідчих ізоляторів та установ виконання покарань у великих містах України в рамках державно-приватного партнерства².

Не дивлячись на суттєве скорочення засуджених до позбавлення волі (з більш 200 тис. у 1991 р.³ до менш 50 тис. у 2019 р.⁴), консервацію (тимчасове припинення діяльності)⁵ майже 30 % усіх існуючих в Україні УВП⁶ та здійснення інших так

¹ Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року № 654-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2017/print>

² Там само.

³ Некоторые показатели деятельности учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины в 1991 году: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1992. С. 1.

⁴ Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України: станом на 1 жовтня 2019 року. URL: <https://court.go.ua>

⁵ Великий тлумачний словник української мови/уклад. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. С. 306.

⁶ Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України...

званих «перетворень» у сфері виконання покарань, стан правопорядку, виконання – відбування покарань та охорони прав і законних інтересів засуджених й надалі залишаються на низькому правовому, організаційному, фінансовому та інших рівнях¹. Зокрема, анонімне опитування персоналу УВП та засуджених до позбавлення волі дозволило з'ясувати зміст та обґрунтувати необхідність активізації наукових пошуків з означеної тематики дослідження. Так, на питання «Чи впливають негативно прогалини і колізії на ефективність реалізації мети кримінально-виконавчого законодавства України?» засуджені до позбавлення волі відповіли таким чином: «так» – 36 % (у структурі всіх респондентів); «ні» – 27 %; «частково» – 37 %. У свою чергу, персонал УВП на це питання дав наступні відповіді: «так» – 52 %; «ні» – 7 %; «частково» – 41 %.

Таким чином, результати застосування під час зазначеного наукового пошуку діалектичного, логічного, історико-правового та статистичного методів дослідження дають підстави стверджувати про тісний зв'язок прогалин і колізій, які мають місце у кримінально-виконавчому праві та законодавстві України та їх вплив на ефективність кримінально-виконавчої діяльності у виді детермінант корелюючого змісту, без ліквідації, нейтралізації, усунення яких неможливо підвищити рівень правопорядку та охорони прав і законних інтересів як суб'єктів (персоналу ДКВС України та засуджених), так і

¹ Колесник С., Єнін Є. Сім кіл пекла пенітенціарної системи. *Зеркало недели*. URL: <https://dt.ua/internal/sim-kil-pekla-penitenciarnoyi-sistems-333623.ntml://dt.ua/gazeta/issue/1229>

учасників кримінально-виконавчих правовідносин (близьких родичів засуджених; громадськості; прокурорів, які здійснюють нагляд за дотриманням законів у сфері виконання покарань; пробації; ін.).

Виходячи з цього, варто було б КВК України доповнити наступними нормами:

1. Ст. 135 зазначеного Кодексу доповнити ч. 8 такого змісту: «У ході процедури дисциплінарного провадження адміністрація колонії зобов'язана встановити причини та умови, які сприяли вчиненню правопорушення з боку засудженого, та вжити невідкладні заходи щодо їх нейтралізації, блокування, усунення тощо».

Зазначений підхід ґрунтується на положеннях:

а) ч. 1 ст. 134 КВК, відповідно до якої при призначенні заходів стягнення враховуються причини, обставини і мотиви вчинення порушення, поведінка засудженого до вчинення проступку, кількість і характер раніше накладених стягнень, а також пояснення засудженого щодо суті проступку;

б) ч. 1 ст. 104 КВК, у якій вказано, що метою оперативно-розшукової діяльності в колоніях є вивчення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів та інших правопорушень.

2. Частину 3 ст. 92 даного Кодексу доповнити реченням: «засуджені з психічними відхиленнями, які задокументовані у медичних матеріалах» та викласти її в новій редакції: «Ізольовано від інших засуджених, а також роздільно тримаються засуджені з психічними відхиленнями, які задокументовані у медичних матеріалах».

Такий підхід ґрунтується на положеннях:

а) ч. 2 ст. 95 КВК, відповідно до якої за результатами вивчення засудженого, у тому числі медичного обстеження, складається індивідуальна програма соціально-виховної роботи;

б) ч. 1 ст. 10 КВК, у якій зазначено, що засуджені мають право на особисту безпеку;

в) ст. 116 КВК, яка закріпила обов'язок для адміністрації колоній забезпечити право засуджених на лікувально-профілактичні заходи відповідно до законодавства про охорону здоров'я України¹.

Та, попри все, без видозміни змісту державної політики у сфері виконання покарань і пробації України, а також законодавчих підходів і практики виконання – відбування кримінальних покарань, суттєво змінити процес кримінально-виконавчої діяльності об'єктивно неможливо, позаяк цілком очевидним є факт системного впливу на зазначену сферу суспільних відносин вказаних детермінант, включаючи й існуючі прогалини і колізії у кримінально-виконавчому законодавстві.

Контрольні запитання до розділу 2

1. Що відніс законодавець до системних елементів мети покарання згідно кримінального законодавства?

¹ Про основи охорони здоров'я в Україні: Закон України від 19 листопада 1992 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.

2. Які є колізії у питаннях мети покарання між нормами КК та КВК України?

3. Які відмінності між поняттями «кара» та «покарання», якими апелює законодавець у ст. 50 КК України згідно юридичної літератури?

4. Які детермінанти, на Вашу думку, спричинюють та обумовлюють наявність у чинному законодавстві України колізій з питань мети покарання?

5. Які зміни варто було б внести у законодавство для упорядкування норм ККУ та КВКУ?

6. Що означає термін «правове забезпечення»?

7. Чому інститути «нагляду», «контролю» та «участі громадськості у виправленні та ресоціалізації засуджених» мають бути розміщені в окремих главах КВК?

8. Яка існує колізія правових норм між поняттями «новий злочин», що закріплено в ч. 2 ст. 50 КК та ч. 1 ст. 1 КВК, а також поняттям «рецидив злочинів», яке знайшло своє тлумачення в ст. 34 КК?

9. Який вплив правових прогалин і колізій у кримінально-виконавчому законодавстві України на процес виконання – відбування покарань?

10. Чому потрібно трансформувати кримінально-виконавчу політику у пенітенціарну?

Розділ 3

Основні шляхи вдосконалення та засоби подолання прогалин і колізій у кримінально-виконавчому праві та законодавстві України

3.1. Роль державної політики у сфері виконання покарань і пробації в підвищенні ефективності кримінально-виконавчої діяльності в Україні

В теорії права для подолання прогалин зазвичай використовують такі засоби, як аналогія закону (вирішення справи за наявності прогалин на основі норми права, що регулює подібні суспільні відносини)¹ та аналогія права (вирішення справи за наявності прогалин на основі загальних або галузевих принципів права)².

У свою чергу, до основних засобів подолання колізій у законодавстві науковці віднесли: а) колізійні норми (встановлюють правила вибору правової норми, яка підлягає застосуванню за наявності розбіжності між нормами права, які закріплені у законодавстві й регулюють однакові фактичні обставини)³; б) колізійні правила (типові рішення

¹ Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл./О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. С. 272–273.

² Там само, с. 27.

³ Там само, с. 279.

щодо застосування юридичних норм за наявності колізії: більш пізній закон скасовує дію більш раннього: акт вищої юридичної сили скасовує дію меншої юридичної сили; спеціальний закон скасовує дію загального та ін.)¹. При цьому варто зазначити, що колізійні правила породжені вимогами юридичної логіки та юридичної техніки, існують протягом багатьох століть у різних правових системах світу і за своєю чіткістю та імперативністю не поступаються правовим нормам²; в) тлумачення закону (може бути засобом подолання колізії у тому разі, якщо вибір між конфліктуючими нормами неможливо зробити на підставі колізійних норм і правил або їх недостатньо)³. Поряд з цим, як слушно зробив висновок С. П. Погребняк, від подолання колізій слід відрізнити їх усунення, тобто застосування засобів, які дозволяють ліквідувати розбіжності між нормами права, що існують у законодавстві⁴. При цьому, основним засобом усунення колізій є нормотворчість (діяльність уповноважених на це суб'єктів з розроблення, розгляду, прийняття та офіційного оприлюднення нормативно-правових актів, яка здійснюється за визначеною процедурою)⁵. Колізії можуть усуватися також завдяки визнанню судами нормативно-правових актів

¹ Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл./О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. С. 280.

² Там само.

³ Там само.

⁴ Там само.

⁵ Там само, с. 210.

неконституційними або неправомірними, що усуває конфлікт між нормами права¹.

Як у зв'язку з цим зазначено в п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України від 01.11.1996 р. № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя», суд безпосередньо застосовує Конституцію у разі:

1) коли зі змісту норм Конституції не впливає необхідність додаткової регламентації її положень законом;

2) коли закон, який був чинним до введення в дію Конституції чи прийнятий після цього, суперечить їй;

3) коли правовідносини, що розглядаються судом, законом України не врегульовано, а нормативно-правовий акт, прийнятий Верховною Радою або Радою Міністрів Автономної Республіки Крим, суперечать Конституції України;

4) коли укази Президента України, які внаслідок їх нормативно-правового характеру підлягають застосуванню судами при вирішенні конкретних судових справ, суперечать Конституції України².

Крім цього, якщо із змісту конституційної норми впливає необхідність додаткової регламентації її положень законом, суд при розгляді справи по-

¹ Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл./О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. С. 281.

² Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: постанова Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 р. № 9. *Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах*/упоряд. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 136–137.

винен застосовувати тільки той закон, який ґрунтується на Конституції України та не суперечить їй¹.

Поряд з цим, слід констатувати, що зазначені теоретичні положення, як свідчить юридична практика, нічого не варті та не впроваджуються у нормотворчість, включаючи й з питань виконання – відбування покарань, якщо з цього приводу в державі немає політичної волі та не сформована відповідна державна політика. Саме тому, одним із завдань та шляхів усунення і подолання колізій та прогалин у кримінально-виконавчому законодавстві України у зазначеній науковій розробці й визначена діяльність по видозміні сучасної державної політики у сфері виконання покарань і пробації. Зокрема, анонімне опитування персоналу УВП та засуджених до позбавлення волі дозволило з'ясувати зміст та обґрунтувати необхідність активізації наукових пошуків з означеної тематики дослідження. Так, на питання «Чи змістовно взаємозв'язані кримінально-виконавча політика та законодавство у сфері виконання покарань України?» засуджені до позбавлення волі відповіли таким чином: «так» – 36 % (у структурі всіх респондентів); «ні» – 14 %; «частково» – 50 %. У свою чергу, персонал УВП на це питання дав наступні відповіді: «так» – 56 %; «ні» – 10 %; «частково» – 34 %. При цьому, варто звернути увагу на той факт, що як

¹ Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: постанова Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 р. № 9. *Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах/упоряд. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова*. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 137.

у нормативно-правових актах (як от: Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України зразка 2017 року¹), так і в науковій літературі (Г. О. Радов²; І. Г. Богатирьов³; А. Х. Степанюк⁴; Ю. В. Кернякевич-Танасійчук⁵ та ін.) по-різному називають той вид політики у сфері боротьби із злочинністю, яка пов'язана із змістом процесу виконання – відбування покарань, що без сумніву, формує особливий тип детермінант, які стосуються впливу прогалин і колізій на зміст кримінально-виконавчого права та законодавства та не дозволяє своєчасно на рівні нормотворчої діяльності їх усувати, нейтралізувати, блокувати тощо.

Знову ж таки, для того, щоб дати відповідь на це питання, необхідно звернутись до тих нормативно-правових актів, у яких вживаються дотичні до цієї проблематики терміни. Зокрема, у ч. 1 ст. 11 КВК мова ведеться про «державну політику

¹ Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 654-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2017/print>

² Радов Г. О. Першочергові проблеми пенітенціарної політики України на сучасному етапі. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1996. № 1. С. 12–16.

³ Богатирьов І. Г. Доктринальна модель побудови пенітенціарної системи України нового типу: інноваційний проект. Київ: ТОВ «ВД «Дакор»», 2014. 56 с.

⁴ Кримінально-виконавче право: підручник/Б. М. Головкін, А. Х. Степанюк, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. Б. М. Головкіна, А. Х. Степанюка. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2019. С. 10–11.

⁵ Кернякевич-Танасійчук Ю. В. Кримінально-виконавча політика України: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т. ім. Василя Стефаника, 2019. 336 с.

у сфері виконання покарань та пробації»¹. Аналогічне словосполучення закріплено й в ст. 1 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»².

Такий підхід має своїх прихильників та послідовників на науковому рівні. Так, І. С. Яковець переконана, що стосовно напрямку діяльності держави у сфері виконання покарань слушним є вживання терміну «політика у сфері виконання кримінальних покарань», бо він є більш містким, аніж «кримінально-виконавча політика», а також не обмежується застосуванням державного примусу³. При цьому, до основних завдань політики у сфері виконання покарань України вона віднесла наступні: а) уточнення кола суспільних відносин, які підлягають правовому регулюванню у процесі виконання та відбування покарань; б) визначення суб'єктів цих правовідносин, форм і методів їх діяльності; в) удосконалення діяльності кримінально-виконавчої системи; г) удосконалення змісту, форм і методів карально-виправного впливу на засуджених і звільнених від відбування покарання; г) визначення напрямів і форм міжнародного співробітництва із системами інших країн; д) поліпшення взаємодії кримінально-виконавчої системи

¹ Кримінально-виконавчий кодекс України: прийнятий 11 липня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.

² Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 червня 2005 року. *Офіційний вісник України*. 2005. № 30. Ст. 4–10.

³ Гель А. П., Семаков Г. С., Яковець І. С. Кримінально-виконавче право України: навч. посіб./за ред. проф. А. Х. Степанюка. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 16.

з іншими органами та установами, що беруть участь у боротьбі зі злочинністю, у тому числі й з інститутами громадянського суспільства¹.

Натомість, Ю. В. Кернякевич-Танасійчук переконана, що терміни «політика у сфері виконання покарань» та «кримінально-виконавча політика» є синонімами, що відображають суть і зміст одного й того ж явища, пов'язаного з формуванням, закріпленням і реалізацією мети кримінального покарання та завдань кримінально-виконавчої діяльності суспільства і держави в цілому та її уповноважених органів і установ виконання покарань, зокрема, а тому вживаються у наукових дослідженнях порізно, залежно від того, прихильником якого є той чи інший автор².

При такому підході, як вірно вважає І. С. Яковець, термін «кримінально-виконавча політика» зазвичай вживається для: 1) позначення державної доктрини саме у царині виконання покарань та її реалізації на практиці у виді застосування державного примусу до засуджених, що виявляється в обмеженні їхніх прав і свобод; 2) найменування галузі наукових знань, що представляють теоретико-пізнавальну категорію³.

¹ Гель А. П., Семаков Г. С., Яковець І. С. Кримінально-виконавче право України: навч. посіб./за ред. проф. А. Х. Степанюка. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 17–18.

² Кернякевич-Танасійчук Ю. В. Кримінально-виконавча політика України: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т. ім. Василя Стефаника, 2019. С. 21.

³ Гель А. П., Семаков Г. С., Яковець І. С. Кримінально-виконавче право України... С. 15–16.

Саме по зазначеному алгоритму у свій час здійснив класифікацію видів державної політики у сфері боротьби із злочинністю П. Л. Фріс, виокремивши серед них й кримінально-виконавчу політику¹. Поряд з цим, варто у зв'язку з цим погодитись з В. І. Борисовим, який обґрунтовано вважає, що виділення напрямів державної політики у сфері боротьби із злочинністю (кримінально-правового, кримінально-процесуального, кримінально-виконавчого та кримінологічного) є дещо умовним, оскільки ця політика реально становить собою, як правило, комплексне вирішення і соціальних, і правових завдань боротьби зі злочинністю, всі складники якої знаходяться (повинні знаходитись) між собою у функціональній залежності і взаємодії². Більш того, на його переконання, при системному аналізі змісту державної політики боротьби зі злочинністю можливе виокремлення її складників, таких елементів системи, як політика соціальна й політика правова, а в межах останньої – стратегічних, необхідних і допоміжних напрямів та інших її елементів³. При цьому, кожен із них має свої особливості, зумовлені предметом боротьби зі злочинністю⁴, що, без сумніву, необхідно враховувати формуючи зміст

¹ Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми. Київ: Атіка, 2005. С. 11.

² Борисов В. І. Державна політика у сфері боротьби зі злочинністю та її напрями. *Проблеми законності: респ. міжвідомч. наук. зб./відп. ред. В. Я. Тацій*. Харків: Нац. юрид. акад. України, 20098. Вип. 100. С. 307.

³ Там само.

⁴ Там само.

державної політики у сфері виконання покарань України.

У той самий час, на протязі сучасної історії (1991–2019 рр.) реалізації на законодавчому та виконавчому рівні (власне, на практиці) в нашій державі постійно повторюється одна й та ж помилка, а саме: на забезпечення мети і завдань зазначеної політики з Державного бюджету України виділялись мінімальні від потреб фінансові та інші ресурси, а інші альтернативні для цього джерела були недостатніми для компенсації реальних затрат у цьому напрямі.

Як з цього приводу слушно зробив висновок М. Б. Панасюк, політика, а особливо соціальна, це мистецтво можливого і у випадку з криміналом успіх залежить від того, наскільки ефективно ми використовуємо наявні кошти, особливо в довготерміновій перспективі. В Україні чомусь завжди починають з етичних міркувань і закінчують констатацією факту відсутності достатніх фондів на реалізацію великої ідеї, а виконавці не несуть відповідальності саме з цієї причини¹. У той самий час, на Заході підхід абсолютно протилежний – під наявні кошти, які держава ладна витратити на проблему, підбирають таку етичну концепцію, яку за ці кошти технічно можливо реалізувати в повному обсязі в межах певного часу і компетентні виконавці несуть персональну відповідальність перед суспільством за її впровадження².

¹ Панасюк М. Б. Проблеми реабілітації ув'язнених: західний досвід. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2001. № 6. С. 144.

² Там само.

При такому підході, на переконання В. І. Борисова, досягнення необхідного для суспільства стану безпеки від злочинних посягань можливе лише шляхом широкого й комплексного поєднання заходів боротьби зі злочинністю: а) організаційно-правових і адміністративно-управлінських (як прояв держаної волі); б) соціально-економічних, культурологічних та природньо-людських (як розвиток суспільства та людини); в) спеціально-законодавчих, методологічно-правових і кримінологічних як взагалі, так і з певними її видами¹.

Саме цих системоутворюючих елементів, поряд з наявними у кримінально-виконавчому законодавстві прогалинами і колізіями, а також «засиллям» у цій галузі права відомчих та інших підзаконних нормативно-правових актів, всупереч вимогам п. 14 ст. 92 Конституції України про регулювання діяльності органів та УВП виключно законами, й бракувало всім реформам, що проводились та здійснюються у теперішній час² у сфері виконання покарань України³. Більш того, у сучасних умовах

¹ Борисов В. І. Державна політика у сфері боротьби зі злочинністю та її напрями. *Проблеми законності: респ. міжвідомч. наук. зб./відп. ред. В. Я. Тацій*. Харків: Нац. юрид. акад. України, 20098. Вип. 100. С. 312.

² Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 654-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2017/print>

³ Белкіна Д, Джамадзе Т. Мета покарання і мета кримінально-виконавчого законодавства: співвідношення цих норм та їх взаємовплив. *Сучасні тренди кримінального права, кримінально-виконавчого права, криміналістики та кримінального процесу: зб. тез Міжнар. наук.-практ. круглого столу (м. Львів, 10 черв. 2020 р.)*. Львів: Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2020. С. 172–173.

на зміст державної політики України у зазначеній сфері суспільних відносин суттєво впливають також наступні негативні обставини:

1. Відсутність у системі ДКВС України та органів пробації Наукової ради¹, яка б супроводжувала процес реалізації на всіх рівнях (концептуальному, нормативному, управлінському, правозастосувальному)² положень відповідної Концепції реформування органів та установ виконання покарань³. Така Рада була створена у 2005 році після прийняття Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», у ч. 2 ст. 7 якої було зазначено, що центральний орган виконавчої влади з питань виконання покарань у своєму складі створює Наукову раду, яка узагальнює практику застосування законодавства з питань, що стосується завдань ДКВС України, розробляє пропозиції, спрямовані на його вдосконалення, і вносить їх на розгляд відповідно Президенту України чи Кабінету Міністрів України⁴, та діяла на підставі Поло-

¹ Положення про Наукову раду Державної ДПТС України: затверджено наказом ДПТС України від 16.08.2011 № 311. Київ: ДПТС України, 2011. 6 с.

² Кримінально-виконавче право України: підручник/О. М. Джу́жа, І. Г. Богатирьов, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джу́жи. Київ: Атіка, 2010. С. 23–24.

³ Белкіна Д. Правові прогалини і колізії у кримінально-виконавчому законодавстві України: поняття та зміст. *Jurnalul juridic național: teorie și practică S.R.L. Republica Moldova*. 2020. Nr. 3 (43). P. 77–82.

⁴ Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 червня 2005 року. *Офіційний вісник України*. 2005. № 30. Ст. 4–10.

ження про Наукову раду ДКВС (ДПтСУ)¹ аж до 2014 року, коли була ліквідована та не створена у сьогоденні.

Основними завданнями Наукової ради були:

1) розробка науково-практичних рекомендацій та висновків щодо формування та реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань;

2) формування науково обґрунтованих пропозицій щодо визначення пріоритетних напрямів наукових досліджень з проблем діяльності кримінально-виконавчої служби, планування, організації, координації та забезпечення її наукової діяльності;

3) розробка пропозицій щодо формування замовлення стосовно проведення наукових досліджень у сфері виконання покарань, розподілу виділених бюджетних асигнувань на проведення науково-дослідних робіт згідно з кошторисом ДПтС України;

4) розгляд результатів науково-дослідних робіт і дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата та доктора наук за спеціальностями та темами, спрямованими на розвиток кримінально-виконавчої служби;

5) розробка рекомендацій для практичного застосування результатів наукових досліджень у сфері виконання кримінальних покарань;

6) наукові обґрунтування пропозицій щодо співробітництва з іншими державами;

¹ Положення про Наукову раду Державної ДПтС України: затверджено наказом ДПтС України від 16.08.2011 р. № 311. Київ: ДПтС України, 2011. 6 с.

7) розгляд стану організаційно-методичного забезпечення, результатів проведення перевірок і атестацій наукових (науково-дослідних) установ та навчальних закладів кримінально-виконавчої служби;

8) розгляд стану організації та підсумків проведення наукових конференцій, симпозіумів, семінарів, виставок тощо та обмін досвідом з актуальних проблем кримінально-виконавчої служби за участю в них наукових і науково-педагогічних працівників наукових (науково-дослідних) установ та навчальних закладів кримінально-виконавчої служби;

9) визначення актуальних проблем наукових досліджень та напрямів удосконалення навчальної роботи в системі професійного навчання персоналу кримінально-виконавчої служби;

10) формування планів основних фундаментальних наукових досліджень і розробок у сфері виконання кримінальних покарань;

11) розгляд науково-практичних рекомендацій щодо розвитку і підвищення ефективності управління персоналом кримінально-виконавчої служби;

12) розробка рекомендацій щодо розвитку та вдосконалення нормативно-правового, організаційного і кадрового забезпечення кримінально-виконавчої служби;

13) координація розробки науково-методичного забезпечення навчального процесу навчальних закладів кримінально-виконавчої служби;

14) розгляд та підготовка рекомендацій щодо впровадження навчальної та навчально-методичної літератури у діяльність навчальних закладів кримінально-виконавчої служби;

15) розгляд, розробка рекомендацій і висновків щодо погодження та запровадження освітньо-професійних програм підготовки персоналу для кримінально-виконавчої служби;

16) аналіз рекомендацій щодо здійснення контролю за якістю навчання у відомчих навчальних закладах;

17) розгляд пропозицій щодо забезпечення режиму виконання кримінальних покарань, оптимізації виховної роботи із засудженими, соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі;

18) аналіз результатів науково-дослідних робіт та вирішення питання публікації і впровадження їх у діяльність кримінально-виконавчої служби;

19) розробка пропозицій щодо вдосконалення форм статистичної звітності у сфері виконання кримінальних покарань;

20) сприяння встановленню та підтримка зв'язків з науковими, навчальними, юридичними, медичними та педагогічними закладами, правоохоронними органами, іншими відомствами і організаціями;

21) здійснення інших заходів, пов'язаних із забезпеченням функціонування та розвитку наукової діяльності в кримінально-виконавчій службі, та розроблення наукових підходів щодо процесів, які стосуються прийняття рішень прикладного характеру¹.

¹ Положення про Наукову раду Державної ДПтС України: затверджено наказом ДПтС України від 16.08.2011 р. № 311. Київ: ДПтС України, 2011. С. 2–3.

За період створення (2011 р.) та функціонування (до 2014 р.) Наукова рада ДПтС України підготувала та здійснила наукову кримінологічну експертизу¹ низки правових джерел, що стосувались сфери виконання покарань та були затверджені на відповідному нормативно-правовому рівні, а саме: а) сприяла суб'єктам законодавчої ініціативи у внесенні більше 10 змін і доповнень у КВК України, ліквідувавши таким чином деякі існуючі у ньому прогалини і колізії; б) ініціювала перед зазначеними суб'єктами внесення 5-ти змін і доповнень у Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»²; в) прийняла участь у розробці Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України (схвалена Указом Президента України у листопаді 2012 року)³; г) безпосередньо розробила ПВР УВП⁴; г) схвалила Доктринальну модель побудови пенітенціарної системи нового типу (ін-

¹ Орлов Ю. В. Кримінологічна експертиза нормативно-правових актів і їх проектів: науково-методичне забезпечення: монографія. Сімферополь: Кримнавчпеддержвидав, 2010. 266 с.

² Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 червня 2005 року. *Офіційний вісник України*. 2005. № 30. Ст. 4–10.

³ Про Концепцію державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України: схвалена Указом Президента України від 8 листопада 2012 р. № 631/2012. *Офіційний вісник України*. 2012. № 87. Ст. 750.

⁴ Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: наказ Міністерства юстиції України від 29 грудня 2014 р. № 2186/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1656-14/>

новаційний проект)¹, давши таким чином «друге дихання» та «зелене світло» для формування пенітенціарного законодавства та системи в Україні, про що ще в 90-х роках ХХ ст. у своїх роботах на полягав Г. О. Радов².

Таким чином, за допомогою та з безпосередньою участю Наукової ради ДПтС України за час її функціонування розроблялись теоретичні засади державної політики у сфері виконання покарань, а також формувались відповідні нормативно-правові та практичні підходи її реалізації, що виступає одним із аргументів відновлення її діяльності у сучасних умовах при 6-річній її відсутності у складі як ДКВС, так і Міністерства юстиції України.

Виходячи з цього та з метою запобігання у подальшому волонтаристських (від латин. *voluntaries* – вольовий, суб'єктивне немотивоване рішення без обліку об'єктивних умов суспільного життя, економіки, т. ін.)³ рішень керівників цих відомств з цього приводу, варто ст. 7 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» доповнити частиною 2 такого змісту: «В обов'язковому порядку при центральному органі державної виконавчої влади, що реалізує державну політику

¹ Богатирьов І. Г. Доктринальна модель побудови пенітенціарної системи України нового типу: інноваційний проект. Київ: ТОВ «ВД "Дакор"», 2014. 56 с.

² Радов Г. О. Першочергові проблеми пенітенціарної політики України на сучасному етапі. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1996. № 1. С. 12–16.

³ Булыко А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 125.

у сфері виконання покарань та пробації, має бути створено відповідний підрозділ щодо наукового супроводу кримінально-виконавчої діяльності, а також Наукова рада, яка створюється та функціонує на підставі Положення, що затверджується зазначеним центральним органом виконавчої влади. Чисельна кількість і персональний склад Наукової ради визначаються та затверджується на засіданні колегії центрального органу державної виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання покарань та пробації України».

Як у зв'язку з цим зробила обґрунтований висновок Ю. В. Кернякевич-Танасійчук, лише за умови тісної співпраці між усіма суб'єктами формування кримінально-виконавчої політики, їх злагодженої роботи можна досягти результату у вигляді якісних дієздатних нормативно-правових актів як основних регуляторів кримінально-виконавчих відносин, які дозволяють належним чином забезпечити ефективну реалізацію кримінально-виконавчої політики¹. Поряд з цим, варто зазначити, що доктринальний (науковий) рівень хоча і є кропітким і найбільш ґрунтовним і основоположним², але об'єктивно необхідний, позаяк без нього практично неможливо у повній мірі усунути у кримінально-виконавчому законодавстві прогалини і колізії та удосконалити його в цілому.

¹ Кернякевич-Танасійчук Ю. В. Кримінально-виконавча політика України: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т. ім. Василя Стефаника, 2019. С. 194.

² Там само.

У той самий час, на сьогодні слід констатувати, що як на законодавчому, так і на правозастосовному рівнях результати доктринальних розробок і напрацювань у сфері виконання покарань України враховуються не завжди, що в подальшому негативно впливає на реалізацію державної політики, що стосується даної сфери суспільних відносин, а також зводить нанівець зусилля вчених, які спрямовані на вирішення проблем, пов'язаних з наявністю у правових джерелах прогалин і колізій. У цьому контексті необхідно звернути увагу ще на одну обставину, яка має пряме відношення до досліджуваної у цій роботі проблематики, а саме – на протиріччя між затвердженою на законодавчому рівні доктриною приведення національного законодавства до законодавства Європейського Союзу¹, включаючи й сферу виконання покарань², та між тими науковими концепціями, теоріями, доктринами тощо, які використовуються суб'єктами законодавчої ініціативи (ст. 93 Конституції України) безсистемно та необґрунтовано. Зокрема, видозміна кримінально-виконавчого законодавства України в одних випадках здійснюється на теоретичних положеннях, розроблених вченими кримінально-виконавчого права, а в інших – пенітенціарного права.

¹ Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV. *Урядовий кур'єр*. 2004. 20 квіт. С. 2–3.

² Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів: Закон України від 8 квітня 2014 року. № 1186-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 2. Ст. 869.

При цьому, автори та розробники змін і доповнень не бачать будь-якої різниці у змісті, зокрема, кримінально-виконавчої та пенітенціарної політики, хоча на науковому рівні такі відмінності й виведені¹.

Показовими у цьому сенсі є наукові погляди Д. В. Ягунова, який, як він вважає, розробив альтернативний курс сучасної пенології, хоча за основу взяв концептуальні положення науки кримінально-виконавчого, а не пенітенціарного права, допустивши таким чином просто підміну понять². Зокрема, цікавим у зв'язку з цим є такий його висновок: сучасна українська наука кримінально-виконавчого права перебуває у стадії глибокого переосмислення і продовжує розвиватися. При вивченні відповідної навчальної дисципліни, яка викладається в більшості юридичних вузів, студенти мають можливість користуватися великою кількістю підручників та навчальних посібників з питань організації виконання кримінальних покарань в Україні, підготовлених відомими вченими та професійними авторськими колективами³. Проте, більшість таких видань, на його переконання, підготовлені за традиційною структурою, виробленою ще за радянських часів, яка вкрай негативно відображає проблеми сучасних знань про покарання як соціальний інститут та в'язницю як публічну аген-

¹ Радов Г. О. Першочергові проблеми пенітенціарної політики України на сучасному етапі. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1996. № 1. С. 12–16.

² Ягунов Д. В. Сучасна пенологія: альтернативний курс. Одеса: Фенікс, 2010. 176 с.

³ Там само, с. 5.

цію, про наслідки її функціонування та трансформаційні процеси, що характеризують сутність самої в'язниці¹.

Таку позицію не можна визнати обґрунтованою, бо на час видання Д. В. Ягуновим його альтернативного курсу (2010 р.) в Україні були захищені фундаментальні наукові праці, у яких теоретичні результати їх авторів включали й оцінку та аналіз як зарубіжної літератури, так і практики з означених питань. До таких слід віднести докторські дисертації А. Х. Степанюка (2002 р.)², П. Л. Фріса (2005 р.)³, І. Г. Богатирьова (2006 р.)⁴, О. Г. Колба (2007 р.)⁵, М. М. Яцишина (2010 р.)⁶, ін. учених.

Такі ж методологічні прогалини, що стосуються змісту пенітенціарної політики (системи, прак-

¹ Ягунов Д. В. Сучасна пеналогія: альтернативний курс. Одеса: Фенікс, 2010. С. 5.

² Степанюк А. Х. Актуальні проблеми виконання покарань (сутність та принципи кримінально-виконавчої діяльності: теоретико-правове дослідження): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2002. 34 с.

³ Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2005. 35 с.

⁴ Богатирьов І. Г. Кримінальні покарання, не пов'язані з позбавленням волі (теорія і практика: їх виконання кримінально-виконавчою інспекцією): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2006. 32 с.

⁵ Колб О. Г. Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2007. 32 с.

⁶ Яцишин М. М. Історико-правові засади кримінально-виконавчої політики України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2010. 39 с.

тики, теорії тощо), можна знайти й в роботах О. О. Шкути¹. Зокрема, необґрунтовано вжито цим науковцем такі правові терміни і категорії, як: «пенітенціарна система України»², яка на час дослідження, що він проводив, в нашій державі створена не була (як, власне, на сьогодні), «пенітенціарна політика» (теж не мала пріоритету при її реалізації)³; інші надумані теоретичні сентенції (грец. *synthesis* – поєднання, узагальнення)⁴, які нічого спільного з кримінально-виконавчою діяльністю та реальністю на той час не мали⁵. Зазначений науковий підхід не тільки ускладнював зміст навчального процесу для студентів, магістрів, аспірантів та докторів юридичного профілю внаслідок введення у науковий обіг тих понять, які не витікали із сутності процесу виконання – відбування покарань в Україні, але й спотворював у цілому зміст пенітенціарної діяльності (політики, законодавства та практики). Ще більш некоректним є виведений О. О. Шкутою взаємозв'язок кримінально-виконавчого права та пенітенціарної системи у формі концептуальної основи першої відносно другої⁶.

¹ Шкута О. О. Пенітенціарна система України: теоретико-прикладна модель: монографія. Херсон: Вид. дім «Гельветика», 2017. 366 с.

² Там само, с. 11–71.

³ Там само, с. 99–121.

⁴ Булько А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 531.

⁵ Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 654-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua./laws/show/654-2017/print>

⁶ Шкута О. О. Пенітенціарна система України: теоретико-прикладна модель... С. 177–206.

Як видається, такий «броунівський рух», що зародився у сфері виконання покарань України, поряд з існуючими реально на практиці кримінально-виконавчою політикою, законодавством і практикою виступає на сьогодні однією з детермінант, яка сприяє наявності у кримінально-виконавчому законодавстві прогалин і колізій¹. Саме тому, так важливо розібратись на доктринальному рівні з такими поняттями, як «пенітенціарна» діяльність (політика, законодавство, теорія тощо) та «кримінально-виконавча» діяльність та їх аналогами².

Найбільш аргументовано з цього приводу у свій час висловився Г. О. Радов, який, зокрема, зазначив, що поняття, зміст та структура пенітенціарної функції держави не тотожні кримінально-виконавчій або виправно-трудовій функції³. На його переконання, сутність останніх базується на вирішенні локальних, формально-юридичних обов'язків держави і не охоплює об'єктивно необхідного суспіль-

¹ Белкіна Д. С. Про деякі закономірності виникнення правових прогалин і колізій в кримінально-виконавчому законодавстві України. *Knowledge. Education. Law. Management*. Lodz [Poland], 2019. 3\4 (27\28). P. 18–29.

² Белкіна Д. С., Колб О. Г. Про деякі періоди усунення правових колізій та прогалин у кримінально-виконавчому законодавстві України. *Актуальні питання теорії та практики в галузі права, освіти, соціальних та поведінкових наук – 2020: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 23–24 квіт. 2020 р.)*. Чернігів: Академія ДПтС. 2020. С. 96–98.

³ Радов Г. О. Роль та місце пенітенціарної системи в структурі державного управління України. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. № 1 (2). С. 6.

но корисного результату, досягнення якого має прагнути держава, виконуючи покарання. При такому підході, саме мета визначає зміст і структуру соціальної практики¹. У свою чергу, пенітенціарна функція ґрунтується на об'єктивному суспільному і державному інтересі в забезпеченні каяття злочинців як єдиної гарантії їхньої майбутньої безпечної поведінки. Більш того, зазначена функція держави за своїм змістом і структурою являє собою складне утворення, яке інтегрує в собі всю сукупність соціальних і правових функцій держави, що мають бути реалізовані по відношенню до засуджених як громадян держави². З огляду цього, як слушно вважав Г. О. Радов, об'єктивна природа пенітенціарної функції вимагає надання їй статусу загальнодержавної, а не відомчої³. При цьому, для приведення пенітенціарної системи держави у відповідність до Конституції України, норма права і моралі цивілізованого суспільства, забезпечення гуманізації пенітенціарного процесу згідно з міжнародними стандартами необхідне системне вирішення значного комплексу основних складових пенітенціарної політики держави, максимальне і ефективне використання у справі ресоціалізації злочинців усього національного потенціалу, об'єднання з цією метою зусиль і координація дій усіх суб'єктів соціального життя (відомств, міністерств, комітетів,

¹ Радов Г. О. Роль та місце пенітенціарної системи в структурі державного управління України. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. № 1 (2). С. 6.

² Там само, с. 7.

³ Там само.

інших органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій), відповідальних за досягнення безпеки суспільства¹.

Аргументовано доводить у своїх працях про змістовні відмінності кримінально-виконавчої та пенітенціарної політики й О. Г. Колб². Зокрема, до таких відмінностей він відніс наступні:

1. Відповідно до змісту терміну «пенітенціарний» (фр. *penitenciaire*, латин. *poenitentia* – каяття)³ виконання покарання у виді позбавлення волі ґрунтується на принципах одиночного ув'язнення засуджених у камерах і його виправлення при мінімальному впливі на них зовнішніх сил (адміністрації виправних установ, інших учасників цієї діяльності) – все «віддається у руки» засудженого, тобто процес відбування призначеного судом покарання є виключно волею особи, щодо якої воно застосовано⁴. У той самий час, у кримінально-виконавчій діяльності головний акцент робиться на зовнішніх впливах на особу засудженого з тим,

¹ Радов Г. О. Роль та місце пенітенціарної системи в структурі державного управління України. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. № 1 (2). С. 10.

² Колб О. Г. Про співвідношення кримінально-правових понять, що вживаються у національному та міжнародному праві. *Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П. П. Михайленка): тези доп. наук.-теор. конф. (м. Київ, 24 верес. 2010 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2010. С. 141–144.

³ Булыко А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 511.

⁴ Романенко О. В. Сутність пенітенціарної функції демократичної правової держави. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. Київ: Київ. ін-т внутр. справ, 1997. № 2. С. 54.

щоб досягти мету кримінального покарання і кримінально-виконавчого законодавства (відповідно ст. 50 КК та ст. 1 КВК України), із застосуванням при цьому до зазначених осіб визначених у законі засобів виправлення і ресоціалізації. З огляду вказаного, як зазначає у зв'язку з цим О. Г. Колб, пенітенціарну функцію держави не можна ототожнювати з її кримінально-виконавчою функцією¹.

2. У навчальних закладах України вивчається визначена МОН України така навчальна дисципліна, як: «Кримінально-виконавче право України»².

3. У друкованих виданнях з курсу «Кримінально-виконавче право України»³ мова ведеться лише про кримінально-виконавчу політику і жодним словом не говориться про пенітенціарну політику України⁴.

4. У нормативно-правових актах України, що складають зміст кримінально-виконавчого законодавства, вживаються тільки терміни, які відносяться до категорій кримінально-виконавчого права. Таким чином побудовані: КВК, Закон України

¹ Колб О. Г. Про співвідношення кримінально-правових понять, що вживаються у національному та міжнародному праві. *Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П. П. Михайленка): тези доп. наук.-теор. конф. (м. Київ, 24 верес. 2010 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2010. С. 142.

² Кримінально-виконавче право України: підручник/О. М. Джу́жа, І. Г. Богатирьов, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джу́жи. Київ: Атіка, 2010. 752 с.

³ Кримінально-виконавче право: підручник/за заг. ред. А. Х. Степанюка. Харків: Право, 2005. С. 11–12.

⁴ Колб О. Г. Про співвідношення кримінально-правових понять, що вживаються у національному та міжнародному праві... С. 142.

«Про Державну кримінально-виконавчу службу України»¹, «Про попереднє ув'язнення»², ін.³

Проводячи підсумки проведеного аналізу, можна обґрунтовано констатувати про наступне:

а) як за змістом, так і за формою правові категорії типу «пенітенціарне право» та «кримінально-виконавче право» тощо (політика, законодавство, діяльність) не є тотожними, що слід враховувати при формуванні як державної політики у сфері виконання покарань, так і при удосконаленні, у тому числі шляхом усунення існуючих прогалин і колізій, відповідного законодавства⁴;

б) відмінність зазначених понять дає можливість як на науковому, так і на рівні навчального процесу запобігати методологічним та іншим помилкам при з'ясуванні змісту діяльності, що стосується процесу виконання – відбування кримінальних покарань⁵;

в) як у законі, так і в навчальних і наукових джерелах з питань виконання покарань в Україні має вживатись тільки та термінологія, що іден-

¹ Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 червня 2005 року. *Офіційний вісник України*. 2005. № 30. Ст. 4–10.

² Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30 червня 1993 р. № 3352-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 360.

³ Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Закон України від 1 грудня 1994 року № 264/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 52. Ст. 455.

⁴ Колб О. Г. Про співвідношення кримінально-правових понять, що вживаються у національному та міжнародному праві. *Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П. П. Михайленка): тези доп. наук.-теор. конф. (м. Київ, 24 верес. 2010 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2010. С. 143.

⁵ Там само.

тично (від латин. *identicus* – те, що повністю співпадає із змістом порівнюваного об’єкта (предмета тощо)¹) відображає реальний стан речей у тих чи інших правовідносинах (на сьогодні – це кримінально-виконавчі), оскільки це створює реальні (а не формальні, декларативні та ін.) механізми їх регулювання та охорони (захисту, т. ін.), у чому, власне, й полягає завдання будь-якого законодавства, включаючи й те, що є однією з форм реалізації державної політики у сфері виконання покарань та пробації².

Враховуючи зазначені методологічні підходи та результати сучасних наукових досліджень з даної проблематики³, а також взяті Україною міжнародні зобов’язання щодо адаптації національного законодавства до законодавства ЄС (Закон України «Про міжнародні договори» (ст. 19)⁴; «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу»⁵, Статут

¹ Булько А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 219.

² Колб О. Г. Про співвідношення кримінально-правових понять, що вживаються у національному та міжнародному праві. *Актуальні проблеми кримінального права (пам’яті професора П. П. Михайленка): тези доп. наук.-теор. конф. (м. Київ, 24 верес. 2010 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2010. С. 143.

³ Кернякевич-Танасійчук Ю. В. Кримінально-виконавча політика України: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т. ім. Василя Стефаника, 2019. 336 с.

⁴ Про міжнародні договори: Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. Ст. 540.

⁵ Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV. *Урядовий кур’єр*. 2004. 20 квіт. С. 2–3.

Ради Європи¹ та ін.²), та наслідки реалізації у сфері виконання покарань України протягом 1991–2019 рр. виправно-трудової та кримінально-виконавчої політики, слід визнати, що в нашій державі об'єктивно склалась така ситуація, яка вимушує на сьогодні трансформувати (від латин. *transformation* – перетворення виду, форми, особливостей чого-небудь)³ у відповідних формах її реалізації кримінально-виконавчу політику у пенітенціарну політику України, на чому тривалий час наполягають науковці⁴.

Як з цього приводу зазначено в розділі 1 «Загальні положення» Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України від 13 вересня 2017 року, наявна в країні система виконання покарань потребує структурної реформи з урахуванням того, що спадок Радянського Союзу був орієнтований на створення поліцейсько-карного апарату нагляду за засудженими, тоді як метою виконання покарань повинно бути виправлення та ресоціалізація цих осіб⁵. Саме тому, та у зв'язку з

¹ Статут Ради Європи: Закон України від 31.10.1995 № 398/95-ВР. *Офіційний вісник України*. 2004. № 26. 16 лип. Ст. 1733.

² Про затвердження Стратегії вступу України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 11 червня 1998 року № 615/98. *Офіційний вісник України*. 1998. № 24. Ст. 870.

³ Булько А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 588.

⁴ Богатирьев І. Національна програма трансформації кримінально-виконавчої системи в пенітенціарну систему України: проект. *Юридичний вісник України*. 2020. № 3 (1280). 24–30 січ. С. 11.

⁵ Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 654-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua./laws/show/654-2017/print>

тим, що стандарти функціонування установ виконання покарань не змінювались протягом 75 років, Міністерством юстиції України ще 10 лютого 2016 р. на спільній колегії з МВС України було презентовано майбутню реформу пенітенціарної системи¹.

Не вдаючись у цілому до оцінок змісту запропонованої по даному питанню Концепції², окремі аспекти якої знайшли своє відображення у попередніх підрозділах цієї наукової розробки, все таки варто визнати, що на сьогодні інших варіантів трансформації кримінально-виконавчої системи у пенітенціарну на державному рівні не запропоновано та не затверджено³. У той самий час, на науковому рівні розроблені та пройшли своєрідну наукову експертизу в колі учених (на симпозіумах, круглих столах, науково-практичних конференціях тощо) відповідні доктрини⁴ та моделі побудови пенітенціарної системи України⁵, які могли б слугувати науково-методологічним підґрунтям для здійснення реформ та реалізації на законодавчому і

¹ Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 654-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua./laws/show/654-2017/print>

² Там само.

³ Белкіна Д. С. Зміст правових прогалин і колізій у кримінально-виконавчому законодавстві України в контексті його гармонізації з нормами міжнародного права та практики. *Право*. Ужгород: Ужгород. нац. ун-т. 2020. Вип. 61. Т. 2. С. 76–79.

⁴ Стан здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2007 р. (за даними судової статистики). *Вісник Верховного Суду України*. 2008. № 6 (94). С. 37–43.

⁵ Богатирьов І. Г., Пузирьов М. С., Шкута О. О. Доктрина пенітенціарного права України: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2017. С. 11–52.

правозастосовному рівні змісту нової політики у сфері виконання покарань і пробації, а саме – пенітенціарної політики України. Проте, без системного та логічного впровадження її змістовних елементів у процес виконання – відбування покарань неможливо вивести на якісно новий рівень нормотворчу діяльність, пов’язану з усуненням існуючих прогалин і колізій у відповідне законодавство, за допомогою якого можуть реалізовуватись концептуально-доктринальні засади пенітенціарної політики України¹.

Таким чином, ефективність та результативність внесення змін і доповнень в існуюче кримінально-виконавче законодавство України (до трансформації його в пенітенціарне) прямо зв’язано та обумовлено змістом існуючої на сьогодні державної політики України у сфері виконання покарань і пробації. При цьому, слід зазначити, що, навіть обравши цей напрям реформ, без цільового і повного фінансового та матеріально-технічного державного забезпечення, а також без видозміни нормативних підходів і практики виконання – відбування покарань, її завдання навряд чи можуть бути вирішеними². Більш того, не менш важливим

¹ Белкіна Д. С. Про деякі змістовні колізії та недоречності сучасної державної політики у сфері виконання покарань України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 2 (23). Т. 2. С. 74–78.

² Белкіна Д. С., Колб О. Г. Про деякі правові прогалини та колізії, що стосуються загальносоціального запобігання корупційним злочинам в Україні. *Вдосконалення правового механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції: матеріали Всеукр. конф. (м. Львів, 27 берез. 2020 р.)*. Львів: Ін-т права, психології та інноваційної освіти Нац. ун-ту «Львівська політехніка». 2020. С. 188–189.

у зв'язку з цим є й інший висновок по суті зазначеної проблематики, а саме: не потрібно робити винаходи там, де вони вже зроблені, і, звичайно, набагато краще критично ставитися до досвіду Західних держав, аніж сліпо вірити експертам, які якщо і досягли певних успіхів, але абсолютно в інших умовах¹.

Виходячи з цього та з метою створення правових гарантій реалізації державної політики у сфері виконання покарань та пробації України, варто ч. 2 ст. 3 КВК доповнити словосполученням такого змісту: «а також з урахуванням фінансових, матеріально-технічних та інших можливостей держави і суспільства» та викласти цю правову норму в новій редакції: «Порядок і умови виконання та відбування покарань визначаються та забезпечуються відповідно до законодавства України, яке діє на час виконання та відбування кримінального покарання, а також з урахуванням фінансових, матеріально-технічних та інших можливостей держави і суспільства».

3.2. Удосконалення нормотворчої та законодавчої діяльності – як один із способів усунення прогалин і колізій у кримінально-виконавчому праві та законодавстві

Результати вивчення наукової літератури, нормативно-правових актів та практики їх застосу-

¹ Панасюк М. Б. Проблеми реабілітації ув'язнених: західний досвід. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2001. № 6. С. 144.

вання свідчать про те, що прогалини і колізії традиційно вважаються одним із найпоширеніших видів юридичних дефектів (від латин. *defectus* – недолік, прорахунок тощо)¹. При цьому, як вірно з даного приводу зауважив С. П. Погребняк, відсутність необхідного юридичного правила нібито роз’єднує систему права і законодавства, знижує її узгодженість і як наслідок – ефективність правового регулювання знижується². Саме тому, як переконує у своїх працях М. С. Кельман, наявність прогалин у праві небажана, вона свідчить про відповідні недоліки правової системи. Поряд з цим, слід, на його думку, визнати, що вони об’єктивно можливі, а в деяких випадках неминучі³.

На науковому рівні доведено, що прогалини у праві, включаючи й кримінально-виконавче, виникають з таких причин:

1. У силу того, що законодавець не зміг охопити формуванням нормативно-правового акта всіх життєвих ситуацій, які вимагають правового регулювання⁴. При цьому, особливістю виникнення прогалин у сьогоденні в кримінально-виконавчому законодавстві України, є те, що формування законопроектів у сфері виконання покарань здійсню-

¹ Булько А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 191.

² Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл./О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. С. 271.

³ Кельман М. С., Котуха О. С., Коваль М. І. Загальна теорія держави і права: підручник/за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. М. С. Кельмана. Тернопіль: ТОВ «Терно-граф», 2018. С. 502.

⁴ Там само.

ється без залучення до процесу нормотворчості висококваліфікованих фахівців у цій галузі науки, низького рівня наукових експертиз і супроводу їх у ході правозастосовної діяльності, а також без відповідної професійної їх оцінки з огляду якості та ефективності регулювання кримінально-виконавчих правовідносин з боку ДКВС України, через відсутність у зазначеному центральному органі державного управління як спеціального наукового підрозділу, який би забезпечував доктринальний супровід нормотворчої діяльності, так і високопідготовлених спеціалістів у галузі кримінально-виконавчої діяльності, що стало наслідком проведення так званих «реформ» і «очищень у владі»¹ у період 2014–2020 рр.²

2. Внаслідок недоліків юридичної техніки³. Серед їх переліків, зокрема, у кримінально-виконавчому законодавстві України особливе місце займає неправильне застосування у ньому відповідної термінології, а саме: юридична техніка передбачає вимоги щодо єдності, однаковості вживання термінології (один термін повинен послідовно застосовуватися на позначення одного і того самого поняття, а тому для позначення одних і тих самих понять

¹ Про очищення влади: Закон України від 16 вересня 2014 р. № 1682-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 44. Ст. 2041.

² Колесник С., Єнін Є. Сім кіл пекла пенітенціарної системи. *Зеркало недели*. URL: <https://dt.ua/internal/sim-kil-pekla-penitenciarnoyi-sistemi-333623.ntml://dt.ua/gazeta/issue/1229>

³ Кельман М. С., Котуха О. С., Коваль М. І. Загальна теорія держави і права: підручник/за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. М. С. Кельмана. Тернопіль: ТОВ «Терно-граф», 2018. С. 502.

неприпустимо використовувати синоніми)¹. Більш того, юридична техніка покликана: а) створювати стабільність законодавства (так, неприпустимо без достатніх підстав відмовлятися від усталених термінів, а зміна їх значення має бути обґрунтованою)²; б) забезпечувати простоту, зрозумілість і чіткість термінології (головним при цьому є визначення термінів у нормах-дефініціях, або описових гіпотезах, диспозиціях та санкціях)³.

3. Внаслідок постійного розвитку суспільних відносин⁴. Саме тому, як свідчить практика, основним способом подолання прогалин і колізій у законодавстві, включаючи й кримінально-виконавче, є прийняття відповідним суб'єктом нормотворчості норми, якої у ньому немає, або групи норм чи усунення таким чином існуючої у законодавчому акті колізії.

Важливою юридичною гарантією нормотворчості та законотворчості виступають також принципи даної діяльності, до яких науковці віднесли наступні:

1) принципи, що характеризують діяльність державного апарату, в тому числі у сфері нормо-

¹ Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл./О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. С. 219.

² Там само.

³ Там само.

⁴ Кельман М. С., Котуха О. С., Коваль М. І. Загальна теорія держави і права: підручник/за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. М. С. Кельмана. Тернопіль: ТОВ «Терно-граф», 2018. С. 502.

творчості (верховенства права, законності, демократизму, ефективності, професіоналізму)¹;

2) принципи нормотворчості, що ґрунтуються на основоположних і загальних принципах права (справедливості, гуманізму, рівності, свободи, правової визначеності, пропорційності, добросовісності), які зумовлюють існування відповідних вимог до нормотворчої діяльності та її результатів²;

3) спеціальні (власні) принципи нормотворчості (науковості, плановості, оперативності, системності, технічної досконалості)³.

Поряд з цим, варто визнати, що удосконалення (реформування) будь-якої галузі права є складним процесом, який поєднує в собі як прагнення до відповідності світовим стандартам і гуманістичним цінностям, насамперед таким, як права людини, верховенство права і демократія, так і створення засобів для адекватної відповіді та виклики сучасного світу, пов'язані з глобалізацією, політичною нестабільністю, економічною кризою тощо⁴.

На переконання С. І. Максимова, такий процес вимагає особливої уваги до інтелектуальної основи розв'язання цих складних питань – юридичної науки в її єдності зі світоглядними та методологіч-

¹ Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл./О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. С. 212–213.

² Там само, с. 213.

³ Там само, с. 213–214.

⁴ Максимов С. І. Правова доктрина: філософсько-правовий підхід. Правова доктрина України: у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 1: *Загально-теоретична та історична юриспруденція*/В. Я. Тацій, О. Д. Святоцький, С. І. Максимов та ін.; за заг. ред. О. В. Петришина. С. 58.

ними передумовами, з одного боку, та юридичною практикою – з другого¹.

Якщо з означених теоретичних та методологічних позицій підійти до оцінки змісту нормотворчої та законодавчої діяльності, що стосується регулювання суспільних відносин у сфері виконання покарань України, то можна отримати наступні результати:

1. У даній галузі права, всупереч загальновизначеним вимогам нормотворчості, застосовуються ті терміни, які не характерні для норм закону про кримінальну відповідальність, порушуючи таким чином принцип пропорційності (співвідношення) положень КК (як матеріальної галузі права) та КВК (як процедурної (процесуальної) галузі законодавства). Так, у ч. 1 КВК законодавець вжив термін «кримінальне правопорушення», у той самий час, коли у КК мова ведеться про термін «злочин» (статті 1, 2, 11, ін.).

Яку ж проблему у зв'язку з цим створив такий підхід законодавця?

Термін «кримінальне правопорушення» (без будь-яких пояснень і визначень) був введений у чинне законодавство України у 2012 році, коли був прийнятий новий КПК². На підставі цього, у КВК

¹ Максимов С. І. Правова доктрина: філософсько-правовий підхід. Правова доктрина України: у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 1: *Загально-теоретична та історична юриспруденція*/В. Я. Тацій, О. Д. Святоцький, С. І. Максимов та ін.; за заг. ред. О. В. Петришина. С. 58.

² Кримінальний процесуальний кодекс України: прийнятий 13 квітня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, 11–12, 13. Ст. 88.

були внесені зміни, відповідно яких слово «злочин» у всіх його нормах було замінено на словосполучення «кримінальне правопорушення». При цьому склалась наступна парадоксальна ситуація, а саме: згідно вимог КПК щодо винних у вчиненні кримінальних правопорушень осіб (ст. 18 КК – суб'єктів злочинів) порушувались кримінальні провадження, які, як правило, завершувались винесенням обвинувальних вироків судів та призначенням покарання щодо зазначених учасників кримінального провадження. Після вступу такого судового рішення у законну силу (ст. 532 КПК) воно підлягало обов'язковому виконанню органами та установами виконання покарань у силу того, що відповідно до положень ст. 4 КВК вирок суду є підставою для виконання та відбування покарання. У той самий час, у КК України жодного слова про кримінальне правопорушення не велось. Більш того, як це витікало із змісту ч. 4 ст. 3 КК, застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією було заборонено.

Що ж тоді виходило: за які вчинки, дію чи бездіяльність суди притягали до кримінальної відповідальності винних у їх вчиненні осіб? І чи можна у такому випадку рішення суду вважати підставою для виконання і відбування покарання, коли серед системоутворюючих ознак, що складають зміст підстав кримінальної відповідальності (ст. 2 КК) відсутня така із них, як «склад кримінального правопорушення», при тому, що аналогія правозастосування норм КК заборонена (ч. 4 ст. 3 КК)?

Отже, дотримання правил і вимог юридичної техніки, а також принципів нормотворчості є необхідною умовою запобігання прогалинам та колізіям у будь-якій галузі законодавства, особливо у тих із них, у яких заборонена аналогія закону.

Зазначений вище волюнтаризм (безвідповідальність) національного законодавця мав місце протягом всього періоду незалежності України (1991–2020 рр.). Так, у 1997 р. на підставі Указу Президента, а не закону, було призупинено виконання покарання ст. 24 КК України «Виняткова міра покарання – розстріл»¹ у силу того, що ставши членом Ради Європи та приєднавшись до її Статуту², наша держава зобов'язалась ще у 1995 році відмінити на законодавчому рівні вказану статтю кримінального закону. Але, тільки у 2000 році Верховна Рада України прийняла відповідний закон, на підставі якого ст. 24 була виключена з КК та введено новий вид кримінального покарання «Довічне позбавлення волі»³, створивши таким чином ще один правовий парадокс, а саме – замінивши у порядку пом'якшення (застосування інституту більш м'якшого покарання, ніж передбачено законом, який до осіб, засуджених до виняткової міри покарання – розстрілу, згідно чинного на той час

¹ Смертна кара в Україні – Вікіпедія. URL: <https://uk.m.wikipedia.org/wiki>

² Статут Ради Європи: Закон України від 31.10.1995 № 398/95-ВР. *Офіційний вісник України*. 2004. № 26. 16 лип. Ст. 1733.

³ Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудоного кодексів України: Закон України від 22 лютого 2000 року № 1483-III. URL: www.gov.ua.rada

КК не застосовувався) «розстріл» на довічне позбавлення волі¹.

Сама практика внесення змін до норм, які вже не діяли, як вірно вважають деякі науковці, й породила негативну тенденцію в судовій практиці щодо заміни покарання у виді смертної кари довічним позбавленням волі та визначення останньої за достойну й обґрунтовану альтернативу винятковій мірі покарання². При цьому, не вирішили зазначену колізію ні рішення Конституційного Суду України від 29 грудня 2002 року по справі № 2-61/2002 про відмову у відкритті конституційного провадження за конституційним зверненням громадянина Окунькова Станіслава Сергійовича щодо офіційного тлумачення ч. 1 ст. 58 Конституції України і Закону України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудового кодексів України» стосовно дії в часі положення, що передбачає заміну смертної кари довічним позбавленням волі³, ні рішення цього ж Суду від 19.04.2000 р. у справі за конституційним по-

¹ Проблеми зворотної дії кримінального закону щодо засуджених до смертної кари. URL: <https://helsinki.org.ua/articles>

² Там само.

³ Рішення Конституційного Суду України від 29 грудня 2002 року по справі 2-61/2002 про відмову у відкритті конституційного провадження за конституційним зверненням громадянина Окунькова Станіслава Сергійовича щодо офіційного тлумачення частини першої статті 58 Конституції України і Закону України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудового кодексів України» (справа про дію в часі положення, що передбачає заміну смертної кари довічним позбавленням волі). URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

данням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень ст. 58 Конституції України, статей 6, 81 Кримінального Кодексу України (справа про зворотну дію кримінального закону в часі)¹, позаяк до сьогодні теоретичні дискусії та звернення засуджених з цих питань у ЄСПЛ не припиняються².

Цікавими у зв'язку з цим є статистичні дані, що стосуються призначення судами України у 1997–2000 рр. смертної кари, які тільки підтверджують актуальність досліджуваної проблематики. Так, у 1997 р. виняткова міра покарання була призначена для 128 засуджених або 0,1 % у загальній структурі всіх покарань та засуджених (237 тис. 750 осіб)³.

У 1998 р. ст. 24 КК України була застосована щодо 142 засуджених (0,1 % у їх загальній кількості (232 тис. 598 осіб))⁴.

У 1999 р. до розстрілу було засуджено 104 особи або 0,0 % у структурі всіх засуджених (222 тис. 239)⁵.

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 58 Конституції України, статей 6, 81 Кримінального кодексу України (справа про зворотну дію кримінального закону в часі) від 19 квітня 2000 р. № 6-рп/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

² Проблеми зворотної дії кримінального закону щодо засуджених до смертної кари. URL: <https://helsinki.org.ua/articles>

³ Розгляд судами загальної юрисдикції справ різних категорій протягом 1990–2000 рр. *Вісник Верховного Суду України*. 2002. № 1 (29). С. 23.

⁴ Там само.

⁵ Там само.

У 2000 р. до виняткової міри покарання було засуджено 94 особи або 0,0 % у загальній кількості засуджених (230 тис. 903)¹.

Отже, проведений аналіз свідчить про те, що і після вступу України у РЄ та приєднання її до Статуту Ради Європи ситуація щодо застосування в нашій державі смертної кари до засуджених не змінилась ні у кількісному, ні в якісному вимірах. Більш того, вона практично відображала ті тенденції, що склались з цих питань у 1990–1996 рр.

Зокрема, у 1990 р. по ст. 24 КК України було засуджено 114 осіб або 0,1 % у структурі всіх покарань і засуджених (104 тис. 199 осіб)².

У 1991 р. до виняткової міри покарання було засуджено 112 осіб (0,1 % від загальної кількості всіх засуджених в Україні (108 тис. 553 особи))³.

У 1992 р. до розстрілу суди засудили 79 осіб або 0,1 % у структурі всіх засуджених (115 тис. 260 осіб)⁴.

У 1993 р. по ст. 24 КК було засуджено 117 осіб (0,1 % у структурі всіх засуджених (152 тис. 878 осіб))⁵.

У 1994 р. до зазначеної міри покарання в Україні було засуджено 143 особи або 0,1 % від усіх засуджених осіб (174 тис. 959)⁶.

¹ Розгляд судами загальної юрисдикції справ різних категорій протягом 1990–2000 рр. *Вісник Верховного Суду України*. 2002. № 1 (29). С. 23.

² Там само, с. 22.

³ Там само.

⁴ Там само.

⁵ Там само.

⁶ Там само.

У 1995 р. до виняткової міри покарання було засуджено 191 особу (0,1 % у структурі всіх засуджених (212 тис. 915 осіб))¹.

У 1996 р. по ст. 24 КК України було засуджено 167 осіб або 0,1 % серед всіх засуджених (242 тис. 124 особи)².

Таким чином, ті тенденції, що склались у 1990–1996 рр., у подальші роки (1997–2000 рр.) не змінились – і все це стало наслідком недотримання національним законодавцем як принципів права, так і принципів нормотворчості, а також результатом наявності у кримінальному та кримінально-виконавчому законодавстві України прогалин і колізій.

2. У кримінально-виконавчому законодавстві України має місце й таке порушення, як вживання термінів-синонімів щодо тих базових термінів, які закріплені в нормах матеріального права.

Зокрема, у КК як завданням даного Кодексу (ч. 1 ст. 1), так і метою покарання (ч. 2 ст. 50) закріплено «запобігання злочинам». У свою чергу, у КВК України, крім ч. 1 ст. 1, у якому також мова ведеться про запобігання злочинам (причому, не в якості завдання, а мети кримінально-виконавчого законодавства), чомусь вживаються такі терміни-синоніми, як: «профілактика асоціальної поведінки засуджених» (ч. 2 ст. 1 КВК) (без пояснень у подальших нормах цього Кодексу його змісту та

¹ Розгляд судами загальної юрисдикції справ різних категорій протягом 1990–2000 рр. *Вісник Верховного Суду України*. 2002. № 1 (29). С. 22.

² Там само, с. 23.

створення правових гарантій реалізації даного завдання); «національний превентивний механізм» (ч. 7 ст. 24 КВК); «попередження втеч» (ч. 1 ст. 103 КВК); «попередження і виявлення злочинів, вчинених у колоніях» (ч. 1 ст. 104 КВК); ін., які не в повній мірі співпадають по змісту та об'єму з поняттям «запобігання злочинам»¹.

Наявність цих «колізійних норм» тільки посилює вплив детермінант, які їх породили та обумовили, а, в кінцевому результаті, знижує рівень ефективності кримінально-виконавчої діяльності в Україні. Виходячи з цього, слід у кримінально-виконавчому законодавстві України здійснити відповідну «ревізію» (перевірку та перегляд вчень, та прийняття тих чи інших норм і термінів)² та усунути таким чином існуючі прогалини і колізії, а в подальшому врахувати зазначений підхід при прийнятті нового (зокрема, пенітенціарного) чи удосконаленні чинного законодавства України та усуненні недоліків у ньому.

3. У кримінально-виконавчому законодавстві України закріплені також синонімічні поняття, які, проте, не співпадають поміж собою та стосуються тільки певних груп засуджених, поширюючи таким чином вплив зазначених колізійних норм на ефективність кримінально-виконавчої діяльності.

¹ Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Вид. дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1: *Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки*. 424 с.

² Великий тлумачний словник української мови/уклад. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. С. 583.

Мова, у першу чергу, ведеться про ч. 2 ст. 95 КВК України, у якій зазначено, що за результатами медичного обстеження, первинного психодіагностичного та психолого-педагогічного вивчення та на підставі кримінологічної, кримінально-правової характеристики на кожного засудженого складається індивідуальна програма соціально-виховної роботи, яка затверджується начальником колонії. У той самий час, у ч. 3 ст. 97 КВК законодавець акцентує увагу на іншій програмі – спеціальній індивідуальній програмі засудженого, яка передбачає заходи індивідуально-виховного, психотерапевтичного, психокорегуючого характеру. Більш того, у ч. 1 ст. 98 КВК говориться ще про одну програму – спеціальну індивідуальну програму підготовки засудженого до звільнення.

Таким чином, особа, яка прибуває в колонію для відбування покарання у виді позбавлення волі та на протязі чотирнадцяти діб тримається та піддається вивченню у дільниці карантину, діагностики і розподілу (ч. 2 ст. 94, ч. 1 ст. 95 КВК), та одночасно стає «заручником» «семи няньок»¹, тобто коригуючий вплив на нього нагадує зусилля «лебедя, рака та щуки»². Для усунення даної колізії, як видається, варто було б ч. 2 ст. 95 КВК доповнити реченням такого змісту: «При переведенні засудженого до позбавлення волі з дільниці карантину, діагностики і розподілу в інші структурні дільниці колонії або в колонію іншого рівня безпеки індивідуальна програма соціально-виховної роботи до-

¹ У семи нянек дитя без глаза – Вікіпедія. URL: ru.m.wikwpediary.org

² Крилов І. А. Лебідь, Рак і Щука. URL: YouTube.AizekRobot

повнюється додатками, що передбачають особливості їх тримання у цих дільницях чи колоніях, а також заходи підготовки засудженого до звільнення від покарання та забезпечення контролю, нагляду за цією особою в порядку, встановленому законом».

Такий підхід дозволить не тільки систематизувати застосування до засуджених закріплених у законі основних засобів виправлення та ресоціалізації (ст. 6 КВК), але й упорядкувати діяльність адміністрації колоній по їх реалізації на практиці. Крім цього, наявність однієї (а не декількох) програм дозволить більш предметно контролювати виконання її заходів як силами і засобами вищестоящих структур системи ДКВС (ст. 23 КВК), так і створювати належні умови для діяльності уповноважених органів пробації, що, зокрема, передбачено ст. 156 КВК. При цьому додатковою правовою гарантією з цього приводу має стати закріплення у ч. 1 ст. 156 КВК речення такого змісту: «Для належного забезпечення реалізації індивідуальних заходів підготовки засудженого до звільнення уповноважений орган пробації вправі витребувати від адміністрації колоній відповідні матеріали, що стосуються особи, яка звільняється від покарання, а також індивідуальні програми соціально-виховної роботи».

4. У кримінально-виконавчому законодавстві України використовуються терміни і поняття, які не мають тлумачення у виді дефініцій або не роз'яснені шляхом закріплення приміток до відповідних норм права.

Зокрема, в ст. 158 КВК України мова ведеться про адміністративний нагляд за особами, звільне-

ними з місць позбавлення волі. Проте, ні в зазначеній нормі даного Кодексу, ні в Законі України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі»¹, пояснень щодо змісту цього поняття не дано.

Вказана прогалина виступає однією з обставин, що впливають на діяльність адміністрації УВП та знижують її рівень при визначенні формальних об'єктів адміністративного нагляду та підготовці відповідних матеріалів і подань до суду з означених питань². Як у свій час з цього приводу було зазначено в преамбулі постанови Пленуму Верховного Суду України від 28 березня 1986 р. № 3 (із змінами від 26 жовтня 1995 року згідно постанови Пленуму № 19) «Про практику застосування судами України законодавства у справах про порушення правил адміністративного нагляду», окремі суди приймають до свого провадження матеріали з неповно дослідженими обставинами справи, не завжди перевіряють обґрунтованість встановлення адміністративного нагляду, допускаються помилки при кваліфікації дій піднаглядних тощо³. При

¹ Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Закон України від 1 грудня 1994 року № 264/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 52. Ст. 455.

² Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. С. 24–25.

³ Про практику застосування судами України законодавства у справах про порушення правил адміністративного нагляду: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.12.2003 р. № 16. *Постанови Верховного Суду України у кримінальних справах/упоряд.* В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 45.

цьому, у пунктах 2–3 зазначеної постанови Пленуму дано пояснення, які категорії осіб підпадають під дію Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» по аналогії змісту яких можна зробити висновок, що до місць позбавлення волі слід відносити виправні колонії¹.

Виходячи з цих методологічних підходів та з метою усунення зазначеної прогалини, варто ст. 158 КВК України доповнити приміткою такого змісту: «Під місцями позбавлення волі у цій статті розуміються кримінально-виконавчі установи закритого типу, в яких відбувають покарання засуджені у виді позбавлення волі».

5. У сучасному кримінально-виконавчому законодавстві України все частіше знаходять своє місце так звані «законодавчі віруси», що породжуються проблемами глобалізації², а також проблемами «зіткнення юрисдикцій»³.

Сутність першої проблеми полягає у тому, що, приймаючи зміни і доповнення у чинне законо-

¹ Про практику застосування судами України законодавства у справах про порушення правил адміністративного нагляду: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.12.2003 р. № 16. *Постанова Верховного Суду України у кримінальних справах/упоряд.* В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 45–46.

² Киричко В. М. Про захист Кримінального законодавства України від вірусів, спричинених процесами глобалізації. *Кримінальне право в умовах глобалізації суспільних процесів: матеріали Міжнародного круглого столу (м. Харків, 15 трав. 2020 р.)*. URL: <https://us02web.zoom.us/j/86424346320>

³ Харитонova О. В. Освіта, Шекспір і чума глобалізації. URL: <https://us02web.zoom.us/j/8642434620>

давство України або розробляючи нове законодавство (зокрема, проект Закону України «Про пенітенціарну систему»¹), законодавець через суб'єктів законодавчої ініціативи, які ініціюють такі зміни і доповнення, все частіше ігнорує принцип верховенства права та грубо порушує норми Конституції України з тих чи інших питань, що в кінцевому підсумку приводить до зниження рівня правової гарантованості прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, включаючи засуджених і персонал ДКВС України. У таких умовах, як вірно вважає О. В. Петришин, теорія права як загально-теоретична юридична дисципліна має подолати традиційні уявлення про сутність права, відповідні стереотипи нормотворчої та правозастосовної діяльності, які перешкоджають усвідомленню соціального призначення правових норм як передовсім певних «правил гри», покликаних уможливити цивілізоване соціальне спілкування, ефективно використання регулятивного потенціалу для впорядкування суспільних відносин².

Відтак, враховуючи сучасні тенденції, що склались у законодавчій діяльності, логічно було б ч. 4 ст. 93 Закону України «Про Регламент Верховної

¹ Про пенітенціарну систему: проект Закону від 24.11.2017 р. № 7337, поданий у Верховну Раду України народними депутатами А. А. Кожем'якіним, І. В. Мосійчуком, О. В. Богомолець та ін. URL: w1.c1.rada.gov.ua/webproc4-1

² Петришин О. В. Проблеми соціалізації права та соціалізації юриспруденції. Правова доктрина України: у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 1: *Загальнотеоретична та історична юриспруденція*/В. Я. Тацій, О. Д. Святоцький, С. І. Максимов та ін.; за заг. ред. О. В. Петришина. С. 129.

Ради України»¹ доповнити реченням такого змісту: «Таке ж рішення Комітет вправі прийняти у випадку, коли на законопроект отримано негативний висновок Науково-методичного управління Апарату Верховної Ради України або іншої уповноваженої на це наукової установи, залученої до його оцінки». Зазначений підхід дозволить зменшити рівень «конфліктності» законопроектів з нормами Конституції України та дасть можливість зменшити кількість звернень до Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення спірних питань, що пропонуються затвердити у Законі.

Друга проблема з означеної тематики дослідження лежить у площині «сліпого» та бездумного впровадження рекомендацій РЄ, ЄС та інших міжнародних організацій у національне законодавство². Прикладом такого підходу є, зокрема, Закон України від 8 квітня 2014 року «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до Європейських стандартів»³, який на практиці звівся до деяких послаблень режиму відбування покарання засудженими до позбавлення волі, але до подальших стандартів ЄС та ООН з цих питань цей

¹ Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 року № 1861-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14–15. № 16–17. Ст. 133.

² Харитонова О. В. Освіта, Шекспір і чума глобалізації. URL: <https://us02web.zoom.us/j/8642434620>

³ Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів: Закон України від 8 квітня 2014 року. № 1186-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 2. Ст. 869.

нормативно правовий акт так і не дійшов – через брак коштів та непрофесійність дій керівництва Міністерства юстиції України¹. У той самий час, як з цього приводу слушно зауважив М. В. Буроменський, очевидний відхід від радянської концепції правового дуалізму вимагає відповіді на питання: якою є сучасна національна модель взаємодії міжнародного і українського права?². На його думку (і це не викликає заперечень), ч. 2 ст. 9 Конституції України начебто вирішує колізію між міжнародним договором та Конституцією на користь останньої. Поряд з цим, сама Конституція України не вирішує питання про можливість застосування чинних міжнародних договорів України, які суперечать Конституції³, що й використовують на сьогодні деякі суб'єкти законодавчої ініціативи в нашій державі. Більш того, не стає на заваді таким законодавчим підходам й Конституційний Суд України, який відповідно до ст. 87 Закону України «Про Конституційний Суд України» зобов'язаний розглядати питання щодо конституційності чинного міжнародного договору⁴.

¹ Колесник С., Єнін Є. Сім кіл пекла пенітенціарної системи. *Зеркало недели*. URL: <https://dt.ua/internal/sim-kil-pekla-penitenciarnoi-sistem-333623.ntml://dt.ua/gazeta/issue/1229>

² Буроменський М. В. Українська доктрина співвідношення міжнародного і національного права. *Правова доктрина України*: у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 2: *Публічно-правова доктрина України*/Ю. П. Битяк, Ю. Г. Барабаш, М. П. Кучерявенко та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка. С. 647.

³ Там само.

⁴ Про Конституційний Суд України: Закон України від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР: в редакції від 13.07.2017 р. № 2136-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст. 376.

Це в повній мірі стосується й сфери виконання покарань України, діяльність у якій, як це витікає із змісту п. 14 ст. 92 Конституції України, має регулюватись виключно законами. Натомість, все більше і більше на догоду вимогам РЄ та ЄС українські можновладці регулюють кримінально-виконавчі правовідносини відомчими нормативно-правовими актами. Наочним прикладом такого ігнорування принципу верховенства права та співвідношення норм міжнародного і національного законодавства України є постанова Кабінету Міністрів України від 22 квітня 2020 р. № 305 «Про схвалення експериментального проекту платних послуг по наданню покращених побутових умов у слідчих ізоляторах України»¹.

Відповідно до змісту даного нормативно-правового акту, до 31.12.2021 р. кожна особа, яка на законних підставах тримається у слідчому ізоляторі, вправі за власні кошти перейти у камеру підвищеного комфорту СІЗО та перебувати у ній допоки буде оплачувати надані їй покращені побутові умови. Здавалось би, цивілізований і гуманний підхід, який характерний для країн Європейського Союзу та чітко співвідноситься з положеннями Європейських пенітенціарних правил². Зокрема, у п. 18.7 ЄПП з цього приводу зазначено, що в міру мож-

¹ Про схвалення експериментального проекту платних послуг по наданню покращених побутових умов у слідчих ізоляторах України: постанова Кабінету Міністрів України від 22 квітня 2020 року № 305. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

² Європейські пенітенціарні правила: Рекомендація № R(2006)2 Комітету Міністрів держав-учасниць. URL: zakon.rada.gov.ua

ливості, ув'язненим варто надавати вибір, перш ніж розміщати їх для сну в одному приміщенні з іншими особами.

Аналогічна вимога закріплена й у п. 18.1 ЄПП, а саме: розміщення ув'язнених і, зокрема, надання місць для сну, повинно проводитись з повагою до людської гідності та, по можливості, із забезпеченням можливості усамітнення, а також відповідно до санітарно-гігієнічних вимог з урахуванням кліматичних умов, а також площі, кубатури приміщення, освітлення, опалення та вентиляції. Поряд з цим, у кримінально-виконавчому законодавстві на підставі ст. 24 Конституції України одним із принципів виконання і відбування покарань та даного законодавства визначено принцип рівності засуджених перед законом (статті 5, 7 КВК). Його зміст виражається в єдиному правовому положенні осіб, які відбувають конкретний вид кримінального покарання (чи тримаються в установах попереднього ув'язнення) або перебувають в умовах відбування покарання у виправній колонії, незалежно від національності, соціального положення, віросповідання та соціально-політичних, демографічних та інших ознак¹.

Отже, виходячи із змісту принципу рівності засуджених перед законом, можна стверджувати, що він тісно пов'язаний та є органічним продовженням принципу справедливості. Саме тому, враховуючи, що більшість засуджених та ув'язнених під

¹ Кримінально-виконавчий кодекс України: наук.-практ. коментар/ за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Коваленка, д-ра юрид. наук, проф. А. Х. Степанюка: Київ: Атіка, 2012. С. 20.

варту до їх притягнення до кримінальної відповідальності ніде не працювали та не мали постійного доходу чи відповідних статків, навряд чи можна вважати справедливим такий нормативний підхід, відповідно до якого ті із них, які мають кошти, можуть триматись у СІЗО у кращих умовах, ніж інші особи. Більш того, об'єктивна наявність у місцях позбавлення волі «другого життя» для ув'язнених під варту і засуджених у формі злочинної субкультури (загальнообов'язкових для них правил, традицій, досвіду тощо)¹, а також повне свавілля у СІЗО та УВП злочинних авторитетів², які на сьогодні управляють більше 10 % цих установ замість адміністрації установ попереднього ув'язнення і колоній³, без сумніву, приведе до того, що саме ця категорія ув'язнених і засуджених матиме своєрідні «привілеї» перед іншими особами, позаяк утримання злочинних авторитетів – це обов'язок (у виді відрахувань грошей, продуктів харчування та інших доходів у загальну «касу») всіх інших осіб, які тримаються в СІЗО та УВП, який при цьому забезпечується цими «трутнями» із застосуван-

¹ Кримінальна субкультура: поняття, суспільна небезпека, форми та засоби впливу на правопорядок в установах виконання покарань: навч. посіб./О. Г. Колб, І. О. Колб, О. М. Литвинов та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Київ: Кондор, 2016. 222 с.

² Колесник С., Єнін Є. Сім кіл пекла пенітенціарної системи. *Зеркало неділи*. URL: <https://dt.ua/internal/sim-kil-pekla-penitenciarnoyi-sistems-333623.ntml://dt.ua/gazeta/issue/1229>

³ Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. С. 12.

ням сили. Тим більше, що кількість «платних» камер у СІЗО є обмеженою і навіть при наявності бажання і коштів не всі ув'язнені під варту або засуджені зможуть скористатись таким правом. Не менш «небезпечною» у цьому сенсі є й інша категорія осіб, яка тримається в СІЗО – ув'язнені під варту за вчинення корупційних злочинів (ст. 45 КК), незаконно здобуті статки яких дозволять ним утримуватись у цих установах попереднього ув'язнення в «готельних» умовах, а також вимушено відраховувати у загальну злодійську «касу» свої кошти в силу того, що тримання у камерах підвищеного комфорту автоматично свідчить про наявність у них «зайвих» грошей і доходів, які ці особи легко віддають державі.

І, накінець, про ще одну небезпеку проведення зазначеного експерименту на рівні держави варто сказати окремо, позаяк вона має пряме відношення до досліджуваної проблематики. Мова ведеться про те, що закони в Україні, включаючи КВК, приймає виключно Верховна Рада України (ст. 85 Конституції України), як, власне, вносить у них зміни і доповнення, а також їх відмінняє тільки цей законодавчий орган.

Тоді, як можна рішенням Кабінету Міністрів України змінити зміст закону, що визначає, зокрема, встановлений порядок виконання і відбування покарання у виді позбавлення волі?

У першу чергу, це стосується режиму виконання та відбування даного покарання, поняття якого закріплено в ст. 102 КВК, а саме: це встановлений законом та іншими нормативно-правовими актами

порядок виконання і відбування покарання, який забезпечує реалізацію у тому числі прав і законних інтересів засуджених. При цьому, як це витікає із змісту п. 14 ст. 92 Конституції України, організація діяльності органів і установ виконання покарань визначається виключно законами.

Отже, і з цих міркувань не можна вважати «законним» схвалений 22.04.2020 р. Кабінетом Міністрів України експеримент по наданню платних послуг у СІЗО, позаяк застосування при виконанні та відбуванні кримінальних покарань не юридичного, а економічного підходу, як свідчить практика, не підвищує ні в якому разі ні рівня ефективності кримінально-виконавчої діяльності, ні стану правопорядку в місцях позбавлення волі¹. Як з цього приводу слушно зробив висновок М. Б. Панасюк, на жаль, уряд ще в достатній мірі це не усвідомлює і, скорочуючи бюджетне фінансування системи, спонукає таким чином адміністрації СІЗО та УВП до фактично протизаконної діяльності та призводить до корупції серед персоналу цих установ².

6. У кримінально-виконавче законодавство України все частіше останнім часом вносяться зміни і доповнення, які не мають системного характеру, що вкрай негативно впливає на ефективність кримінально-виконавчої діяльності.

¹ Про схвалення експериментального проекту платних послуг по наданню покращених побутових умов у слідчих ізоляторах України: постанова Кабінету Міністрів України від 22 квітня 2020 року № 305. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

² Панасюк М. Б. Проблеми реабілітації ув'язнених: західний досвід. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2001. № 6. С. 157.

Особливо актуальним це питання є для виправних центрів, у яких відбувають покарання засуджені до обмеження волі за злочини невеликої та середньої тяжкості, а також засуджені, яким даний вид покарання призначено відповідно до статей 82, 389 КК (ст. 16 КВК). Сутність цієї проблеми полягає у тому, що тримаючись фактично у напіввідкритих місцях позбавлення волі, засуджені знаходяться на повному власному забезпеченні, не маючи при цьому достатніх правових гарантій щодо забезпечення їх життєдіяльності, у першу чергу роботи, а також можливостей працевлаштування і проживання за межами виправного центру (глава 13 КВК). Як наслідок, у структурі злочинів, що вчиняються засудженими у сфері виконання покарань, ці особи складають щорічно більше 20 %¹, а коефіцієнт злочинності у розрахунку на 1 тис. засуджених становить до 30 випадків (при 4,91 по всій системі ДКВС)².

Таким чином, замість закріплення позитивних результатів і динаміки виправно-ресоціалізаційного впливу, що здійснювався на особу засудженого, зокрема в КВУ закритого типу (ст. 6 КВК), в умовах виправного центру ці суб'єкти кримінально-виконавчих правовідносин зіштовхуються з двома об'єктивними проблемами, а саме:

а) як вижити без грошей, роботи та інших засобів забезпечення життєдіяльності;

¹ Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. С. 4.

² Там само, с. 6.

б) як уникнути впливу на них з боку засуджених, які переведені в порядку ст. 82 КК з виправних колоній, у яких вони були втягнуті в «орбіту» кримінальної субкультури¹.

Виходячи з цього, цілком логічно можна віднести зазначене покарання до колізійних та таких, що суперечать меті покарання (ч. 2 ст. 50 КК) та меті кримінально-виконавчого законодавства України (ч. 1 ст. 1 КВК).

Однією з детермінант, що породжує та обумовлює такі законодавчі «казуси» (від латин. *casus* – випадок; складна справа; подія тощо)², є, як вірно зауважила Л. М. Демидова, відсутність юридичної відповідальності за непрофесіоналізм та прийняті у зв'язку з цим рішення посадовими особами органів державної влади, включаючи суб'єктів законодавчої ініціативи³. У такому ж контексті можна говорити й про інше кримінальне покарання, забезпечення виконання якого здійснюється у тому числі по нормах кримінально-виконавчого законодавства України (глава 14 КВК), а саме – тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців (ст. 62 КК), яке по своїй правовій природі передбачає подвійне покарання та статус засуджено-

¹ Кримінальна субкультура: поняття, суспільна небезпека, форми та засоби впливу на правопорядок в установах виконання покарань: навч. посіб./О. Г. Колб, І. О. Колб, О. М. Литвинов та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Київ: Кондор, 2016. 222 с.

² Булыко А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 243.

³ Демидова Л. М. Глобальна криза та кримінальне право. *Кримінальне право в умовах глобалізації суспільних процесів: традиції та новації: матеріали Міжнар. наук.-практ. кр. столу (м. Харків, 15 трав. 2020 р.)*. URL: <https://us02web.zoom.us/j/86424346320>

го: а) військовослужбовця з обмеженими повноваженнями; б) засудженого до позбавлення волі. Зазначений підхід законодавця суперечить змісту ст. 61 Конституції України, відповідно до вимог якої ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення.

Значні прогалини і колізії мають місце і в механізмі виконання – відбування покарання й інших кримінальних покарань, на чому все частіше наголошують науковці¹. Зокрема, анонімне опитування персоналу УВП та засуджених до позбавлення волі дозволило з'ясувати зміст та обґрунтувати необхідність активізації наукових пошуків з означеної тематики дослідження. Так, на питання «Чи варто на сьогодні змінювати зміст кримінально-виконавчого законодавства України?» засуджені до позбавлення волі відповіли таким чином: «так» – 59 % (у структурі всіх респондентів); «ні» – 2 %; «частково» – 39 %. У свою чергу, персонал УВП на це питання дав наступні відповіді: «так» – 60 %; «ні» – 10 %; «частково» – 30 %.

Отже, удосконалення нормотворчої та законодавчої діяльності в Україні є необхідним засобом і об'єктивним напрямом усунення прогалин і колізій у кримінально-виконавчому законодавстві, враховуючи їх детермінаційний вплив на ефектив-

¹ Баулін Ю. В. Щодо завдань Кримінального кодексу України в умовах глобалізації. *Кримінальне право в умовах глобалізації суспільних процесів: традиції та новації: матеріали Міжнар. наук.-практ. кр. столу (м. Харків, 15 трав. 2020 р.)*. URL: <https://us02web.zoom.us/j/86424346320>

ність кримінально-виконавчої діяльності та на процес адаптації національного законодавства до законодавства, зокрема, Європейського Союзу.

3.3. Підвищення рівня ефективності кримінально-виконавчої діяльності як напрям усунення детермінант, що обумовлюють наявність прогалин і колізій у праві та законодавстві України

В науці під ефективністю (від латин. *effectivus* – виробничий) розуміють процес, що приводить до необхідного результату¹. У свою чергу в юридичній літературі мова ведеться про ефективність права, тобто про співвідношення фактичних результатів здійснення норми права та декларованої нею мети². При цьому, як вірно зазначає з цього приводу П. Рабінович, остання передбачається нормотворцем при прийнятті відповідних правових актів – законів, указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів тощо³. Вказана мета, на його думку, зважаючи на наявність засобів та умов її досягнення, може бути найближчою або перспективною⁴.

¹ Великий тлумачний словник української мови/уклад. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. С. 699.

² Рабінович П. Ефективність права. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т./відп. ред. Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Київ: Вид. дім «Ін Юре», 2003. Т. 1: *Теоретико-методологічні та концептуальні засади поліцейського права та поліцейської деонтології*. С. 196.

³ Там само.

⁴ Там само.

У кримінально-правових наукових джерелах розповсюдженим є вживання словосполучення «ефективність кримінально-правової політики», яке буквально означає ступінь досягнення визначених цілей і завдань у сфері боротьби зі злочинністю із застосуванням норм та інститутів законодавства про кримінальну відповідальність¹. При цьому, на переконання В. І. Борисова та П. Л. Фріса, порушення закону дискредитують кримінально-правову політику, зводять нанівець можливості досягнення наміченої мети².

У контексті кримінально-виконавчої діяльності науковці ведуть мову також про ефективність кримінально-виконавчої політики України, тобто про таку складову політики у сфері боротьби із злочинністю, яка проявляється як рівень досягнення визначеної мети кримінально-виконавчої політики, а також у формі співвідношення результатів реалізації даної політики з її метою³.

Як доводить у своїх роботах Ю. В. Кернякевич-Танасійчук, в ідеалі ефективність кримінально-виконавчої політики на рівні її формування слід визначати «сукупною» ефективністю таких взаємо-

¹ Борисов В. І., Фріс П. Л. Ефективність кримінально-правової політики. Правова доктрина України: у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 5: *Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку*/В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргареева та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. С. 81.

² Там само, с. 95.

³ Кернякевич-Танасійчук Ю. В. Кримінально-виконавча політика України: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т. ім. Василя Стефаника, 2019. С. 245.

пов'язаних складових, як: 1) доктрина; 2) концепція; 3) законодавство¹.

Крім цього, учені кримінально виконавчого профілю досить активно розробляють таке поняття як «ефективність процесу виконання покарань»². Зокрема, І. С. Яковець під цим поняттям пропонує розуміти здатність ДКВС України реально, із найкращим використанням наявних засобів, у оптимальні чи визначені законом або вироком суду строки реалізовувати завдання цього процесу³. При цьому, на її думку, векторне значення ефективності діяльності ДКВС України безпосередньо залежить від потреб суспільства, цілей та завдань, що ставляться перед зазначеною службою, засобів, форм, методів та наслідків її реалізації⁴. Саме на забезпечення ефективного виконання кримінальних покарань, як слушно вважає І. С. Яковець, у наведеному розумінні й має спрямовуватись оптимізація процесу ефективності виконання кримінальних покарань в Україні⁵.

Отже, якщо враховувати зазначені вище методологічні підходи, то варто визнати, що одним із необхідних напрямів, спрямованих на ліквідацію

¹ Кернякевич-Танасійчук Ю. В. Кримінально-виконавча політика України: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т. ім. Василя Стефаника, 2019. С. 246.

² Яковець І. С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: монографія. Харків: Право, 2013. С. 53–66.

³ Там само, с. 66.

⁴ Там само.

⁵ Там само.

детермінант, які обумовлюють наявність у кримінально-виконавчому законодавстві України прогалін і колізій, є підвищення рівня ефективності даного виду суспільної діяльності. Зокрема, анонімне опитування персоналу УВП та засуджених до позбавлення волі дозволило з'ясувати зміст та обґрунтувати необхідність активізації наукових пошуків з означеної тематики дослідження. Так, на питання «Чи впливає кримінально-виконавча політика на ефективність діяльності у сфері виконання покарань України?» засуджені відповіли таким чином: «так» – 37 % (у структурі всіх респондентів); «ні» – 26 %; «частково» – 37 %. У свою чергу, персонал УВП на це питання дав наступні відповіді: «так» – 46 %; «ні» – 6 %; «частково» – 48 %.

Такий висновок, крім цього, ґрунтується на положеннях розділу IV Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України, що була схвалена Кабінетом Міністрів України ще у вересні 2017 року, у якій визначені наступні шляхи та способи розв'язання проблем, пов'язаних у тому числі й з підвищенням результативності кримінально-виконавчої діяльності, а саме:

1. Удосконалення законодавства, що регламентує діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України¹. При цьому, звертає на себе увагу

¹ Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 654-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua./laws/show/654-2017/print>

той факт, що, використавши у назві даної Концепції таке ключове словосполучення, як «реформування пенітенціарної системи», її автори у подальшому не ведуть мову про створення «пенітенціарного законодавства», без якого практично неможливо розвивати пенітенціарну систему, а також підвищити ефективність кримінально-виконавчої (чи пенітенціарної) діяльності в принципі. Більш того, при такому підході неможливо максимально результативно впливати на детермінанти, які спричинюють та обумовлюють наявність у зазначеній галузі права та законодавства (кримінально-виконавчій чи пенітенціарній) прогалин і колізій. Зокрема, як показала майже 3-річна практика реалізації зазначеної Концепції, ефективність кримінально-виконавчої (а, не пенітенціарної, про яку там часто говорять керівники ДКВС Міністерства юстиції України¹) на сьогодні є досить низькою².

На жаль, не сприяють підвищенню рівня ефективності діяльності у сфері виконання покарань України та усуненню у зв'язку з цим існуючих у кримінально-виконавчому праві та законодавстві прогалин і колізій й деякі надзвичайно «оптимістичні» оцінки та прогнози щодо результативності процесу виконання покарань з боку науковців. Так, А. Є. Шевченко та Ю. В. Біба переконані, що

¹ Крикушенко О. Г. Трансформація поглядів на процес виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі. *Вісник Пенітенціарної Асоціації України*. 2019. № 2 (8). С. 114–124.

² Колесник С., Єнін Є. Сім кіл пекла пенітенціарної системи. *Зеркало неділи*. URL: <https://dt.ua/internal/sim-kil-pekla-penitenciarnoyi-sistems-333623.ntml://dt.ua/gazeta/issue/1229>

час функціонування Державної пенітенціарної служби України дав ученим підстави обґрунтувати пенітенціарний вектор розвитку державної політики у сфері виконання кримінальних покарань¹. На їх думку, такий підхід є виваженим, про що також свідчать такі останні тенденції: 1) запровадження у 2015 році інституту пенітенціарної пробації; 2) рестрація у Верховній Раді України та підтримка Міністром юстиції України проекту Закону «Про пенітенціарну систему»; 3) пропозиції щодо запровадження інституту пенітенціарних судів; 4) схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України тощо².

У той самий час, є сьогоденна практика та реальність у сфері виконання покарань України, які не такі «оптимістичні» та «рожеві», як висновки науковців, а саме: застарілою залишається матеріальна база діючих установ виконання покарань і СІЗО, більшість будівель і споруд яких перебуває у незадовільному стані, а окремі – в аварійному, чим не забезпечуються умови засуджених і ув'язнених під варту – недостатність природного та штучного освітлення в камерах; відсутність примусової вентиляції та постійного доступу до проточної питної води; недостатня кількість умивальників, електророзеток, зливу води у туалетах; надмірна вологість та ураженість грибком стін камер

¹ Шевченко А. Є., Біба Ю. В. Періодизація змін у кримінально-виконавчому законодавстві щодо виконання покарань у виді позбавлення волі в Україні в період незалежності. *Вісник Пенітенціарної Асоціації України*. 2019. № 1 (7). С. 79.

² Там само.

тощо¹ – і це є свідчення того, що якісних змін, спрямованих на удосконалення та трансформацію кримінально-виконавчої системи у пенітенціарну, досі не відбулось. А це, у свою чергу, не дає можливість ліквідувати в повному об'ємі ті детермінанти, що обумовлюють наявність у чинному кримінально-виконавчому праві та законодавстві України прогалин і колізій, а також зменшити вплив останніх на стан і ефективність кримінально-виконавчої діяльності.

2. Оптимізація структури органів ДКВС України, системи функціонування УВП і СІЗО, штатної чисельності персоналу зазначеної Служби та підвищення ефективності його діяльності в умовах реалізації нової політики державного управління².

Знову ж таки, як і в попередньому випадку, особливої уваги потребує той факт, що цей напрям жодним чином не передбачає, зокрема, зміни сутності та змісту добору, використання та підвищення кваліфікації персоналу ДКВС України, як це передбачено у правових джерелах пенітенціарного спрямування. Так, у п. 81.4. Європейських пенітенціарних правил зазначено, що курс підготовки всіх працівників має включати вивчення міжнародних і регіональних документів і норм у сфері права людини, особливо Європейської конвенції з прав людини та Європейської конвенції по запобі-

¹ Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 654-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2017/print>

² Там само.

ганню катувань та нелюдського, або такого, що принижує гідність поводження або покарання, а також вивчення застосування Європейських пенітенціарних правил¹, основний лейтмотив (від нім. *Leitmotiv* – керівний мотив)² яких, з означеного питання, зводиться до того, що персонал пенітенціарних установ виконує важливу суспільну функцію, а тому порядок їх набору, професійної підготовки та умови роботи повинні забезпечувати їм можливість підтримувати високі стандарти поводження із засудженими³. Саме на цей аспект проблем у сфері виконання покарань України постійно звертають увагу й вітчизняні та зарубіжні фахівці. Так, В. В. Коваленко з цього приводу зробив висновки про те, що лише з чиновницького кабінету пенітенціарну систему не змінити, а без Національної програми реформування кримінально-виконавчої системи України (стратегії, концепції тощо), яка б в обов'язковому порядку включала кадрові та управлінські питання, ефективність кримінально-виконавчої діяльності також буде залишатись низькою⁴.

Важливим у зв'язку з цим є інший висновок: сьогодні реалізація державної політики у сфері ви-

¹ Європейські пенітенціарні правила: Рекомендація № R(2006)2 Комітету Міністрів держав-учасниць. URL: zakon.rada.gov.ua

² Булыко А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 316–317.

³ Європейські пенітенціарні правила...

⁴ Коваленко В. В. Лише з чиновницького кабінету пенітенціарну систему не змінити. *Юридичний Вісник України*. 2020. № 10 (1276). 13–19 берез. С. 4.

конання покарань повинна передбачати аудит діяльності всієї системи за участі практичних працівників УВП, науковців – щоб мати цілісну картину про зміст процесу виконання – відбування покарань в Україні¹. При цьому, слід мати на увазі, що вплив права ЄС, елементи якого все частіше пропонують впроваджувати у національне кримінально-виконавче законодавство, на його держав-членів має інший характер, аніж, наприклад, вплив на правопорядок України як третьої країни – асоційованого члена².

На переконання О. Р. Радішевської, хоча більшість дослідників фокусує свою увагу тільки на державах – членах ЄС, немає підстав вважати, що процеси європеїзації не можуть відбуватися поза тим, зокрема в Україні. Це пов'язано з тим, що процес інтеграції в ЄС для кожної держави щораз більш ускладнюється з огляду на глобалізаційні та євроінтеграційні зміни³.

З огляду цього та з урахуванням сучасних законодавчих підходів, пов'язаних з адаптацією національного законодавства до змісту міжнародно-правових актів⁴, варто визнати, що в Україні на сьогодні склалась парадоксальна ситуація з питань

¹ Коваленко В. В. Лише з чиновницького кабінету пенітенціарну систему не змінити. *Юридичний Вісник України*. 2020. № 10 (1276). 13–19 берез. С. 4.

² Радішевська О. Р. Європеїзація права та інші концепти правового дискурсу: співвідношення понять. *Вісник Пенітенціарної Асоціації України*. 2019. № 4 (10). С. 10.

³ Там само.

⁴ Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV. *Урядовий кур'єр*. 2004. 20 квіт. С. 2–3.

кадрового забезпечення ДКВС України, а саме: процес підготовки та підвищення рівня службової готовності для роботи в органах та УВП здійснюється у всіх навчальних закладах (професійних центрах та вузах) по алгоритму кваліфікаційних програм ЄС, а оплата їх праці та соціальний захист – по можливостях нашої держави.

Така ситуація приводить до того, що значна кількість персоналу ДКВС України звільняється з роботи (служби) вже на першому або до 3-х років служби, стільки ж зазначених осіб вчиняють спроби відновити соціальну справедливість шляхом вчинення злочинів та інших правопорушень¹, а решта – просто допрацьовують до пенсії без будь-якої професійної мотивації, позаяк і у сфері виконання покарань є політичні квоти на заняття керівних посад. У той самий час, видозміна змісту діяльності, пов'язаної з кадровим сегментом (від латин. *segmentum* – відрізок; полоска; одна із однорідних складових будь-якого органу)² процесу виконання – відбування кримінальних покарань, є необхідною умовою для ліквідації тих детермінант, що спричиняють та обумовлюють наявність прогалин і колізій у кримінально-виконавчому законодавстві України, і, як наслідок, вкрай негативно впливають на ефективність кримінально-виконавчої діяльності. Зокрема, анонімне опитування пер-

¹ Запобігання злочинам, що вчиняються персоналом Державної кримінально-виконавчої служби в Україні у сфері виконання покарань: монографія/А. В. Савченко, О. Г. Колб, В. Я. Конопельський та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., член-кореспондента НАПрУ В. В. Коваленка. Луцьк: ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2017. С. 151–258.

² Булыко А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 518.

соналу УВП та засуджених до позбавлення волі дозволило з'ясувати зміст та обґрунтувати необхідність активізації наукових пошуків з означеної тематики дослідження. Так, на питання «Чи можливо усунути прогалини і колізії у кримінально-виконавчому законодавстві України без залучення відповідних висококваліфікованих фахівців у даній галузі права?» засуджені відповіли таким чином: «так» – 9 % (у структурі всіх респондентів); «ні» – 54 %; «частково» – 37 %. У свою чергу, персонал УВП на це питання дав наступні відповіді: «так» – 6 %; «ні» – 70 %; «частково» – 34 %.

3. Оптимізація мережі установ виконання покарань та їх підприємств, забезпечення їх ефективного функціонування та прибутковості (рентабельності) виробничої діяльності¹.

Для вирішення даного завдання Концепції Міністерству юстиції України, як центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання покарань та пробації, варто вирішити одну із глобальних проблем, які не в змозі реалізувати інші суб'єкти господарської діяльності – створити конкурентоздатні підприємства, а також забезпечити належною заробітною платою залучених до роботи засуджених, які при цьому не мають ні належної професійної кваліфікації, ні відповідного виробничого досвіду в умовах отримання тих робітничих професій, які є пріоритетними у відповідних УВП.

¹ Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 654-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2017/print>

Як свідчить практика, постановка зазначеного питання без залучення цільових інвестицій та перебудови основних засобів виробництва в УВП – це ідея-фікс (від фр. *ideefixe* – захоплення людини хворобливою (маніакальною) ідеєю)¹. Наочним прикладом та підтвердженням даного висновку є історичний досвід працевикористання засуджених в УВП України в умовах її незалежності. Так, у 1991 році з виводом засуджених на оплачувані роботи не справились 52 підприємства 20 областей України, а план по заробітній платі не виконали підприємства ще 4-х областей². Більш того, відсоток засуджених, які не виконали норми виробітки, збільшився з 10,1 % в 1990 р. до 13,4 % в 1991 р., а при загальному виконанні плану по доходам від працевикористання на 106,7 % з ним не справились УВП 11 областей³.

У 1998 році (останньому періоді перебування органів та установ виконання покарань у системі МВС України)⁴ зазначені показники суттєво не змінились, а, подекуди, й погіршились та мали такий вигляд:

а) на протязі зазначеного року не працювало 67 тис. засуджених до позбавлення волі, або 51,5 %

¹ Булько А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 220.

² Некоторые показатели деятельности учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины в 1991 году: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1992. С. 4.

³ Там же.

⁴ Про утворення Державного департаменту України з питань виконання покарань: Указ Президента України від 22 квітня 1998 року № 344/98. *Офіційний вісник України*. 1998. № 16. Ст. 589.

від тих, що повинні були виводитись на оплачувані роботи, а ще 17 тис. цих осіб не були забезпечені роботою в повному обсязі¹;

б) жодна з областей не виконала завдання по отриманню доходів від працевикористання засуджених (всього по системі ГУВП МВС України було недоотримано майже 42 млн грн (за 1997 р. – 44 млн грн)²;

в) фактичні обсяги виготовленої продукції в УВП України згідно регіональних замовлень склали 28,0 млн грн, або 61 % від запланованих³;

г) було реалізовано продукції на суму майже 212,5 млн грн, або 72,7 % від обсягів випущеної продукції⁴.

У 1999 році (першому самостійному функціонування ДДУПВП у системі центральних органів державної виконавчої влади)⁵ показники виробничо-господарської діяльності УВП виглядали наступним чином:

1) вивід засуджених на оплачувані роботи склав 59,5 тис. осіб або 34 % від усіх працездатних осіб (172 тис. 473 засуджених)⁶;

¹ Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність установ кримінально-виконавчої системи у 1998 році: інформ. бюлетень. Київ: ГУВП МВС України, 1999. С. 47.

² Там само.

³ Там само.

⁴ Там само, с. 48.

⁵ Про виведення Державного департаменту України з питань виконання покарань з підпорядкування МВС України: Указ Президента України від 12 березня 1999 року № 248/99. *Офіційний вісник України*. 1999. № 11. Ст. 24.

⁶ Оперативно-службова та виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань у 1999 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУПВП, 2000. С. 71.

2) 17 тис. засуджених до позбавлення волі не були забезпечені роботою в повному обсязі і не мали змоги виконувати норми виробітку¹;

3) рівень виконання завдання по отриманню доходів від працевикористання засуджених склав лише 28,3 %²;

4) кількість відрядників, які не виконали норм виробітку, склала 37,8 %³.

Аналогічні проблеми мали місце в УВП України, як встановили деякі науковці, й на протязі всього періоду «незалежності» системи ДДУПВП (аж до 2010 року)⁴.

Не покращилась ситуація з означених питань і в подальші роки (2011–2017 рр.)⁵, а в останній час вона набула форм катастрофи⁶. І це при тому, що, розпочинаючи з 1991 року, на нормативно-правовому рівні вживались заходи щодо створення пільгового режиму для функціонування підприємств УВП України. Так, згідно з вимогами постанови Кабінету Міністрів Української РСР від 05.02.1991 р. № 22 «Про першочергові заходи по забезпеченню

¹ Оперативно-службова та виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань у 1999 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУПВП, 2000. С. 38.

² Там само.

³ Там само, с. 71.

⁴ Жук І. Л., Жук Л. А., Неживець О. М. Праця засуджених в місцях позбавлення волі. Київ: Кондор. 2009. С. 115–146.

⁵ Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України: станом на 1 квітня 2020 року. URL: <https://court.go.ua>

⁶ Колесник С., Єнін Є. Сім кіл пекла пенітенціарної системи. *Зеркало неділи*. URL: <https://dt.ua/internal/sim-kil-pekla-penitenciarnoi-sistems-333623.ntml://dt.ua/gazeta/issue/1229>

життєдіяльності виправно-трудових установ та ЛТП в умовах переходу на ринкові відносини» був:

а) встановлений новий порядок фінансування місць позбавлення волі;

б) змінені розміри нарахувань на зарплату засуджених;

в) відмінений ряд податків та встановлені додаткові пільги на їх нарахування для підприємств УВП; ін.¹

Більш того, на підставі положень іншої постанови Уряду Української РСР від 22.02.1992 р. № 79 «Про зміну порядку відрахувань із заробітної плати спецконтингенту, що тримався в установах МВС» був:

1) встановлений порядок, по якому заробітна плата засуджених та осіб, які тримались в ЛТП, з 1 січня 1992 року нараховувалась у повному об'ємі за діючими у відповідних галузях народного господарства тарифними ставками та посадовими окладами;

2) введений новий порядок, згідно якого із заробітної плати засудженого та осіб, що тримались в ЛТП, утримувався прибутковий податок, вартість гарантованого харчування, одягу, взуття, спеціальних медикаментів, фактично наданих для цих осіб.

У той самий час, інші нарахування із заробітної плати здійснювались на загальних підставах у відповідності з діючим законодавством².

¹ Некоторые показатели деятельности учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины в 1991 году: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1992. С. 26.

² Там же.

У 1992 році було прийнято й ряд інших постанов Кабінету Міністрів України, спрямованих на покращення діяльності підприємств УВП¹.

У 1993 році такий нормативно-правовий підхід й надалі продовжувався. Зокрема, відповідно до постанови Верховної Ради України від 23 грудня 1993 року № 30 «Про розповсюдження на підприємства установ виконання покарань та ЛТП МВС України дії Закону України «Про підприємства України»» було надано право для Кабінету Міністрів України визначати особливості застосування зазначеного закону для підприємств УВП та ЛТП кримінально-виконавчої системи².

У 1995 році у цьому контексті були спрямовані рішення Уряду України щодо:

а) звільнення від сплати земельного податку УВП кримінально-виконавчої системи, які утримувались за рахунок бюджету (лист Міністерства фінансів України від 13.05.1995 р. № 15/201/8-1550)³;

б) відрегулювання фонду споживання (постанова Кабінету Міністрів України від 26.12.1995 р. № 1063 «Про внесення змін і доповнень до постанови Кабінету Міністрів України від 12.09.1995 р. № 725») ⁴.

¹ Оперативно-служебная деятельность учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины в 1992 году: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1993. С. 44–46.

² Оперативно-служебная и производственно-хозяйственная деятельность учреждений уголовно-исполнительной системы в 1993 г.: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1994. С. 87.

³ Оперативно-служебная и виробничо-господарська діяльність установ кримінально-виконавчої системи у 1995 році: информ. бюллетень. Київ: ГУВП МВС України, 1996. С. 2.

⁴ Там само.

У 1997 році МВС України, у складі якого знаходились органи та установи виконання покарань, був затверджений спеціальний План заходів щодо економного витрачання бюджетних коштів та стабілізації фінансового стану підприємств кримінально-виконавчої системи МВС України, один із розділів якого «Основні напрями діяльності у виробничо-господарській та фінансовій діяльності» був присвячений проблемам діяльності підприємств УВП і ЛТП та передбачав, зокрема:

1) консервацію основних фондів, що тимчасово не використовуються у виробництві УВП;

2) вжиття заходів щодо зміни структури виробництва з урахуванням ринку збуту та конкретного замовника;

3) здійснення необхідних заходів щодо передачі об'єктів соціальної інфраструктури до комунальної власності місцевих органів самоврядування;

4) забезпечення закупівлі продуктів харчування за цінами, які не перевищують граничних, що затверджені ГУВП МВС України¹.

Певні заходи щодо стабілізації діяльності та рентабельності (від нім. *rentable* – прибутковий)² підприємств УВП України були здійснені й в подальші роки (1998–2004 рр.), а в 2005 році вперше на законодавчому рівні ці підприємства були віднесені до казенних, тобто таких, на яких розміщують

¹ Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність установ кримінально-виконавчої системи у 1997 році: інформ. бюлетень. Київ: ГУВП МВС України, 1998. С. 6–9.

² Булько А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 498.

ся державні замовлення¹. Так, у ст. 13 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» з цього приводу було зазначено, що:

а) підприємства УВП є казенними підприємствами, які здійснюють некомерційну господарську діяльність без мети одержання прибутку для забезпечення професійно-технічного навчання засуджених та залучення їх до праці;

б) підприємства УВП проводять свою діяльність відповідно законодавства та певних особливостей (їх перелік мав аж 11 позицій)².

Але, ні цей законодавчий підхід, ні застосування при цьому передових методів роботи, що застосовувались в діяльності УВП³, фінансовий стан в кращу сторону не змінився по сьогоднішній час⁴. Більш того, навіть зміна у 2014 році обов'язку засудженого на його право працювати в ході відбування покарання у виді позбавлення волі⁵ не підвищила рівень ефективності працевикористання цих осіб в УВП. І це при тому, що і в КК (статті 81, 82),

¹ Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 червня 2005 року. *Офіційний вісник України*. 2005. № 30. Ст. 4–10.

² Там само.

³ Бюллетень передових методов работы, применяемых в деятельности ИТУ, ЛПТ и спецкомендатур республики. Киев: ГУИН МВД Украинской ССР, 1990. 30 с.

⁴ Колесник С., Єнін Є. Сім кіл пекла пенітенціарної системи. *Зеркало недели*. URL: <https://dt.ua/internal/sim-kil-pekla-penitenciaranoi-sistemi-333623.ntml://dt.ua/gazeta/issue/1229>

⁵ Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів: Закон України від 8 квітня 2014 року. № 1186-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 2. Ст. 869.

і в КВК (статті 153–154) одним із системних критеріїв дострокового звільнення засудженого від відбування покарання або заміни його більш м'яким є його відношення до праці.

Таким чином, виходячи з проведеного аналізу можна констатувати, що проблеми правового регулювання працевикористання засуджених на підприємствах УВП України носять об'єктивний характер та є системними елементами детермінант, що обумовлюють наявність прогалин і колізій у кримінально-виконавчому законодавстві, які, у той самий час, підлягають вирішенню тільки на законодавчому рівні з урахуванням існуючих фінансових, матеріально-технічних та інших ресурсних можливостей держави. Саме тому, так важливо закріпити цей підхід у відповідній статті КВК, мова про що велась у попередніх підрозділах. При цьому, необхідною умовою реалізації зазначеного завдання на практиці є дотримання наступних положень:

1) праця засуджених у місцях позбавлення волі буде ефективною та такою, що впливатиме на детермінаційний комплекс, який спричинює наявність прогалин і колізій у законодавстві, якщо вона матиме на меті не отримання прибутку, а буде спрямована на створення умов для самозабезпечення цієї особи на свободі;

2) запропонована для засуджених праця в УВП відповідатиме конюктурі ринку праці на свободі;

3) організація праці засуджених та її оплата відбуватиметься на тих самих засадах, що й праця інших громадян на свободі;

4) праця засуджених у місцях позбавлення волі має бути правом засудженого, а не його обов'язком¹.

Для реалізації зазначеного підходу на нормативно-правовому рівні необхідно ч. 1 ст. 118 КВК доповнити реченням такого змісту: «Праця засуджених у кримінально-виконавчих установах закритого типу має на меті не стільки отримання прибутку, скільки спрямовується на створення умов для самозабезпечення цих осіб на свободі» – та викласти вказану норму Кодексу в новій редакції.

В науковій літературі можна зустріти й інші пропозиції з означеної проблематики, що досить важливо з огляду діяльності, пов'язаної з ліквідацією прогалин і колізій у кримінально-виконавчому законодавстві України. Так, Є. Ю. Бараш на основі аналізу нормативно-правової бази пропонує здійснити зміну підходу до організації виробництва². На його думку, слід ліквідувати державні підприємства при УВП і використати вивільнені виробничі площі та матеріально-технічну базу для розвитку державно-приватницького партнерства у галузі промислового виробництва, змінити процедури проведення державних замовлень і закупівель: обов'язкове розміщення виробничих замовлень (часткове чи повне) від бюджетних організацій, підприємств,

¹ Яковець І. С. Цілі залучення осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, до суспільно-корисної праці. *Засоби виправлення і ресоціалізації засуджених до позбавлення волі: монографія/ за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. А. Х. Степанюка. Харків: Кроссруд, 2011. С. 114.*

² Бараш Є. Ю. Концептуальні засади реформування Державної кримінально-виконавчої служби України та пробації. *Право України*. 2019. № 7. С. 34.

органів місцевого самоврядування, об'єднаних територіальних громад, приватного бізнесу (з наданням податкових преференцій) на підприємствах УВП (для прикладу, основним замовником для федеральних тюрем США є армія США, що є суттєвою економією бюджетних коштів; у Швейцарії розвинутий інститут інвестицій у виробництво УВП через кантональний пенітенціарний департамент)¹.

Звертає у зв'язку з цим на себе увагу й висновок з означених питань, до якого дійшов А. Х. Степанюк, а саме: реформа у сфері виконання покарань має насправді призвести до істотних змін у механізмі функціонування кримінально-виконавчої системи, зі зміною її основоположних засад і принципів, постановки реальної мети і формулювання завдань, яких можна досягти на практиці².

4. Вирішення інших проблем життєдіяльності органів та установ виконання покарань України (здійснення заходів, спрямованих на раціональний розподіл функцій і повноважень між суб'єктами виконання покарань; створення електронного реєстру засуджених та осіб, взятих під варту, а також суб'єктів пробації; забезпечення взаємодії ДКВС України з іншими правоохоронними органами; т. ін.)³.

¹ Бараш Є. Ю. Концептуальні засади реформування Державної кримінально-виконавчої служби України та пробації. *Право України*. 2019. № 7. С. 34–35.

² Степанюк А. До питання про реформи у сфері виконання покарань. *Право України*. 2019. № 7. С. 62.

³ Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 654-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2017/print>

5. Серед інших завдань, які є нагальними та такими, що прямо зв'язані із змістом діяльності, спрямованої на ліквідацію детермінант, які обумовлюють наявність прогалин і колізій у кримінально-виконавчому законодавстві, варто також виокремити ті із них, що стосується критеріїв оцінки ефективності діяльності органів та установ виконання покарань. При цьому, слід зазначити, що не дивлячись на їх визначеність на нормативно-правовому рівні (у виді окремого наказу МВС – ДДУПВП – ДПтСУ – Міністерства юстиції України), у наукових колах продовжується жвава дискусія з означеної тематики дослідження. Більш того, в основу методології визначення результативності кримінально-виконавчої діяльності України окремі дослідники пропонують покласти ті підходи, які склались у сфері виконання покарань за часів незалежності нашої держави¹, з чим погодитись не можна, враховуючи отримані у ході даного дослідження емпіричні дані про ті детермінанти, що обумовлюють наявність у кримінально-виконавчому законодавстві прогалин і колізій. У свою чергу, Т. А. Денисова переконана, що з огляду на комплексність викладених проблем, змін ідеологічної та практичної парадигм у сучасних умовах України виникла необхідність у проведенні модернізації КВК України²,

¹ Скоков С. І. Реформування кримінально-виконавчої системи України: ретроспективний огляд. *Вісник Пенітенціарної Асоціації України*. 2018. № 4 (6). С. 156.

² Денисова Т. А. Чи потрібна модернізація кримінально-виконавчого законодавства? *Вісник Пенітенціарної Асоціації України*. 2019. № 2 (8). С. 80.

що важливо з огляду ліквідації зазначених вище детермінант.

Якщо узагальнити існуючі в доктринальних джерелах підходи з питань визначення критеріїв оцінки ефективності діяльності органів та установ виконання покарань України¹, то можна вивести наступні із них, що мають застосовуватись у сучасних умовах реформування сфери виконання покарань, а саме:

1. Ефективність реалізації таких елементів мети кримінально-виконавчого законодавства України, як запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так й іншими особами, зокрема персоналом ДКВС України, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводження із засудженими.

Враховуючи сучасний стан пенітенціарної злочинності та низький рівень організації забезпечення безпечних умов виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі, з метою підвищення результативності кримінально-виконавчої діяльності з означених питань та положень Європейської Конвенції по запобіганню катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню², можна було б КК України доповнити

¹ Яковець І. С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: монографія. Харків: Право, 2013. С. 67–101.

² Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність поводженню чи покаранню. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями*. Київ: АННА-Т, 2008. С. 267–273.

ст. 127-1 «Катування умовами відбування покарання у виді позбавлення волі та триманням в установах попереднього ув'язнення» та викласти її в такій редакції: «Вчинення діянь, передбачених в ч. 1 ст. 127 даного Кодексу, шляхом бездіяльності щодо усунення нелюдських умов відбування покарання у колоніях або утримання осіб під вартою – карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк».

Додатковим аргументом щодо необхідності видозміни КК з означеної тематики виступають рішення ЄСПЛ¹, виконання яких для держави – України є обов'язковими², а основний їх зміст яких, в основному, пов'язаний з оцінкою фактів катувань, нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження чи покарання, які мають місце у діяльності органів та установ виконання покарань. Крім цього, важливим моментом з цього приводу виступають міжнародно-правові підходи. Зокрема, у нормах міжнародного права цей критерій оцінки ефективності діяльності кримінально-виконавчої (пенітенціарної) діяльності включає такі елементи: а) поводження із засудженими та ув'язненими під варту, включаючи факти жорстокого поводження; б) одиночне ув'язнення цих осіб; в) засоби стримування (вгамування, безпеки тощо)³.

¹ Огляд рішень Європейського суду з прав людини. Донецьк: Донец. меморіал, 2011. 55 с.

² Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 30. Ст. 260.

³ Яковець І. С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: монографія. Харків: Право, 2013. С. 100.

2. Ефективність використання у кримінально-виконавчій діяльності визначених у законі засобів захисту:

а) реалізація заходів, що складають зміст режиму у колоніях (ст. 102 КВК): проведення оглядів, обшуків; т. ін.;

б) дотримання процедури подачі звернень засудженими до позбавлення волі (ст. 113 КВК) та ув'язненими під варту (Закон України «Про попереднє ув'язнення»¹);

в) законність і справедливість накладення дисциплінарних стягнень на засуджених до позбавлення волі (статті 134–135 КВК) та осіб, ув'язнених під варту;

г) порядок ведення журналів обліку засуджених до позбавлення волі та ув'язнених під варту, а також журналів особистого прийому цих осіб керівництвом колоній та вищестоящих посадових осіб системи ДКВС України;

г) забезпечення роздільного тримання різних категорій засуджених до позбавлення волі (статті 88, 92 КВК) та ув'язнених під варту (ст. 7 Закону України «Про попереднє ув'язнення»²)³.

Для підвищення результативності з означених питань варто було б замість існуючих нині ПВР УВП затвердити на рівні Кабінету Міністрів України

¹ Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30 червня 1993 р. № 3352-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 360.

² Там само.

³ Яковець І. С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: монографія. Харків: Право, 2013. С. 100.

Статут виконання та відбування покарань, пов'язаних з обмеженням або позбавленням волі, що логічно співвідносилось би з положеннями п. 14 ст. 92 Конституції України, відповідно до вимог якої організація діяльності органів та установ виконання покарань визначається виключно законом.

3. Ефективність матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі (ст. 115 КВК) та ув'язнених під варту.

У нормах міжнародного права під таким забезпеченням розуміється порядок і якість харчування, освітлення та вентиляція у камерах і приміщеннях УВП та СІЗО; особиста гігієна зазначених осіб, санітарні умови; одяг та спальні принадлежности; заходи щодо ліквідації переповненості камер¹.

4. Ефективність реалізації на практиці особливостей режимів виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі (глави 20, 21, 22 КВК) та осіб, ув'язнених під варту.

До таких особливостей у міжнародно-правовому вимірі відносяться: а) забезпечення контактів із зовнішнім світом; б) надання прогулянок для осіб, які тримаються у камерах; в) отримання засудженими до позбавлення волі освітніх послуг; г) передбачення у внутрішньому розпорядку виправних (пенітенціарних) установ вільного часу для засуджених, позбавлених волі; г) забезпечення релігійних потреб засуджених до позбавлення волі; д) створен-

¹ Яковець І. С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: монографія. Харків: Право, 2013. С. 100.

ня умов для зайняття засудженими до позбавлення волі суспільно-корисною працею¹.

5. Ефективність медичного обслуговування засуджених, позбавлених волі, та ув'язнених під варту.

Цей критерій у нормах міжнародного права передбачає: а) порядок здійснення медичного обслуговування зазначених осіб; б) особливості медичного обслуговування жінок; в) реагування на трансмісивні хвороби; г) підбір та контроль за роботою медичного персоналу².

6. Ефективність добору підготовки та підвищення професійної кваліфікації персоналу ДКВС України, а також рівень його соціального захисту та грошового забезпечення³.

7. Ефективність взаємодії та залучення до участі в кримінально-виконавчій діяльності інших учасників кримінально-виконавчих правовідносин (правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, т. ін.)⁴.

Зазначений підхід до оцінки результативності процесу виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі, як видається, не тільки підвищить ефективність кримінально-виконавчої діяль-

¹ Яковець І. С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: монографія. Харків: Право, 2013. С. 100.

² Там само, с. 100–101.

³ Там само, с. 101.

⁴ Ефективність кримінально-виконавчої діяльності прокуратури України. *Кримінально-виконавча діяльність прокуратури у сфері виконання покарань: навч. посіб./Д. С. Белкіна, О. Г. Колб, Ю. О. Новосад та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Луцьк: СПД Гадак Ж. В. друкарня «Волиньполіграф» ТМ, 2020. 640 с.*

ності в Україні¹, але й дасть можливість нейтралізувати, блокувати, усунути тощо детермінанти, що спричинюють та обумовлюють наявність прогалин і колізій у кримінально-виконавчому праві та законодавстві України.

Контрольні запитання до розділу III

1. Які засоби зазвичай використовують в теорії права для подолання прогалин?

2. Які основні функції та завдання мала Наукова рада ДКВС і чи потрібно відновити її діяльність?

3. Чи є, на Вашу думку, відмінність між кримінально-виконавчою та пенітенціарною політикою?

4. З яких причин можуть виникати прогалини у праві?

5. Які принципи виступають важливою юридичною гарантією нормотворчості та законотворчості?

6. Чому дотримання правил і вимог юридичної техніки, а також принципів нормотворчості є необхідною умовою запобігання прогалинам та колізіям?

¹ Характеристика особи, злочинця, який вчиняє злісну непокору вимогам адміністрації установи виконання покарань. *Запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань: навч. посіб./Д. С. Белкіна, О. Г. Колб, І. О. Колб та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Луцьк: СПД Гадяк Ж. В. друкарня «Волиньполіграф»ТМ, 2020. 320 с.*

7. Які є підходи з питань визначення критеріїв оцінки ефективності діяльності органів та установ виконання покарань України, що мають застосовуватись у сучасних умовах реформування сфери виконання покарань?

8. Назвіть найефективніші напрями ліквідації детермінант, які спричинюють та обумовлюють наявність прогалин і колізій у кримінально-виконавчому праві та законодавстві України.

Висновки

У результаті дослідження у посібнику сформульовано низку висновків, теоретичних і практичних положень, а саме:

1. До негативних тенденцій, що склались у нормотворчій діяльності України з 1991 року та виступають однією з детермінант, що спричинюють і обумовлюють наявність у кримінально-виконавчому законодавстві прогалин і колізій, віднесені: а) не включення до джерел даного законодавства (ст. 2 КВК) Конституції України та порушення у зв'язку з цим вимог принципу верховенства права; б) регулювання кримінально-виконавчих правовідносин не законодавчими актами, а відомчими нормативно-правовими актами, які не віднесені до тих, що охоплюються терміном «законодавство»; в) використання у нормативно-правових актах взаємовиключаючих термінів, типу «кримінально-виконавча система, установи, право тощо» та «пенітенціарна система, пенітенціарні установи, право, т. ін.»; г) поспішне та бездумне включення у національне законодавство тих термінів, що використовуються у нормах міжнародного права та які не мають відповідного правового зобов'язання в Україні (як от: «ув'язнені» замість «засуджені»; «тюрми» та «виправні установи» замість «установи виконання покарань»; «тюремне ув'язнення» замість «позбавлення волі»).

2. З'ясовано зміст понять «правові прогалини» і «правові колізії» у кримінально-виконавчому законодавстві України» та розроблені науково об-

ґрунтовані заходи, спрямовані на усунення деяких із них. Зокрема, запропоновано: 2.1. Доповнити ст. 104 КВК частиною третьою такого змісту: «Об'єкти запобіжної діяльності та порядок її здійснення визначаються цим Кодексом та іншими законодавчими актами України». 2.2. Доповнити ст. 2 КВК приміткою наступного змісту: «У цій статті Кодексу до інших актів законодавства відносяться: Закони України; постанови Верховної Ради України; постанови і декрети Кабінету Міністрів України». 2.3. Доповнити ст. 2 КВК словосполученням «Конституція України» та викласти її у новій редакції. 2.4. Доповнити КВК ст. 160 «Контроль за особами, звільненими від подальшого відбування покарання» такого змісту: «Контроль за особами, звільненими в установленому порядку від подальшого відбування покарання, здійснюється відповідно до положень цього Кодексу та інших законів України». 2.5. Доповнити ч. 1 ст. 13 КВК реченням наступного змісту: «Уповноважений орган з питань пробації у межах своїх повноважень забезпечує здійснення контролю за поведінкою осіб, звільненими згідно закону від подальшого відбування покарання» та викласти цю норму в новій редакції. 2.6. Доповнити ст. 25 КВК частиною третьою такого змісту: «Порядок здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань визначається цим Кодексом та іншими законами України». 2.7. Доповнити КВК ст. 25-1 «Звіт про кримінально-виконавчу діяльність та його наслідки для органів та установ виконання покарань» такого змісту: «З метою інформування та забезпечення контролю громадськості за

кримінально-виконавчою діяльністю керівники органів та установ виконання покарань раз на рік готують та опубліковують на офіційних веб-порталах цих органів та установ звіт про стан виконання – відбування покарань в Україні. Верховна Рада України, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Київська та Севастопольські міські ради, обласні, районні та інші міські ради мають право за результатами оцінки діяльності органу чи установи виконання покарань прийняти резолюцію недовіри керівництву відповідного органу чи установи (чи відповідного підрозділу), що є підставою для звільнення його із займаної посади». 2.8. Вилучити з ч. 1 ст. 107 КВК словосполучення «нормативно-правовими актами Міністерства юстиції» та викласти цю норму в новій редакції. 2.9. Доповнити ч. 3 ст. 115 КВК у кінці речення словосполученням «які визначаються спеціальними законодавчими актами» та викласти цю норму в новій редакції. 2.10. Внести зміни у статті 1, 103, 104 КВК України, замінивши у їх тексті слова «профілактика», «попередження» на слово «запобігання». 2.11. Внести зміни у КВК, а саме – главу 12 «Виконання покарання у виді арешту» перенести з розділу II у розділ III «Виконання покарань, пов'язаних з позбавленням волі». 2.12. Доповнити ч. 1 ст. 134 КВК реченням такого змісту: «По факту вчинення засудженими правопорушення адміністрація установи виконання покарань проводить службову перевірку, у ході якої відбирає пояснення в останнього, та про результати якого письмово повідомляє винну у його вчиненні особу» та викласти цю

норму в новій редакції. 2.13. Доповнити ст. 133 КВК словосполученням «а також вчинення злісної непокори адміністрації установи виконання покарань та дій, що дезорганізують роботу установ виконання покарань» та викласти цю норму в новій редакції. 2.14. Викласти ч. 2 ст. 103 КВК у новій редакції: «Адміністрація колонії письмово повідомляє засудженого про застосування технічних засобів нагляду і контролю, перелік та порядок яких визначається Кабінетом Міністрів України, за винятком випадків визначених у кримінальному процесуальному законодавстві України».

3. З'ясовано зміст прогалин і колізій у кримінально-виконавчому праві та законодавстві України, що стали наслідком його гармонізації до норм міжнародного права та практики. Доведено також, що якщо наша держава у поспіхах буде брати на себе ті чи інші міжнародні зобов'язання, включаючи й ті, що стосуються сфери виконання покарань, не маючи при цьому ні правової науково обґрунтованої концепції з означених питань, ні інших ресурсів забезпечення (правового, організаційно-управлінського, фінансового, матеріально-технічного та іншого характеру), а також й надалі буде зволікати з їх виконанням, неможливо буде у повній мірі не тільки удосконалити чинне законодавство (зокрема, кримінально-виконавче), але й такий підхід не дозволить ліквідувати існуючі у ньому прогалини і колізії, які, у свою чергу, впливають на ефективність діяльності її правоохоронної системи та знижують у зв'язку з цим рівень охорони і захисту основоположних прав і свобод

людини та громадянина, загально визнаних у нормах міжнародного права.

4. Встановлено сутність і зміст прогалин і колізій, що стосуються мети і завдань кримінально-виконавчого законодавства, а також доведено їх вплив на ефективність кримінально-виконавчої діяльності в Україні. Для їх усунення обґрунтована необхідність видозміни відповідних правових норм, а саме – запропоновано: 4.1. Частину 1 ст. 1 КВК викласти у новій редакції: «Метою кримінально-виконавчого законодавства України є правове забезпечення реалізації визначених у законі та вироку суду правообмежень для засуджених (кари, виправлення та ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню ними та іншими особами кримінальних правопорушень, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими». 4.2. Доповнити ч. 2 ст. 1 КВК словом «відбування», а також словосполученням «цього законодавства» та викласти її у новій редакції: «Завданнями кримінально-виконавчого законодавства України є визначення принципів цього законодавства, виконання і відбування покарань» – і далі по тексту зазначеної частини вказаного Кодексу. 4.3. Змінити назву глави 2 КВК на «Правовий статус засуджених, гарантії охорони їхніх прав, законних інтересів та обов'язків». 4.4. Доповнити КВК ст. 9-1 «Законні інтереси засуджених» та викласти її у такій редакції: «Засудженому гарантується у ході виконання і відбування покарання реалізація його законних інтересів, що витікають з його правового

статусу та не стосуються правообмежень, які визначені у законі та вироку суду згідно з конкретним видом кримінального покарання». 4.4. Виключити з ч. 2 ст. 1 КВК речення «визначення порядку застосування до засуджених заходів впливу з метою виправлення і профілактики асоціальної поведінки» та замінити його реченням наступного змісту: «Визначення порядку застосування до них встановлених у законі основних засобів виправлення і ресоціалізації, а також інших законодавчо передбачених заходів впливу на особу правопорушника». 4.5. Доповнити КВК ст. 11-1 «Персонал органів та установ виконання покарань України» та викласти її у такій редакції: «Виконання покарань в Україні покладається на спеціальних уповноважених осіб, виключний перелік та правовий статус яких визначений на законодавчому рівні. Інші особи можуть приймати участь в кримінально-виконавчій діяльності лише у випадках та в порядку, встановлених в законі, що не передбачає надання для них функцій по виконанню покарань в Україні». 4.6. Закріпити в якості окремих глав (інститутів кримінально-виконавчого законодавства) у КВК ті положення, що стосуються діяльності, пов'язаної із здійсненням прокурорського нагляду, контролю та участі громадськості у виправленні та ресоціалізації засуджених, вивівши ці підінститути права з глави 4 даного Кодексу. 4.7. Виключити з ч. 1 ст. 1 КВК словосполучення «регламентує порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань» та викласти зазначену частину ст. 1 даного Кодексу в новій редакції. 4.8. Виключити з

розділу V КВК ті норми, що регулюють порядок і умови звільнення від відбування покарання, допомоги особам, звільненим від покарання, контролю і нагляду за ними, та викласти їх в якості окремих інститутів (розділів) даного Кодексу.

5. Доведено вплив правових прогалин і колізій на стан рецидивної та пенітенціарної злочинності в Україні, який проявляється у формі особливої детермінанти, яка корелює причини і умови, що їх породжують і сприяють у вчиненні повторних злочинів з боку раніше судимих осіб. Обґрунтована необхідність видозміни змісту ст. 34 КК та викладення її у новій редакції: «Рецидивом злочинів визнається вчинення нового злочину особою, що має судимість за раніше вчинений злочин, яка не знята і не погашена в установленому законом порядку».

Зазначений підхід ґрунтується на таких доводах: а) по-перше, на положеннях ч. 1 ст. 11 КК, відповідно до яких злочином визнається будь-яке суспільно небезпечне діяння, вчинене як умисно, так і з необережності, а тому рецидивом варто вважати повторне вчинення суб'єктом злочину як з умислом (ст. 24 КК), так і з необережності (ст. 25 КК); б) по-друге, на змісті ч. 1 ст. 2 КК, де зазначено, що підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою, знову ж таки, будь-якого (умисного чи з необережності) суспільно небезпечного діяння; в) по-третє, на закріпленій в ст. 12 КК класифікації злочинів, в основу якої покладено не критерій вини (ст. 23 КК), а критерій ступеня тяжкості злочину; г) по-четверте, на сутності тих норм, підінститутів та інститутів кримінального

права, що мають відношення до рецидивної злочинності та підтверджують необхідність видозміни ст. 34 КК (статті 18, 19, 81, 82, ін.).

6. Встановлено негативний вплив правових прогалин і колізій на процес виконання – відбування покарань в Україні. З метою усунення детермінант, які сприяють у виді корелянт даному явищу, науково обґрунтована необхідність доповнення відповідних норм КВК та викладення їх у новій редакції, а саме – запропоновано: 6.1. Доповнити ст. 135 зазначеного Кодексу частиною 8 такого змісту: «У ході процедури дисциплінарного провадження адміністрація колонії зобов’язана встановити причини та умови, які сприяли вчиненню правопорушення з боку засудженого, та вжити невідкладні заходи щодо їх нейтралізації, блокування, усунення тощо». 6.2. Доповнити ч. 3 ст. 92 даного Кодексу реченням «засуджені з психічними відхиленнями, які задокументовані у медичних матеріалах» та викласти зазначену норму в такій редакції: «Ізольовано від інших засуджених, а також роздільно тримаються засуджені з психічними відхиленнями, які задокументовані у медичних матеріалах».

7. Обґрунтована необхідність видозміни змісту державної політики у сфері виконання покарань і пробації України як необхідної умови підвищення ефективності діяльності, пов’язаної з усуненням існуючих у кримінально-виконавчому законодавстві України прогалин і колізій, а також запропоновано у зв’язку з цим доповнити законодавчі акти України наступними нормам, а саме: 7.1. Частина 2

ст. 3 КВК – словосполученням «а також з урахуванням фінансових, матеріально-технічних та інших можливостей держави і суспільства» та викласти її у новій редакції: «Порядок і умови виконання та відбування покарань визначаються та забезпечуються відповідно до законодавства, яке діє на час виконання та відбування покарання, а також з урахуванням фінансових, матеріально-технічних та інших можливостей держави і суспільства». 7.2. Статтю 2 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» – частиною 2 такого змісту: «В обов’язковому порядку при центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання покарань і пробації, має бути створено відповідний підрозділ щодо наукового супроводу кримінально-виконавчої діяльності, а також Наукова рада, яка створюється та функціонує на підставі Положення, що затверджується зазначеним центральним органом виконавчої влади. Чисельна кількість та персональний склад Наукової ради визначається та затверджується на засіданні колегії центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання покарань та пробації України».

8. Доведена необхідність удосконалення нормотворчої та законодавчої діяльності – як одного із засобів і напрямів усунення прогалин і колізій у кримінально-виконавчому законодавстві України, а також об’єктивної умови підвищення ефективності кримінально-виконавчої діяльності. З цією метою запропоновано: 8.1. Частину 2 ст. 95 КВК

України доповнити реченням такого змісту: «При переведенні засудженого до позбавлення волі з дільниці карантину, діагностики і розподілу в інші структурні дільниці колонії, або в колонію іншого рівня безпеки індивідуальна програма соціально-виховної роботи доповнюється додатками, що передбачають особливості їх тримання у цих дільницях чи колоніях, а також заходи підготовки засудженого до звільнення від покарання та забезпечення контролю і нагляду за цією особою в порядку, визначеному законом». 8.2. Доповнити ч. 1 ст. 156 КВК реченням такого змісту: «Для належного забезпечення реалізації індивідуальних заходів підготовки засудженого до звільнення уповноважений орган пробації вправі витребувати від адміністрації колоній відповідні матеріали, що стосуються особи, яка звільняється від покарання, а також індивідуальні програми соціально-виховної роботи». 8.3. Доповнити ст. 158 КВК приміткою такого змісту: «Під місцями позбавлення волі у цій статті розуміються кримінально-виконавчі установи закритого типу, в яких відбувають покарання засуджені у виді позбавлення волі». 8.4. Доповнити ч. 4 ст. 93 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» реченням такого змісту: «Таке ж рішення Комітет вправі прийняти у випадку, коли на законопроект отримано негативний висновок Науково-методичного управління Апарату Верховної Ради України або іншої уповноваженої на це наукової установи, залученої до його оцінки».

9. Встановлено взаємозв'язок і взаємодію між діяльністю, пов'язаною з підвищенням рівня ефек-

тивності кримінально-виконавчої діяльності, та ліквідацією детермінант, що обумовлюють наявність прогалин і колізій у кримінально-виконавчому праві та законодавстві України. Для покращення умов, які стосуються даного процесу, запропоновано здійснити наступні заходи: 9.1. Доповнити ч. 1 ст. 118 КВК реченням такого змісту: «Праця засуджених у кримінально-виконавчих установах закритого типу має на меті не стільки отримання прибутку, скільки спрямовується на створення умов для самозабезпечення цих осіб на свободі». 9.2. Доповнити КК ст. 127-1 «Катування умовами відбування покарання у виді позбавлення волі та триманням в установах попереднього ув'язнення» та викласти її в такій редакції: «Вчинення діянь, передбачених в частині 1 статті 127 даного Кодексу, шляхом бездіяльності щодо усунення нелюдських умов відбування покарання у колоніях або утримання осіб під вартою» – карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк». 9.3. На рівні Кабінету Міністрів України затвердити Статут виконання та відбування покарань, пов'язаних з обмеженням або позбавленням волі, замість існуючих на сьогодні ПВР УВП, які затверджені наказом Міністерства юстиції України.

Список використаних джерел

1. Алексеев А. И., Герасимов С. И., Сухарев А. Я. Криминологическая профилактика: теория, опыт, проблемы: монография. Москва: НОРМА, 2001. 496 с.
2. Аналіз роботи судів загальної юрисдикції в 2001 р. за даними судової статистики. *Вісник Верховного Суду України*. 2002. № 4 (32). С. 15–25.
3. Аналіз роботи судів загальної юрисдикції в 2002 р. за даними судової статистики. *Вісник Верховного Суду України*. 2003. № 3 (37). С. 40–49.
4. Аналіз роботи судів загальної юрисдикції в 2004 р. (за даними судової статистики). *Вісник Верховного Суду України*. 2005. № 5 (57). С. 23–34.
5. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2005 р. (за даними судової статистики). *Вісник Верховного Суду України*. 2006. № 6 (70). С. 33–47.
6. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2008 р. *Вісник Верховного Суду України*. 2009. № 5 (105). С. 19–34.
7. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2009 р. (за даними судової статистики). *Вісник Верховного Суду України*. 2010. № 5 (117). С. 20–35.
8. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2010 р. (за даними судової статистики). *Вісник Верховного Суду України*. 2011. № 5. URL: <https://www.scourt.go.ua>
9. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2011 р. (за даними судової статистики). *Вісник Верховного Суду України*. 2012. № 6 (142). С. 28–42.
10. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2012 р. (за даними судової статистики). *Вісник Верховного Суду України*. 2013. № 6 (154). С. 20–41.

11. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2012 р. (за даними судової статистики). *Вісник Верховного Суду України*. 2013. № 6 (154). С. 20–41.
12. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції у 2013 р. (за даними судової статистики). *Вісник Верховного Суду України*. 2014. № 3 (165). С. 31–40.
13. Бабін Б. В. Правові стандарти Ради Європи у сфері ефективних розслідувань. *Кримінально-виконавча політика: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 27 листоп. 2015 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2015. С. 249–252.
14. Бараш Є. Ю. Концептуальні засади реформування Державної кримінально-виконавчої служби України та пробації. *Право України*. 2019. № 7. С. 14–39.
15. Батиргареева В. С. Рецидивна злочинність в Україні: соціально-правові та кримінологічні проблеми: монографія. Харків: Право, 2009. 576 с.
16. Баулін Ю. В. Щодо завдань Кримінального кодексу України в умовах глобалізації. *Кримінальне право в умовах глобалізації суспільних процесів: традиції та новації: матеріали Міжнар. наук.-практ. круглого столу (м. Харків, 15 трав. 2020 р.)*. URL: <https://us02web.zoom.us/j/86424346320>
17. Белкіна Д., Джамадзе Т. Мета покарання і мета кримінально-виконавчого законодавства: співвідношення цих норм та їх взаємовплив. *Сучасні тренди кримінального права, кримінально-виконавчого права, криміналістики та кримінального процесу: зб. тез Міжнар. наук.-практ. круглого столу (м. Львів, 10 черв. 2020 р.)*. Львів: Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2020. С. 172–173.
18. Белкіна Д. Правові прогалини і колізії у кримінально-виконавчому законодавстві України: поняття та зміст. *Jurnalul juridic național: teorie și practică S.R.L. Republica Moldova*. 2020. Nr. 3 (43). P. 77–82.

19. Белкіна Д. С. Зміст правових прогалин і колізій у кримінально-виконавчому законодавстві України в контексті його гармонізації з нормами міжнародного права та практики. *Право*. Ужгород: Ужгород. нац. ун-т. 2020. Вип. 61. Т. 2. С. 76–79.
20. Белкіна Д. С. Правові колізії та прогалини, що стосуються змісту запобіжної діяльності у місцях позбавлення волі. *Вісник пенітенціарної асоціації України/Пенітенціарна асоціація України*; Науково-дослідний інститут публічного права. Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2020. № 1 (11). С. 205–213.
21. Белкіна Д. С. Про деякі закономірності виникнення правових прогалин і колізій в кримінально-виконавчому законодавстві України. *Knowledge. Education. Low. Management*. Lodz [Poland], 2019. 3\4 (27\28). P. 18–29.
22. Белкіна Д. С. Про деякі змістовні колізії та недоречності сучасної державної політики у сфері виконання покарань України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 2 (23). Т. 2. С. 74–78.
23. Белкіна Д. С. Про деякі правові прогалини та протиріччя у змісті сучасної політики у сфері боротьби зі злочинністю в Україні *Сучасні кримінологічні дослідження: методи, напрями, перспективи: збірник тез Міжнар. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 14 листоп. 2019 р.)*. Київ: ДНДІ МВС України, 2019. С. 289.
24. Белкіна Д. С., Коваленко В. В. Вплив правових прогалин і колізій на процес виконання – відбування покарань в Україні. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення, присвяченому пам'яті професора Закалюка А. П.: матеріали Міжвідомч. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 28 трав. 2020 р.)*. Київ: НАВС. 2020. С. 118–119.
25. Белкіна Д. С., Колб О. Г. Про деякі періоди усунення правових колізій та прогалин у кримінально-виконавчому законодавстві України. *Актуальні пи-*

- тання теорії та практики в галузі права, освіти, соціальних та поведінкових наук – 2020: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 23–24 квіт. 2020 р.). Чернігів: Академія ДПтС. 2020. С. 96–98.
26. Белкіна Д. С., Колб О. Г. Про деякі правові прогалини та колізії, що стосуються загальносоціального запобігання корупційним злочинам в Україні. *Вдосконалення правового механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції: матеріали Всеукр. конф. (м. Львів, 27 берез. 2020 р.)*. Львів: Ін-т права, психології та інноваційної освіти Нац. ун-ту «Львівська політехніка». 2020. С. 188–189.
27. Бигич О. Л. Порівняльне правознавство: природа та методологічне значення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. 17 с.
28. Биля І. О. Теоретичні основи використання нормотворчої техніки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2004. 20 с.
29. Богатирьов А. І. Антикриміногенний вплив на злочинність у місцях несвободи України: монографія. Херсон: Вид. дім «Гельветика», 2019. 432 с.
30. Богатирьов І. Г. Доктринальна модель побудови пенітенціарної системи України нового типу: інноваційний проект. Київ: ТОВ «ВД «Дакор»», 2014. 56 с.
31. Богатирьов І. Г. Кримінальні покарання, не пов'язані з позбавленням волі (теорія і практика: їх виконання кримінально-виконавчою інспекцією): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2006. 32 с.
32. Богатирьов І. Г., Пузирьов М. С., Шкута О. О. Доктрина пенітенціарного права України: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2017. 236 с.
33. Богатирьов І. Національна програма трансформації кримінально-виконавчої системи в пенітенціарну систему України: проект. *Юридичний вісник України*. 2020. № 3 (1280). 24–30 січ. С. 7.

34. Бойко І. Й. Кримінальні покарання в Україні (ІХ–ХХ ст.): навч. посіб. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. 408 с.
35. Борисов В. І. Державна політика у сфері боротьби зі злочинністю та її напрями. *Проблеми законності: Республ. міжвідомч. наук. зб./відп. ред. В. Я. Тацій*. Харків: Нац. юрид. акад. України, 20098. Вип. 100. С. 305–312.
36. Борисов В. І., Фріс П. Л. Ефективність кримінально-правової політики. *Правова доктрина України: у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку/В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргареева та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. С. 81–95.*
37. Булыко А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. 704 с.
38. Буроменський М. В. Українська доктрина співвідношення міжнародного і національного права. *Правова доктрина України: у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 2: Публічно-правова доктрина України/Ю. П. Битяк, Ю. Г. Барабаш, М. П. Кучерявенко та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка. С. 632–662.*
39. Бюллетень передовых методов работы, применяемых в деятельности ИТУ, ЛПТ и спецкомендатур республики. Киев: ГУИН МВД Украинской ССР, 1990. 30 с.
40. Великий тлумачний словник української мови/уклад. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. 864 с.
41. Висновок Парламентської асамблеї Ради Європи від 26 вересня 1995 року щодо заявки України на вступ до Ради Європи № 190 (1995). URL: <https://www.Kmu.gov.ua.diyalnist>
42. Власов Ю. Л. Проблеми тлумачення норм права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. 17 с.

43. Волошенюк О. В. Правовий нігілізм у пострадянському суспільстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків: Ун-т внутр. справ, 2000. 18 с.
44. Гель А. П., Семаков Г. С., Яковець І. С. Кримінально-виконавче право України: навч. посіб./за ред. проф. А. Х. Степанюка. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 624 с.
45. Годлевська-Коновалова А. В. Запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя: Класич. приват. ун-т, 2019. 20 с.
46. Гордіїв вузол – Вікіпедія. URL: <https://uk.m.wikipedia.org/wiki>
47. Граціанов А. І. Процес систематизації та уніфікації законодавства і розвиток правової системи України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2004. 18 с.
48. Грищук В. К. Кодифікація кримінального законодавства України: проблеми історії, методології та теорії: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. ун-т ім. Тараса Шевченка, 1992. 50 с.
49. Грищук В. К. Філософсько-правове розуміння відповідальності людини: монографія. 2-ге вид., переробл. і доповн. Хмельницький: Хмельн. ун-т управління та права, 2013. 768 с.
50. Дані про стан злочинності у сфері виконання покарань України у 2019 році. *Відомості Єдиного реєстру досудових розслідувань*. URL: <https://www.qr.go.ua>
51. Демидова Л. М. Глобальна криза та кримінальне право. *Кримінальне право в умовах глобалізації суспільних процесів: традиції та новації: матеріали Міжнар. наук.-практ. круглого столу (м. Харків, 15 трав. 2020 р.)*. URL: <https://us02web.zoom.us/j/86424346320>
52. Демчук О. В. Зарубіжний досвід проведення пенітенціарної фінансової реформи (на прикладі Великобританії). *Зарубіжний досвід функціонування пенітен-*

- ціарних систем: сторінки історії на виклики сьогодення: матеріали круглого столу (Київ, 14 трав. 2015 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2015. С. 161–164.
53. Денисова Т. А. Чи потрібна модернізація кримінально-виконавчого законодавства? *Вісник Пенітенціарної Асоціації України*. 2019. № 2 (8). С. 73–83.
54. Джу́жа О. М., Кирилюк А. В. Пенітенціарна кримінологія та спеціально-попереджувальна діяльність. Загальна частина: навч. посіб. Київ: НВТ «Правило» – НАВС України, 1997. 386 с.
55. Джу́жа О. М., Моїсеєв Є. М., Василевич В. В. Кримінологія. Спеціалізований курс лекцій зі схемами (Загальна та Особлива частини): навч. посіб. Київ: Атіка, 2001. 368 с.
56. Довідник про автореферати виконаних в Україні за 1991–2008 роки дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата юридичних наук/уклад. В. К. Грищук, Б. О. Кири́сь, О. Ф. Паська. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2009. 472 с.
57. Дудко Є. В. Прокуратура України як учасник кримінально-виконавчих правовідносин: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2015. 297 с.
58. Ефективність кримінально-виконавчої діяльності прокуратури України. *Кримінально-виконавча діяльність прокуратури у сфері виконання покарань: навч. посіб.*/Д. С. Белкіна, О. Г. Колб, Ю. О. Новосад та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Луцьк: СПД Га́дяк Ж. В. друкарня «Волиньполіграф» ТМ, 2020. 640 с.
59. Євграфова Є. П. Формування системи національного законодавства (деякі питання теорії і практики): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2005. 21 с.
60. Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність поводженню чи покаранню. *Збірник міжнарод-*

- но-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями.* Київ: АННА-Т, 2008. С. 267–273.
61. Європейські пенітенціарні правила: Рекоменація № R(2006)2 Комітету Міністрів держав-учасниць. URL: zakon.rada.gov.ua
 62. Жаровська І. М. Доступність права: теоретико-правові проблеми: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2006. 20 с.
 63. Жук І. Л., Жук Л. А., Неживець О. М. Праця засуджених в місцях позбавлення волі. Київ: Кондор. 2009. 226 с.
 64. Забезпечення – Словопедія. URL: <https://slovo.org.ua>
 65. Загальна декларація прав людини: прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10.12.1948 резолюцією 217А. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями.* Київ: АННА-Т, 2008. С. 12–17.
 66. Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України: станом на 1 жовтня 2019 року. URL: <https://court.go.ua>
 67. Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України: станом на 1 квітня 2020 року. URL: <https://court.go.ua>
 68. Задирака Н. Ю. Теоретико-правові питання законодавчості: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ: Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2005. 16 с.
 69. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Вид. дім «Ін Юре», 2007. *Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки.* 424 с.
 70. Запобігання злочинам, що вчиняються персоналом Державної кримінально-виконавчої служби в Україні у сфері виконання покарань: монографія/А. В. Савченко, О. Г. Колб, В. Я. Конопельський та ін.; за заг.

- ред. д-ра юрид. наук, проф., член-кореспондента НАПрУ В. В. Коваленка. Луцьк: ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2017. 526 с.
71. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб./В. В. Голіна. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.
72. Запобігання правопорушенням у місцях позбавлення волі. Вид. 2-ге, доповн. і випр./В. Л. Ортинський, О. Г. Колб, В. П. Захаров та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. Л. Ортинського, д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2010. 244 с.
73. Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями/упоряд. О. І. Шинальський, В. Г. Неділько, І. О. Артеменко та ін. Київ: АННА-Т, 2008. 502 с.
74. Зміст державного контролю, його види та напрями удосконалення за практикою застосування до засуджених заходів вгамування. *Застосування в Україні заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених, позбавлених волі: правові підстави, теорія і практика: навч. посіб.*/Д. С. Белкіна, О. Г. Колб, І. О. Колб та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Луцьк: СПД Гадяк Ж. В. друкарня «Волиньполіграф» ТМ, 2020. 696 с.
75. Зубков П. П. Загальний нагляд як основа вищого нагляду за додержанням законів в Україні. *Питання конституційно-правового статусу прокуратури України та удосконалення її діяльності*/відп. ред. П. М. Каркач. Харків: Вид-во Харк. ун-ту внутр. справ, 1999. С. 46–49.
76. Інструкція з оформлення посадовими особами установ виконання покарань та слідчих ізоляторів матеріалів про адміністративні правопорушення: затверд. наказом Міністерства юстиції України від 8 вересня 2015 року. № 1674/5. URL: www.https://zakon.rada.gov.ua

77. Кельман Л. М. Соціально-політичні фактори впливу на правозастосовну діяльність: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. 20 с.
78. Кельман М. С. Методологія як форма мислення і складова культура дослідника: навч. посіб. для аспірт. та магістрів. Львів: Растр-7, 2017. 220 с.
79. Кельман М. С., Котуха О. С., Коваль М. І. Загальна теорія держави і права: підручник/за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. М. С. Кельмана. Тернопіль: ТОВ «Терно-граф», 2018. 804 с.
80. Кернякевич-Танасійчук Ю. В. Кримінально-виконавча політика України: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т. ім. Василя Стефаника, 2019. 336 с.
81. Кириченко В. Є. Кримінально-виконавча система України – реформи заради реформ. *Кримінально-виконавча політика України та Європейського Союзу: розвиток та інтеграція: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 27 листоп. 2015 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2015. С. 272–275.
82. Киричко В. М. Про захист Кримінального законодавства України від вірусів, спричинених процесами глобалізації суспільних процесів: матеріали Міжнар. круглого столу (м. Харків, 15 трав. 2020 р.). URL: <https://us02web.zoom.us/j/86424346320>
83. Коваленко В. В. Лише з чиновницького кабінету пенітенціарну систему не змінити. *Юридичний Вісник України*. 2020. № 10 (1276). 13–19 берез. С. 4.
84. Кодекс України про адміністративні правопорушення: прийнятий 7 грудня 1984 р. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.
85. Колб І. О. Соціально-правова природа застосування в Україні до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування: монографія. Луцьк: Терен, 2019. 546 с.
86. Колб О. Г. Про співвідношення кримінально-правових понять, що вживаються у національному та

- міжнародному праві. *Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П. П. Михайленка): тези доп. наук.-теор. конф. (м. Київ, 24 верес. 2010 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2010. С. 141–144.
87. Колб О. Г. Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2007. 32 с.
88. Колб О. Г. Установа виконання покарань як суб'єкт профілактики злочинів: монографія. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки, 2006. 464 с.
89. Колесник С., Єнін Є. Сім кіл пекла пенітенціарної системи. *Зеркало недели*. URL: <https://dt.ua/internal/sim-kil-pekla-penitenciarnoyi-sistems-333623.ntml://dt.ua/gazeta/issue/1229>
90. Комплексна цільова програма боротьби зі злочинністю на 1996–2000 рр.: затвердж. Указом Президента України від 17 вересня 1996 року № 837/96. *Деловая Украина*. 1996. № 70.
91. Конвенція про захист прав і основоположних свобод від 30 листопада 1964 року. Набула чинності для України 29 грудня 1995 року. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями*. Київ: АННА-Т, 2008. С. 235–245.
92. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання: резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 22.02.2001 № 55/89. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями*. Київ: АННА-Т, 2008. С. 199–207.
93. Конституція (основний закон) Української РСР: прийнята 20 квітня 1978 року. URL: <https://uk.m.wikipedia.org/wiki>

94. Конституція України: прийнята 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
95. Корупційні та інші злочини, що вчиняються у сфері виконання покарань: кримінологічна характеристика та запобігання: навч. посіб./за ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Київ: Вид. дім «Кондор», 2019. 444 с.
96. Корчевна Л. О. Проблема різноджерельного права і дослід порівняльного правознавства: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2005. 36 с.
97. Косович В. М. Оцінювання й оцінки у правовому регулюванні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів: Львів. держ. ун-т ім. Івана Франка, 1996. 22 с.
98. Кравченко С. П. Мова як фактор правоутворення та законотворення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса: Одес. нац. юрид. акад., 2000. 20 с.
99. Красницький І. В. Поняття, підстави та форми кримінальної відповідальності за Кримінальним правом Франції та України: порівняльний аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів: Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2005. 18 с.
100. Крикушенко О. Г. Трансформація поглядів на процес виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі. *Вісник Пенітенціарної Асоціації України*. 2019. № 2 (8). С. 114–124.
101. Крилов І. А. Лебідь, Рак і Щука. URL: YouTube. AizekRobot
102. Кримінальна субкультура: поняття, суспільна небезпека, форми та засоби впливу на правопорядок в установах виконання покарань: навч. посіб./О. Г. Колб, І. О. Колб, О. М. Литвинов та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Київ: Кондор, 2016. 222 с.
103. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т./за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків: Пра-

- во, 2013. Т. 1: Загальна частина/Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. 376 с.
104. Кримінальний кодекс України: прийнятий 5 квітня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
105. Кримінальний кодекс Української РСР: прийнятий 28 грудня 1960 року Законом Української РСР. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1961. № 2. Ст. 14.
106. Кримінальний процесуальний кодекс України: прийнятий 13 квітня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, 11–12, 13. Ст. 88.
107. Кримінально-виконавча система України у липні 2018 р. *Статистичний огляд*. URL: <https://court.go.ua/inse/sudovastatystyka>
108. Кримінально-виконавче право України: підручник/О. М. Джу́жа, І. Г. Богатирьов, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джу́жи. Київ: Атіка, 2010. 752 с.
109. Кримінально-виконавче право України: підручник: у 2-х т./А. А. Му́зика, В. Я. Конопельський, Є. О. Письменний та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Є. Ю. Бара́ша. Київ: Нац. акад. внутр. справ: ФОП Кандиба Т. П., 2018. Т. 1: Загальна частина. 364 с.
110. Кримінально-виконавче право: підручник/Б. М. Голо́вкін, А. Х. Степанюк, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. Б. М. Голо́вкіна, А. Х. Степанюка. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2019. 288 с.
111. Кримінально-виконавче право: підручник/за заг. ред. А. Х. Степанюка. Харків: Право, 2005. 256 с.
112. Кримінально-виконавчий кодекс України: наук.-практ. коментар/за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Коваленка, д-ра юрид. наук, проф. А. Х. Степанюка: Київ: Атіка, 2012. 492 с.
113. Кримінально-виконавчий кодекс України: прийнятий 11 липня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.

114. Кримінологічні та оперативно-розшукові засади запобігання злочинам і правопорушенням, що вчиняються персоналом виправних колоній: монографія/ О. М. Джужа, О. Г. Колб, В. В. Василевич та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Коваленка Київ: АТКА, 2011. 367 с.
115. Кулик О. Г. Злочинність в Україні на початку ХХІ століття: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 272 с.
116. Кулик О. Г. Злочинність в Україні: тенденції, закономірності, методи пізнання: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 288 с.
117. Кулик О. Г. Сучасна кримінальна ситуація в Україні. URL: <https://www.nbuv.gov.ua>
118. Курбак Р. М., Лень В. В. Кримінально-виконавча характеристика засуджених з психічними відхиленнями до позбавлення волі на певний строк: монографія. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2018. 272 с.
119. Лимак Д. Д. Проблеми колізій у законодавстві України (теорія і практика): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. 20 с.
120. Львовчкін В. А. Нормативно-правові та організаційні засади забезпечення реалізації в Україні міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2002. 18 с.
121. Майстренко О. В. Теоретико-правові аспекти колізій у законодавстві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків: Харк. ун-т внутр. справ, 2008. 20 с.
122. Максимов С. І. Правова доктрина: філософсько-правовий підхід. Правова доктрина України: у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 1: *Загальнотеоретична та історична юриспруденція*/В. Я. Тацій, О. Д. Святоцький, С. І. Максимов та ін.; за заг. ред. О. В. Петришина. С. 58–93.

123. Маляренко В. Т. Про соціальну зумовленість і справедливість покарання. *Вісник Верховного Суду України*. 2002. № 3 (31). С. 21–39.
124. Маноха О. Є. Системний аналіз в кримінології: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Укр. акад. внутр. справ, 1996. 23 с.
125. Марін О. К. Конкуренція кримінально-правових норм: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2002. 20 с.
126. Медведєв В. С. Шляхи попередження та подолання професійної деформації працівників УВП. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1996. № 1. С. 42–47.
127. Мельник О. М. Правове регулювання та шляхи його ефективності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. 20 с.
128. Микієвич М. М., Траганюк О. Я. Міжнародно-правова доктрина України щодо членства у міждержавних союзах. *Правова доктрина України: у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 2: Публічно-правова доктрина України/Ю. П. Битяк, Ю. Г. Барабаш, М. П. Кучерявенко та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка. С. 696–730.*
129. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т./відп. ред. Ю. І. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Київ: Вид. дім «Ін Юре», 2003. *Т. 1: Теоретико-методологічні та концептуальні засади поліцейського права та поліцейської деонтології*. 1231 с.
130. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями*. Київ: АННА-Т, 2008. С. 37–45.
131. Мінімальні стандартні правила поводження із засудженими: прийняті 30.08.1955 р. на I Конгресі ООН з попередження злочинності та поводження із засудженими. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями/упоряд. О. І. Шинальський та ін. Київ: Анна-Т, 2008. С. 18–36.*

132. Навроцький В. О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2000. 35 с.
133. Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого кодексу України/А. П. Гель, О. Г. Колб, В. О. Корчинський та ін.; за заг. ред. А. Х. Степанюка. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 496 с.
134. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Станом на 20 вересня 2018 року/за заг. ред. М. В. Лошицького. Київ: Вид. дім «Професіонал», 2018. 784 с.
135. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України/Д. С. Азаров, О. Г. Колб, А. В. Савченко та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
136. Некоторые показатели деятельности учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины в 1991 году: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1992. 28 с.
137. Оболенцев Ф. А. Актуальні проблеми латентної злочинності: автореф. дис. ... кан. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2001. 19 с.
138. Оборатов Ю. М. Традиції та новації в правовому розвитку: загальнотеоретичні аспекти: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Одеса: Одес. нац. юрид. акад., 2003. 38 с.
139. Огляд рішень Європейського суду з прав людини. Донецьк: Донец. меморіал, 2011. 55 с.
140. Онищук І. І., Шутак І. Д. Юридична техніка: питання доктрини. Правова доктрина України: у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 1: *Загальнотеоретична та історична юриспруденція*/В. Я. Тацій, О. Д. Святоцький, С. І. Максимов та ін.; за заг. ред. О. В. Петришина. 976 с.
141. Онуфрієнко О. В. Правові засоби у контексті інструментальної теорії права: автореф. дис. ... канд.

- юрид. наук: 12.00.01. Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2004. 18 с.
142. Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань України у 1998 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУПВП, 1999. № 2. 83 с.
143. Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність установ кримінально-виконавчої системи у 1995 році: інформ. бюлетень. Київ: ГУВП МВС України, 1996. 98 с.
144. Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність установ кримінально-виконавчої системи у 1997 році: інформ. бюлетень. Київ: ГУВП МВС України, 1998. 113 с.
145. Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність установ кримінально-виконавчої системи у 1998 році: інформ. бюлетень. Київ: ГУВП МВС України, 1999. 83 с.
146. Оперативно-службова та виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань у 1999 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУПВП, 2000. 84 с.
147. Оперативно-служебная деятельность учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины в 1992 году: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1993. 46 с.
148. Оперативно-служебная и производственно-хозяйственная деятельность учреждений уголовно-исполнительной системы в 1993 г.: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1994. 87 с.
149. Орлов Ю. В. Кримінологічна експертиза нормативно-правових актів і їх проектів: науково-методичне забезпечення: монографія. Сімферополь: Кримнавчпеддержвидав, 2010. 266 с.
150. Орловська Н. А. Осудність та її види (порівняльний аналіз законодавства України та інших держав): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса: Одес. нац. юрид. акад., 2001. 20 с.

151. Основи методології наукових досліджень: навч. посіб. для студ. і курсантів/П. С. Прибутько, Н. В. Заяць, Г. І. Лук'янець; за ред. П. С. Прибутька. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. 156 с.
152. Основные направления реформы уголовно-исполнительной системы в Украинской ССР: утвержд. постановлением Кабинета Министров Украинской ССР от 11 июля 1991 года № 88. Киев: ГУИН МВД Украинской ССР, 1991. 18 с.
153. Панасюк М. Б. Проблеми реабілітації ув'язнених: західний досвід. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2001. № 6. С. 144–157.
154. Пашков М., Чалик В. Куди веде Україну «дорожня карта» євроінтеграції. *Дзеркало тижня*. 2007. № 10. 17–23 берез. С. 7.
155. Петришин О. В. Проблеми соціалізації права та соціалізації юриспруденції. Правова доктрина України: у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 1: *Загальнотеоретична та історична юриспруденція*/В. Я. Тацій, О. Д. Святоцький, С. І. Максимов та ін.; за заг. ред. О. В. Петришина. С. 129–153.
156. Погорелов Є. В. Кодифікаційна діяльність в правовій системі України (загальнотеоретичний аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків: Харк. ун-т внутр. справ, 2000. 18 с.
157. Погребняк С. П. Колізії у законодавстві України та шляхи їх переборення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2001. 19 с.
158. Подільчак О. М. Порушення в Україні статті 3 Конвенції про захист прав і основоположних свобод. *Зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 27 листоп. 2015 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2015. С. 211–214.
159. Положення про Державну пенітенціарну службу України: затвердж. Указом Президента України від 6 квітня 2011 року № 394/2011. URL: zakon.rada.gov.ua (втратило чинність 22.06.2019 р.).

160. Положення про Наукову раду Державної ДПтС України: затверджено наказом ДПтС України від 16.08.2011 р. № 311. Київ: ДПтС України, 2011. 6 с.
161. Положення про Регіональну комісію з питань розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі: наказ Міністерства юстиції України від 08.02.2012 № 222/5. URL: zakon.rada.gov.ua
162. Полянський Є. Ю. Призначення покарання за кримінальним правом США: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса: Одес. нац. юрид. акад., 2007. 17 с.
163. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: затверджені наказом ДДУПВП від 25 грудня 2003 р. № 275. *Офіційний вісник України*. 2004. № 52 (ч. 2). Ст. 2898.
164. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: затвердж. наказом Міністерства юстиції України від 28 серпня 2018 року № 2823/5. URL: www.gov.ua.https://zakon.rada.gov.ua
165. Правові засади діяльності прокуратури України у сфері виконання покарань: навч. посіб./Є. В. Дудко, Г. О. Колб, А. В. Савченко та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужи, д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Київ: Кондор, 2016. 240 с.
166. Предупреждение пыток в Украине. Доклады Комитета по предупреждению пыток Совета Европы по итогам визитов в Украину делегации Комитета в 1998, 1999 и 2000 гг. и ответы Правительства Украины на эти доклады. 2-е изд., испр. и дополн. Донецк: Донец. мемориал, 2003. 252 с.
167. Прийняття бажаного за дійсне – Вікіпедія. URL: hhttps://uk.m.wikwpedia.org.wiki
168. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Закон України від 1 грудня 1994 року № 264/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 52. Ст. 455.

169. Про виведення Державного департаменту України з питань виконання покарань з підпорядкування МВС України: Указ Президента України від 12 березня 1999 року № 248/99. *Офіційний вісник України*. 1999. № 11. Ст. 24.
170. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 30. Ст. 260.
171. Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів: Закон України від 8 квітня 2014 року. № 1186-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 2. Ст. 869.
172. Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудоного кодексів України: Закон України від 22 лютого 2000 року № 1483-III. URL: [www.gov.ua.rada](http://www.gov.ua/rada)
173. Про внесення змін і доповнень у деякі нормативно-правові акти з питань виконання кримінальних покарань: Закон України від 16 жовтня 2012 року № 5461-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua./laws/show/5461-17>
174. Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави: Закон України від 19.06.2003 р. № 975-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 46. Ст. 366.
175. Про Державну виконавчу службу: Закон України від 24 березня 1998 року № 202/98-ВР: в редакції Закону від 02.06.2016 № 1403-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 29. Ст. 535.
176. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 червня 2005 року. *Офіційний вісник України*. 2005. № 30. Ст. 4–10.
177. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2010 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2011. Кн. 1. 68 с.

178. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2007 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУПВП, 2008. Кн. 2. 86 с.
179. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2011 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2011. Кн. 1. 69 с.
180. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2013 році: інформ. бюлетень. Київ: ДПтС України, 2014. Кн. 1. 56 с.
181. Про загальний військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 року № 2232-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 385.
182. Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-ІV. *Урядовий кур'єр*. 2004. 20 квіт. С. 2–3.
183. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: постанова Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 року № 9. *Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах*/упоряд. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 136–141.
184. Про затвердження Виправно-трудового кодексу Української РСР: Закон Української РСР від 23 грудня 1970 року № 3325-07. *Відомості Верховної Ради України*. 1971. № 1. Ст. 6.
185. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: наказ Міністерства юстиції України від 29 грудня 2014 року № 2186/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1656-14/>
186. Про затвердження Стратегії вступу України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 11 червня 1998 року № 615/98. *Офіційний вісник України*. 1998. № 24. Ст. 870.

187. Про Конституційний Суд України: Закон України від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР: в редакції від 13.07.2017 р. № 2136-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст. 376.
188. Про Концепцію державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України: схвалена Указом Президента України від 8 листопада 2012 року № 631/2012. *Офіційний вісник України*. 2012. № 87. Ст. 750.
189. Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби України та утворення територіальних органів Міністерства юстиції: постанова Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 року № 348. *Офіційний вісник України*. 2016. № 44. Ст. 567.
190. Про Міжвідомчий комітет України у справах Європейського Союзу: Указ Президента України від 5 серпня 1993 року. URL: www.gov.ua.zakon.rada.gov.ua
191. Про міжнародні договори: Закон України від 29 червня 2004 року № 1906-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. Ст. 540.
192. Про міліцію: Закон Української РСР від 20 грудня 1990 року № 565-XII. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1991. № 4. Ст. 20 (втратив чинність 02.07.2015).
193. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.
194. Про норми харчування осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби, місцях тимчасового тримання Державної прикордонної служби, ізоляторах тимчасового тримання, приймальниках-розподільниках для дітей та інших місцях тримання Національної поліції та спеціальних відведених місцях для тимчасового тримання (ізоляторах тимчасового тримання) Служби безпеки: постанова

- Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 року № 1150. URL: [Kmu.gov.ua](http://kmu.gov.ua)
195. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 9 грудня 2010 року. *Офіційний вісник України*. 2010. № 94. Ст. 33–34.
196. Про основи охорони здоров'я в Україні: Закон України від 19 листопада 1992 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.
197. Про очищення влади: Закон України від 16 вересня 2014 р. № 1682-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 44. Ст. 2041.
198. Про пенітенціарну систему: проект Закону від 24.11.2017 р. № 7337, поданий у Верховну Раду України народними депутатами А. А. Кожем'яким, І. В. Мосійчуком, О. В. Богомолець та ін. URL: [w1.c1.rada.gov.ua.webproc4-1](http://w1.c1.rada.gov.ua/webproc4-1)
199. Про план заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що впливають з її членства в Раді Європи: затвердж. Указом Президента України від 20 січня 2006 року № 39/2006. URL: zakon.rada.gov.ua
200. Про Положення про Держаний департамент України з питань виконання покарань: затв. Указом Президента України від 31 липня 1998 р. № 827/98. URL: <https://ips.ligazakon.net.rada.gov.ua> (втратило чинність 30.07.2009).
201. Про Положення про дисциплінарний батальйон у Збройних силах України: Указ Президента України від 05.04.1994 р. № 139/94. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
202. Про Положення про дільницю слідчого ізолятора на території виправної колонії: затв. наказом ДДУПВП від 30.12.2003 р. № 280. URL: zakon.rada.gov.ua
203. Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30 червня 1993 р. № 3352-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 360.

204. Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки: постанова Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 року № 9. *Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах*/упоряд. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 445–452.
205. Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.12.2003 р. № 16. *Постанови Верховного Суду України у кримінальних справах*/упоряд. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 259–262.
206. Про практику застосування судами України законодавства у справах про порушення правил адміністративного нагляду: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.12.2003 р. № 16. *Постанови Верховного Суду України у кримінальних справах*/упоряд. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 45–48.
207. Про пробацію: Закон України від 5 лютого 2015 р. № 160-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 93.
208. Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України: постанова Верховної Ради Української РСР від 25 грудня 1990 року № 581-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1990. № 31. Ст. 429.
209. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 року № 1861-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14–15, 16–17. Ст. 133.
210. Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та вєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС М-ва юстиції України, 2017. 34 с.

211. Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 року № 15. *Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах*/упоряд. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 254–258.
212. Про схвалення експериментального проекту платних послуг по наданню покращених побутових умов у слідчих ізоляторах України: постанова Кабінету Міністрів України від 22 квітня 2020 року № 305. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
213. Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року № 654-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua./laws/show/654-2017/print>
214. Про утворення Державного департаменту України з питань виконання покарань: Указ Президента України від 22 квітня 1998 року № 344/98. *Офіційний вісник України*. 1998. № 16. Ст. 589.
215. Проблеми забезпечення прав засуджених у кримінально-виконавчій системі України/В. А. Бадира, А. П. Гель, І. С. Яковець та ін.; за заг. ред. Є. Ю. Захарова. Харків: Права людини, 2009. 368 с.
216. Проблеми зворотної дії кримінального закону щодо засуджених до смертної кари. URL: <https://helsinki.org.ua/articles>
217. Пташинський О. Б. Правові проблеми реформування пенітенціарної системи в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. 18 с.
218. Пузирьов М. С. Порівняльний аналіз виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк в Україні та зарубіжних країнах: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2018. 514 с.

219. Пуйко В. М. Мета кримінального покарання: історико-правовий аналіз. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2001. № 6. С. 108–115.
220. Пуйко В. М. Сутність та мета покарання в проекті Кримінального кодексу. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2000. № 5. С. 15–23.
221. Рабінович П. Ефективність права. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т./відп. ред. Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Київ: Вид. дім «Ін Юре», 2003. Т. 1: *Теоретико-методологічні та концептуальні засади поліцейського права та поліцейської деонтології*. С. 196–197.
222. Радишевська О. Р. Європеїзація права та інші концепти правового дискурсу: співвідношення понять. *Вісник Пенітенціарної Асоціації України*. 2019. № 4 (10). С. 5–13.
223. Радов Г. О. Доктринальна модель Закону «Про пенітенціарну систему України». *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. № 1 (2). С. 11–52.
224. Радов Г. О. Першочергові проблеми пенітенціарної політики України на сучасному етапі. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1996. № 1. С. 12–16.
225. Радов Г. О. Роль та місце пенітенціарної системи в структурі державного управління України. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. № 1 (2). С. 5–10.
226. Рекомендація – Вікіпедія. URL: <https://uk.m.wikipedia.org/wiki>
227. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи R(2003)22 від 30 вересня 1999 року. URL: www.probation.gov.ua.12-PDF
228. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи R(80)11 від 30 вересня 1999 року щодо досудового ув'язнення. URL: www.probation.gov.ua.12-PDF
229. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи R(99)22 від 30 вересня 1999 року щодо переповнення тюрем. URL: www.probation.gov.ua.12-PDF

230. Риндюк В. І. Законодавча техніка: поняття, форми, види, реалізація в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2008. 20 с.
231. Рішення Конституційного Суду України «У справі за конституційним зверненням Київської міської ради, професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну “законодавство”)» № 12-пр/98 від 9 липня 1998 року. *Офіційний вісник України*. 1998. № 32. Ст. 1209.
232. Рішення Конституційного Суду України від 29 грудня 2002 року по справі 2-61/2002 про відмову у відкритті конституційного провадження за конституційним зверненням громадянина Окунькова Станіслава Сергійовича щодо офіційного тлумачення частини першої статті 58 Конституції України і Закону України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудового кодексів України» (справа про дію в часі положення, що передбачає заміну смертної кари довічним позбавленням волі). URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
233. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 58 Конституції України, статей 6, 81 Кримінального кодексу України (справа про зворотню дію кримінального закону в часі) від 19 квітня 2000 р. № 6-рп/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
234. Рогач О. Я. Кодифікаційні акти в системі законодавства України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2003. 19 с.
235. Розгляд судами загальної юрисдикції справ різних категорій протягом 1990–2000 рр. *Вісник Верховного Суду України*. 2002. № 1 (29). С. 12–26.
236. Романенко О. В. Сутність пенітенціарної функції демократичної правової держави. *Проблеми пені-*

- тенціарної теорії і практики*. Київ: Київ. ін-т внутр. справ, 1997. № 2. С. 53–56.
237. Рябчинська О. П. Система покарань в Україні: поняття, значення та принципи побудови: монографія. Запоріжжя: Акцент Інвест-трейд, 2013. 448 с.
238. Савченко А. В. Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального кримінального законодавства Сполучених Штатів Америки: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. 36 с.
239. Сахарчук Т. В. Загальні засади призначення покарання за кримінальним правом України та зарубіжних країн: порівняльний аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2006. 18 с.
240. Семенова Н. Апроксимація права в контексті угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейським Союзом: теоретичне осмислення. *Актуальні проблеми політики*. Вип. 15: зб. наук. пр. Одеса: Юрид. літ., 2002. С. 368–377.
241. Синьов В. М., Беца О. В., Клімов М. В. Науково-педагогічні проблеми розвитку відомчої професійної освіти у сучасних умовах. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2001. № 6. С. 310–323.
242. Скоков С. І. Реформування кримінально-виконавчої системи України: ретроспективний огляд. *Вісник Пенітенціарної Асоціації України*. 2018. № 4 (6). С. 156–161.
243. Смертна кара в Україні – Вікіпедія. URL: <https://uk.m.wikipedia.org/wiki>
244. Стан здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2006 р. (за даними судової статистики). *Вісник Верховного Суду України*. 2007. № 6 (82). С. 30–44.
245. Стан здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2007 р. (за даними судової статистики). *Вісник Верховного Суду України*. 2008. № 6 (94). С. 37–43.

246. Статут Організації Об'єднаних Націй; Статут Міжнародного суду: прийняті 26 червня 1945 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
247. Статут Ради Європи: Закон України від 31.10.1995 р. № 398/95-ВР. *Офіційний вісник України*. 2004. № 26. 16 лип. Ст. 1733.
248. Степанюк А. До питання про реформи у сфері виконання покарань. *Право України*. 2019. № 7. С. 53–65.
249. Степанюк А. Х. Актуальні проблеми виконання покарань (сутність та принципи кримінально-виконавчої діяльності: теоретико-правове дослідження): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2002. 34 с.
250. Степанюк А. Х. Про деякі напрями політики України щодо реформування кримінально-виконавчої системи (виконання обов'язків та зобов'язань України, що випливають з її членства в Раді Європи). *Вибрані твори/уклад. К. А. Автухов*. Харків: Право, 2017. С. 510–522.
251. Степанюк А. Х. Співвідношення цілей покарання і завдань органів та установ виконання покарань, теорія і практика, можливості і дійсність виконання покарань. *Вибрані праці/уклад. К. А. Автухов*. Харків: Право, 2017. С. 51–106.
252. Степанюк А. Х., Автухов К. А. Процесуальні аспекти доктрини кримінально-виконавчого права. *Правова доктрина України: у 5 т.* Харків: Право, 2013. Т. 5: *Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку/В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргареева та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова*. С. 784–798.
253. Степанюк А. Х., Батиргареева В. С. Проблеми теорії і практики виконання покарань. *Питання боротьби зі злочинністю*. Харків: Право, 1998. Вип. 2. С. 62–74.

254. Степанюк А. Х., Яковець І. С. Втілення міжнародних стандартів у практику діяльності кримінально-виконавчої системи України: монографія. Харків: Кроссруд, 2007. 184 с.
255. Степанюк А. Х., Яковець І. С. Кримінально-виконавчий кодекс України: наук.-практ. коментар/за заг. ред. А. Х. Степанюка. Харків: ТОВ «Одіссей», 2005. 560 с.
256. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних інститутів на 2015–2020 роки: схвалена Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015. URL: www.nau.kiev.ua
257. Судимість осіб та призначення мір кримінального покарання у 2003 році. *Вісник Верховного Суду України*. 2004. № 4 (44). С. 28–33.
258. Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл./О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. 368 с.
259. Теорія держави та права: посіб. для підгот. до іспитів/С. М. Тимченко, С. М. Легуша. 3-тє вид. стереотип. Київ: Вид. Паливода А. В., 2007. 176 с.
260. Тополевський Р. Б. Системні зв'язки юридичних джерел права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2004. 19 с.
261. Тотожність – Вікіпедія. URL: sum.in.ua.totozhnist.https://uk.m.wikipedia.org.wiki
262. Тростюк З. А. Понятійний апарат Особливої частини Кримінального кодексу України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2000. 16 с.
263. У семи нянек дитя без глаза – Вікіпедія. URL: ru.m.wikiwpediary.org
264. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами: ратифікована Законом України

- від 10.11.1994 № 237/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 46. Ст. 214.
265. Угода про співробітництво Української православної церкви та Державного департаменту України з питань виконання покарань: укладена 25 листопада 1999 року. Оперативно-службова та виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань України у 1999 році: інформ. бюлетень. Київ: ДДУПВП, 2000. № 4. С. 29–30.
266. Уголовно-исполнительное право России: теория, законодательство, международные стандарты, отечественная практика конца XIX – начала XXI века: учеб. для вузов/под ред. д-ра юрид. наук, проф. А. И. Зубкова. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Норма, 2005. 720 с.
267. Уголовно-исполнительное право России: учебник/под ред. В. И. Селиверстова. 6-е изд., перераб. и доп. Москва: Норма; ИНФРА-М, 2012. 544 с.
268. Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями*. Київ: АННА-Т, 2008. С. 46–48.
269. Фатхудінова О. В. Теоретико-правові проблеми юридичного процесу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2000. 16 с.
270. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2005. 35 с.
271. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми. Київ: Атіка, 2005. 332 с.
272. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. 36 с.

273. Хавронюк М. І. Сучасне загальноєвропейське кримінальне законодавство: проблеми гармонізації: монографія. Київ: Істина, 2005. 264 с.
274. Характеристика особи, злочинця, який вчиняє злісну непокору вимогам адміністрації установи виконання покарань. *Запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань: навч. посіб.*/Д. С. Белкіна, О. Г. Колб, І. О. Колб та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Луцьк: СПД Гадяк Ж. В. друкарня «Волиньполіграф»ТМ, 2020. 320 с.
275. Харитоновна О. В. Освіта, Шекспір і чума глобалізації. URL: <https://us02web.zoom.us/j/8642434620>
276. Хилюк С. В. Розвиток науки кримінального права України після відновлення її державної незалежності (питання Особливої частини): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів: Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2008. 16 с.
277. Цись Н. Б. Імплементация норм міжнародного права у національне кримінально-виконавче законодавство України (Загальна частина): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 1995. 23 с.
278. Чувакова Г. М. Дефектність фактичних складів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса: Одес. нац. юрид. акад., 2004. 19 с.
279. Чугуников І. І. Правовідносини та форми їх реалізації у кримінальному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса: Одес. нац. юрид. акад., 2001. 23 с.
280. Чулінда Л. І. Юридико-лінгвістичне тлумачення текстів нормативно-правових актів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ: Київ. нац. акад. внутр. справ, 2003. 17 с.
281. Шевченко А. Є., Біба Ю. В. Періодизація змін у кримінально-виконавчому законодавстві щодо виконання покарань у виді позбавлення волі в Україні в

- період незалежності. *Вісник Пенітенціарної Асоціації України*. 2019. № 1 (7). С. 74–82.
282. Шкута О. О. Пенітенціарна система України: теоретико-прикладна модель: монографія. Херсон: Вид. дім «Гельветика», 2017. 366 с.
283. Шнайдер Г. Й. Криминологія: пер. с нем./под общ. ред. и с предисл. Л. О. Иванова. Москва: Издат. гр. «Прогресс»-«Универс», 1994. 504 с.
284. Штанько І. В. Нагальні питання підвищення ефективності діяльності кримінально-виконавчої системи. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1996. № 1. С. 7–11.
285. Юридична енциклопедія: в 6 т. Т. 3: К–М/редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Укр. енцикл., 2001. 792 с.
286. Ющик О. І. Теоретичні проблеми законодавчого процесу: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2005. 44 с.
287. Ягунов Д. В. Сучасна пенітенціарна логіка: альтернативний курс. Одеса: Фенікс, 2010. 176 с.
288. Яковець І. В. Правова інтеграція як фактор розвитку Української державності та її правової системи. *Правова доктрина України: у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 1: Загальнотеоретична та історична юриспруденція*/В. Я. Тацій, О. Д. Святоцький, С. І. Максимов та ін.; за заг. ред. О. В. Петришина. С. 713–751.
289. Яковець І. С. Первинна класифікація засуджених до позбавлення волі та їх розподіл в установах виконання покарань: автореф. дис. ... кан. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2006. 20 с.
290. Яковець І. С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: монографія. Харків: Право, 2013. 392 с.
291. Яковець І. С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних пока-

- рань: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2013. 412 с.
292. Яковець І. С. Цілі залучення осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, до суспільно-корисної праці. *Засоби виправлення і ресоціалізації засуджених до позбавлення волі: монографія/за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. А. Х. Степанюка*. Харків: Кроссроуд, 2011. С. 81–115.
293. Яцишин М. М. Історико-правові засади кримінально-виконавчої політики України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2010. 39 с.

Авторський колектив

ГОЛОВКІН Богдан Миколайович – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, завідувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (підрозділ 2.2);

ДЕМ'ЯНЧУК Віталій Анатолійович – доктор юридичних наук, професор, ректор Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (підрозділ 1.2);

КОЛЬБ Олександр Григорович – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, професор кафедри політології, державної безпеки і управління Волинського національного університету імені Лесі Українки» (загальна редакція, підрозділ 2.3 спільно з З. В. Журавською, підрозділ 3.1 спільно з В. В. Щербаковим);

БОРОВИК Андрій Володимирович – кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (підрозділ 1.3);

БЄЛКІНА Діна Сергіївна – кандидат юридичних наук, голова Баранівського районного суду Житомирської області (загальна редакція, підрозділи 1.1, 2.1, 3.2, 3.3);

ЖУРАВСЬКА Зоряна Валентинівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права і процесу Волинського національного університету імені Лесі Українки (підрозділ 2.3 спільно з О. Г. Колбом);

ЩЕРБАКОВ Володимир Валерійович – кандидат юридичних наук, суддя Рівненського окружного адміністративного суду (підрозділ 3.1 спільно з О. Г. Колбом);

Навчальне видання

**А. В. БОРОВИК, Д. С. БЕЛКІНА, О. Г. КОЛЬ,
Б. М. ГОЛОВКІН, В. А. ДЕМ'ЯНЧУК,
В. В. ЩЕРБАКОВ, З. В. ЖУРАВСЬКА**

**ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ
ПРОГАЛИН І КОЛІЗІЙ
У КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОМУ
ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ
ЇХ ПОДОЛАННЯ**

Навчальний посібник

Редактор *Л. А. Богуш*
Технічний редактор *М. Б. Філіпович*

Підписано до друку 09.02.2021 р. Формат 60×84¹/₁₆.
Папір офсетний. Гарнітура School Book AS. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 19,53. Тираж 300.
Замовлення № 0121-10 від 10.02.2021.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6424
від 04.10.2018 р.